

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

KAÇKAR DAĞLARI MİLLİ PARKI VE YAKIN ÇEVRESİNİN
DOĞAL KAYNAK YÖNETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

127570

Orm. Yük. Müh. Oğuz KURDOĞLU

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Karadeniz Teknik Üniversite Fen Bilimleri Enstitüsünde

“Doktor”

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

127570

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 09. 07. 2002

Tezin Savunma Tarihi : 27. 09. 2002

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cantürk GÜMÜŞ

Jüri üyesi : Prof. Dr. Aytuğ AKESEN

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Devlet TOKSOY

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Yusuf AYVAZ

Trabzon-2002

ÖNSÖZ

Sahip olduğumuz evrensel değerleri bugün insanlığa sunma ve gelecek zaman ve kuşaklara ulaştırma gereği, başka bir deyişle hızla azalan doğal kaynakların yaşatılmasını sağlama zorunluluğu tüm insanlığın ortak amacı olmuştur.

Bu düşünceden hareketle başlanan “Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Yakın Çevresinin Doğal Kaynak Yönetimi Açısından İncelenmesi” adlı bu araştırma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalında doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Araştırma konusunun belirlenmesinden sonuçlandırılmasına kadar; çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesinde çok değerli bilgi ve katkılarını esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Cantürk Gümüş’e ve araştırma konusunun tespiti ve olgunlaşması sırasında değerli katkı ve yardımlarını her aşamada gördüğüm hocam Sayın Prof. Dr. Ayтуğ Akesen’e içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Yine araştırmanın tüm aşamalarında özellikle literatür katkısı ve değerlendirme sırasında çok önemli katkılar yapan Sayın Y. Doç. Dr. Devlet Toksoy’a teşekkür borçluyum. Ayrıca araştırma süresince değerli desteklerini gördüğüm Doç.Dr. Uğur Altay Gül’e, Doğu Karadeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü çalışanlarına, Dr. Hasan Ayyıldız’a, Araş. Gör. Selçuk Gümüş’e, Orm.Yük. Müh. Süleyman Alkan’a, Dr.Özgür Eminağaoğlu’na, Orman Müh. Kenan Öztürk’e ve çalışmanın her aşamasında beni sabırla destekleyen ve kendi uzmanlık konularında önemli katkılar yapan Araş. Gör. Banu Kurdoğlu’na içten teşekkürlerimi zevkli bir görev kabul ediyorum.

Çalışmada şüphesiz eksiklikler bulunacaktır. Bu çalışmanın görülen eksikleri gidermek için yeni bir basamak oluşturmasını umuyor, konu ile ilgilenenlere ve doğa severlere faydalı olmasını diliyorum.

Trabzon-2002

Oğuz KURDOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	IX
SUMMARY	X
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
TABLolar DİZİNİ	XIV
SEMBOLLER DİZİNİ	XVI
1. GENEL BİLGİLER	1
1.1. Giriş	1
1.2. Sorun	2
1.3. Araştırmanın Önemi, Kapsam ve Amacı	2
1.4. Araştırmanın Gerekçesi ve Varsayımlar	4
1.5. Araştırma Bölgesinin Seçilme Nedenleri	4
1.6. Alanın Konumu ve Sınırları	6
1.7. Kavramsal Temeller	8
1.7.1. Doğal Çevre ve Ekosistem	9
1.7.2. Doğal Kaynak Kavramı	11
1.7.2.1. Doğal Kaynak Yönetiminin Tanımı ve Kapsamı	11
1.7.2.2. Doğal Kaynak Yönetimini Etkileyen Faktörler	14
1.7.3. Kültürel Kavramlar	15
1.7.3.1. Kültür Kavramı	15
1.7.3.2. Folklor	16
1.7.4. Yayla ve Yaylacılık Kavramları	17
1.7.4.1. Yaylacılığın Tarihi Gelişimi	18
1.7.5. Yönetim Kavramı	19
1.7.5.1. Plan ve Planlama	20
1.7.6. Koruma	21
1.7.6.1. Doğa Korumanın Tarihsel Gelişimi	22
1.7.6.2. Doğa Koruma Kavramı ve Ormanlar	23
1.7.6.3. Doğa Koruma İlkeleri (Prensipleri)	26

1.7.7. Dünyadaki Doğa Koruma Sistemleri	28
1.7.7.1. Milli Parklar ve Korunan Alan Kategorileri	30
1.7.7.1.1. Dünyadaki Gelişim	31
1.7.7.1.1.1. IUCN Koruma Kategorileri	32
1.7.7.1.1.2. Birleşmiş Milletler Koruma Kategorileri	36
1.7.7.1.1.3. Avrupa Konseyi Koruma Sınıfları	38
1.7.7.1.1.4. Biyogenetik Rezervler	39
1.7.7.1.2. Türkiye'deki Doğa Koruma Mekanizmaları	41
1.7.7.1.2.1. Türkiye'deki Yerinde (In-Situ) Koruma Alanları	41
1.7.7.1.2.1.1. Türkiye'deki Milli Parkçılığın Gelişimi	41
1.7.7.1.2.1.2. Ülkemizdeki Milli Parklar	42
1.7.7.1.2.1.3. Tabiat Parkı	44
1.7.7.1.2.1.4. Tabiat Anıtları ve Anıt Ağaçlar	44
1.7.7.1.2.1.5. Tabiatı Koruma Alanı	45
1.7.7.1.2.1.6. Muhafaza Ormanları	46
1.7.7.1.2.1.7. Gen Koruma Ormanları	46
1.7.7.1.2.1.8. Muhafaza Karakterli İşletme Sınıfı	47
1.7.7.1.2.1.9. Tohum Meşcereleri	47
1.7.7.1.2.1.10. Gen Koruma ve Yönetim Alanları	48
1.7.7.1.2.1.11. Yaban Hayatı Koruma Alanları	48
1.7.7.1.2.2. Korumayı Tamamlayan Alan Dışı (Ex-Situ) Koruma Programları	49
1.7.7.2. Doğal (Tabii) Sit Alanları	51
1.7.7.3. Özel Çevre Koruma Bölgeleri	55
1.7.7.4. Kültürel Kaynakların Korunması ile İlgili Düzenlemeler	56
1.7.7.4.1. Kentsel Sit	59
1.7.7.4.2. Tarihi Sit	59
1.7.7.4.3. Arkeolojik Sit	59
1.7.7.5. Doğal Kaynakların Korunmasında Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeleri	62
1.7.7.5.1. Türkiye'de Korumaya İlişkin Yasal Düzenlemeler	62
1.7.7.5.2. Korumaya İlişkin Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslar Arası Yasal Düzenlemeler	63
1.7.8. Kullanıma Ait Kavramlar	68
1.7.8.1. Rekreasyon	68

1.7.8.2. Turizm	71
1.7.8.3. Ekoturizm	74
1.8. Araştırma Alanı Verileri	77
1.8.1. Genel Jeoloji	77
1.8.1.1. Jeolojik Formasyonlar	77
1.8.1.2. Önemli Jeolojik Yereler ve Özellikleri	79
1.8.2. Alanın Genel Jeomorfolojisi	80
1.8.2.1. Aşındırma Şekilleri	82
1.8.2.2. Çalışma Alanının Sirk ve Moren Set Gölleri	88
1.8.2.3. Biriktirme Şekilleri	88
1.8.2.4. Dağlık Alanlar	89
1.8.3. Araştırma Alanının Toprak Tipleri	91
1.8.4. İklim	94
1.8.5. Hidroloji	96
1.8.6. Nüfus.....	100
1.8.6.1. Nüfus Özellikleri.....	100
1.8.6.2. Nüfus Artış Oranı ve Yapısı.....	102
1.8.7. Biyolojik Kaynaklar	103
1.8.7.1. Çalışma Alanının Faunası	103
1.8.7.1.1. Memeliler Hayvanlar (Mammalia)	103
1.8.7.1.2. Kuşlar (Aves)	103
1.8.7.1.3. Diğer Fauna Türleri	106
1.8.7.2. Araştırma Alanının Vegetasyonu	110
1.8.7.2.1. Vegetasyonun Genel Özellikleri	110
1.8.7.2.2. Vegetasyon Tiplerine İlişkin Bitki Birlikleri	112
1.8.7.3. Araştırma Alanını Florası ve Endemizm Durumu	116
1.8.8. Araştırma Alanının Tarihsel Gelişimi.....	118
1.8.9. Araştırma Alanındaki Tarihi ve Kültürel Kaynaklar	121
1.8.9.1. Tarihi Eserler	121
1.8.9.2. Kültürel Çevre ve Folklor	129
1.8.9.2.1. Söylenceler (Efsaneler)	130
1.8.9.2.2. Batıl İnançlar	132
1.8.9.2.3. Halk Oyunları	132

1.8.9.2.4. Yaylacılık Etkinlikleri	133
1.8.9.2.4.1. Yayla Yaşamı	134
1.8.9.2.4.2. Yayla Şenlikleri	135
1.8.9.2.5. Giyim Kuşam Özellikler	138
1.8.9.2.6. Yemek Kültürü	139
1.8.9.2.7. Yöresel El Sanatları	139
1.8.10. Bugünkü Arazi Kullanım Tipleri ve Mülkiyet Durumu	142
1.8.10.1. Tarım Alanları	142
1.8.10.2. Mera Alanları	143
1.8.10.3. Orman Alanları	143
1.8.10.4. Yerleşim Alanları	143
1.8.10.5 Mülkiyet Durumu	144
1.8.10.6. Çalışma Alanında Bulunan Koruma ve Kullanma Alanı Tipleri	145
1.8.11. Ulaşım Ağı	151
1.8.12. Başlıca Ekonomik Sektörler	153
1.8.12.1. Ormancılık	153
1.8.12.2. Tarım	154
1.8.12.3. Hayvancılık	155
1.8.12.4. Su Ürünleri	156
1.8.12.5. Madencilik	156
1.8.12.6. Turizm	157
1.8.12.7. Ulaştırma	158
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR	159
2.1. Materyal	159
2.2. Yöntem	160
2.2.1. Sorunun Ortaya Konması ve Varsayımların Tanımlanması	161
2.2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Alanın Sınırlarının Belirlenmesi	162
2.2.3. Alandaki Doğal ve Kültürel Kaynaklara Ait Verilerin Ortaya Konması	162
2.2.3.1. Alanda Bulunan Fauna ve Flora-Vejetasyona Ait Verilerin Elde Edilmesi	162
2.2.3.2. Alanın Jeomorfolojik Özelliklerinin Belirlenmesi	163
2.2.3.3. Kültürel Kaynaklara Ait Veriler	163
2.2.3.4. Yerleşim Birimlerine Ait Verilerin Elde edilmesi	164
2.2.3.5. Çevresel Tehditlere ve Turistik Çekiciliklere Ait Verilerin Belirlenmesi ...	165

2.2.3.6.	Haritaların Çizimi	165
2.2.3.7.	Yerel Halk Anketinin Hazırlanması ve Uygulanması	166
2.2.3.8.	Görsel Kalitenin Ortaya Konması ve Manzara Seyir Yerlerinin Belirlenmesi	167
2.2.4.	Elde edilen bulgulara dayanarak sonuçların ve önerilerin oluşturulması	167
3.	BULGULAR VE TARTIŞMA	169
3.1.	Manzara Seyir Yerlerine Ait Bulgular	169
3.2.	Yerel Halk Görüşlerine İlişkin Bulgular	172
3.3.	Flora-Vejetasyona Ait Bulgular	181
3.3.1.	Önemli Orman Ekosistemleri	185
3.3.1.1.	Alüviyal Ormanlar	185
3.3.1.2.	Şimşir Ormanları	186
3.3.1.3.	Doğal Yaşlı Ormanlar	188
3.4.	Alanın Fauna Bulguları	190
3.5.	Yerleşim Birimlerine Ait Bulgular	193
3.5.1.	Araştırma Alanında Bulunan Yerleşim Birimleri	193
3.5.1.1	Köyler	193
3.5.1.2.	Yayla-Köyler	197
3.5.1.3	Yaylalar	202
3.6.	Mera Alanları ve Hayvan Varlığına İlişkin Bulgular	227
3.7.	Rekreasyonel Etkinlikler ve Rekreasyonel Potansiyele Ait Bulgular	228
3.8.	Turizm Gelişmelerine Ait Bulgular	235
3.9.	Çevresel Tehditlere Ait Bulgular	239
3.9.1.	Çığ Düşmesi	239
3.9.2.	Çalışma Alanında Çığ Olayları	239
3.9.3.	Heyelanlar	241
3.9.4.	Katı ve Sıvı (Evsel) Atıklar	242
3.9.5.	Su Kirliliği	243
3.9.6.	Orman Tahribatı	244
3.9.7.	Yasa Dışı Avcılık	245
3.9.8.	Yol İnşaatları, Şehirleşme ve Görsel Kirlilik	246
3.9.9.	Ses Kirliliği (Gürültü)	249
3.9.10	Enerji Yatırımlarından Doğan Çevresel Bozulmalar	249

4.	SONUÇLAR.....	251
4.1.	Manzara Seyir Yeri ve Görsel Kalite Tespitine İlişkin Sonuçlar.....	251
4.2.	Yerel Halk Görüşlerine İlişkin Sonuçlar.....	252
4.3.	Flora-Vejetasyona İlişkin Sonuçlar.....	255
4.4.	Alanda Bulunan Faunaya Ait Sonuçlar.....	257
4.5.	Yerleşim Birimlerine Ait Sonuçlar.....	257
4.6.	Mera Alanları ve Hayvan Varlığına Ait Sonuçlar.....	259
4.7.	Rekreasyonel Etkinlikler ve Rekreasyonel Potansiyele Ait Sonuçlar.....	260
4.8.	Turizm Gelişimine Ait Sonuçlar.....	260
4.9.	Çevresel Tehditlere Ait Sonuçlar.....	261
5.	ÖNERİLER	262
5.1.	Turizm Planlamasına Yönelik Öneriler.....	262
5.2.	Orman Kaynakları ve Bitki Örtüsüne Yönelik Öneriler.....	265
5.3.	Yaban Hayatının Korunması ve Avcılık İçin Öneriler.....	266
5.4.	Yayla, Mera ve Hayvancılığa Yönelik Öneriler.....	266
5.5.	Çevresel Tehditlerin Önlenmesine Yönelik Öneriler.....	267
5.6.	Farklı Yönetim Statülerinden Kaynaklanan Çelişkiler.....	268
5.7.	Yönetim Modeline ve Alana Yönelik Öneriler.....	269
6.	KAYNAKLAR.....	272
7.	EKLER.....	286
	ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Belirli bir alan üzerinde bulunan orman, göl, dere, mera, termal kaynaklar, şelale, buzul, çeşitli jeolojik oluşumlar ve yaban hayvanları gibi doğal kaynakların yanısıra, tarihi, arkeolojik ve kültürel kaynaklar, turizm ve diğer yatırım taleplerinin baskısı altındadır. Bu taleplerin olumsuz etkilerini en alt düzeyde tutmak ve kaynakları korumak üzere yapılan her türlü planlamanın tipik bir doğal kaynak planlaması olduğu söylenebilir.

Kaçkar Dağları Milli Parkı içerdiği kaynak değerleri açısından sadece ulusal değil uluslararası düzeyde önemli olan alandır.

Bu çalışma ile çok değerli doğal ve kültürel kaynak değerlerine sahip olan alanın planlanmasına yönelik her türlü kaynak ve tehdit unsurlarını belirlemek, tüm doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımını güvenceye alacak yönetim önerisi oluşturmak amaçlanmıştır.

Araştırma sonucunda; manzara seyir yerlerinin belirlenmesinde, içinde tarihi ve kültürel objelerin olduğu, ormanlık alanlar ile dere ve şelale gibi objelerin bulunduğu yerler en iyi manzara puanını almıştır.

Yerel halk ile yapılan anket sonuçlarına göre tercihlerde, alanın kalkınmasında hayvancılık ve turizm; milli parkın yönetiminde halkın katılımı öne çıkmıştır. Yine bu anket sonuçlarına göre; sırasıyla hidroelektrik santral yapımı, avcılık, orman azalması ve evsel atık sorunu en önemli çevresel tehditler olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucuna göre alan yüksek biyolojik çeşitlilik ortaya koymaktadır. Buna göre, alanda 30 memeli, 136 kuş, ve 116 endemik bitki türünün varlığı saptanmıştır.

Çalışmada geleneksel yayla yaşamı ve hayvancılık da irdelenmiş, ancak hayvancılığın hızla azaldığı, yerini tatil ağırlıklı bir yaylacılık anlayışına bıraktığı gözlenmiştir.

Çalışma alanında son derece yüksek rekreasyonel potansiyel olduğu anlaşılmış ve buna göre çeşitli aktivitelere uygun 27 parkur belirlenmiştir. Bu çalışma sırasında aktiviteler irdelenmiş, her yerleşim birimi için turistik çekicilikler tablosu hazırlanmıştır. Bu sonuçlar alanda mevcut doğal ve insan kaynaklı tehdit öğeleri ile değerlendirilerek alanın yönetilmesine ait öneriler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Milli Park, Kaçkar Dağları, Doğal Kaynak Yönetimi, Ekoturizm

SUMMARY

Investigation of Kaçkar Mountains National Park and its Near Environs From The Natural Resources Management Point of View

Squeezed under the pressure of heavy demands of tourism and other commercial investments are the historical, archeologic and cultural resources in addition to the natural ones such as forests, rivers, pastures, thermal springs, waterfalls, glaciers, various geological formations and wild animals. Any planning approach designed to keep the negative effects of these demands at the minimum level and protect the resources is of a typical natural resources planning.

Kaçkar Mountains National Park is not only a national but also an international park due to the value of resources it contains.

The main purpose of this study is to determine all kinds of elements of resource and threat against the planning of the area, having very precious natural and cultural resource values, and suggest management approach to ensure the sustainable use of all natural and cultural resources.

It's the forest areas containing historical and cultural objects and the places with rivers and waterfalls that have taken the highest score when determining the best landscape of view at the end of the research.

According to the results of a questionnaire applied to the local people, the first management choice concerning the development of the area was stockbreeding and tourism, and second was the co-operation of the people for the management of the national park. According to the results of this questionnaire, the followings have respectively been determined as the most serious problems threatening the environment: construction of hydroelectric generators, illegal hunting, decrease of the forest area and the problem of home disposal.

According to the research results, the area presents great biological diversity. It has been discovered that there are 30 mammals, 136 birds and 116 endemic plant species existing in this area.

In this study, also traditional life on plateau and stockbreeding was also studied, and it was observed that stockbreeding has rapidly decreased, while a plateau-life concept has dominantly taken its place.

It has been understood that there's an extremely high recreational potential in the study area and thus 27 courses of trail appropriate for various activities have been established.

In connection to this study many activities were thoroughly been studied and tables of activities with touristic attraction have been prepared. These results were evaluated with respect to the threat originating from human and natural ones in the area, and suggestions have been made regarding the management of the area.

Key Words: National Park, The Kaçkar Mountains, Natural Resources Management, Ecotourism

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Araştırma alanının konumu	7
Şekil 2. Araştırma alanının Kuzey-Güney doğrultulu üç boyutlu arazi modeli	8
Şekil 3. Biyolojik zenginliklerin korunmasında “Buzdağı İlkesi” (IUCN-UNEP-WWF,1980)	30
Şekil 4. Tatil kararlarına göre turistlerin psikolojik özellikleri	73
Şekil 5. Bir turizm alanının gelişim süreci	74
Şekil 6. Alanın genel jeoloji haitası (MTA, 1989)	78
Şekil 7. Elevit Yaylası üzerindeki çığ ve selcik erozyonunun oluşturduğu orman Adacıkları	81
Şekil 8 . Çalışma alanındaki en güzel buzul vadilerinden biri olan Verçenik Teknesi	82
Şekil 9. Çeymakcur Vadisi kökünde bulunan buzul göllerinden Karadeniz Gölü..	84
Şekil 10. Tatos Gölleri ve karşısındaki asılı vadi	87
Şekil 11 . Araştırma alanındaki ikinci en yüksek zirve: Verçenik Tepe	87
Şekil 12. Türkiye'nin dördüncü en yüksek zirvesi olan Kaçkar Tepe	90
Şekil 13. Meydan Köyü civarında bulunan alüvial düzlükler	92
Şekil 14. Araştırma alanında bulunan ana ve yan dereler.....	98
Şekil 15. Çalışma alanında 2700 m yüksekliklere kadar çıkan kafkas semenderi.. (<i>Mertensiella caucasica</i>).....	107
Şekil 16. Çalışma alanında bulunan endemik uludağ kurbağası (<i>R.macrocnemis</i>)	107
Şekil 17. Araştırma alanında bulunan endemik bir bitki türü: <i>Centaurea helenioides</i>	117
Şekil 18: Bir ortaçağ kalesi olan Zir Kalenin Kuzeyden görünüşü.....	122
Şekil 19. Yukarı Kale (Kale-i Bala,Varoş Kale)'nin görünüşü	123
Şekil 20. Bölgede, bilinen en eski köprü. Şenyuva Köprüsü, yapım tarihi: 1699...	125
Şekil 21. Çat köprüsü genel görünümü.....	126
Şekil 22. Çamlıhemşin-Konaklar Mahallesiindeki tarihi konaklardan biri	126
Şekil 23. Çamlıhemşin'de bulunan tarihi konakların en önemli detaylarından mutfak bölümü ve kemerli taş ocağı	127
Şekil 24. Yusufeli Yaylalar Köyü Camisi	128
Şekil 25. Bostancı (Utav) Kalesi	129

Şekil 26. Ayder Yaylasında Vartavor şenlikleri	136
Şekil 27. Şar ve kenarları işlemeli şifondan oluşan baş örtüsü ve yöreye özgü bağlama şekli	138
Şekil 28. Yusufeli yöresinde üretilen kumaşlardan yapılmış geleneksel gelinlik. Baş örtüsü (erham) ve keçili leçek birarada. Yanda; yörede dokunmuş bir örtü.....	140
Şekil 29. Araştırma alanı içindeki Yaylalar Köyü-Olgunlar Mahallesiinde geleneksel motiflerle üretilerek satışı sunulan yerel dokuma ürünleri...	141
Şekil 30. Çalışma alanındaki yol ağı	152
Şekil 31. Hemşin Dere üzerindeki alüvial orman ekosistemi	186
Şekil 32. Araştırma alanındaki en tipik bitki topluluklarından biri olan şimşir ormanında kalın çaplı şimşirler	187
Şekil 33. Alanda bulunan, Doğu Karadeniz'deki en sağlıklı doğal yaşlı ormanlar	189
Şekil 34. Araştırma alanında yer alan doğal yaşlı ormanların yayılışı.....	189
Şekil 35. Çalışma alanında tespit edilen ve RDB'a göre A ₄ "nesli tehlikeye düşebilir" bir kuş türü (<i>Anthus spinoletta</i>) ile A _{1,2} "nesli ciddi tehlike altındaki" endemik bir kuş türü (<i>Tetrao mlokosiewiczii</i>)	192
Şekil 36. Araştırma alanı içerisindeki yerleşim birimleri	194
Şekil 37. Çalışma alanının doğu sınırını oluşturan Yaylalar Köyü genel görünüşü	196
Şekil 38. Tamamen doğal malzemedan yapılmış evleri ile Çat Köyü	198
Şekil 39. Elevit Yaylası genel görünüş	199
Şekil 40. Sıraköy genel görünüşü	201
Şekil 41. Ayder Yaylasının genel görünümü	203
Şekil 42. Palakur Yaylası genel görünüşü	205
Şekil 43. Aşağı Çeymakur Yaylası genel görünüşü	206
Şekil 44. Aşağı Çeymakur ile Yukarı Çeymakur arasındaki tarihi patika	206
Şekil 45. Yukarı Kavron Yaylası genel görünüşü	208
Şekil 46. Sal Yaylası Kuzey bölümünün görünüşü	210
Şekil 47. Pokut Yaylasının genel görünüşü ve arka planda Kemerli Kaçkar ve Altıparmak Tepeleri	211
Şekil 48. Haçivanak Yaylası genel görünüşü	212
Şekil 49. Tirovit Yaylası genel görünüşü	213
Şekil 50. Apivanak Yaylası genel görünüşü ve pak tipi konutlar	214

Şekil 51. Palovit Yaylası genel görünüşü	215
Şekil 52. Amlakit Yaylası genel görünüşü	216
Şekil 53. Samistal Yaylası genel görünüşü	217
Şekil 54. Hazındak Yaylasının genel görünüşü	218
Şekil 55. Baş Yaylanın genel görünüşü	219
Şekil 56. Çiçekli Yayla genel görünüşü	220
Şekil 57. Verçenik Yaylası genel görünüşü	221
Şekil 58. Hastaf Yaylasının genel görünüşü	222
Şekil 59. Dübe Yaylası genel görünüşü	223
Şekil 60. Sal Yaylasından Pokut Yaylası, Kaçkar Dağları ile Altıparmak Dağları arasındaki dağ silsileleri ve Kemerli Kaçkar Tepesi (3562 m)	232
Şekil 61. En fazla talep gören turistik çekiciliklerden biri olan Palovit Şelalesi	236
Şekil 62. Otel doluluklarının aylara göre değişimi	237
Şekil 63. Yukarı Kavron Yaylasında çığ baskısını azaltmak için alçak inşa edilmiş yayla evleri	240
Şekil 64. Çat-Elevit arasında Mart 1998’de yılında meydana gelen çığın orman örtüsüne etkileri	240
Şekil 65. Meydan Köyü civarında çığ ve heyelanın birlikte etkilediği bir alan	241
Şekil 66. Yukarı Kavron Yaylasında birkaç gün içerisinde biriken çöpler	243
Şekil 67. Meydan Köyü yanındaki anıt şimşir ormanında 2001 yılında yapılan yasa dışı kesimler	245
Şekil 68 . a) Çeymakcur Deresi üzerine alabalık avı için kurulmuş ağ b) Hastaf-Dilberdüzü yolunda 2650 m rakımda yakalanmış bir alabalık	246
Şekil 69. Ayder Yaylasında yol inşaatının doğurduğu görsel kirlilik ve erozyon...	247
Şekil 70. Ayder Yaylasındaki çarpık yapılaşma	248

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Doğal (Yabamıl) Alanlardaki Seçilmiş Değerler (Ewert, 1993)	15
Tablo 2. Sunduğu çevresel hizmetler bakımından doğal ormanlarla plantasyonların karşılaştırılması (D'Silva vd,1994)	25
Tablo 3. Nadir bitki türleri için koruma önceliği (O'Connor vd,1990)	29
Tablo 4. Korunan alanlar ve yönetim amaçları (Mac Kinnon vd, 1986; IUCN, 1994; Eagles vd,2002; Gümüş,2000)	33
Tablo 5. IUCN kategorilerinin Türkiye'deki eşdeğer alanları	35
Tablo 6. Ülkemizdeki biyogenetik rezerv alanları	40
Tablo 7. Türkiye'deki milli parklar ve kapladığı alanlar	42
Tablo 8. Türkiye'de bulunan korunan alanlar ve kapladıkları saha miktarı	51
Tablo 9. Türkiye'deki Özel Çevre Koruma Bölgeleri ve kapladığı alanlar	57
Tablo 10. Türkiye genelinde tescil edilmiş sit alanları ile taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları	61
Tablo 11. Koruma Hükümleri İçeren Yasalar ve Sorumlu Kuruluşlar	64
Tablo 12. Pazar Meteoroloji İstasyonu rasat değerleri	95
Tablo 13. 1982-1994 arası Çamlıhemşin İstasyonu yağış değerleri	95
Tablo 14. Çamlıhemşin İlçesi ve köylerinin nüfusu	101
Tablo 15. Çamlıhemşin İlçesi ve Yusufeli Yaylalar Köyü nüfus artış oranları (1990-1997)	102
Tablo 16. Çamlıhemşin Orman İşletme Şefliği orman kaynakları	154
Tablo 17. Araştırma alanı manzaralarına ilişkin değerlendirme sonuçları	169
Tablo 18. Kaçkar Dağları Milli Parkı deneme alanlarına ilişkin değerlendirme sonuçları	171
Tablo 19. Fırtına Vadisinin en iyi ve en kötü meşcere içi görsel kaliteye sahip deneme alanları	172
Tablo 20. Ankete katılanların cinsiyet dağılımı	172
Tablo 21. Ankete katılanların yaş dağılımı	172
Tablo 22. Ankete katılanların eğitim durumuna göre dağılımı	173
Tablo 23. Ankete katılanların mesleklere göre dağılımı	173
Tablo 24. Ankete katılanların sürekli ikamet yerleri dağılımı	173
Tablo 25. Ankete katılanların yakıt tercihlerinin dağılımı	174
Tablo 26. Ankete katılanların kalkınma ile ilgili öncelikli faaliyetlerin dağılımı	174
Tablo 27. Ankete katılanların öncelikli alan geliş amaçları dağılımı	175

Tablo 28. Ankete katılanların alana gelişlerindeki ikincil Amaçları	175
Tablo 29. Çalışma alanında eksikliği duyulan hizmetlerin Önceliği	176
Tablo 30. Çalışma alanında eksikliği duyulan hizmetlerin 2. derece önemli önceliği	176
Tablo 31. Yerli turist sayısının yıllara göre değişimi	177
Tablo 32. Yabancı turist sayısının yıllara göre değişimi	177
Tablo 33. Ankete katılanların çevre sorunları ile ilgili öncelikli tercihlerinin dağılımı	178
Tablo 34. Yaylalara yol yapılıp yapılmama ile ilgili tercihler	179
Tablo 35. Yaylaya yapılacak olan yolun katkıları	179
Tablo 36. Yaylaya yapılacak yolun olumsuz etkileri	180
Tablo 37. Milli park yönetimi seçenekleri	180
Tablo 38. Milli park anlamının bilinme durumu	181
Tablo 39. Çalışma alanında bulunan endemik bitki taksonları, familyaları ve tehlike durumları	181
Tablo 40. Endemik bitki taksonlarının tehlike kategorilerine göre gruplandırılması	185
Tablo 41. Yerleşim birimlerine ait veriler	224
Tablo 42. Araştırma alanındaki hayvan varlığının yıllara göre değişimi	228
Tablo 43. Araştırma alanı içindeki en uygun yürüyüş yolları	229
Tablo 44. Yerleşim birimlerine göre turistik çekicilikler	238
Tablo 45. Çamlıhemşin Orman İşletme Şefliği Orman Suçları	244
Ek 1. Yerel halk anketi.....	286
Ek Tablo 1. Çalışma alanının memeli faunası.....	288
Ek Tablo 2. Fırtına Vadisi ve Kaçkar Dağları kuş faunası.....	290
Ek Tablo 3. Çalışma alanında yerleşim birimlerine göre bölümlenmiş doğal yaşlı orman alanları.....	294

SEMBOLLER DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DKY	: Doğal Kaynak Yönetimi
DSİ	: Devlet Su İşleri
GKO	: Gen Koruma Ormanı
Ha	: Hektar
IUCN	: Dünya Koruma Birliği (The World Conservation Union)
km	: kilometre
m	: metre
MP	: Milli Park
MTA	: Maden Tetkik Arama
UNEP	: United Nations Environmental Program (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
WCPA	: World Commission for Protected Areas (Dünya Milli Parklar Komisyonu)
WWF	: World Wildlife Fund for the Nature (Dünya Doğayı Koruma Fonu)

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Hızla artan nüfus ve buna bağlı talep çeşitliliğinin doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskılar, plansız ve sağlıksız büyüme ve ortaya çıkardığı çevre sorunları, insanoğlunu, bu kaynakların tahrip edilmeden gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da karşılayabilmesini sağlayacak yönetim arayışlarına itmiştir. Ancak doğal kaynakların beraberinde gelişen ve yaşamın çok önemli mirası olan kültürel kaynaklar da çoğu zaman doğal kaynakların ayrılmaz bir bütünü olarak değerlendirilmektedir. Tümü sürdürülebilirlik başka bir deyişle devamlılık prensibine oturtulan bu çabaların hepsi, doğal kaynak yönetiminin (DKY) özünü oluşturmaktadır.

Toplumlar, sahip oldukları doğal ve kültürel kaynakları korumak üzere çeşitli koruma yöntem ve sistemleri geliştirme çabalarını arttırarak sürdürmektedir. Bu çabaların en gelişmiş hiç şüphe yok ki ulusal ve uluslararası düzeyde kabul görmüş olan korunan alan sistemleridir. Bu alanlar ve buralara özgü yönetim şekilleri bir taraftan doğal ve kültürel kaynakları korumayı gözetirken öte yandan topluma bilimsel, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan faydalar sağlamayı amaçlar.

Korunan alanların başta koruma olmak üzere çok yönlü işlevlerine göre oluşturulmuş bir yönetim planına sahip olması gerekmektedir. Bunun yanında daha makro ölçekte ulusal ya da bölgesel kalkınma planlarında, arazi kullanımının, rekreasyon ve turizm hizmetlerinin arazi yetenekleri ve doğaya uygun toprak kullanımı başka bir deyişle doğa korumayla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Korunan alan sistemi içindeki alanlarda uygulanacak yönetim, önceden tespit edilmiş amaçlara göre şekillenir. Örneğin bir bilimsel rezerv alanında biyolojik çeşitlilik ve ekosistem koruma ile bilimsel araştırmalar ana amaçtır ve bu kullanımlar dışında insan kullanımlarına izin verilmez.

Bunun yanında, insan doğa ilişkilerinin uyumlu örneklerinin sergilendiği peyzaj koruma alanlarında doğa koruma ile çelişmemesi koşuluyla, rekreasyon ve turizm, kültürel miras, manzara güzelliği ve kırsal kalkınmaya destek gibi amaçlar önceliklidir ve kaynak yönetimi yanında insan kullanımlarının yönetimi de büyük önem taşımaktadır (Kuvan,1997).

Ulusal ya da bölgesel ölçekte yapılacak olan yönetim planlarında ise doğaya uygun toprak kullanımı, arazi yeteneklerine göre kullanım planlaması ve doğal kaynakların tüketilmeden ve akılcı kullanımı (Kışlalıoğlu, Berkes, 1987) temel yaklaşım olmalıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yatırım adı altında yapılan çalışmalarda ekolojinin ekonomi düşüncesinin altında yok olmasının ardından geri dönülemez çevresel felaketlerin geldiği iyi bilinen bir gerçektir. Doğal kaynakların akılcı kullanımında ekolojik olmayan yatırımların özellikle uzun vadede ekonomik olmadığını bilmesi yatmaktadır (Kurdoğlu, 1999).

Ülkemizde de çok yüksek kaynak değerlerine sahip alanlar vardır ve zaman geçirilmeden bütüncül bir yaklaşım içerisinde planlanmaları gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında araştırma 7 ana bölümden oluşmuştur. Bunlar; Genel Bilgiler, Yapılan Çalışmalar, Bulgular ve Tartışma, Sonuçlar, Öneriler, Kaynaklar ve Ekler.

1.2. Sorun

Doğal ya da kültürel kaynaklar veya her ikisinin bir arada bulunduğu bölgeler, günümüzün çeşitli amaçlarla en fazla talep ve ne yazık ki tahrip edilen yerleri konumundadır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı son yıllarda üzerinde en fazla çalışılan konular durumuna gelmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi de kaynak değerleri oldukça yüksek olan çok sayıda vadi ve diğer doğal alanlara sahiptir. Bunlar arasında da Çamlıhemşin-Fırtına Vadisi içerdiği kaynak değerleri açısından sadece ulusal değil; uluslararası düzeyde önemli bir yöredir. Çalışma alanı olarak seçilen saha, aynı zamanda ülkemizdeki kaynak değerleri en yüksek milli parklardan biri olan Kaçkar Dağları Milli Parkını da içinde bulundurmaktadır. Ancak başta turizm olmak üzere enerji, yol inşaatları, ormanlardan yasa dışı yararlanma, çevre kirliliği ve betonlaşma gibi nedeni alanın yeterli kaynak yönetim planlarının olmaması ve çevre korumalı uygulama yetersizliği olan çok sayıda sorun, kaynaklarda nitel ve nicel olarak azalmalara yol açmaktadır. Alanın milli park oluşu, buna karşılık her hangi bir yönetim planının bulunmaması, bunun dışında alanın büyük bölümlerinde farklı yönetim statülerinin bulunmasının uygulamada doğurduğu kaos da doğal kaynaklar üzerinde önemli tehdit öğeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi, Kapsam ve Amacı

Günümüzde doğal ya da kültürel kaynakların hızla tahribi ve azalışı karşısında bu kaynakların korunabilmeleri ve insanlığın kullanımına sunulması için yapılan planlama ve pek çok çalışma söz konusudur. Bu nedenle doğal kaynakların koruma-kullanma dengesi

içerisinde sürdürülebilir kullanımı son yıllarda üzerinde en fazla durulan konular haline gelmiştir. Hatta o kadar ki belli bir koruma statüsüne sahip olan (Milli Park, Doğa Parkı vb) alanlarda bile kullanımın korumayı tehdit etmeyecek düzeylerde kalması için çabalar artarak sürdürülmektedir. Bu eğilimlerin ormancılığımızda da öne çıktığı ve yapılan rutin ormancılık faaliyetlerinde bile biyolojik çeşitlilik ve koruma kavramlarının eskiye oranla çok daha fazla konuşulduğu görülmektedir. Aslında koruma ve/veya kullanma amacıyla yapılan her türlü planlamanın tipik bir doğal kaynak planlaması olduğu söylenebilir. Belirli büyüklükteki bir alan üzerinde bulunan orman, göl, dere, şelale, mera, termal kaynaklar, buzul, moren vb çeşitli jeolojik ve jeomorfolojik oluşumlar ve yaban hayvanları toplulukları gibi doğal kaynakların yanı sıra tarihi, arkeolojik ve diğer kültürel kaynaklar, başta turizm olmak üzere çeşitli amaçlar için giderek yükselen bir taleple karşı karşıya kalmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda kaynakların sürekliliğine yönelik olarak yapılan koruma ve kullanım modellerinin hayata geçirilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin başka bir deyişle gelecek kuşakların ihtiyaçlarının tehlikeye düşürülmemesinin de anahtarı olmaktadır.

Bu nedenlerden araştırma alanı Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinde bulunan bazı yerleşimleri kapsamaktadır. Çalışma ile alana ait tüm doğal ve kültürel kaynaklar ile bu kaynakların planlanmasına yönelik bilgi ve bulguların elde edilmesini içermektedir.

Bu kapsamdan hareketle, alandaki doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayacak doğru ve uygulanabilir planlara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Ancak bunun için öncelikle doğal kaynaklar ile bu kaynakları tehdit eden olumsuzlukların ve daha sonra da bu sorunlara yönelik çözümlerin ortaya konması gerekmektedir.

Bu çalışma ile, öncelikle kaynakların belirlenmesi, çok değerli doğal ve kültürel kaynak değerlerine sahip olan bir alanın günümüzde ve özellikle yakın gelecekte çok yoğun kullanıma maruz kalacağı düşünülen yayla turizmi (eko-turizm) ve yatırımlar açısından incelemesi ve başta yayla ve yaylacılık geleneği olmak üzere turizme alt yapı oluşturan tüm doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımını güvenceye alacak bir yönetim planının oluşturulması amaçlanmaktadır. Oluşturulacak olan bu planın başta DKB olmak üzere benzeri vadi ya da havzalar için bir model oluşturması ulaşılmak istenen ikinci amaçtır.

Bu amaçlar kapsamında, çalışmada doğal kaynak yönetiminin genel esasları gözetilerek alan özelinde ve ulusal düzeyde dikkate alınacak planlama ve yönetim kriterleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.4. Araştırmanın Gerekçesi ve Varsayımlar

Kaynak değerleri yönünden oldukça zengin çok sayıda vadi ve diğer doğal alanlara sahip olan Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Çamlıhemşin-Fırtına Vadisi içerdiği kaynak değerleri açısından sadece ulusal değil uluslararası düzeyde önemli bir vadidir. Bu gerekçelerden hareketle alanın büyük bir bölümü (51 500 Ha) uluslararası bir koruma statüsü olan "milli park" olarak ilan edilmiştir.

Çalışma alanının bir bölümünün milli park olması, alanda uzun sürelerdir adı konulmamış bir yayla ve termal turizmin yapılmakta oluşu, öte yandan ormanlar üzerindeki baskının artarak sürmesi ve en önemlisi bölgeye yönelik turizm talebinin hızla yükselişinin getirdiği olumsuzlukların, özellikle su kaynaklarının enerji amaçlı değerlendirilmesi ile ilgili olarak yapılması planlanan bazı önemli yatırımlarla birleşmesi durumu, alanın ne denli büyük bir tehdit altında bulunduğunun çok açık göstergelerindedir. Bugüne kadar turizm bahanesiyle sürdürülebilir olmayan uygulamaların yoğun şekilde sürmesi, çalışmaya konu olan doğal ve kültürel değerlerin bozulma ya da azalmasında önemli bir etken olmuştur.

Bu gerekçelerden hareketle alandaki doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayacak doğru ve uygulanabilir planlamalara ihtiyaç vardır. Ancak bunun için öncelikle doğal kaynaklar ile bu kaynakları tehdit eden olumsuzlukların ve daha sonra da bu sorunlara yönelik çözümlerin ortaya konması gerekmektedir. Bu bilgilerin ortaya konmasında çalışmayı yönlendirecek varsayımlar şunlardır:

- a- Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinde kötü kullanımdan doğan herhangi bir doğal ve/veya kültürel kaynak tahribi yoktur.
- b- Yaylalar arasında özellikleri bakımından herhangi bir fark yoktur.
- c- Alanda doğal kaynakların bilimsel kriterlere göre planlanması ve yönetim biçimi ile yöre halkının talep ve önerileri arasında fark yoktur.

1.5. Araştırma Bölgesinin Seçilme Nedenleri

Doğu Karadeniz Bölümü sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklarla sadece Türkiye'de değil dünyada da çok fazla tanınan bir yöredir.

Çeşitli jeolojik özelliklerin bir araya geldiği, yükseklik farklarının oluşturduğu geniş çeşitlilik ve yaklaşık 300 mm ile 2500-3000 mm arasında değişen yıllık yağış ve farklı iklim koşulları, Doğu Karadeniz'e çok ayrıcalıklı ve zengin habitatlar bahşetmiş, bunun doğal bir sonucu olarak bölgede olağanüstü bir bitki örtüsü ile hayvan türü çeşitliliği meydana gelmiştir.

Alan gündüz yırtıcı kuşları açısından Kuzey Yarıküre'nin en önemli üç türeme ve göç alanından biridir. Bölge, Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) ve BirdLife International tarafından ülkemizin 100 önemli kuş alanından biri olarak da ilan edilmiş durumdadır. Ayrıca dağ horozu toplulukları, yöreye, dünyada korumada öncelikli 217 endemizm alanından biri olma özelliğini kazandırmıştır (BirdLife, 1995). Öte yandan Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Uluslararası BirdLife ve Wetlands kuruluşları desteğinde hazırladığı raporda, bölgenin ılıman kuşak ormanlarını, dünyadaki savunmasız 200 önemli karasal ekolojik bölgeden biri (Global 200 Ecoregion) olarak belirlemiş bulunuyor (Olson, Dinerstein, 1997).

Bölge fiziksel kaynakları ile de çok tanınmış bir yöredir. Doğu Karadeniz Yöresi ve özellikle Kaçkarlar çeşitli morfolojik süreçlerin etkisinde kalmış ve pleistosende buzullaşmaya uğramıştır. Buna uygun tüm jeomorfolojik izler mevcuttur ve aktüel buzullaşmanın olduğu birkaç dağdan biridir (Erinç, 1945). (Diğerleri: Ağrı, Cilo-Sat, Süphan, Erciyes). Bunların dışında çok sayıda derin vadiler, önemli nehirler, yüzlerce yan vadi ve dere, yüksek platolar ve zirveler mevcuttur.

Kültürel ve rekreasyonel kaynaklar bakımından da yöre, olağanüstü bir zenginlik ortaya koyar. Bölge özellikle manastırlar diyarı olarak adlandırılmaktadır. Trabzon'daki Sumela, Santa, Vazelon, Kuştu, Artvin'deki İşhan ve Parhal kiliseleri tarihi kilise ve manastırların en önemlilerindedir. Çamlıhemşin'deki kaleler, köprüler ve konaklar ile zengin folklorik yapı (geleneksel yayla yaşamı, yayla ve ot biçme şenlikleri vb) dikkate değer kaynaklardır. Rekreasyonel kaynaklar açısından bakıldığında da ilginç ve bir o kadar da zengin bir tablo ortaya çıkmaktadır. Yeterli düzenleme ve planlamalar olmasa da bu kaynakların azımsanmayacak potansiyeli vardır. Örnek olarak, Çoruh Nehri dünyanın sayılı rafting alanlarından biri olarak ün yapmıştır. Ayrıca kanoculuk için uygun çok sayıda dere, kayak için uygun çok sayıda parkur mevcuttur. Bunların dışında yamaç paraşütü, dağcılık, trekking, dağ bisikleti, sportif olta balıkçılığı, foto-safari ve piknik vb etkinlikler için son derece uygun rekreatif alanlar dikkat çekicidir.

Tüm bu kaynakların etkin korunabilmesi ve uygun bölümlerinin kullanılması için dünyada çeşitli koruma statüleri oluşturulmaktadır. Türkiye de bu konuda önemli mesafe kat etmiş olan ülkelerden biridir. Bu nedenle bölgede toplam alanı 86 689 Ha. olan 4 Tabiatı Koruma Alanı, 3 Tabiat Parkı, 4 Milli Park ve 10 adet Tabiat Anıtı ilan edilmiş durumdadır.

Böylesi zengin bir mirasın oluşmasında en önemli etken olarak görülen Fırtına Vadisi ve Kaçkar Dağları silsilesi, sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklar nedeniyle milli park olarak ilan edilmiştir. Bu alana ait bir kaynak yönetim modeli geliştirmek için Fırtına Vadisi'nin seçilmesindeki temel gerekçeler şöyle açıklanabilir:

-Alanın önemli bir bölümünün milli park olmasına rağmen bir doğal kaynak yönetim planı veya uzun devreli gelişim planı (master plan)'nın bulunmaması,

-Deniz seviyesinden başlayarak 50 km gibi kısa sayılabilecek bir mesafede yaklaşık 4000 m yüksekliğe ulaşması ve bu yükseklikler arasında neredeyse bölgede bulunan tüm ekosistemleri ve canlıları barındırması, bunların bazı bölümlerinin bozulmamış, tipik, nadir ya da endemik olmaları,

-Bu haliyle değerlendirildiğinde, oluşturulacak kaynak yönetim modelinin, tüm bölgede benzer çok sayıdaki vadi için geçerli olma şansı olan uygulanabilir yönetim bilgilerini içerecek olması,

-Alanın sahip olduğu kaynaklardan faydalanmaya yönelik yerel ya da ulusal ölçekli taleplerin oluşturduğu ciddi çevresel bozulma ve tehditlerin varlığı,

-Çok zengin bir yaylacılık kültürü ve folklor ile orijinal durumu bozulmamış çok sayıdaki yaylanın bulunması ve çeşitli değişim baskılarının artışı,

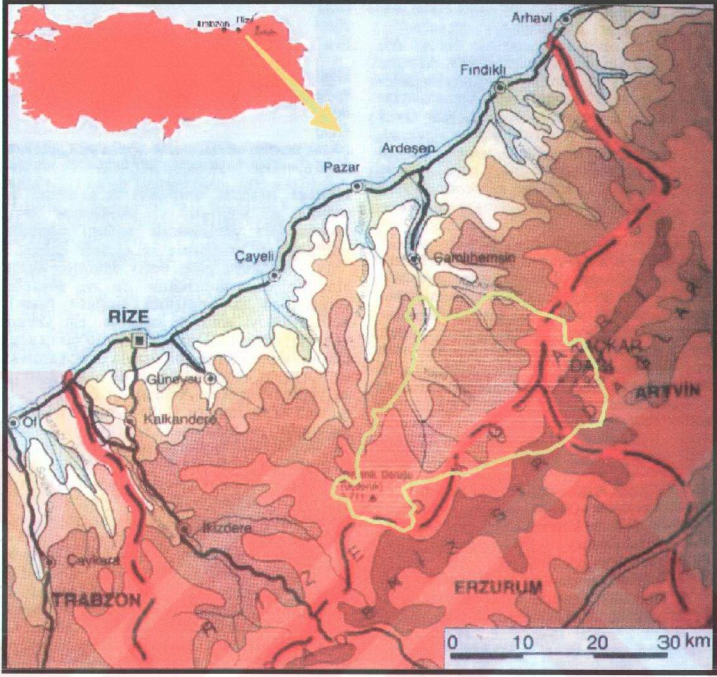
-Yörenin uzun sayılabilecek bir turizm geçmişinin olması ve özellikle yaz aylarında önemli bir nüfus yoğunluğuna sahne olması,

-Alan üzerinde birden fazla yönetim yapısının (statü) bulunması ve bu durumun oluşturduğu çok sayıda yönetsel ve çevresel sorunların varlığı,

-Alanın tüm doğal ve kültürel kaynaklarına yönelik bütünsel yaklaşımli ve katılımlı bilimsel bir çalışmanın yapılmamış olması.

1.6. Alanın Konumu ve Sınırları

Araştırma Alanı Rize, Artvin ve Erzurum Vilayetleri arasında bulunmaktadır. Alan coğrafi konum açısından; 40° 57' 49'' - 40° 42' 10'' kuzey enlemleri ile 40° 51' 27'' - 41° 14' 45'' doğu boylamları arasında bulunmaktadır (Şekil 1).

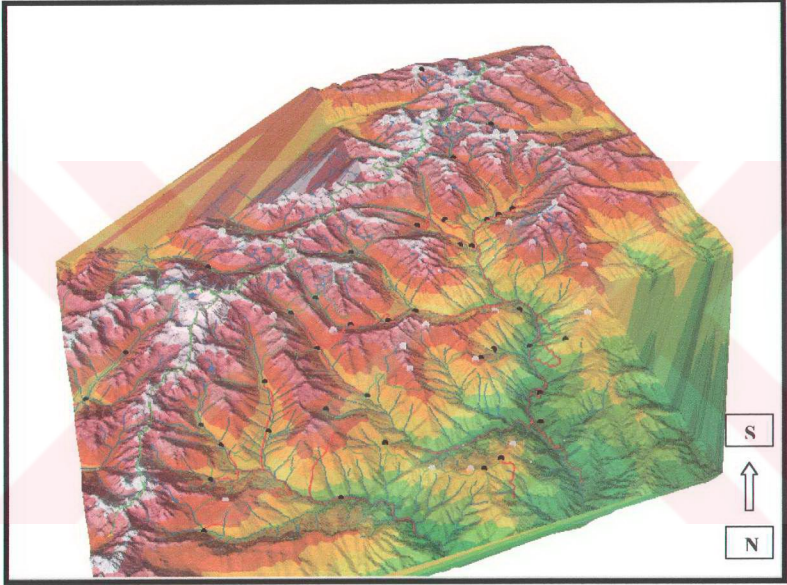
Şekil 1. Araştırma alanının konumu

Araştırma alanının kuzey sınırı, Çamlıhemşin İlçesi üzerindeki Zirkale (Kale-i Zir)'den başlayarak, doğuya doğru Palovit Dere'yi içine alacak şekilde Sal ve Pokut Yaylalarını da kapsayan sırtlardan geçerek, devamı Ayder Yaylası'nı içine alacak şekilde giderek Kalerindüzü Deresi sırtlarına ulaşmaktadır.

Doğuda Çaymakcur Dere'nin doğu yamaçları, Hevek Gediği, Dübe Yaylası, Pişovit Dere Sırtları ile Kamavut Tepeleri, Kızan Sırtı, Olgunlar Mahallesi ve Bırsırtı'ndan geçerek Soğanlı Dağı'na bağlanmaktadır.

Güneyde ise soğanlı Dağlarının eteklerindeki Soğanlı Yayla, Çamlıbel Tepe, Kumlugöl sırtları, Çukurçeşme Pınarı, Çatalkaya Tepe, Yıldız Gölü, Kurbandüzü ve Hemşin Gölü'nü içerek şekilde Tatos (Dilek) Dağları ile sınır çizilmektedir.

Çalışma alanının batı sınırı ise At Gölü, Kapılı Göller, Ayılıbayır Tepe, Karagöl, Çermiş Gölü, Büyük İncun Sırtları ve Orta Köyü içine alacak şekilde Açkar Tepe (2910 m)'ye ulaşmaktadır. Buradan Gökaya, Varyemez Yayla, Tanış Yaylası, Tuğul ve Hemşin Dere ile Elevit Deresi'nin birleştiği, Çat (Konakdüzü) Köyü'ne gelmekte ve Fırtına Deresi'ni aşağı doğru takiple, Meydan Köyü'nün bir bölümünü içine alarak Şenköy ve Zilkale Köyü sırtlarını takiple sınır noktası üzerindeki yapı olan Zirkale'ye ulaşmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Araştırma alanının Kuzey-Güney doğrultulu üç boyutlu arazi modeli

1.7. Kavramsal Temeller

Aslında koruma ve/veya kullanma amacıyla yapılan her türlü planlamanın tipik bir doğal kaynak planlaması olduğu söylenebilir. Ancak doğal kaynak yönetimi, hem "doğal" hem de "kültürel" kaynakları içinde barındırmakta, bu nedenle de çok sayıda tanım ve kavramın açıklanmasına ihtiyaç göstermektedir. Elbette doğal kaynak yönetimi içinde

olan tüm alt başlıkların tanımlanması söz konusu olmayacak ancak anlamları yönünden ve bu araştırmadaki önemleri açısından ağırlıklı yer kaplayan, bazı temel kaynakların korunması ile ilgili kavramlara değinilecektir.

1.7.1. Doğal Çevre ve Ekosistem

Yeryüzünde hayatın başladığı devirlerden bu güne kadar pek çok şey evrim geçirmiş ve değişmiştir. Doğal çevreyi oluşturan canlı ve cansız varlıklar, ekosistem denen dinamik bir yapı içerisinde sürekli olarak karşılıklı madde alışverişine dayalı bir ilişki içinde bulunurlar. Canlılar, daima üretici ve tüketici olarak iki gruptan oluşmaktadır. Bitkiler hep üretici iken, etçil ve otçul canlılar tüketiciler sınıfını oluştururlar. Cansız çevre olarak tanımlanan hava, su ve toprak da milyarlarca yıllık jeolojik ve iklimsel süreçlerin bir ürünü olarak bugünkü halini almıştır.

Çeşitli kaynaklarda değişik sayılar verilmesine rağmen, bugün yeryüzünde var olduğu düşünülen on milyonu aşkın canlı türü¹ (Khan, 1997), süren bu ilişkiler sonucu oluşmuş ve doğal denge denilen olağanüstü bir uyum ortaya çıkmıştır.

Doğal çevre içinde yaşayan canlıların kendi türünden bireylerle, diğer canlı türleriyle ve cansız çevreleriyle olan ilişkilerini incelemek ekoloji biliminin konusudur. Ekolojiyi iyi anlayabilmek için, canlıları ve bunların meydana getirdiği organizasyon derecesini incelemek gerekir. Canlılar, organizasyon derecesine göre; Protoplazma - Hücreler - Dokular - Organlar - Organ Sistemleri - Organizmalar - Populasyonlar - Kommüniteler - Ekosistemler - Biyosfer şeklinde sıralanmakta ve buna "biyolojik spektrum" denmektedir (Şişli, 1999).

Populasyon, aynı türden bireylerin oluşturduğu topluluğu ifade etmektedir. Kommünite, ekolojik anlamda belirli bir yeri işgal eden bütün populasyonlar demektir ve cansız çevre ile birlikte ekosistemi meydana getirir. Bir ağaç gövdesi, bir orman, bir otlak, sayılabilecek bazı ekosistem örneklerdir. Ekosistemlerin faaliyette bulunduğu yer parçası ise biyolojik spektrumun en son noktasını oluşturan biyosferdir. Spektrumun her bölümü arasında kesin sınırlar olmamakla birlikte, birinden ötekine yumuşak bir geçiş vardır (Şişli 1999). Ekoloji terminolojisinde sık sık adı geçen "habitat" ise, bir organizmanın yaşadığı ya da aranıldığı zaman bulunduğu ve yaşamsal gereksinimlerini sağladığı yerdir. Carl Von Linne, canlıların sınırlı dağılımını göz önüne alarak, ilk defa onların yaşadığı bölgelerin niteliğini de belirtmek için "habitat" kavramını kullanmıştır (Demirsoy, 1999).

¹ Kabaca 1.4 milyon tür teşhis edilmiştir ancak bilim adamları toplam tür sayısının 10-80 milyon arasında olduğuna inanıyor.

Yukarıdaki organizasyon derecelerinin, organizmalar ve üstünde kalan düzeyi ile ilgilenen ekoloji bilimi, canlıların organizasyon derecelerine (tür ekolojisi, populasyon ekolojisi, ekosistem ekolojisi), habitatlara (tatlısu ekolojisi, karasal ekoloji) ve taksonomik gruplara göre (bitki ekolojisi, omurgalı hayvanlar ekolojisi gibi) çeşitli bölümlere ayrılabilir. Bunlardan başka, aslında ekolojiden doğmakla birlikte bağımsız uygulamalı ekonomik ekoloji alanı olarak gelişen ziraat, ormancılık ve yaban hayatı alanları vardır. İnsanoğlunun ekosistem üzerinde oluşturduğu etkiler ise, çevre biyolojisinin doğmasına yol açmıştır (Şişli, 1999).

Karşılıklı olarak madde alışverişi yapacak biçimde birbirlerine etki yapan canlı organizmalarla, cansız maddelerin bir arada bulunduğu herhangi bir doğa parçası ekosistemdir.

Büyük küçük tüm ekosistemler şu temel öğelerden oluşmaktadır (Kışlahoğlu, Berkes, 1994).

1-Canlı öğeler (biyotik öğeler):

- a) Yapıcılar (üreticiler); ototrof organizmalar olan başlıca yeşil bitkiler,
- b) Tüketiciler; heterotrof organizmalar. Diğer organizmaları yiyen genellikle hayvansal canlılar,
- c) Ayrıştırıcılar; bakteri ve funguslar (mantarlar) olup heterotrofturlar. Ölü protoplazmanın kompleks bileşiklerini parçalayıp bir kısmını kullanır bir kısmını da yapıcıların kullanımı için serbest bırakırlar,

2. Cansız öğeler (Abiyotik öğeler):

- d) temel inorganik maddeler,
- e) organik bileşikler,
- f) fiziksel koşullar,

İnsan canlı bir varlık olarak bu sistemlerin bileşenleri arasında yer alır. İnsanoğlunun yeryüzünde varlığını sürdürebilmesi, uygun besin, barınak ve başka çevre koşullarının varlığına ve devamlılığına bağlıdır. Nüfus artışı ve endüstrinin gelişimi, sınırlı çevre olanakları üzerine önemli olumsuz baskılar yaparak çevrenin değişmesine, bitki ve hayvan komünitelerinin bir daha geri gelmemek üzere yok olmasına neden olmaktadır.

Bir ekosistem, içerdiği canlı ve cansız varlıklarla birlikte gelişir ve evrimleşir. Ekosistemlerin bugünkü görünüşleri, milyonlarca yıldır süregelen bir evrim ve değişimin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ekosistemin canlı ya da cansız varlıklarının insan etkisiyle

ortadan kaldırılması ya da yapısının değiştirilmesi, bu doğal süreci olumsuz yönde etkilemektedir(Işık,1996).

1.7.2. Doğal Kaynak Kavramı

İnsanların refah düzeylerini geliştirmek için kullandıkları toprak, su, otlak, orman, yaban hayatı, ve mineraller gibi doğal çevrenin büyük bir bölümü doğal kaynak olarak tanımlanabilir. Kaynak, kelime anlamı olarak, ilk bulunduğu yer, orijin demektir. Buradan hareketle orijini doğada olan her şey doğal kaynak olarak tanımlanabilir.

Bir başka sınıflamaya göre, doğal kaynaklar yenilenebilir ve yenilenemeyen olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Yenilenebilir doğal kaynaklar kendi kendine varlığını sürdürebilen ve kendini sürekli yenileyen kaynaklardır. Ormanlar, toprak, su, yaban hayatı gibi. Petrol, doğal gaz, kömür ve madenler gibi yenilenemeyen doğal kaynaklar ise onları kullandığımız hızdan çok daha yavaş bir hızla jeolojik süreç içinde oluşan doğal varlıklardır(Dunster, 1996). Özetle doğal kaynaklar, insan aklı ve emeğiyle ortaya çıkmış olan ürünlerin dışındaki ve genel olarak insan kullanımına temel olan varlıklardır.

1.7.2.1. Doğal Kaynak Yönetiminin Tanımı ve Kapsamı

Nüfus artışına paralel olarak doğal kaynaklara yönelik talebin artması ve çeşitlenmesi, kaynaklardan faydalanarak kalkınmanın sağlanması yanında korunması için de çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmıştır. Doğal ya da kültürel; sahip olunan çeşitli kaynakların salt korunması ve/veya korunarak kullanılmasına yönelik hazırlanan, farklı öncelikleri ve farklı kapsamı olan çeşitli kaynak yönetimleri söz konusudur.

Doğa koruma öncelikli doğal kaynak yönetim politikalarının gelişmesi, ormanların aşırı tüketimine olan tepki nedeniyle 19. yüzyıl başlarında ivme kazanmıştır. Günümüzde ekosistem yönetiminin ortaya çıkışı da, doğa koruma politikalarının gelişimindeki tarihsel nedenlerle benzerlik göstermekte ve esas çıkış noktası, aşırı tüketim ve yanlış kullanımlar nedeniyle doğal kaynakların zarar görmesine tepki olarak, daha akılcı ve bilimsel esaslara dayalı yönetim politikalarının geliştirilmesinde odaklanmaktadır (Kuvan, 2000).

Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren, doğal kaynak yönetiminde ekosistem yönetimi yaklaşımının benimsenmesine ilişkin görüşler çoğalmış, kaynak yöneticileri bu konuda yönlendirilmeye çalışılmıştır. Son kırk yıllık dönem içinde ormancılar, yaban hayatı uzmanları, balıkçılık ve havza amenajmanları; doğal kaynakların planlanmasında ekosistem kavramını yerleştirmeye çalışmaktadırlar (Başkent, 1999). Ekosistem yönetimi, kamu arazileri ve ilgili büyük ölçekli sosyal amaçlı alanların ve topluma sunulan ürün ve

hizmetlerin en iyi şekilde kullanımı ve yönetimi için esastır. Benzer kaygılar özel mülkiyete ait alanların yönetimi için de geçerli olabilmekte, özellikle ekonomik yararlar ile tehlike altındaki ya da nesli tükenmeye yüz tutmuş türlerin korunması arasında bir denge kurulmasında önem kazanmaktadır (Samson, Knopf, 1996).

Doğal Kaynak Yönetimi bazen genel bir başlık altında seçilen bir alanın planlanmasını içerirken, bazen de kaynakların özellikleri doğrultusunda; orman kaynaklarının yönetimi, mera yönetimi, yaban hayatı yönetimi, havza yönetimi, korunan alan yönetimi, rekreasyon yönetimi gibi ana ilgi alanlarına ayrılır.

Her bir ilgi alanında genel olarak, doğal kaynakların korunması ve topluma ürün ve hizmet yönünden çeşitli yararlar sağlanmasına yönelik etkinlikler yer almaktadır. Bu etkinlikler, yönetime konu olan doğal kaynakların ve bu kaynaklara yönelik taleplerin niteliklerine göre şekillenmektedir (Wagner, 1996).

Doğal kaynak yönetiminde; öncelikle alanın taşıdığı doğal ve kültürel değerler tanımlanmakta ve bu kaynakların taşıdığı ekonomik değerler, katılımcı bir yaklaşımla, yerel halka katkı sağlayacak şekilde gene doğal kaynak yönetimi içinde değerlendirilmektedir. Böylece doğal kaynak yönetimine yeni bir bakış açısı getirilmektedir (Phillips, 2000). Herhangi bir doğal kaynağın ya da korunan alanın sistematik planlanmasının yedi aşamalı olarak gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu aşamalar; ideal amaçların saptanması ve tanımlanması, verilerin (biyolojik çeşitlilik verileri, ekosistem verileri, kültürel veriler, sosyoekonomik veriler, planlama materyalleri, sınırlayıcılar ve diğer veriler) toplanması, hedeflerin belirlenmesi, mevcut korunan alanların gözden geçirilmesi, ek koruma alanlarının saptanması, koruma etkinliklerinin uygulamaya konulması ve korunan alanın izlenmesi olarak belirtilmektedir (Pressey, 2000). Diğer yandan doğal kaynak yönetimi ve planlanmasında çevrenin fiziksel (toprak, su, miras alanları), biyolojik (vegetasyon/orman, ekosistemler, yaban hayatı, su ürünleri) ve sosyoekonomik öğelerinin (işlendirme ve gelir, sosyal çevre, parasal sorunlar ve gelişmeler) tanımlanması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca doğal kaynak yönetiminde ön plana çıkan temel parametrelerin; ekosistem yönetiminde biyolojik çeşitliliğin önemi, ekonomik talepler (odun vb. talepler), rekreasyonel çeşitlilik ve halkın yararlanma olanakları, yabani alanların saptanması, vegetasyon ve su kaynaklarındaki değişim ve yerleşim koşulları olduğu belirtilmektedir. Kaynak yönetiminde tüm alternatifleri içeren ve amaç edinilmesi gerekli öncelikli konular ise şu şekilde belirtilmektedir (Anonim, 1996).

1. Toprak, hava, su ve arazi kaynaklarının korunmalı ve sürekliliğinin sağlanması
2. Biyolojik çeşitlilikte tür çeşitliliğinin sağlanması
3. Kabul edilebilir bir çerçevede sürdürülebilir yararlanmanın sağlanması
4. Doğal peyzaj / manzara ve rekreasyonel olanaklar kaynak kullanıcıları ve diğer halk kesimine çok yönlü yanıt verecek şekilde planlanması
5. Kaynağa yönelik geliştirilen tüm plan ve projelerin hızlı ve verimli olmasının sağlanması
6. Uygulanacak plan ve projelerin koordinasyonu ve yerine getirilmesinde ilgili birimler ve kuruluşlar arasında işbirliğinin oluşturulması
7. Kırsal gelişim olanakları artırılması, insan kaynakları programlarının sürdürülmesi ve işlendirmenin sağlanması
8. Yönetimce nitelikli hizmet sunulmasına öncelik verilmesi

Profesyonel bir koruma ve yönetim; yerel halkla yapılan işbirliği ve ulusal düzeyde koruma kararlılığına bağlı bulunmaktadır. Ayrıca bilgilerin gereksinimlere uygun ve onları tanımlayıcı, anlaşılabilir ve ulaşılabilir olması, doğal kaynak yönetimi için önemli olduğu ifade edilirken yönetici ve bilim adamları arasındaki iletişimin de koşulsuz olarak sağlanması zorunluluğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda ise; yönetimin temel ilkelerinin şu şekilde belirlendiği görülmektedir (Sayer, 2000).

1. Alan sınırlarının açık bir şekilde belirlenmesi ve tanımlanması gerekmektedir
2. Alan ayırımı ve tahsis kuralları yerel koşullara göre planlanmalıdır
3. Kaynak kullanıcıları alan ayırımı amaçlarına uygun ve bu amaçlara ulaşmayı hedeflemelidirler
4. Devletin yerel hakları tanımlaması ve organize etmesi gerekmektedir
5. Yönetim; yerel halk, özel sektör ve devlet sektörü arasındaki ilişkileri tanımlamalı ve devlet nihai yetkisini doğal kaynağın korunması yönünde kullanmalıdır.
6. Uygulayıcılar amaç ve amaçların gerçekleşmesinden sorumlu tutulmalıdırlar.

Korunan alanlar (özellikle milli parklar) bölgesel gelişimin önemli bir elamanı, hatta bazı durumlarda da temel parametresi olduğu ve aynı zamanda 'gelişme ve koruma' felsefesi gereği, ekolojinin ve ekonominin rekabetten uzak bir şekilde birbirini tamamlayabilen elamanlar olarak kabulü gerektiği ifade edilmektedir. Doğal kaynakların korunması ve yönetimi bölgesel gelişim için hazırlanan programlar üzerindeki ulusal politikaların kabulü ve bölgenin sosyoekonomik yönden gelişmesi için doğal kaynak

üretim potansiyelinin ayrıntılı bir portresinin hazırlanması gerekliliği belirtilmektedir (Sournia, 1986).

Diğer yandan doğal kaynakla etkileşim ve ilgi içinde olan tüm grup ve kuruluşların sosyal aktör olarak tanımlanması ve doğal kaynak yönetimine tüm bu aktörlerin katılımının sağlanması gerekmektedir. Genel olarak, yerel halkın bitki, hayvan, ekoloji ve geleneksel kültüre ait bilgilere sahip olması nedenlerinden, doğal ve kültürel kaynakların yönetiminde yer almaları, kısaca yerel kaynak yönetimine dahil edilmeleri önemli görülmektedir (IUCN, 1997). Yerel halkın sahip olduğu geleneksel bilginin kaybolmaması çok önemlidir. Ne yazık ki gelişen dünya ekonomisi, yerel halkların kültürlerini ortadan kaldırıp onları asimile ettikçe bu gibi insanlar, kafalarındaki bilgilerle beraber ekosistemlerden daha süratli yok olmaktadır (Brown vd., 1994).

Aslında ekosistem yönetimi de; tanımlanmış bir alan ya da bölgenin, kısa veya uzun dönemli, ekolojik, ekonomik ve sosyal etkileşim bağlamı içinde değerlendirilen bir doğal kaynak yönetim kavramıdır (Thomas, Huke, 1996).

1.7.2.2. Doğal Kaynak Yönetimini Etkileyen Faktörler

Değişen dünya koşulları ile kaynaklar üzerindeki etkilerin değişimi söz konusu olduğu sürece, doğal kaynak yönetimini etkileyen faktörlerde ve önceliklerinde değişikliklerin meydana gelişi kaçınılmaz olacaktır. Ancak genel olarak bakıldığı zaman doğal kaynak yönetimini etkileyen üç temel faktörün varlığından söz edilebilir (Ewert, 1993).

Bunlardan birincisi, bilimin büyüyen politik gücünün varlığıdır. Bilimin politik süreç içindeki artan etkisi, karmaşık problemlerin artışı, küresel olarak orman, peyzaj ve ekosistem üzerindeki değişik ölçülerdeki etkiler, detaylı veri tabanı eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

İkinci faktör, insanların doğal kaynaklara verdikleri değerlerin farklılaşması (çeşitlenmesi) olarak görülmektedir. Bu çeşitlilik zamanın ve mekanın bir fonksiyonudur (Tablo 1).

Tablodan görüldüğü gibi doğal alanların bilimsel, tedavi edici ve ekolojik değerleri konusunda toplumdaki anlaşmazlık düzeyi düşük iken estetik değerler konusundaki anlaşmazlık düzeyi ise yüksek olmaktadır. Gerçekten de bir kişinin çok güzel bulduğu bir peyzaj başka bir kişi için sıkıcı bir görüntü olarak algılanabilmektedir.

Tablo 1. Doğal (Yabani) Alanlardaki Seçilmiş Değerler (Ewert, 1993),

Değerler	Potansiyel Anlaşmazlık Düzeyi	Açıklamalar
Bilimsel	Düşük	Yeterince gelişmiş değildir. Doğal alanların azalması, bilgi toplama ve araştırma gereksinimini arttırmıştır
Tedavi edici	Düşük	Doğal çevrenin rehabilitasyon kalitesi çok kişi tarafından bilinmektedir.
Ekolojik/ Biyoçeşitlilik	Düşük	Gelecek kuşaklar için genetik havuzların korunmasının önemi yaygın olarak kabul görmektedir.
Rekreasyonel	Orta	Bilimsel olma gibi diğer değerlerle çelişebilir. Yaşam konusunun yüksek kişisel kalitesi olarak bu değerler genellikle yüksek coşkuya neden olur
Sembolik / Kültürel Tanımcılık	Orta	Yabani yaşamdan gelen kel kartal (<i>Haliaeetus sp</i>) veya bizon gibi semboller, gerçek topluluk ve ulusal değerleri temsil ederler (özgürlük, güç, güçlü bireysellik vb)
Estetik	Yüksek	Bu değerlerin tanımlanamaz öznel doğası genellikle servet ve değer konusunda anlaşmazlığa yol açar
Doğasında varolan değer	Yüksek	Çok kimse için, yabani alanların sadece orada buldukları için bile (sahip oldukları) asli değerleri vardır. Bazıları ise bu alanların toplum için daha üretken olmaları gerektiğini düşünürler
Pazar	Yüksek	Genellikle elde edilebilir ve diğer pek çok değerle yarışabilir. Bu özellik (ayrıcılık) yüksek düzeyde coşku ve zıtlık yaratmaktadır.

Üçüncü faktör ise yeryüzü peyzajında olumsuz insan etkilerinin büyümesi olarak görülmektedir. Gerçekten de insan etkisinin uzağında kalmış olduğu düşünülen ancak birkaç ekosistem ya da lokasyon olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır.

1.7.3. Kültürel Kaynaklar

1.7.3.1. Kültür Kavramı

Kültür, insan türüne özgü bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan maddi nesnelere dir. Kültürün ilk pozitif tanımına antropolojinin kurucularından Edward Burnett Tylor'ın yapıtlarında rastlanır. Tylor, bu kavramı uygarlıkla eşanlamlı kullanmış ve çok yankı uyandıran şu tanımı yapmıştır: "Kültür ya da uygarlık, insanın bir toplumun üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve göreneklerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür". Özetle kültür, birikerek gelişen, karmaşıklaşma ve yayılma eğilimi taşıyan bir süreçtir. İnsan türüne özgü bir sistem olarak ortaya çıkar ve bir kez ortaya çıktıktan sonra, doğan her yeni birey aracılığıyla kendini sürdürür ve karmaşıklaştırır (Ana Britannica Ans.,1986).

Kültürü antropolojik açıdan değerlendiren Tylor'dan sonra diğer alanlarda çalışan sosyal bilimciler de bu konuya eğilince kısa sürede kültür, toplumbilim, halkbilim, tarih,

sanat tarihi hatta psikoloji gibi bilimlerin ana konularından biri olmuştur. Bütün bunların sonucunda, kültürün birbirinden farklı çok sayıda tanımı ortaya çıkmıştır.

Turan (1994) ise, tarihsel devinimi en iyi yansıtan tanımı olarak kültürü, bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden her türlü dil, duygu, düşünce, inanç, sanat ve yaşayış öğelerinin tümü”olarak tanımlamıştır. Turan, kültürün başlıca altı özelliğinden bahsetmektedir (Turan,1994). Bunlar ;

1. **Toplumsallık:** Kabile ya da ulus veya hangi büyüklükte olursa olsun toplumun varolduğu her yerde bir kültürden söz edilebilir.
2. **Tarihsellik:** Kültür denilen karmaşık bütün ve onu oluşturan öğeler, ait oldukları toplumun tarihsel yaşamı sürecinde, küçümsenmeyecek zaman dilimi içinde oluşmuş ve yaygınlaşmıştır.
3. **Kalıtsallık:** Tarih içinde yoğrulan ve gelişen kültür, bu niteliğinden ötürü tarihsel bir kalıttır. Ancak bu genetik bir kalıt değildir ve bireylerce buldukları toplumun, yaşadıkları kültürün unsurlarını öğrenmek şeklinde cereyan eder.
4. **İşlevsellik:** İnsanoğlu, doğası gereği, karşılaştığı sorunların çözümü için denenmiş ve geçerliliği kanıtlanmış deneyimlere dayanmak eğilimindedir. Örneğin; bir toplumdaki başka bir topluma giden insanların dil ya da kıyafetindeki yeni topluma uygun değişiklikler kültürün işlevselliği ile açıklanabilir.
5. **Birlik içinde çokluk:** Ulusal boyutta ele alınsa da, toplumların kültürleri, alt kültür, ya da yöresel kültür olarak adlandırılan daha dar kapsamlı bir takım kültürlerden oluşmaktadır. Ulusal kültüre renklilik ve canlılık veren de bu yöresel özelliklerdir. Kıyafetlerde görülen renk, biçim ve giyim özellikleri, yeme içmelerdeki çeşitlilik, konuşulan ortak dildeki bölgesel ağızlar, müzikte değişik sazlar, havalar, mimaride görülen farklılıklar, bölgesel kültürleri yansıtan ve ulusal kültüre zenginlik kazandıran değerlerdir.
6. **Devingenlik ve değişkenlik:** Her birey, kendisine kalıt olarak aktarılan kültürü yeniden öğrenir, yaşar ve yaşatırken farkında olmadan onda küçük de olsa bazı değişiklikler yapmakta ve kendisinden sonraki kuşaklara bu değişik biçimiyle aktarmaktadır. Tek bir kuşağı değil de kuşakları içeren bu değişiklikler, yüzyıllar boyunca daha da büyük boyutlara ulaşmaktadır.

1.7.3.2. Folklor

Ulusları birbirinden ayıran en temel kültürel özellik halk kültürü, yani folklordur. Ulusal kültür değerleri de kaynağını folklordan almaktadır.

Folklor, İngilizce folk: halk ve lore: bilim kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Halk geleneklerini, adetlerini, inançlarını, efsanelerini, türkülerini, edebiyatlarını inceleyen bilim dalı olarak açıklanmaktadır (Meydan Larousse, 1981). Özetle folklorun çalışma konularını “halk kültürü” oluşturmaktadır. Doğaldır ki; halk kültürü ürünleriyle yaşanan yöre arasında kaçınılmaz bir bağ bulunmaktadır. Bu ürünlerin şekillenmesinde tarihi ve kültürel mirasın da önemli bir rolü vardır.

Bütün sosyal ve beşeri bilimler gibi halkbiliminin kabulleri de “kültür” tanımıyla yakından ilgilidir (Çobanoğlu, 1999). Her folklor ürünü belli bir kültür içinde oluşur ve canlılığını sürdürür. Folklor geçmişteki bir kültür ya da geçmişten günümüze gelmiş bir kalıp değildir. Yaşayan bir kültür topluluğunun bugünkü gereksinimini karşılayan bir sosyal kurumdur (Artun, 2000). Kültür ise; toplumu bir araya getirme özelliğine sahip, ulusal nitelikteki maddi ve manevi ürünlerin tümünü kapsar.

Özellikleri itibarıyla birbirleriyle örtüşen bu iki kavramdan folklor; anonim karakterli, bireysel yaratmaların dışında, zaman derinliği belirlenemeyen bir döneme kadar inen ürünleri kapsarken, kültür; kapsam olarak ulusal nitelikte, toplumun sanat ve geleneksel anlamdaki ürünleri ile, bireysel yaratmaları da kapsayan, tarih derinliği bulunan, ancak bilinebilen ve belirlenebilen bir dönemde de olsa, oluşmuş tüm ürünleri içine alır. Folklor ürünleri için çoğunlukla otantik kavramı kullanılmaktadır. Otantik ürünlerin en önemli niteliği, bilinmeyen bir tarih derinliğine, hatta tarih öncesi zamanlara kadar inebilen, yaratıcısı ve kökeni zaman olarak tespit edilemeyen ürünleri kapsıyor olmasıdır. Ayrıca söz konusu ürünlerin zaman derinliğinde ve toplum içerisinde meydana gelmesi, ona anonim bir nitelik de kazandırır. Bu bağlamda folklorun ya da ürünlerinin iki temel ilkesinden biri “otantiklik” diğeri ise “anonimlik”tir. Halk kültürü için otantiklik demek, bir anlamda ulaşılamayan en eski tarihtir (Öngel, 2000).

1.7.4. Yayla ve Yaylacılık Kavramları

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte; 1) Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plato. 2) Dağlık, yüksek bölgelerde, kışın, yaşam koşulları güç olduğu için boş bırakılan, yazınsa havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma ya da dinlenme yeri şeklinde açıklanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1992). Bunların dışında yaylalar genelde benzer anlamları çağrıştıran değişik şekillerde ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunlardan birine göre yayla; köy sürülerinin yazın en sıcak devresinde çıkıp uzun süre kaldıkları dağ meraları,

orman içindeki açık veya ağaç sınırının üstünde bulunan ve genellikle yaz aylarında hayvanların otlatılmak üzere getirildiği, kışın erişilemeyen dağ meraları, ya da benzeri şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu tanımlardan başka yaylanın bir de hukuksal durumu ve tanımı vardır.

Ülkemiz arazi hukukunda yaylalar, özel mülkiyete konu olmayan ve umumi hizmetlere ayrılmış kamu mallarındandır. Hukuksal tanım ise yaylaları; “Devlete ait yerlerden iken bir tahsis belgesine dayanarak veya öncesi bilinmeyen süreden beri, tahsisli olduğuna dair bir hakka tutunarak, bir veya birkaç köy ve kent halkının birlikte oturup kalktığı ve hayvanlarının, otundan ve suyundan yararlandığı yüksek yerlerdir” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada 4 ana unsur yer almaktadır. Bunlar; devlet malı olması, tahsis edilmesi, ortaklı kullanılması ve köy halkının hayvanları ile birlikte, belirli mevsimde yararlanması vardır. (Bakırcı, 1992)

Bu bilgiler ışığında yaylacılık şöyle tarif edilebilir: Mevsimin ilerlemesi ile ilk kez taban alanlarda başlamış olan otlatmayı yükseklerle intikal ettirmek üzere, sürülerin gittikçe yükseklerle çıkarılması esasına dayanan bir otlatma sistemidir(Uluocak, 1978). Görüldüğü gibi bu tanımlara bakılacak olursa yaylacılığın aslında ekonomik kaygılardan başlayan bir hareket olduğu görülmektedir.

Ülkemizde 4342 Sayılı Mera Kanunu ise yaylak kavramını; çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer olarak ifade etmektedir (Mera Kanunu, 1998).

1.7.4.1. Yaylacılığın Tarihi Gelişimi

Çeşitli kaynaklarda rastlanabilen yaylacılığın tarihi ile ilgili bilgilere bakıldığı zaman farklı bazı tarihlere rastlanılmaktadır. Şimdiki ehil hayvanlar, ehilleşmeden önce, bugün kuş türlerinin yaptığı gibi mevsimlere bağlı olarak yer değiştirmekte idiler. Kışın daha sıcak olan vadi ve ovalara ve yazın yüksek rakımlara çıkıyorlardı. İnsanlar hayvanların iklime bağlı olarak ovaya inmesi ve dağa çıkması ritmine uymak zorunda kalmış ve yaylacılığın temeli bir insan bulgusu olarak değil, insanın hayvanların doğal yaşantısına uyması suretiyle atılmıştır. 17. yüzyılın sonlarında yaylacılığın ekonomisi üzerine bazı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır(Aşk, 1987). Kimi çalışmalar ise, bu tarihlerden sonrasını başlangıç olarak almaktadır. Buna göre; yaylacılığın temeli M.Ö. 1700’ de Kuzey Avrupa’nın ve Kuzey Asya’nın ağaçsız steplerinde, yayla çadırları ile

bozuk melez ve çam ormanlarında atılmıştır. Yazarlara göre o zamanki yaylacılık bugünkünün tam tersiymiş. Başlangıçta yaşantının aslı yaylacılık ve otlakçılıkmış. Alçak yüksekliklerde kışlamak, arzu edilmeyen bir zorunlulukmuş. Ülkemizde ilk yaylacılık ve kışlak hayatı kayıtları Selçuklular zamanına rastlamaktadır. Aynı kaynak Anadolu'ya yaylacılığın Türkler tarafından getirildiğini iddia etmektedir. Yaylacılık faaliyetleri 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'ne kadar devletin hiçbir müdahalesi olmadan gerçekleştirilmiştir. Yaylaların devlet müdahalesinden uzak durumu, yayla yaşantısının tamamen kendine özgü birçok özelliği içermesine ve çeşitli geleneklerin doğmasına neden olmuştur. Daha sonraları gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde mera, yaylak ve kışlaklar hakkında çeşitli düzenlemeler yapılmasına rağmen adı geçen alanların sağlıklı bir yapı ve işleyişe kavuşturulduğu söylenemez (Leidenfrost ve Parcher 1969).

Ancak yaylalar en büyük yapısal değişim ve bozulmayı son yirmi yılda yaşamaktadır. Bu yöreler, yolların yapılması, bir çoğuna elektrik hatta telefon getirilmesi sonucu hayvan beslemeye dayalı ekonomik faaliyetlerin yapıldığı alanlar olma özelliğine yeni bazı nitelikler ilave etmişlerdir. Yaylalar artık şehrin sicağından, çalışma koşullarının, gürültü ve kalabalığın yarattığı stres ortamından kurtulup, serin, temiz havalı ve sessiz yayla ortamına sığınmak isteyen insanların yoğun talebinin olduğu yeni tatil beldelerine dönüşmeye başlamıştır. Şüphesiz bu dönüşümün beraberinde gelen ekonomik, sosyal ve çevresel değişiklikler (bozulmalar), yeni yasal düzenlemelere ve doğal kaynak yönetim planlarına olan ihtiyacı gündeme getirmektedir.

1.7.5. Yönetim Kavramı

Yönetim, yaşamın her aşamasında var olan ve çeşitli anlamlarda kullanılan bir terimdir. Simon ve arkadaşları (1975) yönetimi, ortak amaçları gerçekleştirmek için işbirliği yapan insan kümelerinin eylemleri, olarak açıklarken, Newman (1970) ise; bir gruba mensup kişilerin çabalarının ortak bir amaca yöneltilmesine yol gösterme, liderlik etme ve bunların kontrolünü sağlamak, olarak tanımlamıştır (Gülen,Özdönmez 1987). Ancak yönetim terimi iki farklı içerikte kullanılabilir. Birincisi; bir faaliyeti yönetmek anlamında (management) kullanılır ve mera yönetimi, orman yönetimi, doğal kaynak yönetimi gibi örneklerdeki anlamını içerir. İkinci kullanım şekli ise (administration) bu yönetimi gerçekleştiren örgütü, personeli, araçları ve parasal kaynakları ifade eder.

Doğal kaynak ve korumanın birlikteliğinden oluşan ancak yapılan etkinliklerin sistematik yürütülebilmesini sağlayan etkinlikler de yönetim çatısı altında karşımıza çıkmaktadır. Doğal kaynaklar açısından değerlendirildiğinde yönetim; insanlar tarafından belli bir plana göre yapılan, kaynakların; hasat, koruma, değiştirme veya kullanımı için yapılan etkinlikler olarak açıklanmaktadır(Dunster, 1996).

Başka bir kaynak (Tortop vd. 1993) yönetim bilimini, eldeki kaynakların en verimli biçimde kullanılmasını öğreten bilgi dalı olarak da tanımlamaktadır. Kaynak deyimi kapsamına insan gücü, para, zaman, malzeme ve yer gibi unsurlar girmektedir. Bu unsurların en verimli biçimde kullanılma usullerini bulmak yönetim biliminin amacıdır. Yönetimin bir kolu olan kamu yönetiminin amacı ise, kamu hizmetlerinin gerçekleşmesini üstlenmektir. Bu hizmetleri kamu yararına uygun olarak savunmak ve izlemek zorundadır.

Gerçekten de doğa koruma çalışmaları ya da bu çalışmaları yönlendiren doğal kaynak yönetim planları, kamu yararı adına yapılan yönetim etkinlikleridir.

Nitekim park, doğa koruma alanı ve diğer doğal ya da yarı doğal alanlardaki oraya özgü, flora, fauna ya da kültürel bazı varlıkların korunması isteniyorsa, yönetime gerek var demektir. Ancak sadece bu varlıklar değil, bu sistemlerin insanoğlu tarafından kullanım şekillerinin de kontrole ve yönetilmeye ihtiyacı vardır.

Kaynaklar, yönetim ve koruma konularındaki bu bilgiler değerlendirildiğinde doğal kaynak yönetimi şu şekilde tanımlanabilir: Seçilmiş bir alanın etkin bir biçimde yönetilebilmesi ve kaynakların korunabilmesine alt yapı olmak üzere, gerekli tüm çalışmaların, niçin, kim tarafından, ne zaman ve hangi kaynaklarla yapılacağını belirleyen bir etkinlikler dizisidir.

Yönetimin genel olarak planlama, örgütlenme, yürütme ve denetim olmak üzere dört işlevi bulunmaktadır (Gülen, Özdönmez, 1987; Eryılmaz,1986).

1.7.5.1. Plan ve Planlama

Yönetimin sağlıklı olabilmesinin temel şartı iyi bir plana sahip olmasıdır. Yönetimin en önemli işlevlerinden biri olan planlama, ne yapılacağını önceden kararlaştırılmasıdır. Diğer bir tanıma göre planlama, bir amacı gerçekleştirmek için en iyi davranış biçimini seçme ve geliştirme niteliğini taşıyan bilinçli bir süreçtir. Plan ise, amaca erişmek için hangi işlerin, hangi sırayla, ne zaman, nerede yapılacağını gösteren bir modeldir ve tipik bir kararlar topluluğudur(Gülen, Özdönmez, 1987).

Genel olarak bir alan yönetim planının ana hedefleri şunlardır:

- Özellikle başta alan yöneticisi olmak üzere herkesi, alanda ne olduğu, neden olduğu, neden önemli olduğu veya ilginç olduğu ve nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda bilgilendirmek,
- Yönetimin çeşitli konulardaki sorumlularını belirlemek,
- Yöneticilerin üzerine gidecekleri anahtar problem alanları ortaya koymak,
- Alanın durumunun veya yönetim ya da politikadaki değişimlerin değerlendirileceği ve yeni strateji veya planların oluşturulabileceği sürekliliği temin etmek (Schofield, Hoogstaden, 1996).

Özet olarak yönetim, planın pratikte uygulanmasıdır (yapmak veya yapmamak olarak cereyan edebilir) ve alandaki süreçleri plan doğrultusunda kontrol etmektir. Yaygın olarak kullanılan planlardan biri de kaynak yönetim planlarıdır. Kaynak yönetim planları; doğal ya da doğal olmayan göller, nehirler, ormanlar, jeotermal enerji, yollar, köprüler vb kaynakların kullanım, dağıtım ya da korunmasını tanımlayan planlar olarak açıklanmaktadır (Anonim, 1994).

Bu açıdan değerlendirildiğinde en gelişmiş ve yaygın kabul gören planlarının başında “doğal kaynak yönetim planları” gelmektedir. Bu planlar; ağırlıklı olarak, seçilen bir alan üzerinde bulunan biyolojik ve fiziksel doğal kaynaklar ile çoğu zaman bunlarla olan etkileşimden doğan ve bu kaynaklara eşlik eden kültürel kaynakların nasıl yönetileceğini ayrıntılarıyla gösteren modellerdir. Görüldüğü gibi doğal kaynakların ağırlıklı olarak incelenmesi çok zaman yeterli olmamakta, seçilen alanda insan ve doğanın birlikte oluşturduğu kültürel bazı değerler söz konusu ise, doğal kaynakların planlanmasının birlikte yapılması bir zorunluluk haline gelmektedir.

1.7.6. Koruma

Koruma kavramı genel olarak birbirinden az çok farklı alt anlamlar içermektedir. Bunlardan biri (conservation); doğal çevrenin, korunma, varlığını sürdürme, bakımını yapma, yönetim, sürdürülebilir kullanım, restorasyon (onarım, ilk biçimine getirme), çoğaltma gibi tüm etkinlikleri içeren bir anlama sahiptir.

Bir diğeri (protection) ise, var olan kaynakların çeşitli fiziksel, kimyasal ya da biyolojik zararlılara ya da hastalıklara karşı korunmasını içermektedir. Bir başka koruma terimi (preservation) ise; seçilmiş bir alanın insan etkilerinden olabildiğince uzak tutulmaya çalışılması için sürdürülen etkinlikleri betimlemek için kullanılan koruma tanımıdır.

Aslında koruma insanlığın var olması ile başlayan bir süreçtir. İnsanlık tarihinde önceleri korunma amacı ile başlayan bu kavram, zamanla sahip olduklarının korunması şekline dönerek bugünkü haline gelmiştir. Bu nedenle “koruma” terimi gerçekte korunacak kaynaklar adına olmaktan çok, direkt ya da dolaylı olarak insan adına kullanılan bir tanım olmaktadır. Gerçi kaynakların korunmasında “sahip olunan öz değer” veya “etik” nedenlerden bahsedilmekte ancak son kararların verilmesinde hep insanlığın “şimdiki” ve “gelecek kuşakları için” deyimleri belirleyici olmaktadır.

Sığ ekoloji felsefesi; kaynakların, onlardan yararlanacak insanlara ait olduğunu varsayar. Kaynakların azalması sonucu yükselecek fiyatların, kaynakları tükenmekten alıkoyacağını ya da teknolojinin alternatif ürünler üreteceğini savunur. Derin ekoloji ise; kaynaklara özsel değer verir. Bütün yaşam formlarının ihtiyaçlarını dikkate alır. Hiçbir nesneye sadece kaynak olarak bakmaz (Ünder, 1996). Hangi ilgi alanına girerse girsin doğal kaynak yönetiminde temel ilke, kaynakların korunması ve bu korumanın ürün ve hizmet akışını da sağlayacak şekilde düzenlenmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Korunma veya koruma, doğal ve kültürel kaynaklar için; koruma, bakım, onarım, onarım gibi etkinlikleri kapsamaktadır.

İşte kaynakların ortaya koyduğu ürün ve hizmetlerin, yararlanma süreci içinde yok olmalarını önlemeye yönelik etkinliklerin bütünü korumayı oluşturmaktadır. Bu durum daha güncel bir tanımla ifade edilirse, “sürdürülebilir kullanım” olarak ortaya çıkmakta ve her durumda “yararlanma” belirleyici olmaktadır.

1.7.6.1. Doğa Korumanın Tarihsel Gelişimi

Koruma ve korunan alanlarla ilgili tartışmalar yeni olgular değildir. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında günümüz anlam ve yaklaşımından büyük farklılıklar gösterse de korumanın iki bin yıldan daha eski olduğu söylenebilir. Ekolojinin ortaya çıkışından çok önce kimi insanlar flora ve faunayı korumak yönünde endişelerini dile getirmişlerdir. İki bin yıldan daha önce Plato; Attika Tepesi ile ilgili, tepenin ormandan yoksun bırakıldığını ve ardından üretken su sistemlerini ve toprak örtüsünü kaybettiğini yazmıştı. Hatta bu duruma “hastalıktan mahvolmuş bir vücudun iskeleti” benzetmesini yapmıştı. Aynı çağlarda Hindistan’da İmparator Ashoka, belli memeli, kuş ve balık türlerinin korunmasını da sağlayan ilk avcılık yasalarını yürürlüğe koymuştur. Bu ilk korunan orman alanı, milli park ve rezerv sahaların ilk örneği olmuştur (Talbot,1984; Wright, 1996). Tarih boyunca devletlerin, hükümdarların veya arazi sahiplerinin eşsiz doğal güzelliklerine tutkun

oldukları bazı alanları korumaya almak için harcadıkları sayısız çaba görülmektedir. Eski çağ hükümdarlarının kendi kullanımları için değişik bölgelerde av parkları, orman rezervleri ve bahçeler oluşturmuşlardır(O'Neill, 1996). Ancak çıkar gözetmeyen bazı girişimlerden de söz edilmelidir. Eleonora d'Arborea, 1392'de çıkarttığı bir yasada yırtıcı kuşların korunmasına yer verdi. Kuş bilimciler onun anısına küçük bir yırtıcı kuşu (Falco eleonora: ada doğanı) eleonora doğanı olarak isimlendirdiler (Axis 2000, 1999). Ancak genel olarak herkesçe kabul edilen görüşe göre; çağdaş anlamda bir milli parkın ilk örneği 1872'de ilan edilen Yellowstone (ABD) Milli Parkıdır (Wright,1996).

Diğer tüm canlılar gibi insan da varoluşunu ve biyolojik devamlılığını toprak, su ve havaya bağımlı olarak sürdürmek zorundadır. Bu bağımlılığın tarihsel süreç içerisinde bilimsel gelişmeye paralel olarak doğaya egemen olma ve ona karşı üstünlük kurarak yok edilmeye çalışılması, insan ile içinde var bulunan çevresi arasındaki dengeyi bozmuştur. İnsan akılla doğaya egemen olmuş, onu değiştirmeye başlamıştır. Değişim uzun bir süreçte özellikle 16. yüzyıla kadar oldukça ağır işlemiştir. 18. yüzyıldan itibaren doğa bilimi ve teknolojinin birleşmesi değişimi olağanüstü biçimde hızlandırmıştır (Keleş, 1997). Değişimle birlikte bozulma, halen devam etmekte olup, günümüzde insan tarafından doğanın ölçüsüzce sömürülmesi boyutunda biçimlenmiştir.

İnsan-doğa ilişkisinde doğanın aleyhine gelişen olguların yaşamsal sorun haline gelmesi insanın neden olduğu bozulmaların doğa tarafından kendi kendini yenileyemez boyutuna ulaşması ile algılanabilmektedir. İnsanın doğal çevre üzerinde yaptığı etki irdelendiğinde bu etkilerin; vejetasyon, hayvanlar, toprak, su, jeomorfoloji ve iklim-atmosfer olmak üzere altı grupta değerlendirildiği görülmektedir(Goudie, 1997).

1.7.6.2. Doğa Koruma Kavramı ve Ormanlar

İnsanların doğa ile ilişkilerinde çok belirgin ve ayrıcalıklı bir yere sahip olan ormanlar, doğal kaynakların tahrip edilme sürecinden en fazla etkilenmiş ekosistemlerden biridir (Kurdoğlu, 1996).

Neolitik çağın başlarından (yaklaşık on bin yıl) beri insanoğlu konaklayıp yerleşeceği, kendini yaban hayvanlarından koruyacağı ve evcilleştirdiği hayvanları otlatabileceği açık alanları yaratmak amacıyla ormanları kesip sökmeye başlamıştır. Koch (1995), tarım öncesinde yaklaşık 6.200 milyon hektar alanın ormanlarla kaplı olduğu tahminini bildirmektedir(Çolak,2001).

İnsan nüfusunun artmaya başladığı 18. ve 19. yüzyıllarda özellikle Akdeniz Kuşağı Bölgeleri ve Orta Avrupa'da orman alanlarına olan baskılar da artmaya başlamıştır. Bunun kaçınılmaz sonuçları olarak toprak erozyonu artmış ve ender özellikli habitatlar ve buralara bağlı türler kaybolmuştur. Dünya Ormancılık kongresinde Rodgers'in (1997) belirttiğine göre dünyada 1850 - 1980 yılları arasında kaybolan orman miktarı, dünya ormanlarının % 15'i kadardır. Bu miktar Asya kıtasında % 43'e ulaşmaktadır. Orman kayıpları 1980'li yılların sonlarında, 15 milyonu tropik olmak üzere 18.5 milyon hektarı bulmuştur (Işık, Yaltırık, Akesen, 1997).

Önceleri tüm alanın % 50'sinden fazlasını kaplayan Türkiye ormanları da bu gelişmelerden payını almış ve zamanla azalarak % 26 düzeyine inmiştir (Ürgenç, 1988).

Birleşmiş Milletlerin Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nün 2000 yılı verilerine göre dünya orman alanının % 5'i plantasyon olan 3.870 milyon hektar olduğunu görülmektedir. Bu rakam, dünya karasal alanlarının yaklaşık % 30'una denk düşmektedir. Ancak bu orman örtüsü, dünya üzerinde homojen dağılmamakta ve %50 den fazlası dört ülke tarafından paylaşılmaktadır (Rusya Federasyonu % 21, Brezilya % 16, Kanada % 7 ve Amerika Birleşik Devletleri % 6). Buna ilave olarak var olan bu ormanlara özellikle gelişmekte olan ülkelerde % 10 kapalıdaki ormanların da dahil olduğu düşünülürse ormanlar açısından durumun çok iç açıcı olmadığı anlaşılmaktadır (WWF, 1995; Heiner, 1995).

Buna rağmen dünya doğal kaynak varlığının üçte birini oluşturan ormanlar yerkürenin baskın doğal kaynak tipini temsil etmektedir. Bu nedenle doğal kaynak denildiğinde ilk akla gelenin ormanlar olması da doğaldır (Akesen, 1997).

1800'lü yıllardan itibaren ormanların hızlı tahribi, bilim adamlarını harekete geçirmiştir. Sorunların çözümü amacıyla bilimsel yöntemler geliştirilmeye başlanmış ve "sürdürülebilirlik kavramı" ilk kez ormancılıkta ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak 1829'da Almanya'da Drachenfels Ormanı'nın bir bölümünün koruma altına alındığı görülmektedir. 1855 yılında Kanada'da Baunff doğayı koruma alanı oluşturulmuştur (Akesen, 1997).

Türk ormancılığında planlı döneme geçildiği 1960'lı yıllarda da ormanların devamlılığını sağlama -uygulamada tersi olsa da- en önemli temel ilke olmuştur. Başka bir deyişle 1987 yılında gündeme oturan ve güncelliğini her geçen gün arttıran "sürdürülebilirlik" kavramı ormancılık uygulamalarında "devamlılık" adı altında yıllar öncesinde var olan bir tanımdı.

Günümüzde ormanların önemi o denli artmıştır ki, temel anlamı kaynakların tüketilmeden kullanımı demek olan sürdürülebilir kalkınmanın sürekliliği ile ormanların sürekliliği eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Fisunoğlu, 1991). Artık ormanların odun değerinden daha önemli olan fonksiyonel değerleri ve onların korunmaları ön plana çıkmıştır.

Ormanların sağladığı fayda ve hizmetler, sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre için mutlaka zorunludur. İnsan teknolojisi bu hizmetlerin hiçbirini, üstelik yerküre ölçeğinde, doğal ormanlar kadar yerine getirememektedir (Işık, Yaltırık, Akesen 1997). Sunduğu çevresel hizmetler bakımından doğal ormanlar, biyolojik çeşitlilik ve koruma yönlerinden büyük üstünlük ortaya koyarlar (Tablo 2).

Tablo 2. Sunduğu çevresel hizmetler bakımından doğal ormanlarla plantasyonların karşılaştırılması (D'Silva vd,1994),

Fonksiyonlar	Doğal Orman	Plantasyon (Ağaçlandırma)
Biyolojik çeşitlilik	Yüksek	Düşük
Toprak / su dengesini düzenleme	Yüksek	Düşük
Topraktaki besleyici maddeleri koruma	Yüksek	Düşük
Su havzalarının korunması	İyi	Zayıf *
Hastalık/zararlı bulunma oranı	Düşük	Yüksek
Karbon kullanma / azaltma	Etkili	Etkili

*Yüksek yağışların görüldüğü alanlarda etkili bir havza örtüsü sağlayabilir

Genel olarak plantasyon (ağaçlandırma) ormanlarının doğal ormanlardan daha kolay yönetildiği bilinmektedir. Bazı yaşamsal sosyal hizmetlerin sağlanmasında (odun dışı ürünler, estetik vb) doğal ormanların bazı üstünlükleri bulunmaktadır. Fakat plantasyonlar ve doğal ormanlar birlikte hem yakacak hem de yerel halka iş sağlayabilirler.

Bir başka araştırma ise, ormanların doğal denge için önemini ortaya koyması bakımından çok dikkat çekicidir. Dünya İzleme Enstitüsü (World Watch Institute) doğal dengenin yeniden kurulabilmesi için acilen yapılması gereken işlemleri şöyle sıralanmıştır (Demirer, 1991):

- Nüfus artışının yavaşlatılması,
- Üst toprak erozyonunun önlenmesi,
- Dünya çapında ağaçlandırma,

Görüldüğü gibi bu üç işlemin ikisi doğrudan ormanlarla ilgilidir. Ancak bunların yapılmasının kolay olmadığı da bilinmektedir. Yukarıdaki işlemlere ek olarak

- temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının bulunması,

-enerji tüketiminde israfın önlenmesi ve

-3. dünya ülkelerinin dış borçlarının çözüme kavuşturulması, gerekmektedir. Bu sorunların çözülmesi için ise yılda yaklaşık 150 milyar dolarlık bir ekolojik yatırımın gerektiği belirtilmektedir.

Yukarıda sıralanan önlemlerin alınması çok zor görünmektedir. 1992 yılı verilerine göre Dünya Bankası'nın verdiği tarımsal kredilerden; Ormancılık ile Doğal Kaynak Yönetimi ve Çevre Koruma başlıklarına düşen pay ancak 838 milyon ABD Doları olmuştur. Sulama, balıkçılık, hayvancılık vb kredilerle bu miktar ancak 4 milyar dolara yaklaşabilmiştir(Brown vd,1994). Ancak insanoğlu uygulamalarda gerekli düzenlemeleri yapamayınca, görece daha kolay olan yolu seçerek bozulmamış doğal kaynakları başka yönetim şekilleri altında korumaya çalışmaktadır. Bu çalışmaların her şeye rağmen hızla sürmekte olduğu söylenebilir. Günümüzde, dünyada 4138 adet korunan orman rezervlerinin alanı yaklaşık 260 milyon hektarı bulmaktadır (WWF,IUCN 1996). Başka bir deyişle dünyadaki ormanların % 6.5'i koruma altında bulunmaktadır. Doğa koruma kuruluşları tarafından konulan hedef ise % 10 olarak açıklanmaktadır.

1.7.6.3. Doğa Koruma İlkeleri (Prensipleri)

İnsanın dünya üzerinde yaşamını sürdürebilmesi, doğal sistemlerin sağlıklı işlemesine bağlıdır. Bu nedenle doğanın korunması, insanlar için sürdürülebilir bir geleceğin güvencesidir.

Doğa koruma kavramı, dünya üzerindeki ekolojik ve genetik çeşitliliğin devamlılığının korunması olarak ifade edilebilir. Ancak bu tanım, çeşitli şekillerde dallanarak daha geniş tanımlara ulaşabilir. Bu nedenle doğa koruma en fazla sayıda canlı türünün korunmasından daha geniş bir içeriğe sahiptir. Ekosistemlerin birbirine karşılıklı bağımlılığından dolayı, doğa koruma aynı zamanda; 1) genetik düzeyde çeşitliliğin, 2) ekolojik etkileşimlerin ve süreçlerin ve 3) bunlarla birlikte genetik ve evrimsel süreçlerin de korunması anlamına gelmektedir (O'Connor vd, 1990). Başka bir kaynak doğa korumanın aşağıdaki kısımları kapsadığını bildirmektedir (Işık, 1996):

- Tür koruma (bütün organizmaların korunması)
- Biyotop koruma (özel nitelikteki yaşam alanlarının korunması)
- Ekosistem koruma ve
- Abiyotik kaynak koruma (su, toprak, iklim, hava gibi)

Dünya üzerindeki en önemli doğal ekosistemlerin bozulmuş ve çok sayıda türün zaten yok olmuş bulunduğu bir ortamda doğa korumanın amacı, doğal çeşitliliğin bütün mevcut örneklerinin koruma altına alınarak yine doğal alanlarda var olmasını sağlamaktır (Kalem, 2001).

Felsefi ve pragmatik¹ bir düşünüş ürünü olan doğa koruma anlayışı özünde ekonomik, ekolojik ve etik nedenlere dayanmaktadır. Söz konusu nedenselliklerin temel gerekçeleri ise sırasıyla (O'Connor vd, 1990; Işık, 1996);

- a) Etik nedenler: ahlaki ve manevi (törel) sorumluluk değerleri,
- b) Kültürel,sembolik ve tarihi değerler,
- c) Ekolojik ve bilimsel nedenler,
- d) Mevcut ve potansiyel ekonomik yararlar; dolaylı yararlar,
- e) Bilimsel nedenler ve diğer dolaylı faydalar.

Etkili bir doğa koruma için, doğal canlı sistemleri çok sayıda parçalara, çeşitli derecelere ayırarak incelemek gerekmektedir. Kavramsal olarak birbirinden bağımsız olsalar da birbirlerini etkilerler ve birinin korunması için hepsinin korunması göz önünde tutulmalıdır. Bunlar:

a) Genetik ve tür çeşitliliği

Kalıtıl özelliğlerin taşıyıcıları olan genlerin (ve genetik stokların) çeşitliliği, dünya üzerindeki bütün yabani bitkisel ve hayvansal formların üremesi ile doğrudan; bu varlıkların karşılıklı ilişkilerinden de dolaylı olarak sorumludurlar.

Genetik çeşitlilik iki türdür: Aynı türün bireyleri arasındaki tür içi çeşitlilik (intraspecific diversity) ve farklı türler arasındaki çeşitlilik (interspecific diversity). Tür içi çeşitlilik, aynı türün farklı habitatlarda yaşayan popülasyonları arasındaki farklılığı açıklamaktadır. Tür ise, birbiri ile çiftleşebilen ve üreme yeteneğine sahip olan, morfolojik olarak birbirine yakın bireyleri içeren taksonomik bir kategoridir(O'Connor vd, 1990).

b) Topluluk ve habitat çeşitliliği

Doğada, belli yerlerde, belli gruplar halinde bulunan flora ve faunanın değişik türleri kommüniteler veya habitatlar olarak adlandırılır. Kommünite (topluluk) çeşitliliği, genellikle ekolojik ve mekansal örneklerle ilgili bir durumu belirtir. Habitat çeşitliliği ise; yaşam ortamlarının, iklimi, yapısal çeşitlilik, ağaç çatısı, alttaki çalı tabakası,

¹ Pragmatik: Pratik koşullara göre davranan, gerçeği ve doğruluğu tek taraflı olarak yalnızca hareketlerin sonuçları ve başarılarıyla değerlendiren

toprak gibi fiziksel farklılığı ile ilgilidir. Mekansal çeşitlilik aynı zamanda ekolojik nişleri² de kapsar.

c) Yaşam (Canlı) süreçlerinin çeşitliliği

Yaşam süreçleri, doğal çeşitliliği oluşturan parçaların fonksiyonlarını yapmalarını sağlarlar. Doğa korumada özel öneme sahip süreçler şunlardır:

- değişen çevreye adaptasyonu gerektiren genetik ve evrimsel süreçler,
- ekolojik süreçler; örneğin, mineral döngüleri (oksijen, karbon, azot, fosfor), su döngüsü, enerji akışı, ve süksesyon (ardıl/sıralı değişim)
- türlerin ve toplulukların üreme süreçleri.

d) Fiziki yapının çeşitliliği

Fiziksel özellikler, genetik, tür, topluluk ve habitat çeşitliliklerini destekleyen önemli çevresel etkenlerdir. Bunlar:

- İklim, (mikro iklim dahil)
- topoğrafya, yüzey şekilleri ve süreçleri
- hidroloji ve drenaj
- jeoloji, jeomorfik ve jeotermal süreçler
- toprak, toprak verimliliği, toprak tabakaları, toprak ana materyali

Ancak canlıların hepsi aynı anda ve aynı oranda korunamamaktadır. Elbette korumada değişik faktörler öncelik oluşturmada etkili olmaktadır. Bu öncelikler canlıların veya yaşama ortamlarının coğrafi yayılışları, taksonomileri, habitatları, yaşam formları, popülasyonları ve biyolojilerine göre şekillenmektedir (Tablo 3).

1.7.7. Dünyadaki Doğa Koruma Sistemleri

Doğadan yararlanmada önceliğin “koruma”ya verildiği politik sürecin, hızla evrenselleştiği ve önem kazandığı yerkürede, ülkeler kendi doğal kaynaklarını kullanma ve yönetme biçimlerini belirlerken, uluslar arası düzeyde benimsenmiş “koruma alanı”, “ulusal parklar” ve “korunan alanların yönetimi” gibi kavramları da ulusal politikalarına yerleştirmeye çaba harcamaktadırlar. Bu bağlamda dünya doğal kaynaklarının kullanımında “ekosistem yönetimi” giderek öne kazanmaya başlamıştır.

² Niş (niche):Girinti; koşulların ancak belli canlıların yaşamasını olanaklı kıldığı küçük yaşam alanı

Tablo 3. Nadir bitki türleri için koruma önceliği (O'Connor vd,1990).

ETKEN	KORUMA ÖNCELİĞİ	
	Yüksek	Düşük
1. Coğrafi alan	Dar	Geniş
	Bölgeye endemik	Bölgeye endemik değil
2. Taksonomi	Üst düzey takson (1)	Alt düzey takson (2)
	Cins/familya küçük	Cins/familya büyük
	Olası relikt (kalıntı tür)	Relikt değil
3. Habitat (Yaşam alanı)	Tehdit altında	Tehdit altında değil
	Hassas	Dayanıklı
	Yaşam alanları dar	Yaşam alanları geniş
	Süksesyonal	Klimaks
4. Yaşam formu	Tek yıllık/kısa ömürlü perennial	Uzun ömürlü perennial
5. Populasyonlar	Küçük	Büyük
	Az	Çok
6. Biyoloji	Ender çiçeklenen	Sık çiçeklenen
	Özel tozlaşma	Özel olmayan tozlaşma
	Bir cinsli iki evcikli	Bir cinsli bir evcikli
	Kısa ömürlü tohum	Uzun ömürlü tohum
	Zayıf sınıf yapısı (3)	İyi sınıf yapısı (4)
	Vejetatif üreme zayıf	Vejetatif üreme iyi
7. Diğer Özellikler	Hasat edilen	Hasat edilmeyen
	Yüksek endemizm bölgesi	Düşük endemizm bölgesi

1) Üst düzey takson: familya, cins, 2) Alt düzey takson: tür, alt tür, varyete
3) Zayıf sınıf yapısı: bir yaş sınıfının orantısız temsiliyeti 4) İyi sınıf yapısı: populasyonun yaş sınıflarına dağılımı durumu

Günümüzde bazı ülkeler doğal kaynaklarının yönetiminde sözü edilen anlayışı benimsemiş ve küresel boyutlu ekosistem yönetim modeline uygun kendi “doğa koruma sistemleri”ni, kendi doğa ve sosyo-ekonomik koşulları çerçevesinde geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Önceleri sadece orman kaynakları üzerinde görülen koruma etkinliklerinin en önemli gerekçesini, o dönemde liberal bir yaklaşımla yönetilen orman kaynaklarında yavaş yavaş ortaya çıkan zararların ve tahribin bilimsel yönden dikkat çekmesi oluşturmuştur(Akesen, 1997).

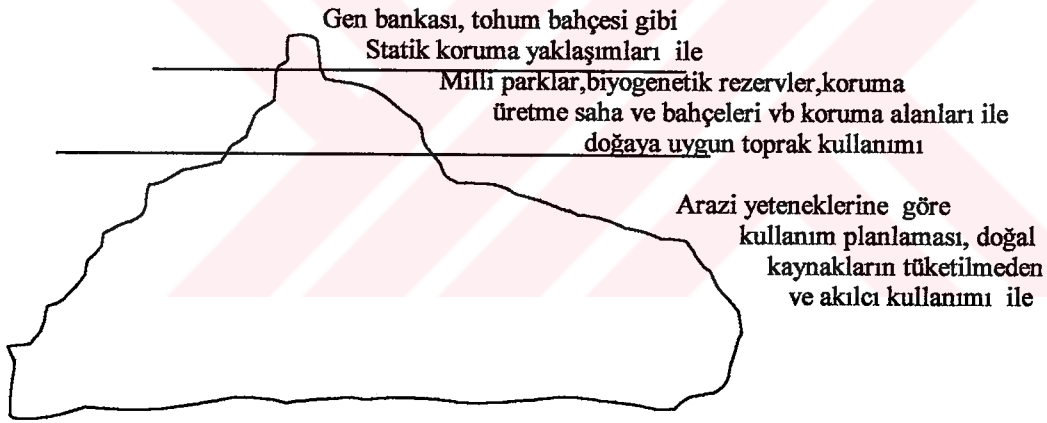
Dünyada çeşitli doğa koruma sistemleri kullanılmaktadır. Ancak üzerinde en fazla durulan sistem, canlı doğal kaynakların korunmasıdır ve bu korumanın üç temel amacı vardır. Bunlar (IUCN-UNEP-WWF, 1980)

- Gerekli ekolojik süreçlerin ve yaşam destek sistemlerinin korunması (toprak koruma, suların temizliği vb),
- Türlerin ve ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı (balıkçılık, yaban hayatı, ormanlar, otlatma gibi faaliyetler ve kaynaklarının korunması),
- Genetik çeşitliliğin korunması (bir türe ait farklı populasyonlar arasında görülen öz niteliklerinin korunması).

Bu koruma için üç yol önerilmektedir.

- i) Alan dışında (ex-situ, off-site) organizmanın yeniden üretilmesini sağlayabilecek parçalarının (*tohum, çelik, eşey hücreleri vb*) korunması (partial off-site),
- ii) Alan dışında (ex-situ, off-site) organizma, doğal habitatının dışında (plantasyon, botanik bahçesi, akvaryum, hayvanat bahçesi veya kültür koleksiyonunda) bir bütün olarak korunması (whole organism).
- iii) Yerinde (in-situ, on-site) koruma: tür, topluluk ve doğal zenginliğin diğer unsurları doğal olarak buldukları yerle birlikte bütünüyle korunması.

Korumanın amacı ve planlanmasına ya da kaynağın niteliğine göre, bunlardan bir ya da tamamı aynı koruma programı içinde kullanılabilir. Kaldı ki bu koruma türlerinin kapasiteleri bir birinden farklı özellikler göstermektedir. Genetik çeşitliliğin korunmasında buzdağı ilkesi denen bu yaklaşıma göre alan dışı (ex-situ) koruma, ancak çok küçük miktarda korumayı sağlayabilmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Biyolojik zenginliklerin korunmasında "Buzdağı İlkesi" (IUCN-UNEP-WWF, 1980)

Bugün dünyada uluslararası düzeyde en fazla kabul gören yerinde (in-situ) koruma kategorileri, IUCN'nin koruma alanları ile UNESCO'nun biyosfer rezervleri ve dünya miras alanlarıdır.

1.7.7.1. Milli Parklar ve Korunan Alan Kategorileri

Temelini yukarıdaki gelişmelerden alan koruma kavramı 1872'de ilan edilen milli park kavramı bugün tüm dünyada kabul edilen koruma statülerinin temeli durumundadır.

1.7.7.1.1. Dünyadaki Gelişim

Genel olarak herkesçe kabul edilen görüşe göre; çağdaş anlamda bir milli parkın ilk örneği 1872'de ilan edilen Yellowstone (ABD) Milli Parkıdır. Bu milli parkın ilanı ardından Amerika Birleşik Devletleri'nde 1916'ya kadar 14 milli park tesisi daha gerçekleştirilmiştir (Wright, 1996). Ancak Amerika milli park sistemlerindeki büyüme ve gelişme, 1916'da Milli Park Kanunu ve bunun sonucu aynı yıl kurulan Milli Park Örgütü ile olmuştur (Sellars, 1997). Elbette bu süreç içinde dünyanın çeşitli ülkelerinde korunan alan sayılarında hızlı bir artış görülmüştür. Daha 19. yüzyıl sona ermeden doğa koruma kavramı Avustralya ve Yeni Zelanda tarafından da benimsendi ve Avustralya 1879'da (Royal MP), Yeni Zelanda ise 1887 yılında ilk milli parklarını (Tongariro MP) ilan ettiler. Avrupa'da ilk milli parklar 1909 yılında İsveç'te 1914 yılında ise İsviçre'de tesis edildi. Milli parklar gelişmekte olan ülkelerde özellikle Asya'da 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde ilan edilmeye başlanmıştır (Nepal, Weber, 1995). 1948 yılında uluslar arası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) kuruldu. Bu kuruluş günümüz korunan alan sistemlerinin kriterlerini oluşturan neredeyse tek belirleyici kuruluş durumuna gelmiştir.

Dünyanın değişik yerlerinde de ikinci dünya savaşına kadar 619 korunan alan oluşturulmasına rağmen 1950-1990 arasında 3000'den fazlası -ağırlıklı olarak yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde- ilan edilmiştir. Ayrıca 711 alanın ilan tarihleri bilinmemektedir (O'Neill,1996). 2002 yılı verilerine göre dünyada IUCN tanımlamalarına uyan çeşitli tipte 44 000 kadar korunan alan bulunmakta ve dünya karasal alanlarının yaklaşık %10 büyüklüğüne ulaşmaktadır (Eagles vd, 2002).

Milli parkların günümüze kadar geçirdiği süreçte ulaştığı nitelikleri de üç grupta toplamak olanaklıdır. Bunlar; 1) yapısal 2) işlevsel 3)yönetimsel olarak açıklanmaktadır. Bir milli parkın doğal değerleri yapısal niteliklerini; tarihi, turistik, rekreasyonel vb. değerler işlevsel niteliklerini; yapısal ve işlevsel niteliklerin özel bir yönetim birimiyle yönetilmesi de yönetimsel niteliklerini belirtmektedir (Akesen, 1978). Günümüzde milli parkların işlevleri; (1) gen kaynaklarının ve biyolojik zenginliğin korunması, (2) bilimsel, sanatsal ve eğitsel yararlar, (3) doğal, tarihsel ve kültürel değerlerin korunması, (4) rekreasyonel gereksinimlerin karşılanması ve (5) ekonomik yararları şeklinde gruplandırılarak ifade edilebilmektedir (Kurdoğlu,1994).

1.7.7.1.1.1. IUCN Koruma Kategorileri

Doğanın korunması ve doğal kaynakların kullanımı ve yönetimi ile ilgili sorunların ve konuların çokluğu, uluslar arası ölçekte çok sayıda örgüt ve organizasyonun varlığını doğurmuştur. Şu anda dünyada öncelikli amacı koruma olan çok sayıda örgüt bulunmaktadır. 1948 yılında kurulan Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN: The World Conservation Union) bunlardan biridir ve 125 ülkeden 800'den fazla üyeye sahiptir.

İlk adım olarak 1969 yılında yapılan genel kurulda milli park terimini tanımlayan IUCN, son 30 yıldır bir alt komitesi olan Milli Parklar ve Korunan Alanlar Komitesi (CNPPA) aracılığı ile uluslar arası anlamda önerilerden oluşan korunan alanlar rehberini hazırlamaktaydı. Daha gelişmiş bir çalışma CNPPA tarafından 1978 yılında yapılmış ve IUCN tarafından "Korunan Alanlar İçin, Sınıflandırma, Amaçlar ve Kriterler" adı altında yayımlanmıştır.

Bu çalışmaya göre 10 sınıf oluşturulmuştur. Bu sınıflar yaygın olarak kullanılmışlar hatta ulusal mevzuatlara dahil edilmişlerdir. Ancak geçen zaman içinde sınıflar arasındaki farkların çok kesin olmaması ve statülerin denizleri ve benzeri sucul ekosistemleri içermemesi nedenleriyle sistemin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Örneğin IX. ve X. sınıflar (Biyosfer Rezerv ve Dünya Miras Alanı) bağımsız kategoriler olmamalarına, buna karşılık uluslararası bir unvan olmalarına rağmen diğer sınıflarla çakışabiliyordu. CNPPA (WCPA)¹ tarafından 1990 yılındaki Avustralya toplantısında yapılan revizyonla bu 10 sınıftan son beşi terkedilmiş ve korunan alan sınıfları 1992 yılında Caracas (Venezuela)'da yapılan IV. Dünya Kongresi'nde yeniden düzenlenmiş ve 1994 yılında IUCN'in yayınladığı raporla şimdiki halini almıştır (Tablo 4).

Bu rapora göre korunan alanlar, "biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların sürekliliğini ve korunmasını sağlamak amacıyla kurulan, yasalarla ve diğer etkili araçlarla yönetilen kara ve deniz parçalarıdır (IUCN,1998). Tablo 4; tüm sınıfların koruma amaçlarını ve bu amaçların önceliklerini göstermektedir.

Günümüzde kullanılan ve VI bölüme ayrılan IUCN sınıflandırması ve bu kategorilerin koruma amaçları kısaca şöyledir (Mac Kinnon vd, 1986; IUCN 1994).

I: Mutlak Doğa Koruma Rezervi/Yabanıl Alanlar

Esas olarak bilimsel çalışmalara olanak sağlama ve yabanıl yaşamı koruma amacıyla yönetilen koruma alanlarıdır. İki alt kategoriye ayrılmaktadır:

¹ Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (WCPA: World Commission on Protected Areas), eski adı: CNPPA

Tablo 4. Korunan alanlar ve yönetim amaçları (Mac Kinnon vd, 1986; IUCN,1994; Eagles vd,2002; Gümüş,2000).

Yönetim Amaçları	Korunan Alan Tipleri						
	Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
Örnek ekosistemlerin doğal durumlarında korunması	1	1	1	1	1	2	3
Ekolojik çeşitliliğin ve çevre düzeninin devamı	1	2	1	1	2	2	2
Genetik kaynakların korunması	1	2	1	1	1	2	3
Eğitim, araştırma ve çevresel izleme olanaklarının sağlanması	1	3	2	1	1	2	3
Su havzası şartlarının korunması	3	--	1	2	2	2	2
Erozyon - sedimentasyon kontrolü, yatırımları (baraj, regülatör vb) korunması	--	--	3	3	3	3	3
Yaban hayatından protein ve hayvansal ürün üretimi, sportif avcılık ve balıkçılık izni	--	--	--	2	--	3	3
Rekreasyon ve turizm hizmetlerinin sağlanması	--	2	1	1	3	1	3
Sürdürülebilir ürün temelli odun, yem veya deniz ürünleri sağlanması	--	--	3	--	3	2	1
Kültürel, tarihi ve arkeolojik miras alanları ve nesnelerin korunması	--	--	1	3	--	1	3
Manzara güzelliğinin ve açık alanların korunması	3	--	1	2	2	1	--
Esnek yönetim, çok amaçlı faydalanmanın sürdürülmesi	--	--	--	--	--	3	2
Makul teşvikler, marjinal alanların sürdürülebilir kullanımı ve kırsal kalkınmaya katkı	--	--	1	2	2	1	3
¹ Kaynak yönetiminde birincil amaç ² Her zaman önemli ikincil amaç ³ Potansiyel uygulanabilir, en az ağırlıklı yönetim amacı -- Uygun olmayan amaç	Ia Mutlak Doğa Koruma Rezervi Ib Yabanıl alanlar II Milli Park III Doğal Anıt			IV Habitat ve Tür Yönetimi Alanı V Peyzaj Koruma Alanı VI Kaynak Koruma Alanı			

I.a: Mutlak Doğa Koruma Rezervi

İlgi çekici ya da seçkin ekosistemleri, jeolojik ve fizyolojik özelliği olan yerleri ve türleri içinde bulunduran, bilimsel araştırmalar ya da çevresel denetim amacıyla yönetilen deniz veya kara parçasıdır. Türkiye'de bu tanıma uyan koruma sınıfı, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'ndaki "Tabiatı Koruma Alanı"dır. Ülkemizde 35 alan Tabiatı Koruma Alanı olarak ilan edilmiş durumdadır (Tablo 8).

I.b : Yabanıl Alanlar

Doğal özellikler ve etkilerin aynen korunduğu, insan etkisi ile değiştirilmemiş ya da çok az değişikliğe uğramış, doğal koşulların korunduğu alanlardır. Bu alanların öncelikli yönetim amacı yaban hayatının korunmasıdır.

II: Milli Park

IUCN, 1969 yılında Yeni Delhi'de düzenlediği Genel Kongre'de bütün hükümetlere "milli park" terimini aşağıda verilen özelliklere sahip sahalar için kullanmalarını önermiştir. Bu tanıma göre milli parklar;

- a) şimdiki ve gelecek kuşaklar için bir ya da birden fazla ekosistemden oluşan ekolojik bütünlüğünün korunması için
- b) insan işgali ve uygunsuz kullanımlara izin verilmeyen
- c) çevresel ve kültürel bakımdan duyarlı, ruhsal, bilimsel, eğitsel ve rekreasyonel olanaklar için ayrılan, alanlardır. Yönetim amacı, ekosistem koruma ve rekreasyonel kullanımdır. Türkiye'de 1956 yılından beri mevcut olan bir koruma statüsüdür ve 33 alan MP olarak ilan edilmiştir (Tablo 7).

III: Doğal Anıtlar

Doğal olarak ender rastlanan, tek ya da az olması, temsil niteliği, estetik özellikleri ya da kültürel önemi nedeniyle, tek ya da daha fazla obje ya da yerleri içeren ilgi çekici alanlardır. Bu alanların esas yönetim amacı, sıra dışı nitelikteki doğal özellikleri taşıyan doğal varlıkların korunmasıdır. Türkiye'de de 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda "Tabiat Anıtı" adı altında bulunmaktadır (Tablo 8). Ülkemizde anılan yasaya göre tescil edilmiş 58 adet tabiat anıtı bulunmaktadır

IV: Habitat ve Tür Yönetim Alanı

Habitatların korunması ya da belirli özel türlerin ihtiyaçlarının karşılanarak korunması için yönetilen deniz ve/veya kara parçasıdır. Türkiye'de bu tanımla tam olarak örtüşen koruma kategorisi bulunmamaktadır.

V: Peyzaj (Kara/Deniz) Koruma Alanı

İnsan ile doğa arasındaki uzun süreli etkileşimlerden doğan önemli estetik, ekolojik ve kültürel değerler ve yüksek biyolojik değerlere sahip kara, deniz ve kıyı alanları oluşur. Bu etkileşimin korunması yaşamsal öneme sahiptir. Esas yönetim amacı; kara ve deniz peyzajlarının korunması ve rekreasyondur. Türkiye'deki en yakın koruma statüsü Milli Parklar Kanunu kapsamındaki tabiat parklarıdır ve ülkemizde 17 adet tabiat parkı bulunmaktadır (Tablo 8).

VI: Yönetilen Kaynak Koruma Alanı

Toplum gereksinimlerinin karşılanması için doğal ürünler ve hizmetlerin sürdürülebilir üretimi ve uzun dönemde biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla

yönetilen çoğunlukla değişikliğe uğramamış doğal sistemlere sahip alanlardır. Esas yönetim amacı doğal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımudur.

Bu sınıflar arasındaki temel ayırım kriteri, yönetim amaçları ve buna bağlı olarak insan kullanımlarının dereceleridir. I.sınıftan V. sınıfa doğru kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik amaçlar artmakta, buna karşılık V.sınıftan I.sınıfa doğru gidildikçe tür, ekosistemler ve doğal süreçlerin korunması ve bilimsel araştırma gibi amaçlar ağırlık kazanmaktadır. VI. sınıf bu açıdan III. ve IV. sınıflar arasında kalmaktadır. Başka bir deyişle sınıf I'e doğru insan etkisinden en uzak alanlar, sınıf VI'ya doğru ise, insan kullanımına ve etkisine en yakın alanlar ortaya çıkmaktadır.

IUCN çalışmalarına göre dünyadaki tüm milli parkların % 84'ünde önemli miktarda yerleşik insan toplulukları bulunmaktadır. Örneğin İngiltere'de bulunan bazı milli parklar, yerleşim alanlarını da içinde barındırmakta ve yoğun kaynak kullanımları söz konusu olmaktadır. Bu halleriyle daha çok IUCN'in V. Kategorisine (Korunan Peyzaj Alanları) uygun durumdadırlar. Bu durumda olan milli parkların, uygun kategorilere alınması gerekmektedir (IUCN, 1994).

Bu açıdan Ülkemiz korunan alanlarında da önemli bazı sorunlar vardır. Ancak en önemli sorun olarak, korunan alan sistemlerinin günün ihtiyaçlarına cevap vermemesi gelmektedir. Çalışmalarda IUCN kriterleri baz alınsa da her yönetim sınıfı ülkemizde bulunmamaktadır (Tablo 5).

Genel olarak insan yerleşimleri özellikle milli park ve benzeri korunan alanlarda çok zaman önemli bazı sorunlar ortaya çıkarmakta ve kaynaklar zarar görmekte ya da yok olmaktadır. Koruma ve kullanma zıtlığı, korunan alanları ziyarete gelenlerden daha çok bu alan içinde yerleşik insan topluluklarının taleplerinden kaynaklanmaktadır. Bu gibi alanlarda kuramsal olarak "yerel halkın haklarının önceliği" kabul edilse de bu kabul uygulamalara tam olarak yansıtılamamaktadır.

Tablo 5. IUCN kategorilerinin Türkiye'deki eşdeğer alanları

KORUMA KATEGORİSİ	YÖNETİM ŞEKLİ	TÜRKİYE'DEKİ EŞDEĞER ALAN
I	Ia Ib	Mutlak Doğa Koruma Rezervi Yabamı Alanlar
II		Milli Parklar
III		Doğal Anıtlar
IV		Habitat ve Tür Yönetimi Alanı
V		Korunan Kara / Deniz Peyzajı
VI		Kaynak Koruma Alanı

1.7.7.1.1.2. Birleşmiş Milletler Koruma Kategorileri

1-Biyosfer Rezerv

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)'nun 1970 yılında düzenlediği toplantıda aldığı 2313 sayılı karar ile "İnsan ve Biyosfer" (Man and the Biosphere: MAB) programı kabul edildi (Altan, 1998). MAB'a göre biyosfer rezervin esas amacı; doğal ekosistemler içindeki hayvan ve bitki toplumlarının çeşitliliğini ve bütünlüğünü ve türlerin genetik çeşitliliğini ile buna bağlı evrimsel gelişimin devamlılığını şimdiki ve gelecekteki kullanımları için korumaktır (IUCN,1978; Lucas, 1995). Tanımda da geçen "kullanım" şüphesiz insan kullanımının var olduğunu göstermekte ve biyosfer rezervlerin en önemli seçim kriterlerinden biri, insanlar ve onun oluşturduğu geleneksel kültür ve yaşam biçimleri olmaktadır.

Başka bir kaynak ise bu amacı; doğal biyoçeşitliliği yerel insanların refahını gözetenek korumak olarak özetlemiştir(Wright, 1996).

Buna göre Biyosfer rezervler; doğal ve kültürel peyzajın seçkin örneklerini bünyesinde bir arada barındıran, yasal olarak koruma altına alınmış –en az 30 000 Ha-büyük alanlardır (Zal 2001). Bu itibarla tüm rezerv saha, tarımsal kullanım veya kırsal kalkınma yönünde planlanmış arazi kullanım planına bağlı olmalıdır .

Basitçe her rezerv saha;

- 1- çekirdek zon yada çekirdek zonlar (mutlak korumaya ayrılmış yabanıl ya da doğal alan),
- 2- bunun dışında çekirdek zonu çevreleyen minimal kullanım zonu veya tampon zon,
- 3- en dıştaki orta düzeyde (sürdürülebilir) ormancılık, otlatma, kampçılık vb etkinliklere izin verilen dış zon veya geçiş zonu,

olmak üzere üç zondan oluşmaktadır (Wright, 1996).

Temelde üç bölgeye ayrılan biyosfer koruma alanının;

- en az % 3'ü çekirdek (mutlak koruma)
- en az % 10'u tampon
- en az % 50'si gelişme zonlarından oluşmalıdır (Altan, 1998).

Mart 2002 itibariyle toplam sayısı 94 ülkede 409'a yükselen biyosfer rezervler gün geçtikçe önemini biraz daha arttırmaktadır. Aslında bir koruma statüsünden çok, alanların planlanması ve kırsal gelişim için, sürdürülebilir kullanımı sağlayacak bir planlama ögesi olarak düşünülmelidir. Bugün için bir statüler karmaşası gibi görünse de biyosfer rezerv

sahaları diğerkoruma statülerinden tamamen farklı olarak da algılanmamalı tam tersi birbirini bütünleyen bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Bir biyosfer rezerv alanının mutlak koruma (çekirdek) zonu pekala bir milli park ya da tabiatı koruma alanı olarak planlanabilir. Üzerinde bulunan tarihi bir eserin ayrıca bir arkeolojik sit olmasında da bir sakınca bulunmamaktadır. Tam tersi mevcut alanın koruma değerini yükseltecek konsantrik bir yapı oluşturulması mümkün olabilmektedir. Öte yandan koruma değerini yükseltecek uygulamalar dışında diğerkonlarda sürdürülebilir insan kullanımlarına izin verilmesi, yerel halk ile korunan alanlarda yaşanan kimi problemlerin ortadan kalkmasına da yardım edebilecektir.

Dünyada bir bölümü “Dünya Miras Alanı” ya da milli park olan çok sayıda biyosfer rezerv bulunmaktadır. Örneğin Bulgaristan’da Pirin Milli Parkı aynı zamanda dünya miras alanıdır ve iki adet çekirdek (mutlak koruma) zonu, milli parkın içinde bulunmaktadır. Brezilya’da bulunan bir dünya miras alanı, aynı zamanda Pantana Biyosfer Rezervi’nin çekirdek zonunu oluşturmaktadır.

Bu durumda üç olasılık ortaya çıkmaktadır(Kalem, 2001). Bir biyosfer rezerv;

- bütünüyle bir koruma alanı olabilir, veya;
- birkaç koruma alanından oluşabilir, ya da;
- çekirdek ve tampon zonlar koruma alanı olabilirken, geçiş zonu, koruma alanı statüsüne sahip olmayabilir.

Türkiye’de uygun sahalarda bulunmasına rağmen ilan edilmiş bir biyosfer rezerv bulunmamaktadır.

2-Dünya Mirası Alanları

1995 yılında 326 sı kültürel 77’si doğal, 17’si doğal ve kültürel olmak üzere 420 adet olan dünya miras alanları (World Heritage, 1995) son derece hızlı gelişme göstererek, 2002 yılı itibarıyla 137 ülkede 554’ü kültürel, 144’ü doğal ve 23’ü doğal ve kültürel olmak üzere 721 adede ulaşmıştır. Ancak bu yıl toplanacak olan yürütmeden sorumlu Dünya Miras Alanları Komitesi yeni teklifleri değerlendirecek ve büyük olasılıkla bu sayılar biraz daha artacaktır.

Dünya Doğa ve Kültür Mirasını Koruma Sözleşmesi” veya “Dünya Malvarlığı Sözleşmesi” olarak adlandırılan, doğal ve kültürel varlıkları korumakla ilgili olan sözleşme, devletlerin kendi toprakları üzerindeki, korunmalarında bütün insanlığın ortak çıkarı olduğu kabul edilen olağanüstü doğal ve kültürel kaynakları korumayı üstlendikleri, hukuki bir metindir (Axis 2000 Ans., 1999).

Dünya miras alanları bir yönetim sınıfı oluşturmaya da olağanüstü evrensel önemleri nedeniyle uluslar arası tanınan bir statüdür. Bu yüzden son derece büyük ekoturizm potansiyelleri vardır. Hem doğal hem de kültürel ya da her ikisinden kaynaklanan gerekçelerle ayrılan bu gibi alanlar, etkili koruma ve yönetim modeli oluşturabilirler.

Ne yazık ki mevcut durumda bu eşsiz alanlardan beklenen yüksek standartlar her zaman ulaşılabilir değildir. Ancak sıkı kontrol edilen ve çevresel açıdan sorumlu bir ziyaret ve turizm anlayışı bu alanların çoğunda gereksinim duyulan kaynakları yaratabilir ve onların uzun dönemli korunmasına katkıda bulunabilir (Ceballos-Lascurain, 1996).

Dünyada çok sayıda ülkede, biyosfer rezerv, milli park ve dünya mirası aynı alan üzerinde bulunmaktadır. Zaten bu alanların seçilmesinde göz önüne alınan ölçütler tüm koruma alanlarına az çok değişiklikle uygulanabilecek olan ölçütlerdir (Axis 2000 Ans., 1999). Buna göre dünya kültür mirası sayılabilmek için seçilecek anıt ve sit alanları şu nitelikleri taşımak zorundadır.

- Benzersiz olmak (Pakistan'daki Çalimar Bahçesi)
- Belli bir dönemde büyük bir etki yaratmış olmak (Floransa –İtalya Tarihi Merkezi)
- Kayıp bir uygarlığın kanıtlarını sunmak (Peru'da Machu Picchu)
- Önemli bir tarih dönemine ışık tutmak (Mısır'da Ebu-Mina Sit Alanı)
- Geleneksel yerleşim örnekleri sunmak (Macaristan'da Hollokö Köyü)

Doğal miras sayılabilmek için gereken ölçütler ise şunlardır:

- Dünyanın evrimindeki önemli aşamaları yansıtmak (Galapagos Adaları)
- Etkin durumda jeolojik süreçleri temsil etmek (ABD'de Hawaii Yanardağları)
- İlginç oluşumlar ve benzersiz güzellikler sunmak (Kapadokya ve Göreme Milli Parkı,)
- Tehdit altındaki türleri barındırmak (Kanada'da Wood Buffalo Milli Parkı)

Türkiye'de bu kriterlere uygun olan ve kaynak değerlerini tarihi alanlar, anıtlar, dağ ya da milli parkın bir bölümü oluşturan 9 Dünya Miras Alanı bulunmaktadır. Ülkemizde bulunan Göreme Milli Parkı aynı zamanda bir Dünya Miras Alanıdır.

1.7.7.1.1.3. Avrupa Konseyi Koruma Sınıfları

Avrupa Konseyi tarafından geliştirilen düzenlemeye göre doğa koruma alanları

4 sınıfa ayrılmaktadır. Ölçüt olarak da alanın bilimsel değeri, geleneksel veya güncel insan etkinlikleri, rekreasyonel olanaklar ve ulaşılabilirlik öğeleri ele alınmıştır. Bu sınıfların özellikleri özetle şöyledir (Güleç, 1984).

1-Sınıf A

Mutlak koruma alanları olup, tüm insan etkinlikleri yasaklanmıştır. Salt bilimsel amaçlı araştırmalar için özel izinle alana girilebilir. Buna göre, biyolojik çeşitliliğin korunması, ekosistemin doğal gelişiminin sürmesi tek ve temel ilgiyi oluşturmaktadır. IUCN- Sınıf (Category) 1 bu sınıfa örnek verilebilir.

2- Sınıf B

Bilimsel değer yine önemli bir etmendir. Bu tip alanlarda doğal mirasın (flora, fauna, su vb) korunması zorunludur. Doğal görünümüleri ve sistemin işleyişini değiştirecek herhangi bir insan müdahalesi yasaklanmıştır. Ancak kesin sınırları ayrılmış bazı alanlarda çok sıkı kurallar altında bazı pasif rekreasyon etkinliklerine izin verilebilir. Milli parkların çoğu bu sınıfa verilecek örneklerdendir.

3- Sınıf C

Bu alanlar ekolojik denge ve peyzaj korumanın yanı sıra, genellikle kültürel ve estetik değerleri gözönünde tutularak ayrılırlar. Bazı kurallara bağlı olarak geleneksel insan etkinliklerine izin verilirken, geleneksel olmayan etkinliklere ise çok sıkı kontrol altında izin verilebilir. İngiltere'deki milli parklar ve Fransa, Almanya gibi ülkelerin tabiat parkları bu sınıfa örnek gösterilebilir.

4- Sınıf D

Doğa koruma ilkeleri göz önünde tutulmak koşulu ile, genellikle rekreasyon amacına ayrılmış geniş arazileri kapsarlar. Hollanda, Macaristan gibi bazı ülkelerdeki peyzaj koruma alanları ve milli parklar bu sınıfa girebilirler.

1.7.7.1.1.4. Biyogenetik Rezervler

Bu koruma sistemi ilk kez 1973 tarihinde Viyana'da toplanan Avrupa Çevre Bakanları Konferansında gündeme gelmiş, 1976 yılında toplanan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce alınan 17 no'lu tavsiye kararı ile uygulamaya konmuş uluslar arası bir koruma sistemidir. Biyogenetik rezervler; yasal bir statü ile korunması garanti altına alınmış, bir veya birden fazla tipik, eşsiz, nadir veya tehlike altında bulunan habitat, biyosönez (yaşam birliği) ve ekosistem ile karakterize olunan alanlardır (Karakurum, 1993).

Biyogenetik rezervlerin oluşturulma amaçları şu şekilde özetlenebilir:

- Doğal dengeyi korumak üzere, çeşitli tipteki habitat, biyosönez ve ekosistemlerin varlıklarının, genetik çeşitliliklerinin ve temsil kabiliyetlerinin devamlılığının sağlamak
- Yaşam destek sistemlerinin devamlılığını sağlamak
- Restore edilebilir olanaklarına sahip olan doğal yapısı bozulmuş sahalar için üretim rezervleri oluşturmak
- Biyolojik gelişmeye bağlı olarak yeni genetik kombinasyonların meydana gelmesini temin etmek
- Ekolojik etkileşimlerin sağlıklı olarak belirlenmesi, yönetim ve koruma amaçlı bilimsel planların hazırlanabilmesine yönelik araştırma mekanlarının yaratmak

Ülkemiz için genetik rezervlerin bir statü olarak belirlenmesi; 1976 yılındaki Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan tavsiye kararıyla gündeme gelmiş olup, 1977 yılında 1595 Sayılı Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Yasa çerçevesinde 7 Biyogenetik Rezerv Alanı (BRA) belirlenmiştir (Kaya vd., 1998; Çanakçıoğlu, Mol,1996) (Tablo 6).

Tablo 6. Ülkemizdeki biyogenetik rezerv alanları

Biyogenetik Rezerv Alanları (BRA)		Alanı (Ha)
1	Şanlıurfa-Birecik Kelaynak BRA	3200
2	Antalya, Manavgat- Köprülü Kanyon Dalı Servi Ormanı BRA	440
3	Dilek Yarımadası Milli Parkı Maki Florası BRA	10895
4	Köyceğiz-Karahayit Sığla Ormanı BRA	30
5	Niğde-Aladağ Hacer Ormanı Karaçam BRA	3799
6	Antalya-Güllük Dağı (Termesos) Maki Florası BRA	6702
7	Isparta-Eğridir Yukarı Gökdere Kasnak Meşesi BRA	8378
TOPLAM		33 444

(Biyogenetik alanların hemen tamamı aynı zamanda diğer korunan alanların içinde bulunduğundan, toplam korunan alan miktarını gösteren Tablo 8'e ayrıca dahil edilmemiştir)

1.7.7.1.2. Türkiye'deki Doğa Koruma Mekanizmaları

1.7.7.1.2.1. Türkiye'deki Yerinde (In-Situ) Koruma Alanları

Türkiye'deki doğa koruma düzenlemeleri, 1983 tarih ve 2873 sayılı Milli Parklar Yasası ile Orman Bakanlığı'nın yönetiminde olan milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve tabiat anıtı ile Kültür Bakanlığı tarafından tespit ve tescilleri yapılan kültür ve tabiat varlıkları ile doğal sit ve Çevre Bakanlığı tarafından yönetilen özel çevre koruma bölgelerinden oluşmaktadır. Bu düzenlemelere ilave olmak üzere kimi orman yasa ve yönetmeliklerine göre yönetilen muhafaza ormanları, gen koruma ormanları, orman içi dinlenme yerleri, yaban hayatı koruma sahaları gibi kimi koruma statüleri de bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında işlev ve yönetim açısından en gelişmiş milli parklardır.

1.7.7.1.2.1.1. Türkiye'deki Milli Parkçılığın Gelişimi

Türkiye'de milli park kavramının ilk tartışmaya açılması 1940'lı yılların sonuna rastlamaktadır. "Milli Park" deyimini ülkemizde ilk kez İ.Ü. Orman Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Selahattin İnal'ın bir yazısında 1949 yılında kullanılmıştır. 1956 yılına kadar daha çok konu ile ilgili bilim adamlarının ve derneklerin çalışmaları içerisinde yer alan milli park kavramı 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 Sayılı Orman Yasasının 25. maddesi ile uygulama alanına girmiştir. Bu maddeye göre; Orman Genel Müdürlüğü; mevkii ve özelliği dolayısıyla lüzum göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları; bilim ve fennin istifadesine tahsis etmek, tabiatı muhafaza etmek, yurdun güzelliğini sağlamak, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkan vermek maksadıyla, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma sahaları ve orman mesire yerleri olarak ayırır, düzenler, yönetir ve gerektiğinde işletir veya işlettirir (Çüngen, 1995). Bu maddeye göre 1958 yılında ilan edilen Yozgat Çamlığı Milli Parkı ilk ulusal parkımız olmuştur. Bu yasa çerçevesinde 17 milli park ilan edildiği görülmektedir. Ancak yasanın ihtiyaçlara cevap verememesi üzerine 1983 yılında 2873 sayılı MP Yasası yürürlüğe girmiş ve ilk kez hem milli park hem de diğer üç statü (tabiatı koruma alanı, tabiat parkı, tabiat anıtı) yasal boyut kazanmıştır. Bu yasanın amacı; ülkemizdeki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektir.

1.7.7.1.2.1.2 Ülkemizdeki Milli Parklar

Bu yasaya göre Milli Park (Madde 2/a); Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını, ifade etmektedir.

Günümüzün yükselen bilinç düzeyi ve bilimsel gelişmeler ışığında değerlendirildiğinde oldukça eksik sayılabilecek bu tanıma rağmen oldukça başarılı çalışmalar yapılmış ve 2873 sayılı Milli Parklar Yasasının yürürlüğe girmesinden sonra 16 adet daha milli parkın ilanı gerçekleştirilmiş ve toplam milli park sayısı 33 olmuştur (Tablo 7).

Tablo 7. Türkiye'deki milli parklar ve kapladığı alanlar

MİLLİ PARKIN ADI	İLAN TARİHİ	ALAN (Ha)
Yozgat Çamlığı	1958	264
Karatepe – Aslantaş	1958	7715
Soğuksu	1959	1195
Kuşçenneti	1959	64
Uludağ	1961-1996*	12732
Yedigöller	1965	2019
Dilek Yarımadası-Büy. Menderes Deltası	1966-1994*	27675
Spil Dağı	1968	5505
Kızıldağ	1969	59400
Güllük Dağı (Termessos)	1970	6702
Kovada Gölü	1970	6534
Munzur Vadisi	1971	42000
Olimpos-Beydağları	1972-1987*	34425
Gelibolu Yarımadası	1973	33000
Köprülü Kanyon	1973	36614
İlgaz Dağı	1976	1088
Başkomutan	1981	35500
Göreme	1986	9572
Altındere Vadisi	1987	4800
Boğazköy-Alacahöyük	1988	2634
Nemrut Dağı	1988	13850
Beyşehir Gölü	1993	88750
Kaz Dağı	1994	21300
Kaçkar Dağları	1994	51550
Hatilla Vadisi	1994	16988
Karagöl – Sahara	1994	3766
Altınbeşik Mağarası	1994	1156
Honaz Dağı	1995	9616
Aladağlar	1995	54524
Marmaris	1996	33350
Saklıkent	1996	12390
Troya	1996	13350
Küre Dağları	2000	37000
(*) Sınır değişikliği tarihi	TOPLAM	687028

Tablodan da görüldüğü gibi, 1958-2000 yılları arasında Türkiye’de ilan edilen toplam 33 adet milli parkın kapladığı alan 687 028 hektara ulaşmış bulunmaktadır. Milli parkların kapladığı alanın Türkiye yüzölçümüne oranının ise % 0,9 olduğu görülmektedir. Korunan alanların ülke yüzölçümlerine oranları irdelendiğinde; A.B.D ’de %11.12, Avusturya’da %23.92, Avusturya’da %12.18, Danimarka’da %32.24, Finlandiya’da % 8.6, Almanya’da %25.77, İsrail’de %14.82, Y. Zelanda’da %23.9, İspanya’da %8.41, İsveç’de %6, İsviçre’de %17.7, Hırvatistan’da % 7.9, İngiltere’de %20.94 iken Türkiye’de bu oranın % 1.07 olduğu (MP Yasasına göre 4 statü için) belirtilmektedir (DPT, 2001; Anonim, 1996).

Milli park olarak ilan edilecek sahaların seçimi milli park sürecinin ilk ve en önemli aşamasıdır. 2873 sayılı Milli Parklar Yasasının Milli Park Yönetmeliği’ne göre, milli park olarak ayrılacak yerler (Madde 6-A):

- 1) Tabii ve kültürel kaynak değerleri ile rekreasyonel potansiyeli, milli ve milletlerarası seviyede özellik ve önem taşımaktadır;
- 2) Kaynak değerleri, gelecek nesillerin miras olarak devralacakları ve sahip olmaktan gurur duyacakları düzeyde önemli olmalıdır;
- 3) Kaynak değerleri tahrip olmamış veya teknik ve idari müdahalelerle ıslah edilebilir durumda olmalıdır;
- 4) Saha büyüklüğü, kaynak değerleri yoğunluğu yönünden, özel haller ve adalar dışında en az 1000 hektar olmalı ve bu alan bütünüyle koruma ağırlıklı zonlardan meydana gelmelidir. İdari ve turistik amaçlı geliştirme alanları bu asgari alan büyüklüğünün dışındadır.

Yasanın 5. bölümü yasaklanan faaliyetlere ayrılmıştır. Milli Parklar Yasası’nın 14. maddesine göre bu kanun kapsamına giren yerlerde;

- a) Tabii ve ekolojik denge ve tabii ekosistem değeri bozulamaz,
- b) Yaban hayatı tahrip edilemez,
- c) Bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine sebep olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz,
- d) Doğal dengeyi bozacak her türlü orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılamaz,
- e) Onaylanmış planlarda belirtilen yapı ve tesisler ve Genelkurmay Başkanlığı’nca ihtiyaç duyulacak savunma sistemi için gerekli tesisler dışında kamu yararı

açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk bulunmadıkça her ne surette olursa olsun hiçbir yapı ve tesis kurulamaz ve işletilemez veya bu alanlarda var olan yerleşim sahaları dışında iskan yapılamaz.

1.7.7.1.2.1.3. Tabiat Parkı

Tabiat Parkları (2873/ Madde 2-b); “bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını ifade etmektedir. Aynı yasaya göre hazırlanan yönetmelik (Madde 6-B) uyarınca tabiat parkı olarak ayrılacak yerler;

- 1) Kaynak ve manzara bütünlüğünü sağlayacak yeterli büyüklükte olmalıdır
- 2) Bilhassa açık hava rekreasyonu yönünden farklı ve zengin bir potansiyele sahip olmalıdır
- 3) Mahalli örf ve adetlerin, geleneksel arazi kullanma düzeninin ve kültürel manzaraların ilgi çeken örneklerini ihtiva edebilmelidir
- 4) Devlet mülkiyetinde olmalıdır

Tabiat Parkları, IUCN kriterlerine göre kategori V (Peyzaj Koruma Alanı) içine girmektedir. Türkiye’de 2002 yılı itibarıyla toplam 67 540 Ha alanı kaplayan 17 tabiat parkı bulunmaktadır.

1.7.7.1.2.1.4. Tabiat Anıtları ve Anıt Ağaçlar

Milli Parklar Yasasına göre Tabiat Anıtı (2873/2-c); tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını ifade etmektedir.

Milli Park Yönetmeliğine göre (Madde 7-A) tabiat anıtı olarak ayrılacak yerler ve doğal objeler;

- 1) Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği tek veya nadir olmaları sebebiyle ilmi ve estetik yönden milli öneme sahip, bir veya birkaç jeolojik ve jeomorfolojik formasyon ve bitki türleri gibi müstesna değerleri barındırmalıdır,
- 2) Özellikle insan faaliyetlerinden çok az zarar görmüş veya hiç zarar görmemiş olmalıdır,
- 3) Saha büyüklüğü milli parktan küçük, fakat koruma yönünden bütünlüğü sağlayacak yeterlikte olmalıdır,
- 4) Devletin mülkiyetinde olmalıdır.

Bu yönetmeliğin en fazla anıt ağaçlara uygulandığını ve toplam şimdiye kadar ilan edilmiş olan 58 Tabiat Anıtı'nın 52'sinin anıt ağaç olduğu görülmektedir.

Anıt Ağaçlar; yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışlagelmiş ölçülerinin çok üzerindeki boyutlara ulaşan, yöre tarihinde, kültür ve folklorunda özel yeri bulunan; geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında iletişim sağlayabilecek uzunlukta doğal ömre sahip ağaçlar olarak değerlendirilmektedir (Asan, 1991).

Türkiye'de koruma altına alınmış tabiat anıtlarının sayısı 2002 yılı itibarıyla 58'dir ve değişik coğrafi bölgelerine yayılmış bu anıtlar toplam 344 Ha. alan kaplamaktadır. Ancak bu sayıdan 260 Ha alan kaplayan Meke Gölü çıkarılırsa anıt ağaçların oluşturduğu toplam alanın 74.5 Ha. olduğu görülür.

Çalışma alanında anıt özelliklerine sahip çok sayıda ağaç bulunmasına rağmen tescil edilmiş bir tabiat anıtı bulunmamaktadır.

1.7.7.1.2.1.5 Tabiatı Koruma Alanı

Milli Parklar Yasası'na göre, tabiatı koruma alanı (2873 /2-d); bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçaları, olarak tanımlanmaktadır. Bu statü, mevcut doğa koruma yapılarının içinde en katı koruma statüsüdür. Ancak bu sıkı koruma yazılı halde kalmakta, uygulamalar bazen tersini göstermektedir. O kadar ki bazı tabiatı koruma alanı çöp dökme bazıları maden ocağı olabilmekte, bazen kendi sınırları içinde olan bir korunan alandan yöneticilerin haberi bile olmamaktadır(Anonim,2000).

Milli Park Yönetmeliğine göre (Madde 7-B) tabiatı koruma alanı olarak ayrılacak yerler;

- 1) Milli ve milletlerarası seviyede tipik, emsalsiz, nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği tabii ve geleneksel arazi kullanım şekillerine ait örnekleri barındırmalıdır,
- 2) Genellikle hassas ekosistemlere, habitatlara veya hayat şekillerine, biyolojik veya jeolojik önemli çeşitliliklere, zengin genetik kaynaklara sahip olmalıdır,
- 3) Bu özellikleri ve farklılıkları; bilim, eğitim, araştırma kurumları veya ilgili kuruluşlar tarafından tespit edilmiş olmalıdır,
- 4) Saha büyüklüğü, korunması gerekli değerlerin hayatlarının uzun süreli olarak devam ettirmelerine yeterli olmalıdır,

5) Devletin mülkiyetinde olmalıdır.

Türkiye’de bugüne kadar toplam 35 alan (85 303 Ha) bu statü ile koruma altına alınmıştır

1.7.7.1.2.1.6 Muhafaza Ormanları

Ülkemizde ormanların yalnız bir hammadde kaynağı olarak değil aynı zamanda sağladığı sosyal ve kültürel nitelikteki yararları bakımından da ele alınması Cumhuriyet döneminde olmuştur. Gerçekten de 1924 yılında yürürlüğe konulan 504 sayılı “Türkiye’de Mevcut Bilumum Ormanların Fenni Usulü İdare ve İşletmeleri Hakkındaki Kanun” un 8. maddesinde; “devletçe muhafaza ormanı olarak tefrik edilmiş ormanlarda katiyat memnudur, bu gibi ormanlardan devlete ait olmayanların istimlakı mecburidir” denilmektedir. Ancak yasa hükmü çeşitli nedenlerle uygulanamamış ve ölü bir hüküm olarak kalmıştır. Koruma ormanlarına ait hükümlerden 1937 tarih ve 3116 sayılı Orman Kanununun 43. maddesi; hangi nitelikteki ormanların koruma ormanı olarak ayrılabilceğine, 44. madde ise mülkiyeti devlete ait olmayanların kamulaştırılmasına ilişkin hükümler içermektedir (Özdönmez,Şad, 1983).

Bu yasa çerçevesinde ilki 1950 yılında Belgrad ormanı olmak üzere 6 muhafaza ormanı ayrılmıştır. Ancak bundan sonraki uygulamalar, 1956 yılında çıkarılan 6831 sayılı Orman Kanununun 23. maddesine göre yapılmıştır.

Bu yasaya göre, arazi kayması ve yağmurlarla yıkanması tehlikesine maruz olan yerlerdeki ormanlarla, meskün mahallerin havasını, şose ve demiryollarını, toz ve kum fırtınalarına karşı muhafaza eden ve nehir yataklarının dolmasının önüne geçen veya memleket müdafası için muhafazası zaruri görülen Devlet ormanları veya maki veya fundalarla örtülü yerler daimi olarak; tahrip edilmiş veya yangın görmüş Devlet ormanları da istihsal ormanı haline gelinceye kadar Orman Bakanlığınca, muhafaza ormanı olarak ayrılabilirle.. Aynı yasanın 24. maddesi ise bu konudaki kamulaştırma esaslarını içermektedir. 2002 yılı itibarıyla Türkiye’de toplam 403 344 Ha alan kaplayan 48 adet muhafaza ormanı bulunmaktadır.

1.7.7.1.2.1.7 Gen Koruma Ormanları

Gen koruma ormanı (GKO); doğal habitatında bulunan bitki birliği olarak tanımlanmakta ve çeşitli yaş sınıflarını içinde barındıran, 10-1000 hektar büyüklüğü olan, normal üretim ormanları gibi işletilip doğal gençleştirme ile yenilenen ormanlardır (Kaya vd., 1998). Kuruluş amaçları göz önüne alındığında, Özellikle ilgili türün ekstrem yaşama ortamlarında GKO’larının hedef tür orman ağaçlarının genetik çeşitliliğini korumak için

uygun olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu alanlarda işletme etkinliklerinin varlığı ve yapılan müdahalelerin çeşitleri, varolan GKO'nun genetik kaynaklarını biraz da yönlendirilmiş bir duruma soktuğu ve genetik çeşitliliği ve evrimsel gelişmeyi farklı etkileyeceği gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca her ıslah programı için en az bir GKO'nun yeterli olup olmayacağı ve belirlenen 10 hektarlık bir alanın, o türün genetik çeşitliliğini sürdürmeye ne derece yeterli olacağı ciddi kuşkular doğurmaktadır.

Gerçekten de bu uygulamalar sırasında piramidal ve sarkık dalı gibi o türün özel formlarının kesin olarak korunması ve bir gen koruma ormanının sahasının en az 100 Ha olması gerektiği bildirilmektedir (Koski,1997).

Günümüze değin 6 orman ağacı için 5419 Ha çekirdek (nüve) olmak üzere 25 863 hektarlık genel alan içinde 185 gen koruma ormanı ayrılmıştır. Önümüzdeki yıllarda bu tür ormanlar, 25'i aşkın orman ağacı türü için toplam 18100 Ha genişlikte bir alanı (nüve) kapsayacak biçimde genişletilecektir (Şengün, Semerci, 2001).

1.7.7.1.2.1.8 Muhafaza Karakterli İşletme Sınıfı

Özellikle ormanların korunmasına yönelik koruma statülerinden biri de muhafaza karakterli işletme sınıfıdır. Gerçek bir koruma kategorisi değil; zorunlulukların ortaya çıkardığı geçici bir koruma yoludur. Orman Amenajman Planlarının Düzenlenmesi Yönetmeliği'ne göre (10. madde, 4. fıkra); işletme amaçları saptanırken; planlama biriminin sarp, dik, kayalık, ulaşılması olanaksız, toprak muhafaza karakteri taşıyan alanları ile sosyal baskılı alanlar (mülkiyet, usulsüz kesim, otlatma vb) muhafaza karakterinde işletme sınıfı olarak ayrılır. Kısaca muhafaza karakterinde işletme sınıfı, ayrı bir fonksiyon ve ayrı bir işletme amacıdır. Bu alanlarda ormanların korunması ve ete alınmaması ilke olarak benimsenmiş olsa da, sosyal baskı veya diğer sorunlar ortadan kalkarsa işletme amacı da değişebilmektedir.

Ülkemizde, muhafaza karakterinde işletme sınıfı olarak ayrılan alan 3 185 684 Ha'dır.

1.7.7.1.2.1.9. Tohum Meşcereleri

Ağaçlandırma çalışmalarında yüksek kalitede tohum elde etmek için, 25 hektardan az olmamak koşuluyla, üstün nitelikli meşcerelerden seçilen, doğal olarak gençleştirilen özel silvikültürel işlemler uygulanan aynı yaşlı ormanlardır. Bu ağaç türleri ile yapılacak ağaçlandırma çalışmalarında, tohum meşcereleri tohum kaynağı olarak kullanılmaktadır. Tohum meşcereleri hedef tür olarak belirlenen birçok orman ağacı türü için kurulmuş olup

aslında bazı düzenlemelerle bu koruma alanları in-situ gen kaynağı olarak kullanılabilir. (Kaya vd., 1998).

Orman Ağaçları ve Tohumları Islahı Araştırma Müdürlüğü tarafından bugüne kadar 26 orman ağacı türü için toplam 344 tohum meşceresi oluşturulmuştur. Bu meşcerelerin toplam büyüklüğü 46 523 Ha olup bunun 19 500 hektarlık bölümünü çekirdek (nüve) oluşturmaktadır(Şengün, S., Semerci, H.,2001).

1.7.7.1.2.1.10 Gen Koruma ve Yönetim Alanları

Hedef türlerde genetik çeşitliliğin ve evrimin sürekliliğini sağlamak üzere belirlenen, bu amaçla korunan ve yönetilen doğal ve yarı doğal alanlardır. Gen koruma ve yönetim alanları, yüksek derecede ve zengin çeşitlilik gösteren, yok olma tehlikesi altında bulunan ya da ekonomik bakımdan önemli olan bitki türlerinin populasyon içi ve populasyonlar arası evrimin sürekliliğinin sağlandığı alanlardır. Bu alanlar orman ağaçları için en az 60 Ha, olanaklar ölçüsünde 200 Ha olmalıdır. Otsu kültür bitkilerinin yabani akrabalarında daha küçük ama daha çok sayıda alan korumaya alınmalıdır. Ülkemizde ayrıca orman ağaçlarına yönelik 28 tür için 188 adet ve toplam 25 632.5 Ha gen koruma ormanı bulunmaktadır. Devam etmekte olan çalışmalarla yakın gelecekte bu alanların sayı ve büyüklüğünün daha da artması beklenmektedir.

Bu amaçla 1993 yılında başlatılan “Bitki Genetik Çeşitliliğinin Yerinde Korunması” pilot projesi kapsamında ilk aşamada, serin iklim tahılları ve baklagillerin yabani akrabaları bakımından zengin olan Ceylanpınar Tarım İşletmesi ile endemik otsu ve odunsu bitkiler ve yabani akrabaları bakımından zengin olan Kazdağı ve Bolkar Dağları’nda çalışma başlatılmıştır. Bu alanlarda şüphesiz mevcut fauna türleri de korunarak gerçekte biyolojik çeşitliliğin korunmasına da katkıda bulunmaktadır(Kaya vd., 1998).

1.7.7.1.2.1.11. Yaban Hayatı Koruma Alanları

Soyu azalan ya da tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan yaban hayvanlarının doğal olarak bulunduğu alanlarda, ekosistem özellikleri bozulmadan; bu türlerin yaşam ortamlarıyla birlikte korunması amacıyla Orman Bakanlığı tarafından ayrılan alanlardır. Bugüne kadar 1966 yılından başlanarak ayrılmış 123 yaban hayatı koruma alanı vardır ve bu sahaların toplamı 1 851 000 Ha’dır.

Çalışma alanı içerisinde bir adet (4 142 Ha), bitişiginde ise bir adet (8 700 Ha) olmak üzere iki adet yaban hayatı koruma alanı mevcuttur.

1.7.7.1.2.2. Korumayı Tamamlayan Alan Dışı (Ex-Situ) Koruma Programları

Koruma önceliklerine göre belirlenecek bir çok hedef türü yalnızca yerinde (in-situ) koruma altına almak, bu genetik çeşitlilik varlığının güvenle sürdürülebilmesine yeterli olmayabilir. Bunun için yerinde (in-situ) koruma programlarının, alan dışı (ex-situ) tamamlayıcı programlarca desteklenmesi gereklidir. Bugün ülkemizde bitkiler için uygulanan iki tip alan dışı (ex-situ) programı vardır. 1) Orman ağaçları için tohum bahçesi ya da klon¹ parkları 2) Daha çok kültür bitkileri ve kısmen de orman ağaçları için uygulanan gen bankaları. Ayrıca bitkiler için koleksiyon bahçeleri ile av ve yaban hayvanlarının üretilmesi ve doğaya bırakılması işi için kurulan Yaban Hayvanı Üretme İstasyonları da bulunmaktadır.

1-Tohum Bahçeleri

Çeşitli orman ağaçları için genetik bakımdan ıslah edilmiş tohum üretimini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş olan, sınırlı sayıda genotip bulunduran, yoğun bakım çalışmalarının yapıldığı yapay ormanlardır (Dunster,Dunster, 1996).

Orman Bakanlığı Ağaç Islahı ve Tohum Araştırma Enstitüsü'ne bağlı olarak toplam 1131 hektarlık 166 klonal tohum bahçesi kurulmuştur. Ayrıca 17.2 hektarlık alanda 9 klonal gen bankası kurulmuştur. Bunların dışında 35 adet tohum plantasyonu (184 Ha) ve 10 adet klon parkı (20.2 Ha) bulunmaktadır.

2-Gen Bankaları

Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü ve A.Ü. Ziraat Fakültesi Gen Bankalarında, kültür bitkileri ve bunların yabani akrabalarının, uzun süreli koruma, ıslah programlarında genitör olarak kullanma veya yabani floranın yeni kültür bitkileri kaynağı olma potansiyellerini araştırmak amacıyla toplanmış bitki örnekleri ve tohumları, zaman zaman yenilenerek korunmaktadır. Bu gen bankalarında yüzlerce türe ait tohumlar bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki çeşitli kuruluşların çalıştıkları bitki gurubuna ait daha küçük boyutlu çok sayıda gen bankaları da mevcuttur (Kaya vd,1998).

3-Koleksiyon Bahçeleri

Koleksiyon bahçeleri, vejetatif yolla üreyen bitkilerin yetiştirilerek korundukları yerlerdir.Vejetatif yolla üretilen bitki türlerine ilişkin örnekler, özellikle meyve türleri, çok

¹ Klon: Bir bitkiden vejetatif yolla üretilmiş, kalıtsal nitelikleri (genotip) aynı olan döl.

yıllık çalı formunda tıbbi ve kokulu bitkiler, süs bitkileri soğanlı, yumrulu bitki türleri, ülkenin farklı ekolojik yörelerinde kurulacak koleksiyonlarla korumaya alınır.

4- Arboretumlar

Arboretumlar, güvenlik ve koruma altındaki uygun ortamlarda herbiri dikkatli bir şekilde biraraya getirilmiş, orjini ve yaşları belli ağaç, çalı ve diğer odunsu bitki taksonlarının (tür, alt tür, varyete, form, klon, kültivar gibi) bilimsel araştırma ve gözlem amacıyla sergilendiği doğa parçalarıdır.

Ülkemizde biri özel (Karaca Arboretumu) olmak iki adet Arboretum vardır. Belgrad Ormanı içinde bulunan Atatürk Arboretumu 345 Ha alanda 1250'den fazla taksonu barındırmaktadır (Arslankara,1998). Kuruluşu 1948'e kadar uzanan bu arboretum, bilimsel kriterlere uygun işletilen ve karşılaştırmalı bilimsel çalışma yapılabilecek ölçüde koleksiyonlara sahip ülkemizdeki tek arboretumdur. Bu anlamda Karaca arboretumu da özel sektörün gayretini gösteren küçük ama çok anlamlı bir gösteri (demonstrasyon) alanı niteliğindedir.

Bunlar dışında ülkemizin çeşitli yerlerinde yeni arboretum kurma çalışmaları da hızlanarak sürmektedir. Bunlardan biri Köyceğiz Yunus Emre Arboretum Projesi'dir. Köyceğiz Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesi içindeki Arboretum 286 Ha büyüklüğündedir ve kuruluşu henüz tamamlanmamıştır. Ayrıca Balıkesir Üniversitesi ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi de arboretum kurma çalışmalarını sürdürmektedirler.

5-Botanik Bahçesi

Botanik bahçeleri, eğitsel, ekonomik, tıbbi ya da bilimsel amaçlı olsun canlı bitki örnekleri koleksiyonları ile yüzyıllar boyu, bir çok kültürde ve medeniyette önemli rol oynamışlardır. Warren ve Byed (1989) botanik bahçelerini; birbirinden farklı bilimsel, eğitsel ve estetik amaçları olan bir bahçeler dizisi koleksiyonu olarak tanımlamaktadır (Perçin,1997). Bu tanım ve amaçlar doğrultusunda botanik bahçeleri işlev ve ölçüleri yönünden üç sınıfta toplanır:

- 1) Bilimsel kullanımlara bağlı botanik bahçeleri
- 2) Kent botanik bahçeleri
- 3) Okullara bağlı botanik bahçeleri

Avrupa'da 16. yüzyıla kadar inen botanik bahçeleri tesisi, Ülkemizde ancak 1990 yılında uygulamaya sokulabilmiştir. Ancak gerçek anlamda tamamlanmış ve uygulamaya konulmuş bir botanik bahçesi bulunmamaktadır.

Ülkemizde çeşitli projelerle hayata geçirilmeye çalışılan botanik bahçeleri şunlardır (Perçin,1997):

1- Anadolu Botanik Bahçesi (75 Ha-Ankara Gölbaşı). (planlama çalışmaları 1994 yılında tamamlanmıştır)

2- Göksu Deltası Botanik Bahçesi (7.1 Ha- İçel)

3- Akdeniz-Adalya Botanik Bahçesi (87 Ha –Antalya)

6-Yaban Hayvanı Üretim İstasyonları

Nesilleri azalan av ve yaban hayvanları, yasalar çerçevesinde kurulan yaban hayvanı üretim istasyonlarında üretilmekte, üretilen bu hayvanlar, azaldığı yada kaybolmaya yüz tuttuğu düşünülen eski yaşam ortamlarına yeniden götürülüp yerleştirilmekte bu anlamda yerleştirme alanları tesis edilmektedir.

Yurdumuzda geyik, alageyik, karaca, ceylan, yaban keçisi, yaban koyunu, sülün, kelaynak ve keklük türleri için kurulmuş toplam alanı 935 hektarı bulan 41 üretim istasyonu vardır.

Görüldüğü gibi ülkemizde alan dışı ve yerinde olmak üzere çeşitli tiplerde koruma alanları bulunmaktadır. Türkiye’de bulunan tüm korunan alanlar ve kapladıkları saha 7 108 869 Ha’ a ulaşmış bulunmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Türkiye’de bulunan korunan alanlar ve kapladıkları saha miktarı

	Sınıf	Sayı	Alan (Hektar)
1	Milli Parklar	33	687028
2	Tabiat Parkları	17	67 540
3	Tabiat Anıtı	58	344
4	Tabiatı Koruma Alanı	35	85 303
5	Yaban Hayatı Koruma Alanı	107	1 614 899
6	Yaban Hayatı Üretim İstasyonu	41	935
7	Arboretum	2	631
8	Koruma (Muhafaza) Ormanları	49	403 344
9	Muhafaza Karakterli İşletme Ormanı		3 185 684
10	Gen Koruma Ormanları	115	16 210
11	Tohum Bahçeleri	164	1119
12	Özel Çevre Koruma Bölgeleri	13	1 046 200
	TOPLAM		7 109 237

1.7.7.2. Doğal (Tabii) Sit Alanları

Doğal ve kültürel varlıklarımızın özgün yapılarının gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılması için, bu varlıkların korunma ve değerlendirilmesinin ilk aşaması olan, saptama

ve tescil işlemleri, Kültür Bakanlığı'nca 21.7.1983 Tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve ilgili yönetmelikler doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, ilgili Koruma Kurulu Müdürlükleri ve gerekli yerlerde Orman Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Turizm Bakanlığı uzmanlarından oluşan bir ekip ile yaptığı doğal, arkeolojik, kentsel ve tarihi sit alanı saptama çalışmaları, ilgili koruma kurulunun onayına sunulur ve tescil edilir.

Ancak bu yasada açıklanan "sit" ve "tabiat varlıkları" tanımları yetersiz kalmış, uygulamada bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunu gidermek üzere 5.11.1999 tarihinde toplanan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aldığı 659 no'lu ilke kararlarıyla bu konudaki yeni düzenlemeleri ortaya koymuştur (Kültür Bakanlığı, 2000).

Buna göre; "Doğal Sit" kavramı tanımlanmış, önem ve özellikleri ile koruma ve kullanma koşulları belirlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; doğal sit; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır ve üç kategoriye ayrılmaktadır

1- I.Derece Doğal (Tabii) Sit: Bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır.

Bu alanlarında bitki örtüsü, topoğrafya ve silüet etkisini bozabilecek tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamayacağı karara bağlanmıştır. Ancak bazı istisnalar da belirlenmiştir.

Bunlar özetle; kesin yapı yasağı olmakla birlikte, resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu olan alanlarda, teknik altyapı hizmetleri (otopark, teleferik, içme suyu) Koruma Kurulunca uygun görüleceği şekliyle yapılabilir. Koruma kurulundan izin almak koşulu 1/25 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı ve 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı doğrultusunda hazırlanacak projelere göre ile halka açık rekreasyon amaçlı gününbirlik tesisler (lokanta, büfe, kafeterya, soyunma kabinleri, WC, gezi yolu, otopark vb) ile iskele, balıkçı barınağı, bekçi kulübesi ve benzeri tesisler yapılabilir. Orman Genel Müdürlüğü ilgili birimlerinden alınacak görüş doğrultusunda; alanın doğal bitki dokusunu değiştirmeden ağaçlandırmaya izin verilebilir ve kar ve rüzgar devrikleri, hastalanmış ve kıymet ağacı olmayan ağaçların kesimine izin verilebilir.

Mevcut tescilli ve tescilsiz yapıların bakım ve onarımları ise yürürlükteki ilke kararları uyarınca yapılabilir, denmektedir.

2- II.Derece Doğal (Tabii) Sit: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı gözönüne alınarak kullanıma açılacak alanlardır. Bu yerlerde, turizm yatırım ve turizm işletme belgeli turistik tesisler ile hizmete yönelik yapılar dışında herhangi bir yapılaşmaya gidilemez.

Bu alanlarda; taş, toprak, kum alınmamasına; kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocakların açılmamasına; toprak, curuf, çöp, sanayi atıklarının dökülmemesine, ancak sit kararı ilanından önce ruhsat almış işletmelerde sahanın rehabilite edilerek yasal süresi içinde işlerinin tasfiyesine de karar verilmiştir.

Doğal dengenin devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri doğrultusunda alanın özelliğinden kaynaklanan faaliyetlerin koruma kurulu izni doğrultusunda sürdürülebileceği de bu kararlarda ortaya konmuştur.

3- III. Derece Doğal (Tabii) Sit: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de gözönünde tutularak konut kullanımına açılacak alanlardır.

Bu alanlarda, koruma amaçlı imar planı niteliklerini etkileyebilecek nitelik ve yoğunluktaki uygulamalara "koruma amaçlı imar planı" yaptırılmadan izin verilmeyecektir. Varolan tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesinin yanısıra koruma kurulundan izin almak koşuluyla yeni tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerine izin verilecektir. Doğal peyzaj ve silüet dikkate alınarak koruma kurulunca belirlenecek koşullarda, kum, çakıl vb malzeme alınabilecek, bu amaçla ocak açılacak ancak sanayi artığı, çöp dökülemeyecektir.

I. ve II. derece doğal sit alanı içinde kalan köy yerleşik alanlarının da III. Derece doğal sit kapsamında değerlendirileceği kararları verilmiştir. Ayrıca;

Ülke çıkarları açısından yapılmasında zorunluluk olduğu ilgili bakanlıkça belirlenmek koşuluyla I.,II. ve III. derece doğal sit alanlarında çevreye zarar vermeyecek şekilde enerji santrallerinin yapılabilmesi belirtilmiştir.

Genellikle çeşitli kullanım kolaylıkları içeren bu ilke kararları ülke çapında tepki doğurmuş ve Türkiye Çevre Mühendisleri Odası 9 Şubat 200 tarihinde Danıştay'a

başvurmuştur. Bu başvuruları haklı gören Danıştay 6. Dairesi 2001/4954 No'lu kararla; I. ve II. derece doğal sit alanı içindeki köylerin III. Derece sit alanı sayılması kararını iptal etmiştir. Yine 2001/4952 sayılı kararla, enerji santrallerinin I. Derece doğal sit alanı içinde yapılabilmesine olanak tanıyan bölüm de iptal edilmiştir.

2002 yılı itibarıyla Türkiye'de çeşitli kategorilerde toplam 736 Doğal Sit Alanı bulunmaktadır. Toplam sit alanı ise 6031 adettir (Tablo 10). Bunların iki tanesi çalışma alanı üzerinde bulunmaktadır (Bkz. Çalışma Alanında Bulunan Koruma ve Kullanma Alanı Tipleri).

Amaç ve kapsam bakımından "Tabiat Anıtı" statüsü ile benzerlik gösteren bir koruma kategorisi de "Anıt Ağaçlar"dır. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınan 666 sayı ve 5.11.1999 ve tarihli ilke kararlarına göre ; doğal yapısı, ölçüleri ve diğer özellikleri bakımından anıtsal nitelikler kazanmış bulunan ağaçlara "anıt ağaç" denilmektedir (Kültür Bakanlığı, 2000).

Koruma Yüksek Kurulu Kararları'na göre, aşağıdaki özelliklere sahip ağaçlar "Korunması Gerekli Anıt Ağaç" kapsamında değerlendirilmektedir.

- Tarihi olaylarla bağlantısı bulunan yerli / yabancı ağaç türlerinden herhangi biri,
- Güzellik açısından plastik değerinde bir görünüme sahip olan veya doğal görünümünden esaslı şekilde sapma göstererek dikkat çekici biçimler (çatal, şamdan, kıvrık, yatay, vb.) kazanmış ağaçlar,
- Doğal yaşam tarzı bakımından benzerlerinden farklı gelişme nitelikleri gösteren ağaçlar (aynı gövde ve kök üzerinde iki veya daha fazla türün bir arada yaşaması gibi garip kaynaşma ve birlikte yaşama örnekleri gibi),
- İlgili uzman kurum ve kuruluşların rapor ve görüşü alınmak koşuluyla, endemik ve nesli tükenmeye maruz yerli ağaç türlerinden, Porsuk (*Taxus baccata*), Halep Çamı (*Pinus halepensis*), Andız (*Arceuthos drupacea*), Finike Ardıcı (*Juniperus phoenicea*), Kasnak Meşesi (*Quercus vulcanica*), Şimşir (*Buxus sempervirens*), Huş (*Betula verrucosa*, *B. pubescens*, *B. medwediewii*), Kazdağı Gökarnarı (*Abies equitrojani*), Sığla (*Liquidambar orientalis*), Toros Gökarnarı alt türü (*Abies cilicia ssp. isaurica*), bazı akça ağaç tür ve alt türleri (*Acer hyrcanum*, *ssp. sphaerocaryum*, *Acer monspessulanum ssp. aksalinum*) ve benzeri ağaçlar,
- Kent dokusunu tamamlayan, kent imajına etkisi olan grup, dizi veya tek ağaçlar.

Gene aynı karar doğrultusunda; korunması gerekli ağaçlardan yaşlanmış veya hastalanmış ağaçların, ilgili kuruluşlarca hazırlanacak raporlar doğrultusunda Koruma

Kurulu tarafından alınacak karar uyarınca kaldırılarak yerine yenisinin dikilebileceğine karar verilmiştir.

1.7.7.3. Özel Çevre Koruma Bölgeleri

Özel Çevre Koruma Bölgelerinin yönetiminden sorumlu olan Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB) 13 Kasım 1989 tarih ve 20341 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur(Özer, Öztaşbaşı, Sevim, 1993) Önceleri Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, 21.8.1991 tarih ve 20967 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 444 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname (KHK) ile Çevre Bakanlığı’na bağlanmıştır.

Başkanlığın kurulmasındaki amaç, ilan edilen alanların;

- Sahip olduğu çevre değerlerini korumak,
- Mevcut çevre sorunlarını gidermek ve gerekli tedbirleri almak,
- Koruma ve kullanma esaslarını belirlemek,
- İmar planları ile gerektiğinde mevcut planlarda revizyonlarını yapmaktır.

383 sayılı KHK’nin 6. maddesine göre çıkarılan Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurulu’nun Çalışma Esas ve Usullerine Dair Yönetmelik uyarınca kurulun görevleri şöyle tanımlanmıştır:

- a) Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilen alanların doğal güzellikleri ve tarihi kalıntılarının ekolojik dengesinin korunması hususunda her türlü araştırma ve incelemeleri yaptırarak, gerekli tedbirleri almak veya aldırarak,
- b) Bölge ile ilgili her ölçekteki yeni plan ve projeyi re’sen onaylamak
- c) Kurulca belirlenen esaslar doğrultusunda hangi çeşit tesislerin nerelerde yapılacağına, bu konuda ilgililere taşınmaz mal tahsisine ilişkin kararları yürürlükteki mevzuata göre alır ve uygulanmasını sağlamak,
- d) Kamulaştırma için gerekli işlemleri yapar,
- e) Koruma ve kullanma esasları ile ilgili her türlü prensip kararı vermek.

2872 sayılı Çevre Kanununun hükümleri ve 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerindeki özel çevre koruma bölgesi tespiti ile ilgili esaslar göre:

- 1)Türkiye ve Dünya ölçeğinde nadir biyolojik, ekolojik ve jeomorfolojik özellikleri olan;

2)Kara ve su ekosistemi bir bütünlük ve devamlılık gösteren;

3)Endemik bitki ve hayvan, kuş, balık gibi canlı tür ve çeşitleri bakımından tabii biyolojik çeşitliliğe sahip olan;

4)Tarihi, arkeolojik ve kültür zenginliği bulunan (önemli bir muharebeye sahne olmuş, arkeolojik değer taşıyan kutsal yerler, tarihi mezarlıklar gibi kültür zenginliğini yansıtan alanlar);

5)Yangın, yanlış kaynak kullanımı gibi değişik baskılarla ekosistemi fazla değişikliğe uğramamış veya biyolojik zenginlikleri kaybolmamış bulunan;

6)Madencilik ve sanayi gibi dış tesislerin baskısından uzak kalmış ve bu nedenle korunması gereken;

7)Gelişmiş yerleşme bölgeleri dışında kalan, ekolojik değerleri esas alan ve turizm açısından korunması ve geliştirilmesi gereken;

8)İçerdiği biyolojik ve ekolojik özelliklerin bozulmadan kalmasına ve devamlılığını sağlayacak, çevresindeki diğer tarım ve endüstriyel faaliyetlerin kirletici tesislerden fazla etkilenmeyecek gerek mekan gerekse sektörel ilişkiler itibariyle bütünlük içinde olan;

9)Nesli tehlikedeki bitki ve hayvanların avcılık bakımından da korunmasına ve geliştirilmesine uygun olan;

10)Yerleşme ve gelişme alanlarının düzensiz ve aşırı yapılaşmaya karşı korunması gereken alanlar; Özel Çevre Koruma Bölgesi kapsamına girebilecek alanlardır (Keten,1996).

2872 sayılı Çevre Yasası'nın 9. maddesine göre ve Türkiye'nin de taraf olduğu "Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol" gereğince Bakanlar Kurulu tarafından farklı doğal ve kültürel özelliklere sahip 13 yöre ve 1 046 200 Ha (10 462 km²) alan özel çevre koruma alanı olarak ilan edilmiştir (Tablo 9).

1.7.7.4. Kültürel Kaynakların Korunması ile İlgili Düzenlemeler

Kültürel kaynaklar özelliklerini ve koruma önceliğini, doğa ile insan etkileşiminden ve elbette ki tarihi derinliğinden alan kaynaklar olarak karşımıza çıkarlar. Bu kaynaklar tarih derinliğinden gelen özelliklerin verdiği değerler nedeniyle de doğal kaynaklardan farklı bir yapı gösterirler. Doğanın aksine bu kaynaklar belli zaman aralığından günümüze gelen, insan aklı ve emeği ile oluşturulmuş tüm yapı ya da dokuları kapsamaktadır. Ancak bu özelliklere sahip olduğu düşünülen varlıkların daha somut bazı kriterlerle açıklanması

gereği, korunması gereken kaynaklar için de bir değerlendirme yapmaya olanak vermektedir.

Tablo 9. Türkiye'deki Özel Çevre Koruma Bölgeleri ve kapladığı alanlar

BÖLGELER	İlan Tarihi / Resmi Gaz. No	KHK Tarih / Karar No	Alanı (Ha)
Gökova	1988	12.6.1988/ 88/ 13019	52 100
Köyceğiz-Dalyan	1988	12.6.1988/ 88/ 13019	38 500
Fethiye-Göcek	1988/19863	12.6.1988/ 88/ 13019	61 300
Patara	1990	18.1.1990 / 90 / 077	19 000
Kekova	1991	18.1.1990 / 90 / 077	26 000
Göksu Deltası	1990/20449	18.1.1990 / 90 / 077	23 500
Gölbaşı	1990	22.10.1990 90/1117	24 500
Datça-Bozburun	1990/20702	22.10.1990 90/1117	147 400
Belek (Antalya)	1990	22.10.1990 90/1117	13 500
Ihlara (Kapadokya)	1990/20702	22.10.1990 90/1117	5 800
Foça	1990/20702	22.10.1990 90/1117	2 800
Pamukkale	1990/20702	22.10.1990 90/1117	4 400
Tuz Gölü	2000/24118	14.9.2000 2000/1381	627 400
TOPLAM			1 046 200

Koruma sürecinin ilk ve en önemli bölümü, korunacak değerlerin doğru tanımlanması, tesbiti ve belgelenmesidir. Bu tesbit ve belgelemeden nelerin amaçlandığını şöyle sıralanabilir(Arslan, 1990).

- Kültürel ve doğal değerlerin tespiti, incelenmesi ve kimliklerine ilişkin çeşitli çalışmalar, ülke kültür envanterinin ayrılmaz bir parçası olarak önem taşır.
- Hızla bozulan, nitelik değiştiren ve yok olan kültürel ve doğal varlıklar hakkında derlenen her tür bilgi, bu yönüyle belgesel değer taşımaktadır.
- Toplanan bilgi ve belgeler, bu değerleri geniş halk kitlelerine tanıtmak ve bir koruma kültürü oluşturmak amacıyla yürütülmesi gereken çalışmaların en önemli malzemeleridir.

Bir diğer önemli husus, tesbit ve belgeleme çalışmalarında gözönünde tutulacak ortak değerlendirme ölçütlerinin yetersizliğidir.Yasalarda korunması gerekli kültür varlığı

olarak tanımlanan taşınmazların, bu niteliği nasıl kazandıkları konusundaki ölçütler şöyle sıralanmaktadır (Arslan,1990).

- a. **Tarih Boyutu:**Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olmak. Çok geniş bir zaman dilimini kapsadığı için, “tarihi değer” tanımı için başka ölçüler de gerekebilir.
- b. **Nitelik Boyutu:** Bilim, din, kültür ve güzel sanatlarla ilgili olmak. Bu tanım da çok geniş kapsamlı olduğu için, ayrıntıda bazı ölçütlere gereksinim vardır.
- c. **Mekan Boyutu:**Yer üstünde, yer altında ve su altında bulunmak. Bu boyut yer yüzündeki tüm taşınmazları içerdiği için yeterlidir.

Yasalarda, korunması gereken tabiat varlıkları da yine aynı sınıflandırma içerisinde ele alınmış ve şu ölçütlere sahip olma koşulu aranmıştır:

- a. **Tarih Boyutu:** Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olma.
- b. **Nitelik Boyutu:** Ender bulunma, özelliği olan, güzelliği olan. Ender bulunma ve belli bir özelliğe sahip olma gibi özellikler, objektif bazı değerlendirmeye ihtiyaç gösterebilir.
- c. **Mekan Boyutu:** Yer üstünde, yer altında, su altında olma. Yer yüzündeki tüm doğal varlıkları kapsadığı için bu ölçütler yeterlidir.

Bir alanın sit alanı niteliği taşıması için aranan koşullar ise yasada şöyle sıralanmıştır.

- a. **Tarih Boyutu:** Tarih öncesinden günümüze kadar gelen.
- b. **Nitelik Boyutu:** Yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari vb. özelliklerini yansıtmak, tarihi hadiselerin ceryan etmiş olması.

Türkiye’de kültürel değerlerin korunmasını amaçlayan temel yasa 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’dır. Bu yasa içindeki “kültür varlıkları” ve “sit alanları” kavramları, kültürel kaynakların korunması ile ilgili statülerin de temel kavramları durumundadır.

İlgili 2863 Sayılı Yasaya göre kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

Aynı yasaya göre sit alanı; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin ceryan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır (Resmi Gazete, 1983). Gene bu yasa çerçevesinde sit alanları çeşitli alt kategorilere ayrılmaktadır.Bunlar:

1.7.7.4.1. Kentsel Sit

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları'na göre; kentsel sit, kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin, dönemin sosyo ekonomik, sosyo kültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır.

Kentsel sit alanının, bulunduğu çevre içinde korunmasında, geliştirilmesinde etkinlik taşıyan ve kentle bütünleşmesine olanak sağlayacak kararlara konu olan alanlar ise "etkileme geçiş alanı" olarak tanımlanır.

Geçiş dönemi yapılaşma koşulları ve koruma amaçlı imar planı kararları bulunmayan kentsel sit alanlarında hangi koşulda olursa olsun yeni yapı veya imar uygulaması yapılamayacağı da karara bağlanmıştır.

Ülkemizde 2002 yılı itibarıyla 178 kentsel sit bulunmaktadır (Tablo 10).

Çalışma alanı içinde kentsel sit bulunmamaktadır.

1.7.7.4.2. Tarihi Sit

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 421/ 19.4.1996 sayı ve tarihli İlke Kararları'na göre; tarihi sit, milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır. Buralarda;

- a) Bitki örtüsünü, topoğrafik yapıyı, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamaz. Ancak
- b) Bu alanlar içinde yer alan orman sahalarında Orman Bakanlığı'nca gerekli çalışmalar yapılabilir.
- c) Önceden süregelen tarımsal faaliyet ile bağ ve bahçecilik devam ettirilebilir, ancak bu amaç dışında kesinlikle kullanılamaz.

2002 yılı itibarıyla Türkiye'de 121 tarihi sit bulunmaktadır (Tablo 10). Çalışma alanı içinde tarihi sit alanı bulunmamaktadır.

1.7.7.4.3. Arkeolojik Sit

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658/ 5.11.1999 sayı ve tarihli İlke Kararları'na göre; arkeolojik sit, insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların, yeraltında, yerüstünde ve sualtındaki ürünlerini, yaşadıkları

devirlerin, sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.

Arkeolojik sitler, özellikleri bakımından derecelendirilmekte ve dört farklı alt sınıfa ayrılmaktadır.

1- I.Derece Arkeolojik Sit: Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunması gereken sit alanlarıdır.

Bu alanlarda, kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesine, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenmesine, bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacağına, ancak;

Resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları için konunun koruma kurulunca değerlendirilmesi, yeni tarımsal alanların açılmaması, yalnızca sınırlı mevsimlik tarımsal faaliyetlerin ve kurul uygun görürse seracılığa devam edilebilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca bu alanlarda;

- Höyük¹ ve tümülüslerde² toprağın sürülmesine dayanan tarımsal faaliyetlerin kesinlikle yasaklanmasına,
- Taş, toprak, kum vb alınmasına, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocakların açılmamasına, herhangi artık malzeme dökülmemesine,
- Bu alanlarda gezi yolu düzenlenmesi, açık otopark, WC, bilet gişesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınmak koşuluyla yapılabilmesine,
- Halka açık mezarlıklarda sadece defin işlerinin yapılabileceğine,
- Taşınmaz kültür varlıklarının içeriğine etki etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhit) ve ayırma (ifraz) yapılabileceğine karar verilmiştir.

Çalışma alanında iki adet I. Derece Arkeolojik Sit Alanı bulunmaktadır (Bkz. Çalışma Alanında Bulunan Koruma ve Kullanma Alanı Tipleri)

2- II. Derece Arkeolojik Sit: Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları, koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.

Bu alanlarda, yeni yapılaşmaya izin verilmemesine ancak;

- Günümüzde kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımlarının

¹ Höyük: Bir yerleşmenin çeşitli kereler yıkılıp aynı yerde yeniden kurulması ile oluşmuş yapay tepecik

² Tümülüs (Mezartepe): Bir ya da birkaç soylu ve kral için yapılan mezarın üstüne taş ve toprak yığılarak oluşan yapay tepecik

yürürlükteki ilke kararı doğrultusunda yapılabileceğine

- I. Derece arkeolojik sit koruma ve kullanma maddeleri koşullarının geçerli olduğuna karar verilmiştir.

3-III. Derece Arkeolojik Sit: Koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır.

Bu alanlarda taş, toprak, kum vb. alınmamasına, kireç, taş, tuğla, mermer maden vb ocakların açılmamasına, toprak, curuf, çöp dökülmemesine, buna karşılık ülke enerjii üretimine getireceği katkı ve kamu yararı doğrultusunda bu alanlarda koruma kurulunca uygun görülmesi halinde rüzgar enerji santralleri yapılabileceğine karar verilmiştir.

4-Kentsel Arkeolojik Sit: Arkeolojik Sitlerle, 2863 sayılı Yasanın 6. Maddesi'nde tanımlanan, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren ve aynı yasa maddesi gereği korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanlardır. Buralarda, arkeolojik değerlerin sağlıklı ve kapsamlı envanter çalışmasının yapılmasına, eski yapıların, kurallara uyulması koşulu ve projesinin Koruma Kurulunca onaylanması durumunda yeniden ihya edilebileceğine, eski yapıların da aynı koşullar sağlanarak, onarılıp oturulabileceğine 658/5.11.1999 tarihli kurul toplantısında karar verilmiştir. 2001 yılı itibarıyla Türkiye'de toplam 4627 arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye genelinde tescil edilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanları Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10. Türkiye genelinde tescil edilmiş sit alanları ile taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları

SİT TÜRÜ	SAYISI
Arkeolojik Sit Alanı	4627
Doğal Sit Alanı	736
Kentsel Sit Alanı	178
Tarihi Sit Alanı	121
Diğer Sit Alanları	369
TOPLAM	6 031
İstanbul dışındaki tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları	42 587
İstanbul ilindeki tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları	19 512
GENEL TOPLAM	68 127

1.7.7.5. Doğal Kaynakların Korunmasında Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler

Doğal Kaynakları Korumaya Yönelik Düzenlemeler genel olarak dört başlık altında değerlendirilebilir (Başol, Gökalp, 1997). 1-Yasal düzenlemeler, 2-Politik düzenlemeler, 3-Ekonomik düzenlemeler, 4-Planlama ile ilgili düzenlemeler

Ancak konu gereği bu çalışmada sadece Yasal (hukuki) ve planlamaya yönelik kavramlar üzerinde durulmaktadır.

1.7.7.5.1 Türkiye’de Korumaya İlişkin Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de doğal ve kültürel kaynakların korunması ile ilgili çok sayıda düzenleme yapılmıştır. Aslında yasal mevzuattaki çokluk, başlangıçta, doğal kaynakların korunmasında sevindirici bir gelişme olarak görülse de, bu yasaların farklı kurum ve kuruluşları yetkili kılması son derece büyük karmaşıklığın nedenini oluşturabilmektedir. Bu düzenlemeler temelde Anayasal Düzenlemeler ve Diğer Yasal Düzenlemeleri olarak iki ana başlık altında değerlendirmek olasıdır. Buna göre;

Koruma ile ilgili temel tanım 1982 tarih ve 2709 sayılı Anayasanın 56. maddesinde yapılmıştır. Buna göre; “herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir”. Yine Anayasanın 63. Maddesi, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile ilgili hükümler içermektedir. 169. madde ormanların korunması ve geliştirilmesini, 44. madde ise toprak kaynaklarının korunması ilkelerini açıklamaktadır.

Diğer yasal düzenlemeler değerlendirildiğinde; Ülkemizde korumaya ait mevzuatın azımsanmayacak ölçüde eskiye dayandığı söylenebilir. Tanzimat’ın ilanı ile birlikte hassa avcılığının kaldırılmasından doğan ihtiyaç ve halk arasında alışlagelmiş başıboş avcılığı belirli kurallara bağlamak amacı ile 1868-1877 yılları arasında yayımlanan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’de avlanmaya ilişkin belirli yasaklar ve sınırlamalar getirilmişti. Ancak kısıtlamalar sadece evcil hayvanlarla insana alışmış yaban hayvanlarıyla sınırlı kalmıştır. 1882’de Zabıta-i Sayd-ı Berri ve Bahri (Kara ve Deniz Avcılığı Zabıtası) kuralları ile bazı önlemler getirildi. Bu nizamnamede kara ve deniz avcılığı konuları vardı ve korumadan çok hazineye gelir sağlama amacı güttüğünden pek yararı olmamıştır (Ana Britannica Ans.,1987). Bundan sonra çıkan 1876 tarihli Belediye Kanununun bir maddesinde 15 Şubat ile 15 Ağustos arasında av kuşlarını vurmanın yasak olduğu hakkında hüküm vardı (İnönü (Türk) Ans. 1950).

Cumhuriyet döneminde ise korumaya ait hükümlerin de bulunduğu ilk yasa 5 Mayıs 1937 tarih ve 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunudur. Günümüz ihtiyaçlarına cevap vermemekle birlikte, beş bölüm ve 30 maddeden oluşan bu kanunla birlikte avcılığın bir disiplin altına girdiği söylenebilir. 1967 yılından itibaren 3167 sayılı Kanunun yetersiz kalan yönleri aynı Kanunun 16. maddesine göre her yıl yayınlanan Merkez Av Komisyonu Kararları ile desteklenmekte ve ormancılık örgütlerince uygulanmaktadır.

Ülkemizde yürürlükte olan, konuyla ilgili diğer temel mevzuat ise şöyle açıklanabilir:

1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu ve bu kanunda değişiklik yapan 2896 sayılı Kanun, 7.8.1991 tarih ve 442 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 3800 Sayılı Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (1995), 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu (1982), 2862 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983), 2872 sayılı Çevre Kanunu (1983), 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (1983), 3194 sayılı İmar Kanunu (1985), 3621 sayılı Kıyı Kanunu (1990), 4342 sayılı Mera Kanunu (1998), Çevre Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1991), 14565 sayılı Av Turizmi Yönetmeliği (1973), Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği(1993), Muhafaza ormanlarının Ayrılması ve Yönetilmesi Hakkında Yönetmelik (1984), Ağaçlandırma Yönetmeliği (1989) gibi çeşitli mevzuat, korumaya ilişkin hükümleri içermektedir.

Günümüzde ulusal ve uluslar arası koruma statülerine uygun koruma alanlarının tespit ve tesciline ait temel yasalar ve ilgili kurumlar ile sorumluluklar ise dört Bakanlıkta toplanmaktadır (Tablo 11).

Farklı kurumların değişik yasa ve yönetmeliklerle genel olarak aynı koruma hedeflerini benimsemiş olmaları uygulamada çok önemli problemler doğurmaktadır. Bazen bir alanın birden fazla koruma statüsüne sahip olması ise alanın korunması değil korunmaması sonucunu da doğurabilmektedir.

1.7.7.5.2. Korumaya İlişkin Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Yasal Düzenlemeler

Yirminci yüzyılın son çeyreği, bozulan çevresel değerlerin korunmasına yönelik adeta hukuki düzenleme bombardımanı şeklinde geçmiştir. Geçen süre içinde içerik olarak gerçekten önemli ve doyurucu uluslararası çevre sözleşmeleri hazırlanmış ve dünya devletleri tarafından yaygın olarak imzalanmıştır.

Tablo 11. Koruma Hükümleri İçeren Yasalar ve Sorumlu Kuruluşlar

İLGİLİ YASA	SORUMLU KURULUŞ	SORUMLU BİRİMLER	OLUŞTURULAN STATÜLER
2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 6831 sayılı orman Kanunu ve diğer ilgili Yönetmelikler	Orman Bakanlığı	Milli Parklar Genel Müdürlüğü Orman Genel Müdürlüğü	Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı, Tabiatı Koruma Alanı, Muhafaza Ormanı, Gen Koruma Ormanı, Tohum Meşçeresi, Yaban Hayatını Koruma Alanı, vd.
2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	Kültür Bakanlığı	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Genel Müdürlüğü	Doğal Sit, Arkeolojik Sit, Tarihi Sit, Kentsel Sit, Anıt ve Abideler vd.
2872 sayılı Çevre Kanunu ile Kanununun 9 maddesine göre ayrılan Özel Çevre Koruma Bölgesi Hakkında 383 No'lu Kanun Hükmünde Kararname	Çevre Bakanlığı	Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı	Özel Çevre Koruma Bölgesi
2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu	Turizm Bakanlığı	Turizm Bakanlığı ve İlgili Genel Müdürlükleri	Turizm Merkezi, Turizm Alanı, Turizm Bölgesi

Türkiye bu süreçte imzaya açılan uluslararası sözleşmelerin neredeyse tamamına taraf olmuştur. Türkiye'nin bugüne kadar imzalamış olduğu uluslararası sözleşmeler şunlardır (Türkiye Çevre Vakfı, 1999; Kalelioğlu, Özkan, 2000).

- *Paris-1950, Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşme*: Bu sözleşme, 1.12.1966 tarih ve 797 sayılı Kanunla onaylanarak 17.12.1966 tarihli 12 480 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır

Özellikle göçmen kuşların korunması ve kural dışı avcılık etkinliklerinin men edilmesi ile ilgili hükümleri içermektedir (TARHAN, 1987).

- *Ramsar Sözleşmesi –1971, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme*: Bakanlar Kurulunca 15.3.1994 gün ve 94/5434 no'lu kararla onaylanmış, 17.5.1994 tarih ve 21 937 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Amacı; sulak alanların temel ekolojik fonksiyonlarını ve su rejimlerini düzenlemek, karakteristik bitki ve hayvan topluluklarının, özellikle su kuşlarının yaşama ortamlarını desteklemektir.

- *Stockholm-1972, Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı Stockholm Deklarasyonu*. Amacı; zararlı unsurların bileşimi ile ciddi tehlikede olan, yaban hayatı neslini ve habitatını akılcıca yöneterek sürdürmek, korumak insanın özel sorumluluğudur.

Dolayısı ile ekonomik kalkınma planlamasında yaban hayatı dahil, doğanın korunmasına önem verilmelidir(Md.4).

- *Paris Sözleşmesi-1972, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme (UNESCO):*23.5.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.2.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu sözleşmeye göre (Madde 2); “Bilim ve muhafaza açısından istisnai evrensel değeri olan tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği belirlenmiş alanlar” doğal miras sayılmaktadır.

- *Marpol -1973/79, Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Ait Uluslar arası Sözleşme:*3.5.1990 Tarihinde 90/442 sayılı kararla Bakanlar Kurulu'nca onaylanmış, 24.6.1990 tarih ve 20 558 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Genel olarak insan çevresinin ve özel olarak deniz çevresinin korunmasına ve bunun sağlanmasına yönelik faaliyetleri belirtir.

- *Barcelona-1976, Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme:* 7.12.1980 tarih ve 8/2067 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 12.6.1981 tarih ve 17368 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu sözleşmeye ve protokollerine taraf olanlar, tek tek veya birlikte, Akdeniz Bölgesi'nde deniz çevresinin korunmasını ve daha iyi duruma getirilmesini sağlamak üzere, kirlilikten korunma, kirliliği hafifletme ve kirlilikle mücadele için bütün gerekli tedbirleri alır. Bu sözleşmenin en önemli metinlerinden biri “Akdeniz’de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol”dür. Bu protokol 7.10.1988 tarihli ve 88/14151 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 23.10.1988 tarih ve 19968 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Ülkemizde özel çevre koruma bölgelerinin ayrılması bu sözleşme uyarınca yapılmaktadır. Buna göre bu protokole imza koyan ülkeler; Akdeniz Bölgesi'ndeki kültürel mirasın ve doğal kaynaklar ile doğal sitlerin korunması amacıyla bütün önlemleri alacaklardır.

- *Washington (CITES)-1973, Nesli Tehlike Altındaki Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslar arası Ticaretine Dair Sözleşme:* Bu sözleşme 27.4.1996 tarihli 96/8125 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak 20.6.1996 tarih ve 22 672 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Sadece nesli tehlike altındaki türleri değil, bu türlerle nesilleri henüz tehdit altına girmemiş ancak uluslararası ticaret nedeniyle tehlikeye girebilecek

diğer türleri de kapsamaktadır(Kaynak,1999). Buna göre 406 hayvan 146 bitki türünün uluslararası ticareti yasaklanmıştır.

- *Bern-1979, Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma*

Sözleşmesi: Bu sözleşme en geniş kapsamlı koruma sözleşmelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Sözleşme; 1984 yılında 84 / 7601 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmış, 20.2.1984 tarih ve 18318 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Buna göre biyolojik dengelerin devamlılığında yabancı flora ve faunanın oynadığı temel rol, doğal yaşama ortamlarının muhafazasının, yabancı flora ve faunanın muhafazasında hayati önemi olduğu ve bu muhafazanın, hükümetlerin ulusal amaçları ve programlarında dikkate alınması ve göçmen türlerinin korunmasında uluslar arası işbirliği kabul edilmiştir.

- *Granada-1985, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi:* 1.10. 1985

tarihinde imzalanan ve 13.4.1989/3534 sayılı Kanun'la onaylanması uygun bulunan sözleşmeye göre: mimari miras, Avrupa kültür mirasının zenginliği ve çeşitlerinin eşsiz bir ifadesi, geçmişimizin değer biçilmez bir tanığı olduğu ve bütün Avrupalıların bir ortak mirasını oluşturduğu kabul edilmektedir. Mimari mirasın, tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel ve sosyal bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer binaları anıt olarak, tarihsel arkeolojik sanatsal bakımlardan dikkate değer alanlar ve doğal çevresi ören (sit) olarak kabul edilmiştir.

- *Viyana-1985, Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi:*

6.12.1990 tarihli ve 3655 sayılı Kanunla onaylanarak, 8.9.1990 tarihli ve 20629 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye göre taraflar; ozon tabakasında değişikliğe yol açan veya açabilecek insan faaliyetlerinden kaynaklanan ya da kaynaklanabilecek olumsuz etkilere karşı insan sağlığını ve çevreyi korumak için gerekli tedbirleri alacaklardır.

- *Basel-1989, Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve Bertarafının*

Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi: 28.12.1993 tarihli ve 3957 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan sözleşme 7.3.1994 tarihli ve 94/5419 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla onaylanarak 15.5.1994 tarih ve 21935 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Sözleşmeye göre; insan sağlığı ve çevreyi, atıkların yarattığı tehlikelerden korumanın en etkin yolunun, atıkların oluşumunu miktar ve /veya tehlike potansiyeli açısından asgari düzeye indirmek olduğu ilkesi kabul edilmiş ve devletlerin gerekli tedbirleri alması hususunda anlaşmaya varılmıştır.

- *Bükreş-1992, Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi:*

1993/3937 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan sözleşme, 1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 3. maddesine göre Bakanlar Kurulu'nca 28.1.1994 tarihinde karara bağlanmıştır. Sözleşmeye göre akit taraflar; deniz çevresinin korunması ve buradaki canlı kaynakların muhafazasına ilişkin genel uluslar arası hukuka ait ilkeleri göz önünde tutarak, Karadeniz'in kendine özgü hidrolojik ve ekolojik özelliklerinin ve flora ve faunasının bileşiminde meydana gelen duyarlılığı dikkate alarak, insan sağlığını tehlikeye atan canlı kaynaklara veya deniz yaşamına zarar veren etkinliklere karşı önlem alacaklardır.

- *1992 Valetta, Arkeolojik Mirasın korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi:*

5.8.1999 tarihli ve 4434 sayılı Kanun'la onaylanması uygun bulunmuştur. Bu sözleşmenin amacı; Avrupa'nın ortak anı kaynağı olduğu kadar, bilimsel ve tarihi araştırma gerekçesi olarak da arkeolojik mirası korumaktır. Yapılar, inşaatlar, mimari eser grupları, açılmış sit alanları, taşınır varlıklar, diğer tüm anıtlar ve bunların çevresi, ister toprakta ister su altında bulunsunlar, arkeolojik mirasa dahildirler.

- *Strasbourg-1992, Avrupa Kentsel Şartı:* Bu sözleşmede sağlam bir yerel yetki boyutu mevcut olup, şehir gelişmesinin niteliksel yanları ve yaşam kalitesi üstünde önemle durulmaktadır. Bunun için yerel yönetimlere bazı öneriler yapılmakta ve bu yönetimlerin kirliliği önlemeye yönelik politikalar benimsemesi salık verilmekte, doğayı ve yeşili koruma görevlerinin bulunduğu hatırlatılmaktadır. Bunlar dışında mimari miras, kültür, sağlık, kentlerin fiziki durumu ve güvenliği gibi konularda da öneriler göze çarpmaktadır.

- *Rio-1992, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi:* Bu sözleşme 29.8.1996 tarih ve 4177 sayılı Kanun'la onaylanmış ve 27.12.1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi gazetede yayımlanmıştır. Sözleşmeye göre; akit taraflar, biyolojik çeşitliliğin kendi başına taşıdığı değer ve biyolojik çeşitlilik ile bunun unsurlarının ekolojik, genetik, sosyal, ekonomik, bilimsel, kültürel, rekreatif ve estetik değerlerinin farkında olarak, biyolojik çeşitliliğin korunmasının insanlığın ortak sorunu olduğunu kabul ederek, biyolojik çeşitliliğin korunmasının temel gereğinin, ekosistemlerin ve doğal yaşam ortamlarının "in-situ" korunması olduğunu bilerek; biyolojik kaynaklar, genetik kaynaklar ile organizmaları ve parçalarını ve diğer unsurları korumayı taahhüt ederler.

- *Rio-1992, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Rio Deklarasyonu*
Bu deklarasyonda özetle, "sürekli ve dengeli kalkınmanın gerçekleşebilmesi için çevre koruma, kalkınma sürecinin entegre bir parçasını oluşturacaktır" ilkesi benimsenmiştir.

Bütün bu uluslar arası sözleşmeler şüphesiz ülkemize ciddi bazı yükümlülükler de getirmektedir. Anayasamızın 90/5 maddesine göre; “usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa’ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaz” (T.C. Anayasası, 1982).

Uluslar arası antlaşmaların bu niteliğini açıklamak gerekirse; (Kalelioğlu, Özkan, 2000).

- Antlaşmalar iç hukukun bir parçasıdır.
- Antlaşmalar iç hukukta kendiliğinden uygulanabilir, ayrıca düzenleme yapılmasına gerek yoktur.
- Antlaşmanın yasa değerinde olduğunu söylemek, antlaşmanın yasa ile değiştirilebileceği anlamına gelmez. Antlaşmalar ulusal hukuk kurallarından üstündür. Yargı yerlerinde özellikle ve öncelikle uygulanması gerekir.
- Sözleşmelerin Anayasa’ya aykırı olduğu ileri sürülemez; Anayasaya aykırı olsalar bile uygulanırlar;
- Anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyen sözleşmenin, kendinden önce çıkan yasaya aykırılığı nedeni ile uygulanamaması Anayasanın getirdiği sisteme ters düşer.

1.7.8. Kullanıma Ait Kavramlar

1.7.8.1. Rekreasyon

Çok geniş bir anlam taşıyan rekreasyon, latince de tekrar anlamındaki “re” ve yaratma anlamındaki “create” sözcüklerinden meydana gelen ve yeniden yaratma, yenilenme, anlamında kullanılan bir terimdir. Douglass rekreasyonu, “Bireyin davranışlarını zihinsel düzeyde etkileyen çeşitli eylemler” olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımlama da ise rekreasyon kavramı; bireylerin beğenisi bakımından doyurucu, ruhsal ve bedensel yenilenme ereği taşıyan, aynı zamanda bireyin sosyal, kültürel, ekonomik ve fizyolojik olanakları ile bağımlı boş zaman kullanımlarını içeren eylem ya da eylemler biçiminde ifade edilmektedir(Akesen,1984). Rekreasyon kavramının bir diğer tanımlaması ise; genellikle serbest zamanlar içinde yapılan, kişinin kendi iç itimi sonucu oluşan ve kişiyi fiziksel ve düşünsel yönden yeniden canlandırmayı amaçlayan, kişinin sosyal, ekonomik ve kültürel olanakları ve yaşadığı toplumun yapısı ile bağımlı olarak yapılan fiziksel ve düşünsel etkinlikler olduğu şeklinde ifade edilmiştir (Güleç,1983).

Genel olarak rekreasyon üç bölüme ayrılarak incelenmektedir: a) Ev içi eylemler b)Diğer kapalı yer eylemleri c) Açık hava eylemleri (Akesen, 1978). Bu araştırmayla ilgili

olması nedeniyle açık hava rekreasyonu ve onun içinde değerlendirilen orman rekreasyonu kavramı üzerinde daha geniş olarak durulmuştur.

Açık hava rekreasyonu genel boyutları ile açık havada yapılan eylemlerin tümünü içeren bir rekreasyon tipidir. Bunun yanısıra birçok sosyolog, psikolog, sosyal araştırmacı, açık hava rekreasyonu uzmanları ve diğer bilim adamları, açık hava rekreasyonunun bireyin modern kent yaşamında kapalı yerdeki ruhsal gerginliğinden kurtulması, rahatlama için fizyolojik ve ruhsal bir gereksinim olarak tanımlamışlardır (Akesen, 1978).

Douglass'a göre ise açık hava rekreasyonu, peyzaj mimarisi, ormancılık, fiziksel eğitim, muhafaza ve inşaat mühendisliği gibi disiplinleri içeren karmaşık bir anlama sahiptir. Bu rekreasyon tipine günümüz modern yaşamında hızla artan bir talep görülmektedir (Douglass, 1975).

Doğaya dönüş akımlarının ağırlık kazandığı bu değişim seyri içerisinde, açık hava rekreasyon kaynakları öncelikli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür kaynaklar açısından zaten zengin olan kırsal alanlar (milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat anıtları, tabiat parkları, orman içi dinlenme yerleri, vb.) kentlerden kaçış olgusu hızlandığı ve giderek de hızlanacağı tahmin edildiği için daha da önemli hale gelmektedir (Erdönmez, 1991).

Günümüzde rekreasyon kavramı, her ne kadar turizm alanında ön plana çıkmış olsa da; toplumsal değişim ve gelişime bağlı olarak boş zaman kavramı ile açıklanabilecek tarihi bir süreçle bugünkü anlam düzeyine ulaştığı görülmektedir. Teknolojik ve ekonomik gelişme, kentleşme, sosyolojik değişim, ulaşım ve iletişim olanaklarının artması, günümüz toplum yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan rekreasyon olgusuna da çok boyutlu bir içerik kazandırmıştır (Menteş, 2001).

Boş zaman içerisinde yapılan aktivitelerin rekreasyon kavramı ile açıklanması, boş zaman kavramı ile rekreasyon arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Boş zaman aktivitesi olarak tanımlanan rekreasyonun çeşitli sınıflandırmaları yapılmaktadır. Rekreasyonun özel işlevleri dikkate alınarak yapılan sınıflandırmada; etken, edilgen, ticari, sosyal, uluslararası, kırsal, estetik, entelektüel, fiziksel, kapalı yer, orman, ve açık hava rekreasyonu olmak üzere on iki tipte toplanmıştır (Akesen, 1978).

Orman rekreasyonu da aynı zamanda açık havada gerçekleşen aktiviteler olması nedeniyle bir tür açık hava rekreasyonu olarak da kabul edilmektedir. Ancak, aktivitelerin yoğun bir şekilde ormanlık alanlarda yapılması nedeniyle oluşan rekreasyon tipi 'orman rekreasyonu' olarak tanımlanmaktadır. Kullanım yönünden bu rekreasyon tipi, yoğun

eylemler ve az yoğun ya da dağınık eylemler olarak iki grupta değerlendirilmektedir (Akesen, 1978).

Ormanlık alanların her zaman farklı bitki, hayvan ve fiziki çevre şartlarına ev sahipliği yapması, rekreasyon etkinlikleri önemli avantajlar sağlamaktadır. Son yıllarda ormanın odun değerinden daha fazla odun dışı, özellikle de estetik ve rekreasyon değerinin talep edilir olması, ormanların temel işlevlerinin sadece su ve toprak koruma ya da biyolojik çeşitlilik olmadığını ortaya koymuştur.

Artık günümüzde ormanlar planlanırken, klasik fonksiyonlarının yanında manzara kalitesi ve rekreasyon potansiyelleri de işletme amaçlarından biri olarak değerlendirilmektedir. (Lucas, 1995; Pukkala, 1988)

Ormaniçi rekreasyon olgusu ayrıca irdelenecek olursa farklı nitelikte olan başlıca şu özellikleri taşıdığı görülmektedir (Pehlivanoğlu, 1987).

- Ormaniçi rekreasyon, doğal ya da yapay bir orman ekosisteminde, bu ekosistemin sunduğu doğal kaynakların durumuna göre şekillenir.
- Ormaniçi rekreasyonun ortaya çıkmasında, doğal peyzaj karakteristiklerinden kaynaklanan çekim gücünün önemli bir rolü vardır.
- Ormaniçi rekreasyonun kendine özgü karakteristikleri olan tipik bir ziyaretçi kitlesi ve yoğunluğu söz konusudur.
- Ormaniçi rekreasyon, kırsal nitelikli diğer açık hava rekreasyon tiplerine göre çok daha zengin ve kendine özgü aktivite çeşitliliğine dayanır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde orman ve kırsal rekreasyon olgusunun bir sektör olduğu, bu alanlara yönelik ülke genelinde ulusal planların oluşturulduğu, çoğu kırsal alanların rekreasyon aktivitelerinden büyük gelirler elde ettiği hatta rekreasyonel aktivitelere uygun alanların bu yolla büyük gelişme gösterdiği belirtilmektedir (USDA,1967).

Rekreasyon olgusunun ekonomik boyutu irdelendiğinde ise, konunun ne denli büyük bir talebi içerdiği de anlaşılmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde milli parklar, rekreasyonel çekiciliklerin başında gelmektedir. Milli parkları ziyaret edenlerin sayısı 1989 yılı için 170 milyonun üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Eyalet parklarını ziyaret edenlerle birlikte bu sayının 500 milyonu aştığı bildirilmektedir. Kanada Milli Parklarını ziyaret edenlerin sayısı ise 20 milyondan fazla iken bu sayıya bölge parklarını ziyaret edenlerle birlikte yılda 47 milyon ziyaretçi daha eklenmektedir (IUCN,1995).

İngiltere’de yılda 103 milyon kişi milli parklarda en az iki gün geçirmektedir (Stanners, Bourdeau 1995).

Açık hava rekreasyonu ile ilgili 1996 yılı istatistikleri ise, olağanüstü bir büyümeyi ortaya koymaktadır. Kanada’da açık hava rekreasyonuna katılma sayısı 115 milyona, Amerika Birleşik Devletleri’nde ise 2.5 milyar ziyaret/gün’e ulaşmıştır. Başka bir deyişle bir Amerikalı en az 9 ziyaret yapmıştır (Eagles vd,2000).

1.7.8.2. Turizm

Turizm teriminin kökeni “tour” sözcüğü olup, İbranice’de “öğrenme, araştırma” anlamına gelen “torah” sözcüğünden türemiştir. İbraniler olağan bir biçimde yaşanan yerlerin dışındaki uzak yerleri görmek, oralarda yaşayan insanların ekonomik ve sosyal durumlarını incelemek üzere gönderilen kişilere “turist” ve bunların eylemlerine de “turlamak” derlerdi. Turlayıcılar, gittikleri ülke ve yörelerin kaynaklarını öğrenir, doğal güzelliklerini saptar, tarım ve hayvancılığın durumunu inceler ve nüfusunu tahmin etmeye çalışırlardı. Ancak bu işleri gizli yapmak zorunda olan turlayıcılar kimliklerini de gizli tutmak zorundaydılar. Bu nedenle seyahat (travel) olayı, zorluk ve tehlike anlamına gelen “travail” sözcüğü ile ifade ediliyordu (Erdoğan, 1996).

Günümüzde turizm için herkesçe kabul gören, ortak ve kesin bir tanım henüz yapılamamıştır. Genel olarak turizm, devamlı yerleşme şekline dönmek ve para kazanma amacına dayanmamak şartı ile insanların seyahatlerinden ve konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin bütünüdür (Gürdal,1990). Turist ise; her zaman yaşadığı veya çalıştığı yerin dışındaki herhangi bir yere, bir yılı aşmayacak bir süre için ve çalışıp para kazanma amacı dışında seyahat eden kişidir. Gittikleri yerde bir gün veya daha fazla kalan kişilere turist denirken, bir veya daha fazla gün kaldıkları halde uyumak için kendi gemilerine ya da trenlerine dönerek konaklayan ziyaretçilere de ekskürsionistler denir (Gürdal, 1990).

Burkart ve Medlik, tarihsel açıdan turizm gelişimini üç döneme ayırmıştır (Gürdal, 1990).

- a) 1840 öncesi turizm
- b) 1840-1940 dönemi turizmi
- c) 1940 sonrası turizmi

Buna göre ilk dönem turizm gelişmesi merak ve ticaret ile başlamış, din ile gelişmiş ve eğitim ve öğretimden kaynaklanan kültür motifi ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Tarihsel olarak; M.Ö. 3000’li yıllarda Mısır Piramitlerini ziyarete gelen

insanların konaklama ihtiyaçları için yapılan ev ve bahçe inŖaatları, yine M.Ö. 700'lü yıllarda Antik Yunanda Olimpiyat oyunlarının yapılması ilk turizm etkinlikleri olarak kabul edilmektedir (MenteŖ ,2001).

Ünlü tarihi ve gezgin Herodot, sırf yeni yerler görmek, ülkeler hakkında bilgi edinmek amacı ile oldukça maceralı yolculuklar yapmıştır. Yine hac amacı ile Kudüs, Mekke, Medine ve Efes, büyük hac kabilelerinin hareketlerine ve çok önemli ticari olaylara sahne olmuştur ve olmaya devam etmektedir..

Rönesans devrinin ilgi çekici özelliklerini yansıtan turistik hareketler ise; güzel sanatlar, kültür merkezleri, eğitim ve öğretim kurumları alanında büyük gelişmelere sahne olan İtalya'da özellikle Roma'da yoğunlaşmıştır. Nitekim "her yol Roma'ya çıkar" sözü o devrin bir anısı olarak kalmıştır.

Genel olarak endüstri devrimi öncesi seyahat fikrinin, toplumları değil, özellikle hükümdar, filozof, vaiz, elçi, tacir ve çoğu arazi sahipleri gibi Ŗimdikine göre küçük bir seçkinler grubunun oluşturduğu Aristokratları etkilediği görülmüştür. Bu durum, "Aristokratik Turizm" dönemini doğurmuştur.

XIX. yüzyıla kadar atlı arabalarla yapılan seyahatler yol boyunca konaklamaya imkan veren ve bugünkü otelciliğin temelini teşkil eden hanların oluşmasına neden olmuştur.

Modern anlamda turizmin başlangıcı olarak ise; 1814 yılında İngiltere'nin Leicester kentinde Thomas Cook adında bir İngiliz'in, 570 kişilik bir grubu 12 mil uzaklıktaki bir festivale tren ile götürmesi kabul edilmektedir (Ceballos-Lascurain,1996).

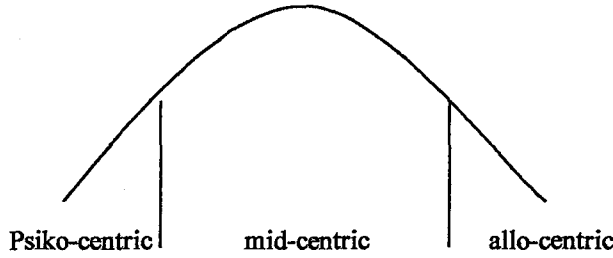
İnsanlık tarihiyle paralellik gösteren seyahat etme olayı, günümüzde konaklama ile birleşerek 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dev bir endüstri haline gelmiş ve turizm adıyla pek çok ülkenin en önemli kalkınma araçlarından biri olmuştur. Toplumların gelirleri ile refahlarındaki artış ve özgürlüklerdeki gelişmeler, ulaşım ve iletişimdeki ilerlemelerle birlikte turizm hareketlerinin en önemli nedenleri haline gelmiştir. Hatta ulaşımdaki gelişmeler; hız, konfor, kapasite ve ucuzluk, turizmi insanların vazgeçilmez etkinliği haline getirmiştir (Kurdoğlu, 2001).

Turizmin, dünya ekonomisine yön veren ilk üç sektörden (petrokimya, otomotiv ve turizm) biri olduğu ve gelecekte turizm sektörünün birinci sırayı alacağı ifade edilmektedir. O kadar ki turizm, dünyanın en büyük endüstrisi olma yolunda olup, yaklaşık 200 milyon insana iş sağlaması yanında dünyanın gayri safi milli hasılasının %11.7'sini oluşturmaktadır (Brauer, 2000).

Turizm endüstrisi 1999 itibariyle 453 milyar Dolar harcayan 663 milyon kişiye hizmet veren bir sektör haline gelmiştir. 2000 yılı turist sayısı 698 milyona harcadıkları para ise 476 milyar Dolara ulaşmıştır. Bu yükselişe göre turist sayılarının 2010 yılında 1 milyara, harcadıkları paranın ise 1.5 trilyon Dolara yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu sayının 2020 yılında ise 1.6 milyara çıkacağı ve tüm bu turist miktarının en az dörtte birinin de üçüncü dünya ülkelerinde olacağı açıklanmaktadır (WTO,1999).

Öte yandan turizm; genel ekonomik yapı içerisinde ekonomik ve toplumsal gelişmeye paralel olarak artan ve çeşitlenen insan taleplerini karşılamaya yönelik bir hizmet sektörü olarak ön plana çıkmıştır. O kadar ki tercih alanları ve hizmet taleplerine göre psikolojik sınıflaması bile yapılmaya başlanmıştır.

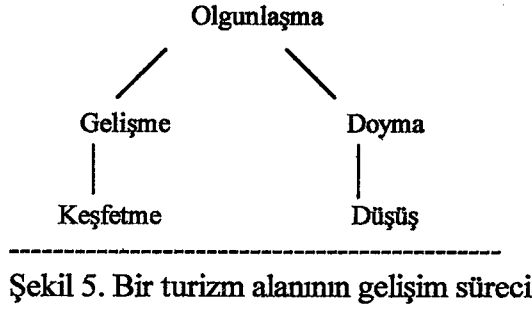
Seyahat ve tatil kararının verilmesinde en etkili faktör, gezginin psikolojik özelliğidir. Bu yönden turistler iki ana gruba ayrılırlar: Birinci grubu oluşturan içe dönük (psychocentric) tipler, küçük şeyleri sorun yapan, çoğunlukla endişeli, huzursuz, meraklı ama maceracı olmayan insanlardır. Buna karşılık dışa dönük (allocentric) tipler: büyük ölçüde macera düşkün, kendine güvenen, bilim ve öğrenme isteği güçlü olan gezginlerdir. Bu grup gittikleri yerlerde insanlarla kolay iletişim kurarlar. Yeni ve değişik deneyimlere kuvvetle ihtiyaç duyarlar. Ancak ziyaretçileri bu şekilde iki net sınıfa ayırmak çok zaman gerçekçi olmayabilir. Bütün insanlar bu iki tip arasında salınırlar. Bu nedenle bilinen ya da her zaman karşılaşılan turist tipleri daha çok iki özelliği de çağrıştıran midsentric yani ılımlılardan oluşur (Şekil 4) (Erdoğan, 1996).

Şekil 4. Tatil kararlarına göre turistlerin psikolojik özellikleri

Ancak genel olarak bu şekilde ikiye bölünme turizm pazar yapısı bakımından da önem taşır. Eğer gidilen bir yer fazla ticarileşirse, gerçek sermaye olan doğal ve kültürel kaynakları kaybetme riski yükselmeye başlar. Hatta çok zaman turizm yatırımları için bu değerler feda edilmeye başlar. Buna bağlı olarak o yer öncelikle allocentric turist tipini kaybetmeye başlar. Bu süreç alanın turizm değerinin yok oluşuna kadar sürebilir (Şekil 5).

Oysa sürdürülebilir ilkelerin ana tema olamadığı bir turizm alanının gelişme seyri sonuçta kendi sonunu hazırlaması demektir (Öztürk, 1992).

1.7.8.3. Ekoturizm

Öte yandan oldukça büyük boyutlara ulaşan turizm faaliyetleri, direkt yada dolaylı olarak, çevresel açıdan çok önemli problemlerin de ana nedeni olmaya başlamış ve kendi öz sermayesi olarak kabul edilen doğal ve kültürel çevrede geri döndürülemez tahripler yapmaya başlamıştır. Oysa iyi planlanabilirse turizm; doğayı koruyan bir unsur olarak kullanılabilir ve iyi korunan bir bölge için turizm, uzun süreli bir gelir kaynağı yaratacak bir araç olarak değerlendirilebilir (Kurdoğlu, 1994).

Ancak uygulamalar bu şekilde gelişmemiş, özellikle kitle turizminin doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki tahrip edici etkisi sürerken insanoğlu kaynakları koruyarak yararlanma konusunda yeni arayışlara girmiştir.

Klasik başka bir deyişle kitle turizminin çevresel değerlerde düşüşe neden olan etkilerine seçenek olarak, doğaya ve yerel kültürlerle saygılı ve onları değiştirmeyen düşüncenin ürünü olarak yeni turizm uygulamaları devreye girmeye başlamıştır. Yumuşak (soft) turizm olarak da anılan bu turizm şekli kırsal turizm, ekoturizm, yeşil turizm, doğa turizmi, yayla turizmi, çiftlik turizmi, dağ turizmi vb çeşitli isimlerle anılmakta genel olarak hepsi birden alternatif turizm olarak da adlandırılmaktadır. Aslında hepsi bir biri içerisinde düşünülebilen bu tanımlar içinde yaygın kabul ve kullanım göreni, alternatif turizmin özel bir formu olan ekoturizmdir.

Scace vd, ekoturizmle ilişkisi olan yukarıdakileri de kapsayan 35 terim tanımlamıştır (Ceballos-Lascurain). Ekoturizm kavramı için de tam bir fikir birliği olmasa da benzer içeriklerin bulunduğu görülmektedir. IUCN (Uluslar arası Doğa Koruma Birliği)'nin Ekoturizm Programı'na göre ekoturizm ya da ekolojik turizm; eğlenmeyi, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan

ve yerel halka sosyo-ekonomik yarar sağlayan bozulmamış doğal alanlara yapılan çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyaret olarak açıklanmaktadır. Ekoturizm Derneği'nin tanımlaması da benzer yöndedir. Çevreyi ve yerel halkın refahının devamlılığını koruyan doğal alanlara sorumlu seyahat, ekoturizm olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca bu kavramların bazen içinde bazen de tamamının üzerinde olduğu düşünülen "sürdürülebilir turizm" kavramı mevcuttur. Kimi yazarlar, "alternatif turizm" kavramlarının hepsinin "sürdürülebilir turizm" kavramı altında toplanması konusunda akademik bir ortak görüş (konsensüs) sağlandığını bildirmektedir (Güneş,1998). Kimileri ise ekoturizm ve sürdürülebilir turizmi aynı anlamda kullanabilmektedirler (Brauer,2000). Bunların dışında ekoturizmi sürdürülebilir turizmin bir formu olarak görenler olduğu gibi (Blangy,1997). Ekoturizm ve doğa temelli diğer turizm tiplerini yumuşak turizm başlığında değerlendirenler de mevcuttur (Menteş,2001).

Oysa ekoturizm, turizm sektörünün parçalarından biri iken, sürdürülebilirlik ise alternatif ya da klasik turizmin tüm formlarında onların uygulamalarını ve çevresel açıdan uyumunu düzenleyen –olması gereken- bir ilkeler dizinidir. Bu itibarla ekoturizm de zaten sürdürülebilir olmak durumundadır. Ancak ortaya çıkış felsefesinde diğer bozulmamış doğa temelli turizm çeşitlerinden farklı anlamlar yüküdür.

Farrel ve Runyan (1994), doğa turizmi ile ekoturizm arasındaki farkı açıklarken, ekoturizmin sırf amaca dönük olduğunu ve doğal sistemlerin korunması üzerine odaklandığını belirtir. Bu açıdan klasik tur operatörleri ile ekoturizm operatörleri arasında da fark vardır. Klasik tur operatörleri koruma ve doğal alanların yönetimi için herhangi bir yükümlülüğe girmezler, sadece egzotik yerleri onlar değişmeden veya kaybolmadan müşterilere gösterirler. Ekoturizm operatörleri ise; uzun dönemli yerel gelişme ve doğayı korumak için yerel halkla ziyaretçiler arasında karşılıklı anlayışı tesis etmeye çalışırlar.

Bozulmamış doğal sistemlerin ve kırsal yaşamın turizm talepleri arasında ön sıraları almaya başlaması ile, çoğunlukla bu kaynaklara ev sahipliği yapan gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin artan küresel turizm endüstrisinden daha fazla pay alacağı kuşkusuzdur. Turizm cirosunun % 20-30'unun ekoturizme ait olduğu herkesçe bilinmektedir. En önemlisi günümüzde bu ülkelerin, doğal kaynaklarını ve doğa koruma sistemlerini, turizmi geliştirecek temel unsur, turizmi de doğasını koruyacak önemli bir ortak olarak görüp ona uygun koruma yatırımları yapmasıdır.

Bu açıdan bakıldığında doğa koruma sistemlerinin doğal kaynaklarındaki işlevsel önemi, salt korumayı öngören ve doğal kaynaklar üzerindeki üretimi dışlayan bir

sistem olmamasından kaynaklanmaktadır. Aksine, koruma güvencesi ile doğal kaynaklardan rasyonel, sürekli ve en üst düzeyde toplumsal yarar sağlayacak kullanım biçiminin gerçekleştirilmesidir. Bu temel işlevler, duyarlı ekosistemlerin korunmasında, yaşatılmasında ve turizm ağırlıklı kaynak kullanımlarında iş ve gelir potansiyeli yaratıyorsa stratejik önem kazanır (Akesen, 1997).

Ancak hiçbir turizm çeşidinin yalnız başına doğal ve kültürel kaynakları koruması mümkün değildir. Hangi turizm şekli olursa olsun yanlış uygulamaların gene çevresel problemler doğuracağı açıktır.

Bu gelişimin en tipik örneklerinden biri Himalaya'larda yaşanmaktadır. Son yıllarda artan turist sayısı ve bu turistlere satılmak için kesilen bitki örtüsü hem ormanlar çok azalmış hem de bu habitata bağlı yaban hayvanlarının nesli tehlikeye girmiştir. Buraya gelen turistlerin çevreye attıkları, oksijen tüpleri, ve diğer atıklar ise çevreyi çöp denizi haline getirmiştir. Oysa bu gelişmelerin gerçek anlamda uygulanan bir ekoturizm uygulamaları ile uyuşmamaktadır.

Oysa bir aktivitenin ekoturizm kategorisine girebilmesi için aşağıdaki 9 karakteri içermelidir (Ceballos-Lascuarin, 1996).

- 1) Çevre etiğini pozitif yönde desteklemeli ve katılımcıları bu yöndeki davranış biçimlerini geliştirmelidir.
- 2) Kaynaklara zarar vermemeli ve doğal çevreyi tüketmemelidir. Spor amacıyla avlanma ve balıkçılık yeşil turizm olarak sınıflandırılabilir ama bu tür aktiviteleri ekoturizmden çok macera turizmi olarak sınıflandırmak uygundur.
- 3) Dışsal (esas olmayan) değerlerden çok asli (gerçek) değerler üzerinde yoğunlaşmalıdır. Dışsal kaynaklar (örneğin hizmet ve olanaklar) hiçbir zaman çekim noktası olamazlar.
- 4) İnsan değil, çevre merkezli olmalıdır. Eko-turist çevreyi olduğu gibi kabullenir.
- 5) Yaban hayatına ve çevreye faydası olmalıdır.
- 6) Doğal çevre ve bu çevreye eşlik eden kültürel kaynaklarla ilk elden buluşmayı sağlamalıdır.
- 7) Yerel topluluklar aktif olarak turizm sürecinin içinde olmalıdır.
- 8) Memnuniyet düzeyi, eğitim ve/veya takdire göre ölçülmelidir fiziki başarı ya da heyecan düzeyine göre değil.
- 9) Eko-turizm, hem rehberler hem de katılımcılar açısından derin bilgi ve hatırı sayılır hazırlıklar ve istek gerektirir.

1.8. Araştırma Alanı Verileri

Bu bölümdeki bilgiler, ağırlıklı olarak ikincil kaynaklardan alınan verilerin arazi gözlemleri ve büro çalışmaları sonucu oluşturulmuş bulgulardır.

1.8.1. Genel Jeoloji

Doğu Karadeniz Bölgesi volkanik bir arktan oluşmuştur. Bunu oluşturan volkanizma, üst Kratese'de önemli faaliyet göstermiş ve geniş alanları kaplamıştır. Trabzon'dan Hopa'ya kadar olan bu yay içindeki üst Kratese'de jeolojik kesit olarak dasit, bazalt ve tortul birimlerin ardalanması görülür. Doğu Karadeniz Bölgesi kıyı şeridi, başlıca volkanik kayaların yaygın olarak yüzeyleme verdiği bir kuşak olup, üst Kretase'den geç Eosen'e kadar devam eden bir zaman aralığında, Tetis okyanus kabuğunun Avrasya Kıtasının altına dalması sonucu oluşmuştur (Tüysüz, Akçay, 2000),

Çalışma alanı Pontid'lerin doğu kesiminde yer alır. Pontid tektonik birliği Jura-Eosen yaş aralığında oluşmuş bir ada yayı olarak kabul edilmektedir.

Üst Kretase volkanitlerinin üzerine, uyumsuz olarak Eosen yaşlı volkanik oluşumlar gelmiştir. Bu oluşumlar başlıca bazalt ve andezit olup, yine ince ara tabakalı tortulları da içermektedirler. Daha ziyade kuzey bandını oluşturan bu oluşumların kalınlıkları 100-300 m. arasında değişmektedir. Eosen sonrasında (Oligo-Miyosen'de) ise granit intruzyonları oluşmuştur. Proje alanında, küçük mostraları görülmekle beraber, yüksek dağlar granit ve yer yer granodiorit özelliği göstermektedir bir kaç yüz metre kalınlıktadır (MTA,1998) (Şekil 6).

1.8.1.1. Jeolojik Formasyonlar

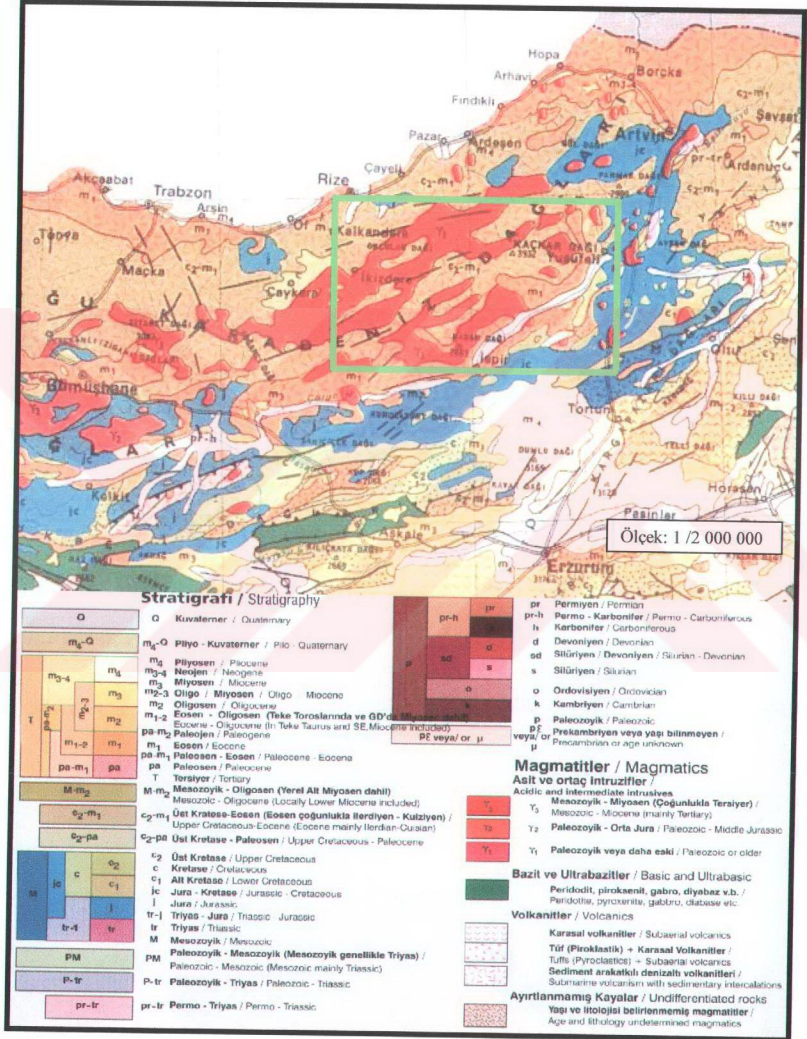
Çalışma alanı stratigrafik açıdan incelendiğinde yaşlıdan gence doğru;

-Hamurkesen Formasyonu, Çatak Formasyonu ve Kaçkar Granitoidi yüzeyleyilir (MTA,1998).

Hamurkesen Formasyonu: Çalışma alanının en yaşlı birimini oluşturan volkanotortul istif, hamurkesen formasyonu olarak adlandırılmıştır. Kaçkar Dağı zirvelerinde ve Dilek (Tatos) Dağı yöresinde yüzeyleyilen birim Kaçkar Granitoidleri tarafından sıcak dokanakla kesilmişlerdir. Kalınlığı çok değişkendir. Hamurkesen formasyonu genellikle mor, yeşilimsi gri renkli bazalt, andezit lav ve proklastlarından oluşur. Birim içinde yer yer killi kireç taşı, şeyl ve kumtaşı ara tabakaları bulunur.

Çatak Formasyonu: Doğu pontidlerin kuzeyinde yoğun olarak yüzeyleyilen bazik-ortaç karakterli volkanik-volkanotortul istif Maçka (Trabzon) güneyindeki Çatak Köyü

civarında tipik olarak gözlemlendiğinden Çatak formasyonu olarak adlandırılmıştır. Bu formasyon çalışma alanında Hemşindere Vadisi boyunca Zilkale ve Çat yöresinde yüzeylenir. Buralarda kalınlığı

Şekil 6. Alanın genel jeoloji haritası (MTA, 1989)

yaklaşık 900 m civarındadır. Birim, Pontidlerde mega anklavlar içeren subvolkanik andezitik kütleler, bazik lavlar, sedimanter mercekleri içeren volkano-tortullar şeklinde görülür.

Çalışma alanında daha çok sokulum andezitler ve lavlar şeklinde görülen birim içinde kendinden yaşlı birimlere ait anklavlara rastlanır.

Kaçkar Granitoidleri: Doğu Karadeniz bölgesinin doğu kesiminde yer alan ve bölgenin en yüksek zirvelerini oluşturan Kaçkar Dağları, granitoidlerin yaygın olarak izlendiği yerlerdir.

Çoğulcu (1970) tarafından "Rize Graniti" olarak tanımlanan granitik kayalar, Güven (1993) tarafından "Kaçkar Granitoidleri" adıyla tanımlanmıştır (MTA, 1998). Kaçkar granitoidleri granitten gabroya kadar değişim göstermektedir ve Jura öncesi dönemden Eosen sonuna kadar birçok magmasal evrede yerleşmişlerdir. İnceleme alanında Üst Kretase volkanitleri içerisine sokulum yapmış ve dokunakları boyunca kontakt metamorfizma meydana getirmiş olan granitoidler Kaçkar granitoidi olarak tanımlanmıştır.

Çalışma alanında Ayder, Amlakit, Elevit ve Hacıvanak Yaylaları ile Dilek (Tatos) Dağları yöresinde geniş bir alanda yayılım gösterirler. Genellikle gri, yeşilimsi gri, yer yer pembemsi renkte çok kırıklı ve çatlaklı olan granitoidler taneli veya porfirik dokuludur.

1.8.1.2. Önemli Jeolojik Yereyerler ve Özellikleri

Milli park alanı, kuzeyden güneye doğru yükselen ve buzul kütleleri ve morenlerin yer aldığı en yüksek noktaya kadar bir çok jeolojik önemli gözlem yerleri içermektedir. Çamlıhemşin'den başlayarak Fırtına Deresi boyunca Sıcak Yayla altındaki keskin V kesitli siyah koyu renkli bazalt mostraları ile Çat Köyü güney yamaçlarındaki büyük kayalık kütle üst kratese yaşlı bazalt lavlarının tipik mostralarını vermektedir. Bu kütlelerin doğu kenarından derin bir geçitle, Verçenik ve Sıraköyler Yolu, yer yer bu bazalt kütle içinde volkanizma ürünleri aglomera ve tuf katmanları önemli jeolojik izleme yerleridir.

Diğer taraftan, Çat Köyü ile Yaylaköy (Elevit) arasında kalan vadi yolu boyunca, derin vadi çanağının içinde, katmanlar halinde, üst kratesenin volkanik orjinli kayaları ile bunun granit infuzyonları ile örtülüşü mostralar halinde görülebilmektedir.

Yine milli park alanında, Ayder yaylası doğusunda ve Galerindüzü'nde çok derin ayrılmış granit sahaları ve devasa granit blokları jeolojik açıdan gözlenebilen önemli yerlerdir. Bir referans alanı olarak, milli park sınırları dışında olmasına rağmen, Ayder

Yolu 8. km'den ayrılan yüksek şelaleli Tar Deresi Vadisi önemli bir jeolojik referans alanı olarak değerlendirilebilir.

1.8.2. Alanın Genel Jeomorfolojisi

Büyük çoğunluğu Rize il sınırları içerisinde ve bir bölümü Erzurum-İspir ve Yusufeli-Artvin içinde bulunan çalışma alanı Karadeniz Bölgesi genel morfolojisine uygun olarak üç ana morfolojik üniteden oluşmaktadır. Birinci ünite, güneyde su bölüm çizgisi boyunca Batı Güney Batı – Doğu Kuzey Doğu doğrultusunda uzanan dağlık alanlardan oluşur. Karadeniz kıyısı boyunca uzanan ve denizel aşındırma ile şekillenmiş Pleistosen – Aktüel kıyı kuşağı üçüncü üniteyi oluşturur. Bu iki ünite arasında yer alan ve akarsularca derince yarılmış plato alanı ise ikinci üniteyi oluşturur (MTA, 1998).

Bu bölümde yükseltiler kuzeyden güneye doğru artar ve zirve noktalarında, örneğin Kaçkar Dağı'nda 3932 m'ye ulaşır. Bu yükseltiler kuzey doğuya doğru Altıparmak Dağları'ndan sonra gittikçe azalmaktadır.

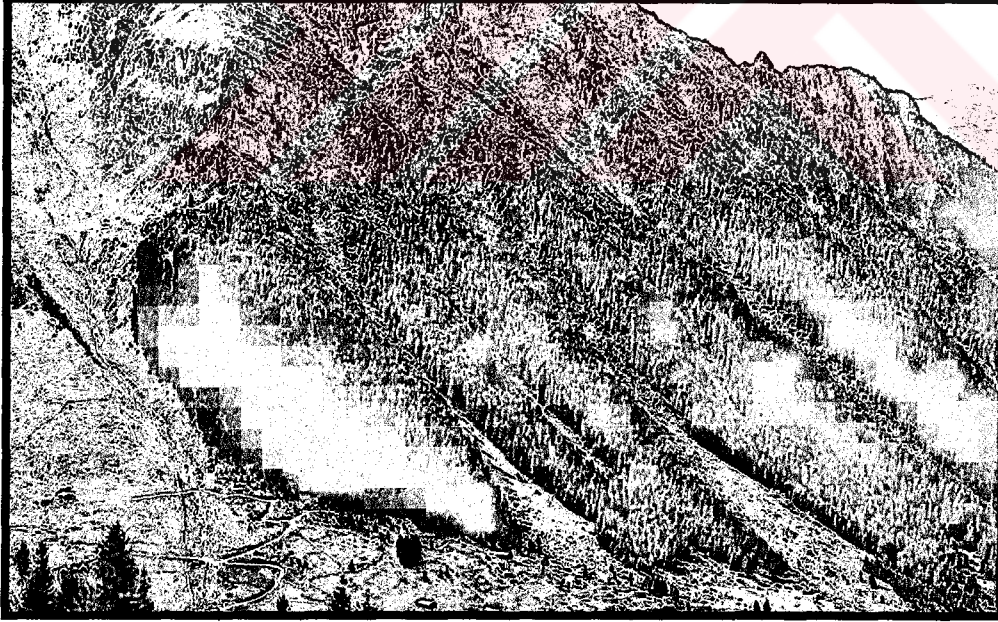
Kaçkar Dağları, Soğanlı Dağı, Dilek (Tatos) Dağları, Vacakar Dağı, Demirkapı Dağları olarak adlandırılan Doğu Karadeniz dağ silsilesinin, Rize- Çayeli- Pazar- Ardeşen sahil kuşağının arkası ve su ayırım hattına kadar güney bakıları çok tipik sarp dağlık topoğrafyayı temsil etmektedir.

Bölgenin yüksek dağ karakteri, alpin dağ oluşumuna bağlı olarak Jura-Pliyosen zaman aralığında gelişmiş adayayı oluşumu ile ilişkilidir ve Yöre topografyasını esas olarak buzul oluşumlarının şekillendirdiği görülmektedir.

Alanda, Doğu Karadeniz silsilesinin Rize Dağları adı altında tanınan doğu yarısının (Yukarı Salaçor Dağları), İspir-Pazar arasına düşen merkezi ve güney bakıya da taşan en yüksek kısımları bulunmaktadır. Bundan dolayıdır ki pleistosen glasyasyonu (buzullaşması), bölgede görülen azami gelişmesine bu kesimlerde ulaşmıştır (Erinç,1945). Ülkemizde yapılan buzul morfolojisi araştırmalarına göre, Pleistosen buzullaşması Würm dönemine aittir. Çeşitli araştırmalarda Würm'de etkili olan buzullaşmanın iki aşamalı olduğu belirtilmektedir. Araştırma alanındaki buzul vadilerinden Hacıvanak, Tirovit ve Palovit'de farklı iki seviyede yan moren deposunun bulunması, bu alanda iki buzullaşmanın olduğunu göstermektedir. Pleistosen buzullaşmaya uğrayan araştırma alanında, kalıcı kar sınırına yakın olması nedeniyle yer yer periglasyal (buzul çevresi) şekiller de görülür. Bu şekiller değişik tiplerde, yerlerde ve boylardadır (Doğu vd,1994)

Yöredeki glasyal izler son dönem ve günümüzdeki flüvyal aşındırmalar nedeniyle yer yer silinmiştir. 2900 – 3000 m. üzeri yükseltirse buzulların aşındırması ile oluşan sirk ve sirk gölleri, aynı buzul vadisi içinde birkaç seviye halinde asılı vadilerle birbirlerine bağlanmış konumdadırlar. Bazı göller ise, buzul vadi yamaçlarında oluşan çığların taşıdığı malzemelerin yığılmasıyla set gölü şeklinde oluşmuşlardır (MTA,1998).

Buzul jeomorfolojisinin etkisi (ya da glasyal topoğrafya) 2200 m. yükseltiden itibaren başlamaktadır. Bu yükseltinin üstünde donma çözülme ve glasyal aşındırma ürünleri hakimdir. Çünkü bu yüksekliklerde günlük ve mevsimlik sıcaklık farkları oldukça yüksektir. Bu bölgeler çıplak olup yılın büyük bir bölümünde atmosferle direkt temas halindedir. Daimi kar sınırına kadar olan yüksekliklerde, bu sebeple fiziksel ufalanmalara ait aşınım glasileri gözlenmektedir. Kopan malzemeler irili ufaklı taş parçaları şeklinde yamaç boyunca yuvarlanarak uygun ortamlarda birikim glasilerini oluşturmuşlardır. Çıplak ve keskin tepe yamaçlarında oluşan çığlar bu malzemelerin taşınmasını hızlandırmaktadır. Yine bu dağ yamaçlarında yaygın erozyonu (solüfikasyon, sürünme) ve yer yer selcik erozyonu (rill-gully) izlerine sıkça rastlanılmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Elevit Yaylası üzerindeki çığ ve selcik erozyonunun oluşturduğu orman adacıkları

Büyük akarsu vadileri eski buzul vadilerinin üzerinde ve flüvyal aşındırmayla derince yarıldıkları yataklarında akışlarını sürdürmektedir (MTA,1998).

Günlük ve mevsimlik donma çözülme farklarının oluşturduğu bu şekillerden kaya buzulları, soliflüksiyon (toprak akması, kayma) taraçaları ve taş halkaları, zirveler kısmından 2000 m.lere kadar çeşitli yerlerde görülebilmektedir. Vadilerin en belirgin periglasyal şekillerini kaya buzulları oluşturur. Bu alandaki kaya buzulları, moren depoları ve fiziksel ufalanma malzemesinin içindeki suyun donup-çözülmesine bağlı olarak oluşmuşlardır (MTA,1998; İzbırak,1964)

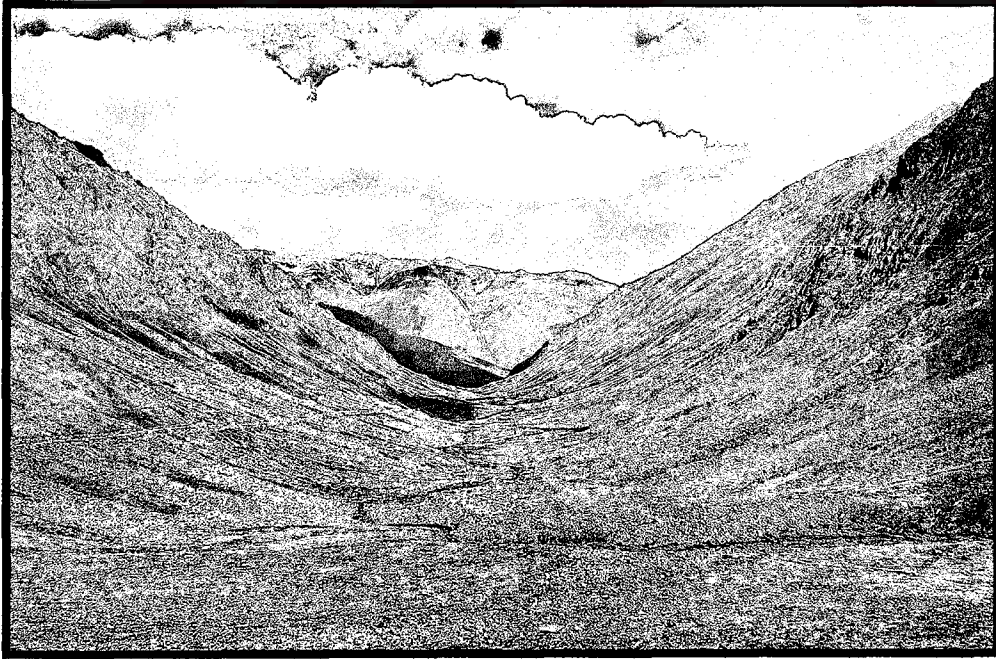
Bu genel bilgiler ışığında çalışma alanında görülen buzul topografyasına ait, bir bölümü buzulların aşındırması bir kısmı ise biriktirme faaliyetlerine bağlı olarak meydana gelen yer şekillerinin bazıları şöyle açıklanabilir. (Erinç,1945; Hoşgören,2000)

1.8.2.1. Aşındırma Şekilleri

1-Çizik, Oluk ve Çentikler: Bunlardan çizikler buzulun zemine sürtünmesi sonucu meydana gelirler, bazı çizikler daha derinleşerek oluk halini alırlar. Çentikler ise buzulun hareketi sırasında kopardığı küçük parçaların yerini belirtirler

2-Hörgüçkayalar: Buzul aşındırmasına maruz kalmış sahalardaki, hörgüçe benzeyen ve yerlikayadan müteşekkil olan birkaç m ile 30-40 m arasındaki tepelerdir.

3-Buzul Vadileri : Çoğu eski akarsu vadilerine yerleşen buzullar tarafından işlenerek şekil değişikliğine uğramışlar ve enine profilleri "U" şeklini almıştır (Şekil 8). Bu durum buzulun, vadi tabanını ve yamaçlarını aynı anda aşındırmasından ileri gelir.

Şekil 8 . Çalışma alanındaki en güzel buzul vadilerinden biri olan Verçenik Teknesi

Akarsu vadilerinin boyuna profilleri, kaynaktan ağıza kadar devamlı bir eğime sahip oldukları halde buzul vadilerinde böyle bir durum görülmez. Buzul vadilerinin boyuna profillerinde fazla oyulmuş çukur kısımlarla bunları birbirinden ayıran sürgü veya eşikler birbirlerini takip ederler. Bu durum boyuna profile basamaklı bir görünüm verir.

Çalışma alanında bulunan en önemli ana buzul vadileri ve özellikleri şöyle açıklanabilir (Doğu vd,1993; Doğu vd, 1994; Erinç,1945):

Hastaf Vadisi: Yusufeli İlçesi sınırları içinde olan bu vadi Kaçkar Dağı'nın güney yamaçlarına ve Soğanlı Dağı'nın kuzey yamaçlarına yerleşen çeşitli boyutlarda sirklerle başlar. Kaçkar Dağı'nın güney yamacında yer alan sirkler içerisinde farklı büyüklükte aktüel buzullar da yer almaktadır. Yaklaşık 5 km uzunluğunda olan Hastaf Vadisi'nin ortalama eğimi de % 10'dur. Çok sayıda eşik ve hörgüçkayaların da bulunduğu vadi, karakteristik bir buzul vadisidir. Hastaf, 2270 m de ön moren (buzultaş) seddi ile sonuçlanır ve buradan itibaren tekne karakterini kaybederek fluvial karakterde (dere aşındırması ile şekillenmiş) devam eder. Vadi içindeki tek yerleşim yaz döneminde yaklaşık 2 ay kullanılan Hastaf Yaylası'dır.

Dübe (Döbe) Vadisi: Bu vadi de Yusufeli sınırları içerisinde yer almaktadır. Hastaf'a paralel uzanan ve Kaçkar Dağı'nın doğuya bakan yamaçlarındaki sirklerle başlayan Dübe Vadisi'nin uzunluğu da yaklaşık 5 km. kadardır. Bu vadinin kökünde bulunan bir sirk kuzey yamacında da küçük bir buzul vardır. Ortalama eğimi %15 civarındadır. Diğer buzul vadileri gibi ön moren deposu bulunmayan vadi, 2200 m.den itibaren fluvial karaktere bürünür. Olgunlar Mahallesi'nde Hastaf Vadisi ile birleşerek doğuya doğru devam eder ve Çoruh Nehri'nin kollarından birini oluşturur. Vadi içindeki tek geçici yerleşim Dübe Yaylası'dır.

Çeymakcur Vadisi: Çeymakcur Sistemi başlıca iki buzul vadisinden oluşur. Bu vadilerden batıda yer alan ve daha büyük olanı, taban seviyeleri 2750-2800m'lerdeki dört sirke bağlanan küçük vadilerin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Çeymakcur Vadi Sistemi içinde yer alan diğer kol ise 2900 m de olan iki sirkle başlayarak 2 km kadar sonra ana vadiye bağlanır. Yaklaşık 3 km'lik boyu ile Kaçkar Dağı'ndaki diğer büyük buzul vadilerine oranla daha kısa olan Çeymakcur Vadisi, 2050 m de yer alan ön moren seddi ile son bulur ve ortalama eğimi %16 dır. Vadi içindeki eşiklerin gerisinde irili ufaklı 10 kadar göl vardır (Şekil 9).

Şekil 9. Çeymakcur Vadisi kökünde bulunan buzul göllerinden Karadeniz Gölü

Kavron Vadisi: Kaçkar doruğunun kuzeybatısında yer alan vadi, güney-kuzey yönünde uzanır. Uzunluğu yaklaşık 7.5 km, eğimi ise %10 kadardır. Kavron Buzul Vadisi 2900 m'lerdeki sirklerle başlar. Kavron Vadisi'nin en önemli kolu, Kaçkar Dağı zirvesinin kuzey batısında, içerisinde gelişkin aktüel buzulların varlığı ile dikkati çeken bölümdür. Bu vadi kökündeki sirklerin içerisinde irili ufaklı 5 tane buzul bulunur. Söz konusu buzullardan birbirine çok yakın olan dört tanesi Kaçkar Doruğu'nun kuzeybatısına yerleşmiştir.

Diğer buzul ise doruğun kuzeydoğusundaki başka bir sirk içerisinde yer almaktadır. Kavron Tekne Vadisi'nde de diğerlerinde olduğu gibi, tabanda bulunan morenlerin akarsular tarafından yarılmasıyla oluşan sekiler vardır. Bu vadi 2020 m deki ön moren seddi ile son bulur. Bu vadi içerisinde bulunan iki önemli yerleşim Yukarı Kavron ve Aşağı Kavron Yaylalarıdır.

Elevit Vadisi: Bu vadi 3190m deki Soruhaşıtı'nın kuzeydoğusunda yer alan sirklerle başlar. Uzunluğu 12 km. olan vadinin ortalama eğimi %12, sirkler kısmındaki eğim ise %17 kadardır. 3100 m'deki sirk önünde düzgün sıralar halinde moren depoları vardır. Diri ve genç görünümlü bu moren dizilerinin hemen önünde geniş bir eşikle vadi basamaklanmıştır. Buzul vadisine bu moren dizilerinin olduğu kesimde, batıdan küçük bir kol karışır. Eşiklerle devam eden vadiye asılı vadi karakterinde yan vadiler kavuşur. Bu

aslı vadiler içindeki eşiklerin gerilerinde çok sayıda göl bulunur. Elevit Vadisi'ne, 1900 m'lerde büyük bir eşikle Hacıvanak Vadisi kavuşur. Elevit Vadisi içinde pek çok moren depoları ve dizileri, hörgüçkayalar, eşikler ve çizikli yüzeyler de vardır. Vadi 1700 m'lere kadar tekne karakterini korur.

Hacıvanak Vadisi: Uzunluğu 4.5 km, ortalama eğimi %11 olan Hacıvanak Vadisi, 3100 m civarında bulunan iki sirkle başlar. Ortalama eğimi %20 olan bu sirklerden doğudakinin önünde düzenli sıralar halinde moren dizileri dikkati çeker. Kuzeybatıya doğru uzanan vadiye, güneyden üç sirkle beslenen bir kol karışır ve Hacıvanak Yaylası'nda Elevit Vadisi'ne kavuşur. Hacıvanak Vadisi'nin en önemli özelliği bu vadi içerisinde farklı seviyelerde yan moren dizilerinin bulunmasıdır. İki buzullaşmaya ait izler olarak nitelendirilebilecek bu moren dizileri vadinin, özellikle güneye bakan yamaçlarında, 2850 m ve 2900 m'lerde olmak üzere rahatlıkla izlenebilmektedir. Buzul teknesine Elevit Yaylasından itibaren kavuşan altı adet aslı yan vadi daha mevcuttur.

Tirovit Vadisi : Kebut Tepe'nin (3329m) kuzeyindeki sirklerle başlayan bu teknenin boyu Elevit'e kadar 10.5 km. dir. Vadinin ortalama eğimi %12'dir. Trovit Yaylası'na kadar güney kuzey yönünde uzanan vadi, buradan itibaren bir dirsek çizerek batıya yönelir ve Elevit'de (1870 m) diğer buzul teknesine kavuşur. Trovit Vadisi'nde biri Karmik Yaylası güneybatısından, diğeri Nafgar Yaylası güneyinden olmak üzere iki büyük kol karışır.

Tirovit Vadisi'nin başlangıcında, 3050 m'lerde bulunan sirklerin eğimi %20 kadardır. Elyak Geçidi kuzeyinde, önünde moren yığınlarının bulunduğu büyük bir sirkle başlayan vadiye batıdan asılı küçük bir vadi birleşir. Söz konusu sirkler önündeki büyük bir eşikle devam eden vadinin doğusunda iki asılı sirk yer almaktadır. Vadiye, Karmik Yaylası güneybatısından büyük bir kol katılır. İçinde değişik yükseltilerde göllerin bulunduğu bu asılı vadi, sirkleri, moren depoları ve diğer buzul şekilleri ile karakteristik bir ünedir. Bu vadede bulunan Yıldızlı Göl, bir moren seti gölüdür. Trovit Vadisi'nin eğimi, Karmik Yaylası'ndan Trovit Yaylası'na kadar giderek azalır. Vadinin bu bölümünde, özellikle doğu yamaçlarındaki yan morenler düzgün bir sıra halinde uzanmaktadır. Trovit'le Elevit arasında vadinin içindeki fluvial yarınıtı moren depolarının kalınlığı hakkında fikir vericidir. Elevit Yaylası'nda birbirlerine bağlanan, Trovit ve Elevit vadileri, Göller Dağı'nın en büyük sistemini oluşturur.

Palovit Vadisi: Elevit Buzul Vadisi Sisteminden ayrı olarak, güney-kuzey yönünde uzanan Palovit Vadisi 11 km boyunda olup ortalama eğimi %10'dur. Vadinin kökünde,

taban yükselteleri 3000-3050 m'lerde yedi sirk vardır. Bir havza niteliğindeki bu sirkler kesimini eğimi, diğer vadilerde olduğu gibi %20 civarındadır. Buzul vadisi sirkler bölgesindeki düzgün moren sıraları, gölleri ve moren yığınlarıyla dikkati çeker. Sirklerin bazılarının içinde göller vardır. Bu göller oluşum şekilleriyle farklılık gösterirler. Bu göllerden bir kısmı sirk gölü, bir kısmı moren seddi gölüdür. Apivanak Yaylası'ndan itibaren eğimi azalarak devam eden teknenin Palovit Yaylası çevresindeki eğimi %4'e kadar düşer. Diğer vadilere göre düz uzanışlı olan Palovit Vadisi çok tipik bir U karakteri gösterir. Vadi 2000 m'lerdeki Amlakit Yaylası'nın kuzeyine kadar tekne karakterinde iner ve buradan itibaren fluvial karakter kazanır. Palovit ve Apivanak Yaylası arasında vadi tabanı akarsularla derin olarak yarılmıştır.

Araştırma alanındaki Elevit ve Palovit vadilerinin tekne karakterleri farklı seviyelerde son bulmaktadır. Palovit Vadisi'ndeki buzul etkileri 2000 m.'ye kadar izlenirken, Elevit Vadisi'nde buzul izleri 1700 m'ye kadar takip edilir. Kısa mesafedeki bu farklılık Elevit Vadisi Sisteminin Palovit vadisi'ne göre çok daha büyük olması ile ilgilidir.

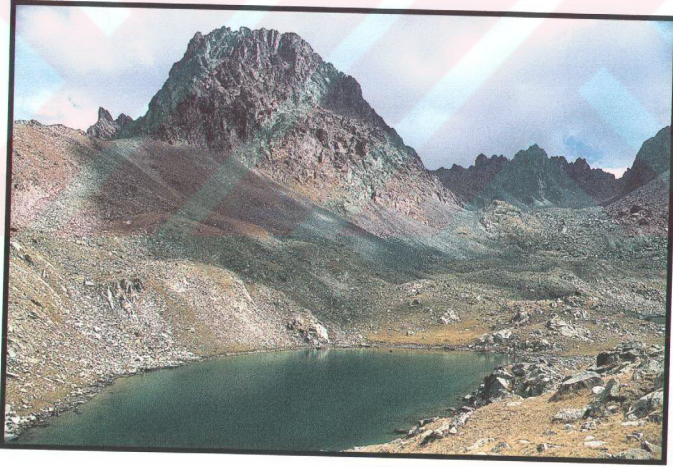
Verçenik Vadisi: Yaklaşık 9 km uzunlukta ve ortalama % 11 eğimli olan vadi, Verçenik eteklerinde 3100 m'lerde bulunan çok sayıda sirkle başlar ve 2000 m civarında son bulur. Kaçkar sisteminin en karakteristik buzul vadilerinden biri olarak dikkati çeker.

4-Asılı Vadiler: Ana buzul vadisinin taban kısmı, bu buzulun kollarına ait vadilerin taban bölümlerinden daha derindir. Bu durum, ana buzulun kollarına oranla daha büyük bir aşındırma gücüne sahip bulunması ve yatağını daha fazla derinleştirmesinden ileri gelir. Tabanları ana buzul vadisi tabanından yüksekte bulunan, diğer bir deyişle, ana buzul vadisinin üst yamaçlarına açılan bu tür yan vadilere asılı vadiler denir (Şekil 10). Çalışma alanı içerisinde yer alan çok sayıda ana buzul vadilerine kavuşan pek çok asılı vadi bulunmaktadır.

5-Sirkler: Çalışma alanında en çok görülen glasyal şekilleri sirkler oluşturur. Ortalama olarak 2700 m'lerden itibaren görülen sirkler, kenarları sarp, yarım daire veya buna benzer şekildeki çanaklardır. Yan yana sıralanmış ve birbirinden keskin dişli duvarlar ve yer yer bunların da kemirilmesinden meydana gelen bu sirklerin tamamı bölgenin yüksek dağ görünümünü kazanmasında başlıca etmenlerden biri olmuştur. Kaçkar silsilelerinin etrafı çok sayıda sirk ve sirk gölleri ile çevrilmiştir. Bunlardan biri olan Verçenik, bugünkü ihtişamlı piramidal şeklini sirk duvarlarının gerilemesi ile almış bulunmaktadır. Bundan dolayı, bütün Karadeniz silsilesinin tırmanılması en zor, en tehlikeli tepesini meydana getirmiştir (Erinç,1945) (Şekil 11).

Şekil 10. Tatos Gölleri ve karşısındaki asılı vadi

Şekil 11 . Araştırma alanındaki ikinci en yüksek zirve: Verçenek Tepe (3709.6 m)

Bazı sirkler, eğim doğrultusunda, birbirlerinin peşi sıra yer alırlar ve buldukları yere basamaklı bir görünüm verirler. Bundan dolayı bunlara basamaklı sirk denir.

1.8.2.2. Çalışma Alanının Sirk ve Moren Set Gölleri

Sirk Göllerini Kumluk Dağı Gölleri, Yukarı Kavron üstü Kaçkar Dağı Gölleri, Karadağ Gölleri, Vacakar Dağı Gölleri, Dilek Dağı Gölleri, Verçenik ve Demirkapı Dağı Gölleri olarak 6 grupta toplamak mümkündür.

a) Kumluk Dağı Gölleri; Çeymakcur Deresi'nin kaynağındaki Karadeniz Gölü, Mesuk Gölü, Hoçgölü, Yukarı Kavron üstünde Çengovit Gölü, Büyük Deniz Gölü ve Meterez Gölü'nden oluşmaktadır.

b) Kaçkar Dağı Gölleri; Kavron Deresi'nin membamı oluşturan Öküzyatağı Gölü, Derebaşı Gölü, Kaçkar Zirve Yolu üzerindeki Deniz Gölü'dür.

c) Karadağ Gölleri; Çukur Göl, Anadağ Gölleri, Hodocur Geçidi üzerindeki Davalı Göl, Döner Göl, Karmık Yayla üzerindeki Yıldız Gölü, Zincirli Göl, Tirovit Yayla üzerindeki Karcun Dere'nin kaynağını oluşturan Karagöl ve Beşik Gölü'dür.

d) Dilek Dağları (Tatos) Üzerindeki Göller; Hacıvanak Yayla üstündeki Yatak Tepe Gölleri, Sungulkaya Tepesindeki Döner Göl, Micovit Göl, Kovdagit Gölü, At Alanı Tepe üzerindeki Zirve Gölleri, Çerme Tepe'deki Kumlu Göl ve Yıldız Gölleri, daha batıda Tatos Dağı zirvelerinde Sulak Göller, Mocar Gölü, Çatalkaya altında Yıldız Gölü, Kurbandüzü gölleridir.

e) Verçenik ve Demirkapı Dağları Gölleri; Kapılı Göller, At Gölü, Kumlu Göl, Cin Gölü, Ziyaret Tepe'deki Buzlu göllerdir.

f) Vacakar Dağı Gölleri; Kızılbel Gölü, Bahtiyar Göl ve Vacakar Zirve Gölleridir.

Yukarıda açıklanan bu sirk gölleri çevresinde önemli buzul yatakları yer almakta olup, bunların en önemlileri Kaçkar Zirvesi altındaki Zirve Buzulu, Kavron Gediği üstündeki Kavron Buzulu, Soğanlı Dağı'nın kuzeyindeki Zirve Buzulu, Karadağ üzerindeki Çukurgöl Buzulu, Vacakar Dağı üzerindeki Kızılbel Buzulu, Verçenik Tepe'nin üzerindeki Buzlu Göller Buzulu ve Ziyarettepe Buzulu olarak açıklanabilir. Bu sirk gölleri etrafında ve altındaki buzul tekneleri içinde geniş moren depoları, yer yer 3-4 km.lik alanlara serilmişlerdir. Verçenik Tepe altında ve Yukarı Kavron Teknesi içinde yer alan moren depoları karla örtülü olmayan mevsimlerde, rahatça izlenebilir.

1.8.2.3. Biriktirme Şekilleri:

- 1- Çalışma alanında biriktirme şekilleri genellikle morenlerden oluşmuşlardır. Morenler, esas olarak, buzulların gerek vadilerinin tabanlarından ve gerekse yamaçlarından koparıp taşıdıkları, genellikle köşeli olan çeşitli boyuttaki

unsurlardır. Morenler, taban morenleri, yan morenleri, orta morenleri, cephe morenleri ve ablasyon morenleri olmak üzere çeşitli tipte olurlar.

1.8.2.4. Dağlık Alanlar

Dağlar, kısa mesafeler dahilinde büyük yükselti farkları içeren genellikle dar ve derin vadilerle yarılmış, yamaç eğimlerinin yüksek değerlerde ve devamlı olduğu yüksek sahalardır (Hoşgören, 1997). Kaçkar Dağları Milli Parkı 8 ana dağ kütesinin oluşturduğu ve Kuzey Anadolu Dağları'nın en önemli zirvelerinin bulunduğu bir büyük kütleli temsil etmesi açısından çok önemli bir topografyadır.

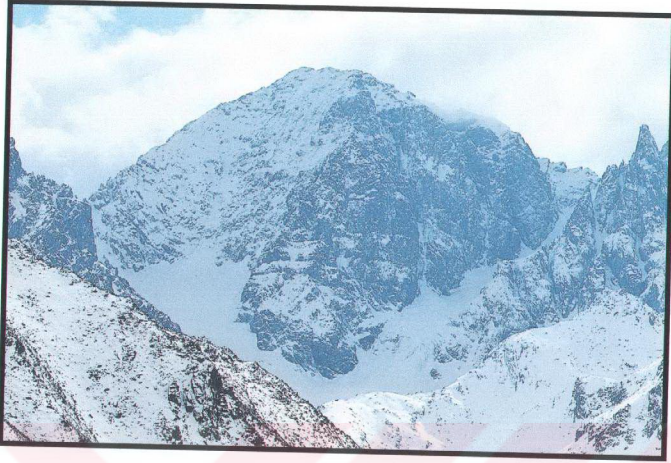
Çalışma alanı içinde Yukarı Kavron Yaylası eteklerinde başlayan Kumluk Dağı, Duvar Tepe (2953 m), Ayvıkuş Tepe (3180 m), Çaymakçur Tepe (3420) ve Kaçkar Dağlarında; Öküz Yatağı Tepe (3462 m), Kaçkar Zirvesi (3932 m) (Şekil 12), Şeytan Kayaları (3421 m) ile en yüksek noktalara ulaşmaktadır.

Palavit Dağı (Kulluk Tepe – 3279), Demirkapı Dağları genel adı altında; Okçular Dağı (2631 m.), Demir Dağı (3188 m.), Verçenik Tepesi (3709m.) – Dilek Dağı (3549m.) ve Kaçkar Dağları genel adı altında; Dilek Dağı (Çamlıbel Tepe – 3347m.), Kumluk Dağları (3932m.), Demir Dağı (3562m.) Altıparmak Dağı (3492m.) ve Gül Dağı (3371m.)'den oluşmaktadır.

Kaçkar Kütesli'nin hemen güneyinde Soğanlı Dağı doruklarıyla (Soğanlı Zirvesi) 3500 metreyi aşan yükseltiler, bu silsile boyunca Dilek (Tatos) Dağlarına bağlanan Kırmızı Tepe (3421 m), At Alanı Tepe (3428 m) ve Pilav Tepe (3263 m) ile biraz alçalarak, milli parkın güney sınırlarındaki dağlık kütleli tamamlamaktadır. Dilek (Tatos) Dağları'nın en yüksek tepesi aynı zamanda milli parkın, ikinci büyük zirvesi olan Verçenik Tepe ile, güney-batıdaki Demirkapı Silsilesine bağlanmaktadır. Sıraköylerin batısını oluşturan Demirkapı Dağları kuzey-güney istikametinde uzanarak Büyük İncin Tepe (3344 m) ile bir başka yüksek silsileyi oluşturmaktadır.

Bu dağ silsileleri milli parkı güneyden çevrelerken, Vaçakar Dağı (3458 m) ve Karadağ (Pornak Tepe, 3313 m) vasıtasıyla üzerleri buzul gölleri ve morenlerle kaplı kütleler ile Elevit Dere oluğuna ve 2000 m'lere ani inişlere bağlanmaktadır.

Çalışma alanının orta kısmındaki ortalama 2000 m'ye ulaşmış Sıcoh-Palovit sırtı ile Sasmistal –Kavron Gediği arasındaki iki uzun sırt üzerinde Tatartepe (2799 m) ve Beştaş Tepe (2949 m) güneyden kuzeye inişte 3000 m'lere yaklaşan son yükseltileri temsil etmektedirler.

Şekil 12. Türkiye'nin dördüncü en yüksek zirvesi olan Kaçkar Tepe (3932 m)

Milli Park Alanında gözlenen bu yükseltiler ve dağ silsileleri arasında, Kumluk Dağı eteklerinde, Aşağı ve Yukarı Kavron Yaylaları, Çeymakcur Sırtları ile Kumluk Dağı arasında kalan aşağı ve Yukarı Çeymakcur Yaylaları önemli yüksek düzlüklerdir.

Bu yaylalar üzerinde Kaçkar'ın kuzeydoğusu üzerindeki Dübe Yayla 3000 m'lerin düzlüklerine bir örnek teşkil ederek, sarp dağlık araziye ulaşmaktadır.

Buna karşılık milli parkın batı sınırında yer alan Demirkapı Silsilesinin çevrelediği Sıraköyler Yaylaları ve Verçenik (Orta Yayla) ile bu defa milli park, ikinci yüksek yaylalar kuşağı oluşmaktadır. Bu yüksek yaylalardan aşağıya (kuzeye) doğru Fırtına Deresinin kolları ve bu kolların yamaçlarında Orta Yayla, Ilıca, Çiçekli Yayla, Hisarcık, ile Çat (Konakdüzü) oluşuna inilmekte, doğuya uzanan bu oluğun devamında ise yine güneydeki dağlık kütlede aşağıya doğru, Hacivanak, Elevit (Yaylaköy) oluğu, Apivanak-Palovit oluğu yer almaktadır. Milli parkın önemli bir ulaşım damarını oluşturan Zilkale-Çat-Elevit-Tirovit Vadisi, çalışma alanının en büyük oluğudur.

Doğu bölümünde ise Kavron Gediği'nden başlayarak kuzey istikametinde Ayder Yaylası'na kadar uzanan Kavron Oluğu doğudaki en önemli ulaşım damarıdır.

Milli parkın en alçak noktaları olan doğuda Ayder Yaylası ve batıdaki Fırtına Deresi içindeki Zilkale'den yukarıdaki dağlık kütleyle bu geçitler ile çıkılabilmektedir.

Kavron Oluğu'nu, Kaçkar silsilesine Ceymaccur Gediği ve Kavron Gediği bağlarken, Çat-Tirovit Yatay Oluğunu Hacıvanak Gediği, Çat-Verçenik Oluğunu ise Ilıca Gediği ve Verçenik Gediği Tatos Dağları'na bağlamaktadır.

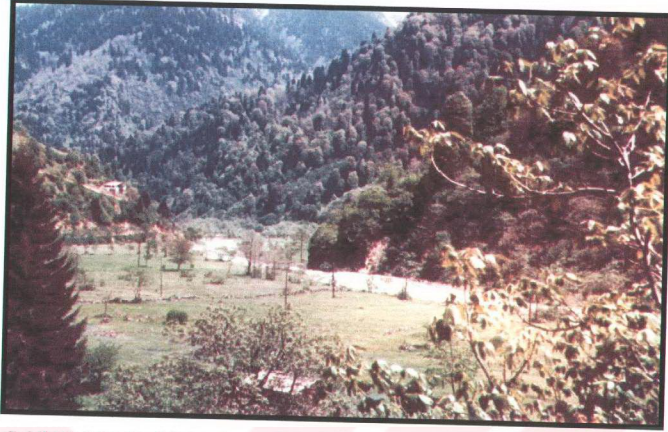
1.8.3. Araştırma Alanının Toprak Tipleri

Rize ilinde farklı iklimsel, topografik ve jeolojik koşullar nedeniyle değişik toprak grupları oluşmuştur. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) tarafından yapılan kapsamlı arazi çalışmalarına göre, Rize toprakları altı ana grupta toplanmaktadır. Bunlar; alüvial topraklar, kolvial topraklar, kırmızı-sarı podzolik topraklar, gri-kahverengi podzolik topraklar, kireçsiz kahverengi orman toprakları ve yüksek dağ çayır toprakları şeklinde-dir (KHGM, 1993). Aşağıda zellikleri özetlenen bu altı grup topraktan tamamı belirli miktarlarda çalışma alanı ve yakın çevresi içerisinde temsil edilirler:

1. Alvial Topraklar: Bu topraklar akarsuların taşıyarak ırmak ağzında (mansap) depoladıkları materyaller üzerinde oluşan (A) C profilli kısmen genç topraklardır. Buldukları iklime uyabilen her türlü kültür bitkisinin yetiştirilmesine elverişli üretken topraklardır. Genellikle akarsuların mansaplarında küçük ovacıklar halinde oluşsalar da yukarı bölümlerde mikro alüvial alanlar olarak da ortaya çıkarlar. Fırtına Deresi'nin denize döküldüğü yerlerde çok belirgin alüvial ovacıklar bulunmaktadır. Bu derenin yukarı bölümlerinde oluşan, 1200 m civarındaki Çat ve Meydan alüvial düzlükleri çok belirgindir (şekil 13).

2. Kolvial Topraklar: Genellikle dik ve yayvan eğimli vadilerin eteklerinde ve vadilerin mansaba yakın kısımlarında yer alırlar. Yer çekimi, toprak kayması, yüzey akışı ve yan derelerle taşınarak etek kısımlarda biriken materyaller üzerinde oluşurlar. Fırtına Deresinin mansaba yakın bölümlerinde ve çalışma alanı içerisinde vadi yamaçlarının eteklerinde küçük bölümler halinde görülürler. (A) C profilli genç topraklardır. zellikleri itibariyle daha çok yukarı arazi topraklarına benzer. Çoğunlukla az topraklı olup kaba taş ve molozları içerirler.

3. Kırmızı-Sarı Podzolik Topraklar: Bunlar iyi gelişmiş ve iyi drene olan asit topraklardır. Orman rts altında oluşmuşlardır (KHGM,1988). Bu topraklar Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olarak yer almakta ve özellikle sahil şeridi ile 600 m rakımlı -çoğunlukla tarımsal- alanlar arasında yayılmaktadır. Çalışma alanı içerisine girmemekte ancak hemen yakınlara kadar sokulmaktadır.

Şekil 13. Meydan Köyü civarında bulunan alüvial düzlükler

4. Gri-Kahverengi Podzolik Topraklar

Bu topraklarda podzollaşma hafiftir ve çoğunlukla yaprağını döken orman ağaçları örtüsü altında oluşmaktadır. Bu toprakların tipik olanlarında, yüzeyde ince çürümüş yaprak katı, altında 5-10 cm'lik bir humus katı bulunur (KHGM,1988). Bu topraklar Rize İli'nin İkizdere ve Çamlıhemşin İlçeleri sahalalarında yer alır. Genellikle püskürtük bazalt anakayası üzerinde yer aldığı görülen bu topraklar, tam bir podsolizasyon göstermezler. A,B ve C horizonuna sahiptirler ve bu nedenle zonal topraklar olarak adlandırılırlar. Bu topraklar üzerindeki doğal vejetasyon olarak yaprağını döken ve kısmen iğne yapraklı orman ağaçları bulunur. Tamamı 585 Ha olan bu toprakların 437 Ha'ı Çamlıhemşinde bulunmaktadır.

5. Kireçsiz Kahverengi Orman Toprağı

Bu gruptaki topraklar değişik ana kayalardan oluşmuştur. Doğal vejetasyon yaprağını döken ve kısmen de iğne yapraklı orman ağaçlarıdır. Orman örtüsü ile kaplı olan yerlerdeki bu toprakların organik maddesi zengin ve asidik karakterdedir. Ayrışmanın zayıf olduğu bu alanlarda organik maddenin toprak profiline karışımı azdır. Üst topraklarda hafif asidik (pH 6-6.5) karakterde olan toprak reaksiyonu alt katmanlarda daha asidik bir karaktere bürünmektedir ve kireç içermemektedir.

Bu topraklar çalışma alanının güney bölümlerinde yer alır. Elevit, Tirovit, Çat, Sıraköy ve Ortaköyü içine alan Hemşindere Vadisi'nden geçen hattın güneyini kapsar. Bu toprakların yer aldığı sahalardan topoğrafyası genellikle çok dik ve arızalıdır. Büyük bölümü VII. Sınıf arazilerden oluşmaktadır.

6. Yüksek Dağ Çayır Toprakları

Bu topraklar belirli bir profil gelişimine sahip değildirler. Daha çok ağaç sınırının üstündeki arazileri kapsar. Genellikle çeşitli ana maddeden oluşan, bozuk drenaj ve soğuk iklim şartları altında; gleyleşme ve biraz da kalsifikasyonla oluşmuş sıg ve taşlı topraklardır (KHGM,1988). Bu toprakların yer aldığı sahalarda sık ve kalın bir çayır örtüsü görülür. Bu topraklar, çalışma alanının güneyini çevreleyen yüksek dağ silsilelerini oluşturan sahalarda yer alır. Kış mevsiminde donmuş ve kalın kar tabakası altında kalan bu topraklar, araştırma alanı içerisinde Kaçkar, Vaçakar ve Tatos (Dilek) Dağları yamaçlarından başlayarak litozolik topraklar olarak güney kütesini oluştururlar.

7. Çıplak Kaya ve Molozlar

Bunların dışında üzerinde toprak bulunmayan ancak önemli bir miktarda saha oluşturan çıplak kaya ve molozlarla kaplı alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar, üzerinde toprak örtüsü bulunmayan, parçalanmamış veya kısmen parçalanmış sert kaya ve taşlarla kaplı sahalardır. Genellikle bitki örtüsünden yoksundurlar. Bazen çatlak aralarında biriken organik madde üzerinde yetişen çok seyrek çalı ya da otsu bitkiler bulunabilir. Rize İlinde bu gibi araziler en çok Çamlıhemşin'de bulunmaktadır.

Araştırma alanı içerisinde bulunan Yusufeli İlçesine ait alan içerisinde yukarıda toprak sınıflarından ikisi bulunmaktadır (KHGM,1990)

Kireçsiz kahverengi orman toprağı; Yaylalar köyü ve milli park sınırının hemen dışındaki ormanların yayıldığı alanlarda bulunmaktadır. Çok az yayılış gösteren bu tip topraklardan başka gene görece daha fazla alan kaplayan ve orman sınırı üstündeki Olgunlar Mahallesi ile Dübe ve Hastaf Yaylalarını içine alan sahalarda yüksek dağ çayır toprakları bulunmaktadır.

Çalışma alanı içerisinde Artvin ve Rize İlleri arasındaki sınırı oluşturan dağ silsileleri ise çıplak kaya ve molozlardan oluşmaktadır. Artvin ili içerisinde VIII.sınıf arazi olarak da değerlendirilen bu tip alanların yarısından fazlası Yusufeli ilçesinde bulunmaktadır.

1.8.4. İklim

Rize İlinde, Doğu Karadeniz'e özgü ılıman bir iklim hüküm sürer. Çalışma alanının da içinde yer aldığı Doğu Karadeniz Bölümü iklim özellikleri, dünya iklim sınıflandırmasına göre ılıman iklim kuşağına girmektedir.

Bölgede her mevsim yağış izlenir. Kışlar ılık, yazlar sıcaktır. En çok yağış, sonbahar ve kış aylarında izlenir. Temmuz-Ağustos aylarında sağanak yağışlar görülür. Ülke iklim sınıflandırmasında ise söz konusu özellikler "Doğu Karadeniz İklimi" olarak tanımlanmaktadır.

Bölgesel iklim özellikleri, araştırma alanı içinde bazı bölümlerde birbirinden farklı mikro iklimatik değişiklikler göstermektedir ki bunun başlıca nedeni topografik yapıdır. Alan içinde en yüksek nokta olan Kaçkar Dağları zirvelerine (3932 m) ve diğer bitişik dağ silsilelerine deniz seviyesinden 45 km.lik mesafede ulaşılması mikro iklimatik değişikliklerin en önemli nedenlerinin başında gelmektedir.

a) Sıcaklık

Doğu Karadeniz iklimi ılımandır. Yaz ile kış, gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkları azdır. Özellikle sahil şeridinde bu durum etkindir. Fakat iç kesimlere ve yükseklere çıkıldıkça sıcaklık azalır. Bu durum araştırma alanının deniz seviyesine göre oldukça yüksekte bulunmasının doğal bir sonucudur. Çalışma alanı içerisinde sıcaklık ölçen bir istasyon bulunmamaktadır. Ancak Ayder'de yapılan ölçümlere göre (1277 m) yıllık ortalama sıcaklık 7°C 'dir (DSİ,1997).

Yörede bugüne değin ölçülen en yüksek sıcaklık değeri Rize ve Pazar istasyonlarında Mayıs ayında ölçülen 38.3°C dir. Bu istasyonların en düşük sıcaklık değerleri ise Rize'de Mart ayında, Pazar'da ise Ocak ayında -7°C olmuştur. Genelde kıyı kesimlerine ait olan rasat sonuçlarının araştırma alanının iç ve yüksek kesimlerinde önemli düşüşler gösterdiği kabul edilmektedir. Alanın yıllık nisbi nem ortalaması ise %76 dir.

Araştırma alanına en yakın meteoroloji istasyonu Pazar'da bulunmaktadır. Araştırma alanının en yüksek ortalama sıcaklığı Temmuz ayında ölçülmüş olup bu değer 21.7°C dir. Pazar ve Çamlıhemşin meteoroloji istasyonu rasat değerleri Tablo 12 ve Tablo 13'de gösterilmektedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 1994).

Tablo 12. Pazar Meteoroloji İstasyonu rasat değerleri

Aylar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ortalama sıcaklık °C	6.1	6.8	8.1	11.8	15.9	19.8	21.7	21.5	18.9	15.0	11.5	8.1	13.8
En yüksek sıcaklık °C	20.0	24.2	26.0	33.0	38.3	34.6	33.5	31.4	31.8	30.0	29.0	24.5	38.3
En düşük sıcaklık °C	-7.0	-6.5	-4.8	-1.3	4.2	7.7	11.4	12.0	7.8	2.0	0.6	-6.2	-7.0
Ortalama nisbi nem	71	71	74	75	78	77	80	80	79	76	73	71	75
Ortalama yağış(mm)	201.0	141.7	122.1	74.5	79.3	143.2	133.4	164.3	230.6	254.2	207.6	201.8	1954.0
Günlük max yağış (mm)	132.2	94.8	107.4	60.0	119.6	127.2	118.6	91.6	172.2	108.8	170.1	91.5	172.2
Ort.yağış.gün sayısı	14.0	13.1	13.5	11.1	11.0	10.8	11.3	12.6	12.7	13.0	12.2	13.0	148.2
Ort kar yağ.gün sa	1.2	1.5	0.4	0.1	-	-	-	-	-	-	0.1	-	3.2
Ort. karla örtülü gün	3.6	3.6	0.6	0.1	-	-	-	-	-	-	-	0.6	8.4
Max.kar yüks. (cm)	96	78	25	9	-	-	-	-	-	-	-	44	96

b) Yağış

Bölge ve özellikle yöre Türkiye'nin en çok yağış alan bölümüdür. Rize'nin yıllık ortalama yağışı 2323.2 mm dir. Bu değer Pazar Meteoroloji İstasyonunda 1954 mm, Çamlıhemşin İstasyonunda ise 1373.1 mm, 1200 m yükseklikte bulunan Meydan Rasat İstasyonu'nda ise 1170 mm dir. Yağışlar genelde yağmur şeklinde oluşmakta, mevsimlere dengeli dağılmaktadır. Yağışlar daha çok cephesel ve orografik tiptedir. Çalışma alanı ve yakın çevresinde kurak mevsim ya da ay yoktur.Tablo 13'den de görüleceği üzere en az yağış alan ilkbaharda bile toplam yağış miktarı (280.2 mm) kuraklık sınırını geçmektedir.

Tablo 13. 1982-1994 arası Çamlıhemşin İstasyonu yağış¹ değerleri

Aylar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ortalama yağış(mm)	100.3	67.8	85.9	114.4	79.9	130.3	97.6	99,5	138,4	142,5	167,4	149,1	1373,1
Günlük max yağış (mm)	46.8	26.7	49,7	42,5	42,6	82,3	61,3	63,4	98,9	75,5	86,4	96,3	98,9
Ort.yağış.gün sayısı	8,3	7,3	10,2	10,2	9,2	11,2	9,7	9,8	10,1	8,3	9,0	9,7	112,9
Ort.kar yağ.gün sa	2,2	1,0	0,4	0,1	-	-	-	-	-	-	0,1	0,2	4,1
Ort. karla örtülü gün	10,5	8,8	2,0	0,5	-	-	-	-	-	-	1,2	2,5	25,6
Max.kar yüks. (cm)	210	105	38	23	-	-	-	-	-	-	18	51	210

1) Çamlıhemşin'de sadece yağış istasyonu bulunduğu için diğer meteorolojik veriler verilememiştir

Milli parka en yakın olan ve sadece yağış ölçümü yapan Çamlıhemşin DSİ İstasyonu'ndaki 12 yıllık yağış değerleri incelendiğinde (Tablo 13) Ocak ve Ağustos ayı ortalama yağış miktarlarının birbirine çok yakın olduğu (100.3 mm ve 99.5 mm), Eylül – Aralık ayları ortalamalarında ise daha yüksek değerlere ulaşıldığı (138.4 mm ve 149.1 mm) görülmektedir. Ancak çalışma alanının doğu bölümünü oluşturan Yusufeli İlçesi ise ülkemizin en az yağış alan yerlerinden birini temsil etmektedir. Araştırma alanı içerisindeki Yaylalar Köyü de benzer şekilde yarı kurak iklim özelliklerini göstermektedir. DSİ'nin eş yağış haritasına göre çalışma alanının bu bölümleri yaklaşık 450 mm yağış ile neredeyse yarı kurak bir iklime sahip bulunmaktadır. Yine bu haritaya göre Kaçkar Dağlarının kuzeyinde kalan bölümler de yüksekliğe bağlı olarak daha düşük yağışlar almaktadır. Ancak Fırtına Vadisi'nin bu bölümlerinde ve özellikle 1500 m ve üzerindeki alanlarda yılın her ayında yoğun sis görülmektedir. Grunow (1955)'e atfen; sisi çok olan bölgelerde, sis yağışları ile genel yağışın %10-50'si kadar bir miktar yağış suyunun düştüğü bildirilmektedir (Çepel,1983). Bu açıdan rasat istasyonu bulunmayan daha yüksek rakımlar için yapılacak kimi enterpolasyonların gerçek yağış rakamlarından biraz daha düşük çıkma ihtimali gözden kaçırılmamalıdır.

Yağışlar kıyıda iç kısımlara ve yukarı havzalara doğru kar şekline dönüşmekte, ortalama yağış miktarları azalmaktadır. Karla örtülü günler Rize'de 13, Pazar'da 8.4 iken Çamlıhemşin'de 25.6 dır.

Ancak rasat olmaması nedeniyle gözlemlere dayanarak bir tahminde bulunulursa; karla örtülü gün sayısının yüksekliğe bağlı olarak önemli değerlere ulaştığı, 2000 m. ve üzerindeki yükseltilerde 150 günden az olmadığı söylenebilir.

c) Bağlı Nem

Kıyı kesiminde Rize ve Pazar meteoroloji istasyonları verilerine bakıldığında bağlı nem oranları % 70 dolayında bulunmakta, ortalama yıllık bağlı nem Rize'de %77, Pazar'da ise %75 oranına ulaşmaktadır. Yukarı havzalarda ise bu oranların daha düşük olmaları beklenmelidir.

1.8.5. Hidroloji

Çalışma alanı; yıllık toplam su verimi ise 1564 milyon m³ olan 117 350 Ha alan kaplayan Fırtına Havzası içinde bulunmaktadır (DSİ, 1999) Çalışma alanı kuzey-güney doğrultusunda Hemşindere tarafından bölünmektedir. Bu alan toplam 6 alt yağış havzasına bölünmekte ve bu havzalarda oluşan sular alanın hidrolojik sistemini oluşturmaktadır. Bunlar; doğudan başlayarak, Soğanlı Dağı eteklerinden başlayan ve Olgunlar Yayla altında Dübe

Deresi ile başlayarak çalışma alanını terk eden Pişovit Dere, bunun hemen batısında Kavron Geddiği'nden başlayarak aşağıda Çeymakcur Dere ile birleşip Ayder Yayla altından geçerek Fırtına Deresi'ne bağlanan Kalerindüzü Deresi (Ayder'den itibaren Hala Deresi), yine bu dere oluşunu, Samistal Sırtları ile ayıran Palovit Dere, buna paralel olarak Kitokible Tepe ve Sinekli Sırtı ile Sıcak (Sicoh) Tepeleri arasında kalan oluktaki Meşeağacı Dere, aşağıda Palovit Dere'ye birleşmekte ve doğudaki 4 drenaj havzasını oluşturmaktadır. Pişovit Dere dışında kalan Kavron Dere, Palovit Dere, Kale Dere, Ayder altında birleşerek Fırtına Deresi'nin doğu kolunu oluşturarak Çamlıhemşin'de Hemşindere ile birleşmektedir. Fırtına Vadisinin diğer ana kolları ise; Karadağ eteklerinde doğan Elevit Dere ile Çat Köyü'nde birleşen ve Verçenik eteklerinden doğan Hemşin Dere'dir.

Çalışma alanını Olgunlar Mahallesi'ni geçerek Yaylalar (Hevek) Köyünde (Yusufeli) terkeden Pişovit Dere dışındaki beş dere en son Çamlıhemşin'de birleşerek Fırtına Deresi adını alarak yaklaşık 25 km yol aldıktan sonra denize ulaşmaktadır (Şekil 14).

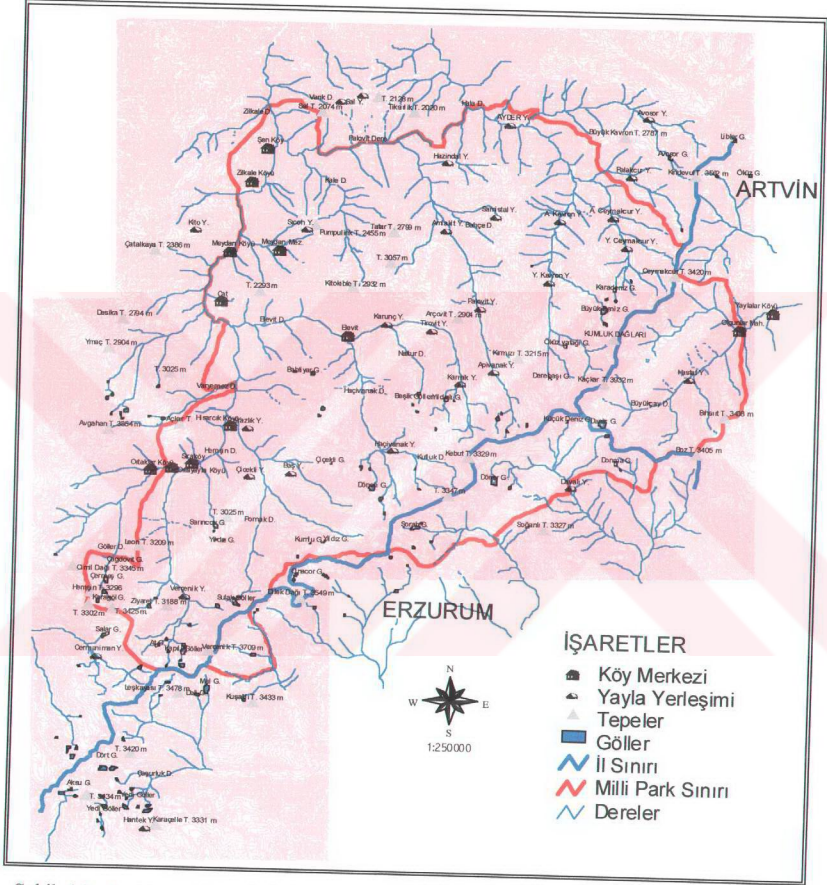
Fırtına Havzası su verimi ile ilgili yapılan akım ölçmelerinde Topluca Akım Gözlem İstasyonu verileri kullanılmıştır. Bu istasyonun Hemşin ve Hala derelerinin birleşim noktasından yaklaşık 2 km mansapta yer alması bu itibarla çalışma alanında bulunan beş ana dereyi kapsıyor olması sonucunu doğurmaktadır.

Bu istasyona ait Devlet Su İşleri verilerine göre; yıllık ortalama su veriminin 903 milyon m³ olarak ölçüldüğü ve çalışma alanındaki su veriminin Aralık, Ocak ve Şubat aylarında en düşük seviyede olduğu, Nisandan itibaren artarak Mayıs ve Haziran aylarında en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. Aynı verilere göre Fırtına Havzası 76 300 Ha alan kaplamakta buna göre havzadan ortalama akışın yıllık (903 milyon / 76 300) 1183 mm olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Hemşin İstasyonunda ölçülen yıllık 1329 mm yağışın büyük bir kısmının akışa geçtiği söylenebilir. Yağış ile yüzey akışı arasındaki bu yakınlık, havza genelinde geçirimsiz bir anakaya bulunmasının neticesi olarak dikkat çekmektedir.

Değerler arasında bu benzerlik, bölgede kayda değer bir yeraltı suyu akiferi olmadığına ilişkin gözlemleri de desteklemektedir.

Çalışma alanının da içinde bulunduğu Fırtına Havzası'nın yegane akifer özelliği taşıyan ve su bulunduran jeolojik birimleri, akarsuyun nehir ağzı (mansap) bölümlerinde oluşmuş alüvyonlardır. Ardeşen İlçesinin batısından denize dökülen Fırtına Deresi'nin mansap bölümünden oluşmuş siltli, killi, kumlu, çakıllı, bloklu akifer özelliğindeki alüvyonun; genişliği 250-1500m., uzunluğu 5 km dir. Alüvyon kalınlığı jeofizik yöntemle 15-23 m olarak saptanmıştır. Bu alanda açılan 35 m. derinlikteki su sondaj kuyusunda kuyu verimi de 51 L/s olarak ölçülmüştür (MTA,1998). Vadilerin V tipinde kerkik vadi karakterinde oluşu, ancak

mansap bölgelerinde 3-5 km.lik bir kesimde tabanlı vadiye dönmüş olması ve 20-25 km. gibi bir mesafede 2500-3000 m.lik bir yükseklik farkı olan yatak içinde akımları nedeniyle mansap bölgesi dışında kayda değer ve su üretimi yapılabilecek alüvyon oluşmamıştır.

Şekil 14. Araştırma alanında bulunan ana ve yan dereler

a) **Göller:** Rize İli'nde yer alan göller buzul gölleri olup, Kaçkar Dağları Silsilesinin doruklarına yakın kesimlerinde görülürler. Kar ve buzul sularıyla beslenen bu göller genellikle dairesel ve oval şekillidirler. Derinlikleri 15-20 m yi geçmez. Çalışma

alanında bir kısmı isimlendirilmiş, irili ufaklı toplam 79 adet göl bulunmaktadır. Bu göllerin toplam alanı yaklaşık olarak 151 Ha'dır ve derenaj sistemini besleyen en önemli kaynaklardır. Bu göllerin büyüklükleri itibariyle en önemlileri; Büyükdeniz Gölü, Deniz Gölü, Karadeniz Gölü, Kapılı Göller, Sulak Göller, Çermeş Gölü, Karagöl ve Sarıncof Gölü'dür.

b)Jeotermal Su Kaynakları: Rize İli termal ve jeotermal kaynaklar yönünden zengindir. Özellikle Çamlıhemşin İlçesinin 18 km güneyinde yer alan Ayder termal kaynakları, proje sahası ve yakın çevresinin en önemli jeotermal kaynağıdır.

Sıcak su kaynağı çevresinde üst Kretase yaşlı granitoyitik kayalar yüzeylenir. Kaynakların bulunduğu bölge kırık ve çatlak sistemlerinin etkisindedir. Sıcak su kaynakları bu kırık ve çatlaklardan çıkmaktadır.Yaklaşık 1250 m yükseklikteki Ayder yaylasında birbirinden 300 m uzaklıkta bulunan iki sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Ayder'deki sıcak su kaynağı Kavron Deresinin iki yanında yer almaktadır. Birinci kaynağın debisi 0,30 lt/s ve sıcaklığı 46°C iken, derenin diğer tarafında bulunan ikinci kaynağın debisi 2.0 lt/s, sıcaklığı ise yeraltı suyu karışımı nedeniyle 33°C dir. Birinci kaynak litresinde 153 gram (pH: 9.05), ikinci kaynak ise 156 gram (pH:8.85) gibi düşük mineralizasyon içerir. Buna göre bu sular; Sülfatlı, Sodyumlu, Hipetonik, Oligometalik sulardır. Bu iki kaynağın birincisi hipertermal (46°C), ikincisi ise termal (33°C) olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca Birinci kaynak aynı zamanda radyoaktif bir su olarak da tanımlanmıştır (MTA, 1998/b)

Ayder sıcak su kaynakları romatizma, kadın hastalıkları, mide rahatsızlıkları, cilt hastalıkları, sinirsel rahatsızlıklar ve bağırsak hastalıkları gibi birçok hastalığın tedavisine iyi geldiği söylenmektedir. Buradaki kaynaklar Rize Valiliği Özel İdare Müdürlüğü tarafından bir Kooperatif eliyle işletilmektedir. Doğu Karadeniz'de çok tanınan bu kaplıca, her yıl özellikle bölge insanları tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır.

c) Soğuk Su Kaynakları: Proje sahalarındaki su toplama havzalarını başlıca bazalt ve granit anakayalar oluşturmaktadır. Bu kayalar çok çatlaklı bir yapıda olmalarına rağmen klasik anlamda bir yeraltı suyu akiferi oluşturmazlar. Buna karşın iyi birer kaynak özelliğindedirler. Bu nedenle araştırma sahasında birçok küçük su kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklardan az miktarda fakat sürekli su sağlamak mümkündür. Bu durum bölgenin yüksek yağış potansiyeli ile ilişkilidir.

Ayder'in 1,5 km kuzeydoğusunda, Tıkça Yaylası'nın batısında birçok soğuk su kaynağı bulunmaktadır. Sertliği 3,29 (dH°) ve pH değeri de 7,35 olan bu kaynakların

sıcaklıkları değişkindir (MTA,1998/b). Bunun dışında alanın çok çatlaklı bir yapıda olması nedeniyle, yüzey suları ile beslenen çok sayıda tatlı su kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan tüm yerleşim birimi için tespit edilenlerin sayısı 21'dir (Tablo 41). Ancak bu yerleşim birimleri kendi alanlarında olmasa da yakın civardaki kaynaklardan veya yüzey sularından su ihtiyaçlarını giderecek olanakları yaratmaktadırlar.

1.8.6. Nüfus

1.6.6.1. Nüfus zellikleri

Araştırma alanının idari yapı yönünden büyük oranda sınırları içinde kaldığı kent Rize; ilçe ise amlıhemşin olduğundan nüfus özellikleri adı geçen kent ve özellikle ilçenin idari yapılarıyla birlikte değerlendirilmiştir.

Rize'nin merkez ilçe dışında 11 ilçesi, 323 köyü bulunmaktadır. İl nüfus yoğunluğu açısından iki farklı özellik yansır. Kıyı kesimlerin yoğunluğu genelde Türkiye ortalaması üzerinde değerlerde olmasına karşın (1990 da, Türkiye ortalaması 72 kişi/km², Rize 89 kişi/km²). İç kesimlerde, özellikle milli parkın sınırları içinde yer aldığı amlıhemşin İlçesi ile İkidere İlçesi en düşük yoğunluğa sahiptir. Adı geçen ilçelerin nüfus yoğunlukları ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Buna göre Rize'nin nüfus yoğunluğu yönünden farklı özellikler gösteren kıyı ve i kesimleri ekonomik ve sosyal özellikler açısından da farklılıklar göstermektedir.

Rize'nin 678 km² alanı ile en az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerinden olan amlıhemşin'in 1990 nüfus sayımında 16 kişi/km² olan nüfus yoğunluğu (Nüfus:10 566) 1997 sayımıyla 12 kişi/km²'ye dşmştir (Nüfus: 8012). Bu değer ülke ortalama nüfus yoğunluğunun (77 kişi/km²) ok altında kalmaktadır (DİE,2000; DİE,1997)

Rize'nin 1997 sayımına göre toplam nüfusu 325 581 kişidir. Bu değerlerin 172 662 (%52.4)'si kentsel, 152 919 (%47.6)'u kırsal (köy) nüfustur. Çamlıhemşin'in toplam nüfusu 8012 kişi olup, bunun 2008'i (%25.07) kentsel, 6004' (%74.3) kırsal nüfustan oluşmaktadır (Tablo 14).

Çamlıhemşin'in kırsal nüfus oranı Türkiye ortalamasının (%41) iki katına yaklaşmaktadır. Kırsal nüfus oranı Rize'de % 61.7, Karadeniz'de ise % 59.8 civarındadır.

Ancak, nüfusun özellikleri irdelenirken, özellikle amlıhemşin İlçesi'ndeki kırsal nüfusun kiş mevsiminde büyük lde azaldığı dikkate alınmalıdır. Gerçekten de nüfus sayımın yapıldığı ekim ayı ortalarında özellikle yayla ve yüksek köyler tamamen boşalmış durumdadır.

Tablo 14. Çamlıhemşin İlçesi ve köylerinin nüfusu

Köyler	1990 Sayımı	1997 Sayımı
Merkez	2829	2008
Aşağışimşirli Köyü	223	115
Boğaziçi Köyü	95	49
Çat Köyü ¹	65	10
Çayırdüzü Köyü	996	988
Dikkaya ¹	1894	1807
Güroluk Köyü	188	90
Hisarcık (Kale) Köyü ³	76	7
Kaplıca Köyü	169	146
Köprübaşı Köyü ²	556	442
Meydan Köyü ³	100	22
Murat Köyü	383	265
Ortaklar Köyü	130	49
Ortan Köyü	37	26
Ortayayla Köyü ³	76	6
Sıraköy ²	48	8
Şenköy ³	31	14
Şenyuva Köyü	196	96
Topluca Köyü	1790	1545
Ülkü Köyü	246	96
Yaylaköy (Elevit) ³	26	0
Yazlık Köyü ³	24	3
Yolkayı Köyü	131	81
Yukarışimşirli Köyü	195	122
Zilkale Köyü ³	62	17
TOPLAM	10 566	8012

¹Dikkaya Köyü 1997 nüfus sayımında 3 köye (Dikkaya+Behice+Güllüköy) bölünmüştür.

²Köprübaşı Köyü 1997 nüfus sayımında 2 köye (Köprübaşı+Kadıköy) bölünmüştür.

³Çalışma alanı içinde olan köyler

Büyük çoğunluğu Çamlıhemşin İlçesi sınırları içinde olan çalışma alanının güney sınırını oluşturan bir bölümü Erzurum, doğu sınırını oluşturan küçük bir bölümü ise Artvin-Yusufeli sınırları içerisinde bulunmaktadır. Ancak Erzurum sınırları içerisinde herhangi bir yerleşim bulunmamaktadır.

Çalışma alanı içerisinde Çamlıhemşin İlçesine ait 9 köy, 18 yayla yerleşimi bulunmaktadır. Bu köyler aynı zamanda milli park sahası içinde bulunmaktadır.

Çalışma alanı ve milli park sahası içinde Yusufeli İlçesine ait 1 köy (Yaylalar Köyünün bir bölümü olan Olgunlar Mahallesi) ve iki yayla (Dübe ve Hastaf) bulunmaktadır. Yaylalar Köyü'nün nüfusu; 1990 yılı resmi nüfus sayımına göre 594, 1997 yılı nüfus sayımına göre ise 396 olarak bulunmuştur. Ancak yaz nüfusunun 1500 civarına ulaştığı bilinmektedir. Resmi nüfus sayımında sadece köylerde yapılan sayıma karşın araştırmada, kullanım sırasında var olan nüfus bulunmaya çalışılmıştır. Buna göre çalışma

alanı içerisinde yaklaşık 8 500 kişi bulunmaktadır. Kış nüfusu ise 300'ü Olgunlar Köyü, kalanı diğer köy yerleşimleri olmak üzere toplam 372 kişiden oluşmaktadır (Tablo 41).

1.8.6.2. Nüfus Artış Oranı ve Yapısı

Rize ve Çamlıhemşin nüfus artış oranları, yıllara göre düzensiz, ülke ortalamasının altında, bazı yıllar eksi değerlere ulaşan özellik sergilemektedir. Milli parkın, sınırları içinde yer aldığı Çamlıhemşin İlçesi'ndeki ve gene çalışma alanı içerisindeki Yaylalar Köyü nüfuslarının düşüşü buna örnek gösterilebilir (Tablo 15)

Tablo 15. Çamlıhemşin İlçesi ve Yusufeli Yaylalar Köyü nüfus artış oranları (1990 –1997)

Çamlıhemşin	Nüfus	(%) Artış Oranı
1990	10566	-2.96
1997	8012	-24
Yaylalar Köyü (Yusufeli)		
1990	594	--
1997	394	-33.5

Özellikle son nüfus sayımında (1997), Çamlıhemşin'de % 24, Yaylalar Köyünde ise % 33'e varan düşüş dikkatle değerlendirilmesi gereken bir azalmadır. Nüfustaki azalma nedenleri arasında yöredeki olumsuz yaşam koşulları ve ekonomik sorunlar öncelikle sayılabilir.

Karadeniz Bölgesi içinde yerleşim ve tarımsal faaliyetler için düz araziler bulmak oldukça zordur. Bölgenin iç kesimlerine gidildikçe doğa şartları oldukça zorlaşmaktadır. Bu nedenle artan nüfusun geçim sağlayacağı sektörler ya da alanları bulmak zorlaşmaktadır. Bu nedenle büyük şehirlere önemli oranda göçler olmaktadır. Bu göçlerin yanında, yüksek bölgelerdeki Şenköy, Meydan, Zilkale, Çat, Ortaklar, Yaylaköy ve Ortayayla, Kale gibi dağ köylerinde yaşayan halk da, kış mevsiminde köylerini terk etmektedirler. Bu sebeple, Çamlıhemşin'in birçok köyünde sadece ilkbahar, yaz ve erken sonbahar aylarında nüfus bulunmaktadır.

Nüfus yapısına bakıldığında ve nüfusun 0-14, 15-64, 65+ üç ana grupta irdelendiğinde; Çamlıhemşin, 0-14 yaş diliminde Rize ve Türkiye ortalamasının altında bir değerde kaldığı görülmektedir. (Çamlıhemşin ortalaması %21, Rize ortalaması %32.4, Türkiye ortalaması %34.5). 15-64 arası ekonomik aktif nüfusta ise Çamlıhemşin %72.5 oranı ile Türkiye ortalaması (%62.3) ve Rize'nin (%61.7) üzerindedir. 65 yaş üzerindeki kesim ise Çamlıhemşin'de %6.5, Rize'de %5.9 dur (DİE,1997). Bu değerler Türkiye

ortalamasının (%4.0) üzerindedir. Bu durumun ana nedeni doğal ve sosyo-ekonomik etkenlerle, aktif nüfusun göç etmesidir.

1.8.7. Biyolojik Kaynaklar

1.8.7.1. Çalışma Alanının Faunası

1.8.7.1.1. Memeli Hayvanlar (Mammalia)

Ülkemiz yaban hayvanları bakımından büyük bir zenginlik göstermektedir. Asya-Avrupa ve Afrika arasında bir eşik olan Anadolu Yarımadası, bu üç kıtada yaşayan hayvanları da bir arada barındırmaktadır. Doğal yapısı ve iklimsel özelliklerinin çeşitliliği de bu tür zenginliğinin en önemli nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye memeli faunası 7 takıma ait, bir bölümü tehdit altında olan 136 memeli türe sahiptir (Albayrak, 2001). Diğer bazı kaynaklar ise bu sayıyı 8 takım 104 tür ve 8 takım 118 tür olarak bildirmektedir (Çanakçıoğlu, Mol, 1996; Turan, 1984).

Kaçkar Dağları ve Fırtına yöresi de hem farklı karakterde ekosistemlere sahip oluşu hem de hidrolojik ve jeomorfolojik özellikleri ve çok nemli ve yarı kurak iklim bölgelerinin üzerinde bulunmasının verdiği olanaklar nedeniyle oldukça zengin bir memeli faunası barındırmaktadır. Bu zenginlikte elbette doğal bitki örtüsünün çeşitliliği son derece önemli rol oynamaktadır. Ancak, geçmişte daha da zengin olan bu faunanın araştırma alanının milli park olması, buna bağlı önemli bir talep yükselmesinin özellikle yaz aylarında görülmesi ve yasa dışı avlanma sonucu giderek azaldığı görülmektedir. Günümüzde yaşayan bazı türlerin popülasyon yoğunlukları giderek azalmakta ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Araştırma alanına ait bilimsel çalışmalar, arazi gözlemleri, yöre insanlarıyla yapılan yüz yüze görüşmeler ve yerel avcılardan alınan bilgilerin değerlendirilmesi sonucunda, Kaçkar Dağları Milli Parkı memeli faunası ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre alanda varlığı saptanan memeli tür sayısı 30 olarak bulunmuştur (Ek Tablo 1)

1.8.7.1.2. Kuşlar (Aves)

Türkiye, Ortadoğu'dan Afrika yönüne ilerleyen kuş göç yolları üzerinde önemli bir eşik oluşturarak, milyonlarca kuşun kışlama bölgelerine gidiş ve dönüşlerinde önemli bir merdiven görevi görür (Ertan vd, 1990). Kuş göçü bakımından üç önemli rota ülkemiz üzerinde bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Kuzeydoğu-Güney göç rotası, gündüz yirtıcı kuşları bakımından Batı Palearktığın en önemli rotasıdır. (Gürpınar, 1987; Acun, 1982).

Çeşitli araştırma sonuçlarına göre değişik rakamlar verilmekte ve Ülkemizde görülen kuş türü sayısı 418 (Çanakçıoğlu, Mol, 1996), 418 (Kızıroğlu, 1989), 421 (Turan, 1990), 436 (DHKD, AKGT, 1996), 426 (Atatür, Baran, 1998) ve 454 (Turan, 2001) olarak açıklanmaktadır. Sayılar farklı olsa da bu durum, Ülkemizin oldukça zengin bir ornitolojik mirasa sahip olduğunu göstermektedir.

Doğu Karadeniz bölümü de değişik jeolojik yapısı, büyük yükseklik farklılıkları ve iklim özellikleri, çok farklı yaşam ortamlarının ve yöreye özgü olağanüstü bir bitki örtüsünün oluşmasına neden olmuştur. Doğu Karadeniz, geniş orman ve alpin bitki örtüsüyle Avrasya yüksek dağlık habitatının en iyi örneklerini sergileyen Soğanlı, Kaçkar ve Karçal Dağlarını içinde barındırmaktadır. Bu özelliği dolayısıyla "önemli kuş alanı" statüsü kazanan tek dağlık alandır (Yarar, Magnin, 1997).

Ayrıca sadece Doğu Karadeniz dağ silsilelerinde yaşayan dağ horozu (Tetrao mlokosiewiczzi), yöreye, dünyada korumada öncelikli 217 endemizm alanından biri olma özelliğini de kazandırmıştır (BirdLife, 1995).

Çevre sorunları ve habitat kayıpları sonucunda kuş ve memeli türlerin hızla azaldığı dünyamızda, bu türlerin ve habitatların korunması için de çeşitli çalışmalar yapılmakta ve korunması gereken doğal kaynaklar çeşitli şekillerde azlık ya da çokluklarına göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bunlar arasında kırmızı kitap (Red Data Book-RDB) en yaygın olan temel başvuru kaynağı olarak görülmektedir.

Bunun dışında 1979 yılında Avrupa Konseyi tarafından geliştirilen ve 1984 yılında Ülkemizin de taraf olduğu Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma (Bern) Sözleşmesi de taraf ülkelere bazı yükümlülükler getiren bir sınıflama içermektedir.

Bundan başka Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitkilerin Uluslar arası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES) ve Ülkemizde 1937 yılında yürürlüğe giren 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu 16. maddesine göre her yıl yayınlanan Merkez Av Komisyonu (MAK) kararları bazı kısıtlamalar getirmektedir. Bu dört temel koruma statüsündeki kriterlere ilişkin simgelerin anlamları aşağıda açıklanmıştır (Heinzel vd, 2002; Resmi Gazete, 1984; United Nations, 1991):

Sistematik listesinde tür isimlerin yanında yer alan simgeler Kızıroğlu, (1989)'nun "Türkiye Kuşları" adlı eserinde IUCN'nin "Kırmızı Kitap-Red Data Book" kriterlerine dayanarak koyduğu popülasyon tehlike sınırlarını göstermektedir. Bunlar;

A.1. Nesli tükenmiş veya tükenme tehlikesi altında olanlar

A.1.1. Tüm Türkiye' de nesli tükenmiş türler

- A.1.2. Tüm Türkiye' de birey sayıları 1-25 çift arasında kalmış türler
- A.2. Birey sayısı tüm Türkiye' de 26-50 çift arasında kalan ve yayılış alanlarında büyük risk altındaki türler
- A.3. Birey sayıları tüm Türkiye' de 51-(200) 500 çift arasında olmakla beraber, bazı bölgelerde çok azalmış veya tehlikeye maruz kalmış, korunması gerekli türler
- A.4. Birey sayıları tüm Türkiye' de 501-5000 çift ve daha yukarı olan, ancak yayılış alanlarının sınır bölgelerinde yoğunlukları çok azalmış ve buralarda potansiyel tükenme tehlikesi altında olan türler
- B.1. Anadolu'yu kışlak olarak kullanan ancak burada üremeyen birinci derece tehlike altındaki türler.

B.2. ve B.3. Anadolu' da çoğalmayan, ancak geçici olarak gelen veya transit geçen, ya da burada kışlayan risk derecesi düşük türler.

BERN sözleşmesine göre ise;

Ek Liste I : Kesin olarak koruma altına alınan flora türlerini

Ek Liste II : Kesin Olarak koruma altına alınan flora türlerini

Ek Liste III: Korunan fauna türlerini

Ek Liste IV: Yasaklanan av metot ve araçlarını açıklamaktadır.

CITES'e göre ise, Ek 1: Ticaretten etkilenen ve etkilenebilecek ve nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bütün türleri kapsamaktadır.

CITES-Ek 2: Halen nesilleri mutlak olarak tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olmamakla birlikte, nesillerin devamıyla bağdaşmayan kullanımları önlemek amacıyla örneklerinin ticareti sıkı mevzuatlara tabi tutulmadığı takdirde soyu tükenebilecek türleri kapsamaktadır.

CITES Ek-3 : Ülkelerin kendi görüş ve önerileri doğrultusunda ticaretine sınırlama getirdiği türleri kapsamaktadır.

Merkez Av Komisyonu (MAK) Kararları ise;

Ek Liste 1: Belli zamanlarda avlanılmasına izin verilen türleri

Ek Liste 2: Yurdumuzda koruma altına olan memeli ve kuş türlerini kapsamaktadır.

Yapılan çeşitli bilimsel araştırmalar, arazi gözlemleri ve görüşmeler ışığında derlenen bilgilere göre çalışma alanında yerli ve göçmen olarak 12 takıma ait toplam 136 kuş türünün varlığı saptanmıştır (Faldborg, 1994; Atkinson vd, 1995; Yarar, Magnin, 1997; Green, Moorhouse, 1995; Roselaar, 1995). Türlerin sistematigi, koruma statüleri, yayılışları ve alanda görüldükleri yerler Ek Tablo 2'de verilmiştir. Bu çeşitlilik bir yana,

özellikle gündüz yırtıcı kuşlarının Batı Paleartik'te bulunan en önemli göç alanı olması nedeniyle yörede izlenen yırtıcı kuş sayıları yüzbinleri bulmaktadır.

Dağlar ve deniz bu bölgede yırtıcı kuşları vadileri takip etmeye zorlamaktadır. Bu nedenle göçün bir huniden geçercesine yoğunlaştığı bu bölgede, binlerce yırtıcı kuşu bir arada görmek mümkündür. Bu güne kadar yapılan en kapsamlı sonbahar sayımında Andrews ve arkadaşları, 1976 yılında çoğunluğu arı şahini (*Pernis apivorus*), şahin (*Buteo buteo*) ve kara çaylak (*Milvus migrans*)'tan oluşan 380 000 yırtıcı kuş saymışlardır (Kurdoğlu, 1988; DHKD, 1990).

1.8.7.1.3. Diğer Fauna Türleri

1-Balık Türleri (Pisces)

Araştırma alanında bulunan en önemli balık türü olarak deniz alası olarak bilinen *Salmo trutta Labrax*'tır. Fırtına sistemine dahil balık türlerinden bazıları şunlardır (Demirsoy,1999; Tabak vd, 2002):

Salmo trutta labrax PALLAS (Alabalık), *Natio marina* ekotipi, *Natio lacustris* ekotipi ve *Natio fario* ekotipi, *Salmo trutta fario* (dere alası), *Leuciscus cephalus* L. (tatlısu kefalı)*Capoeta capoeta sieboldi* STEINDACHNER (siraz balığı), *Capoeta tineta* HECKEL (karabalık), *Syrprinus sp.*(sazan), *Alburnoides bipunctatus* (noktalı inci balığı), *Gobio gobio* (yağlıca balığı), *Barbus sp.* (bryıklı balık), *Oncorhynus mykiss* (gökkuşağı alabalığı)

2-İki Yaşamlılar (Amphibia)

Amphibia sınıfı, balıklarla sürüngenler arasında yer alan bir omurgalı sınıftır. Bazı özellikleri balıklara bazı özellikleri ise daha üst gruplara benzemektedir. Nitekim embriyoları balık embriyolarına, dört ayaklarının bulunması da kara omurgalılarına benzer (Baran, Atatür,1998). Hem karada hem suda yaşamaları nedeniyle çevre kirliliğinden fazlaca etkilendikleri gibi çeşitli gayelerle doğadan toplanmaları nedeniyle sayıları hızla azalmaktadır.

Oysa bu canlılar, patates böceği, danaburnu, çekirge, sivrisinek, salyangoz yavruları, çeşitli böcek tırtılları gibi pek çok zararlı böceklerle beslenmekte (Yılmaz, 1993) ve sadece ekolojik değil ekonomik anlamda da büyük yararlar sağlamaktadır.

Tamamen alana yönelik bir herpetofauna çalışması yapılmamıştır. Buna rağmen özellikle sucul ekosistemlerin fazlalığı, bu habitatlara bağımlı türlerin de fazla sayıda

olacağını göstermektedir. Örneğin kafkas semenderi (*Mertensiella caucasica*) çalışma alanında 300 m rakımdan 2700 m rakımlara kadar görülebilmektedir (Şekil 15).

Şekil 15. Çalışma alanında 2700 m yüksekliklere kadar çıkan kafkas semenderi (*Mertensiella caucasica*)

Türkiye açısından önemli bir endemik kurbağa olan *Rana macrocnemis*'in literatürde dikey yayılışı 2300 m olarak belirtilse de (Baran, Atatür,1998) çalışma alanında 3000 m civarındaki Büyük Deniz Buzul Gölüne kadar çıkmaktadır (Şekil 16).

Şekil 16. Çalışma alanında bulunan endemik uludağ kurbağası (*Rana macrocnemis*)

Araştırma sırasında yapılan çalışmalar ve literatür bilgilerine göre tespit edilen türler şunlardır (Demirsoy, 1997; Baran, Atatür,1998) :

Mertensiella caucasica WAGA (kafkas semenderi)

Paleobates syriacus (Boetger) (toprak kurbağası)

Bufo bufo L. (siğilli kurbağa)

Bufo viridis LURENTI, 1768 (gece Kurbağası)

Pelodites causicus Boulenger (kafkas kurbağası)

Hyla arborea LINNE, 1758 (Ağaç kurbağası)

Rana macrocnemis macrocnemis BOULENGER (uludağ kurbağası)

Rana ridibunda Pallas (Yeşil kurbağa, esas su kurbağası)

Rana dalmatina Bonaparte (Çevik kurbağa)

Triturus vittatus ophryticus (Berthold) (Taraklı semender)

Triturus karelini (Strauch) (Pürtüklü semender)

Bern Sözleşmesi Ek Liste-III'e göre, alan içerisindeki tüm Amphibia (iki yaşamlılar) ve Reptilia (sürüngenler) türleri koruma altına alınmıştır.

3-Çalışma Alanının Sürüngenleri (Reptilia)

Reptilia sınıfının özellikle ormanlık bölgelerdeki yayılışı ve özellikleriyle ilgili ülkemizde ayrıntılı envanter çalışmalarına rastlanmamaktadır. Milli park alanında sürüngenlere ilişkin veriler, bu nedenle literatür bilgileri çerçevesinde oluşturulmuştur.

Milli park ve yakın çevresinde en sık görülen örnekler arasında kaplumbağalar, yılanlar ve kertenkeleler (Takım:Squamata) sayılabilir. Bölgede Typhlopidae (Kör yılanlar) Familyasından *Typhlops vermicularis* yaygın olarak bulunmaktadır. Colubridae Familyasının bazı türlerinin (örn. *Natrix natrix*, su yılanı) türlerinin park alanı içinde görüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca, Viperidae familyasından *Vipera pontica* ve *Vipera kaznakovi* bölgede yaygın olarak görülmektedir.

4- Çalışma Alanındaki Orman Böcekleri (Insecta)

Çalışma alanının büyük bir bölümü orman örtüsü ile kaplı bulunmaktadır. Alan içinde bugün için önemli boyutlara ulaşan böcek zararı olarak son yıllarda ladin ormanlarında yaygın olarak görülen *Ips sextentatus*, *Ips typhographus* ve *Dendroctonus micans* zararları öne çıkmaktadır. Ancak, orman entomolojisi açısından irdelendiğinde araştırma alanının, ormanlarda yaşayan ve zarar yapan çeşitli böcek türlerinin yaşama ortamını oluşturduğu bir gerçektir.

Bir orman içerisinde çok daha fazla olduğu bilinen böcek türlerinden özellikle önemli oranda epidemi yapanlar ve zarar yaptığı ağaçlar ile zarar yerleri aşağıda gösterilmektedir (Keskinalemdar, 1995; Yüksel,1998):

TAKIM HOMOPTERA

Familya Thelaxidae

Mindarus abietinus Koch., (*Gökmar maskeli biti*)

Abies- Picea türlerinde, yaprak ve genç sürgünlerde.

Familya Adelgidae (Chermesidae)

Adelges (Dreyfusia) nordmanniana (Eckstein), (*Ladin gal adelbiti*)

Abies- Picea türlerinde, dal ve sürgünlerde.

Pinus orientalis (Dreyfus), (*Doğu ladin sürgün gal biti*)

Picea- Pinus türlerinde, sürgünlerde.

Familya Monophlebidae

Pericerya purchasi (Mask.), (*Torbali koşnil*)

Cupressus- Pinus türlerinde, yaprak ve ince dallarda.

TAKIM COLEOPTERA

Familya Chrysomelidae

Agelastica alni (L.), (*Kızılağaç yaprak böceği*)

Alnus türlerinde, yapraklarda.

Familya Scarabaeidae

Melolontha melolontha (L.), (*Adi mayıs böceği*)

Abies, Picea, Pinus türlerinde, kök ve iğne yapraklarda.

Familya Scolytidae

Blastophagus piniperda (L.), (*Büyük orman bahçıvanı*)

Pinus ve Picea türlerinde, sağlıklı dikili gövde kabuklarında

Ips sexdentatus (Börner), (*Oniki dişli çam kabuk böceği*)

Picea türlerinde, zayıf gövdelerde

Ips typographus (L.), (*Sekiz dişli büyük ladin kabuk böceği*)

Picea, Pinus ve Larix türlerinde, zayıf, ölü, yaşlı gövdelerde

Dendroctonus micans (Kugelann), (*Dev Soymuk böceği*)

Sağlıklı bozulmuş ladin ağaçlarında kambiyumda zarar yapar.

1.8.7.2. Araştırma Alanının Vejetasyonu

1.8.7.2.1. Vejetasyonun Genel Özellikleri

Araştırma alanı Holarktik Bölge'nin, Avrupa-Sibirya flora alanının Karadeniz (Euxine) kesiminde yer almaktadır. Euro-Siberian flora alanının doğu bölümündeki kolşik bölge, batı ve orta bölümden büyük çapta ayrılık gösteren orman toplulukları bileşimleri içermektedir.

Çalışma alanının da bulunduğu Doğu Karadeniz'de flora ve vejetasyon çalışmaları; Düzenli (1979), Anşın (1980), Akman (1980), Güner (1983), Güner vd, (1987), Vural (1996) ve Eminağaoğlu (2002) tarafından yapılmıştır.

Araştırma alanında, Öksin az dağlık katı, dağ katı, subalpin katı, yüksek dağ katı olmak üzere dört vejetasyon katı saptanmıştır. Fırtına Vadisi ve Kaçkar Dağı'nın bulunmuş olduğu Rize'nin vejetasyonu, deniz seviyesinden 2200 m kadar çıkan orman vejetasyonuna ve bunun üzerinde yer alan subalpin ve alpin vejetasyonuna ilişkin formasyonlardan oluşmaktadır. Araştırma alanında orman, nemli dere, sucul ve bataklık, subalpin ve alpin olmak üzere 4 vejetasyon tipinin mevcut olduğu belirtilmektedir (Akman, 1995; Güner vd, 1987).

Çalışma alanında **orman vejetasyonu**, çoğunlukla Euro-Siberian (Euxine+Colchic) ve Irano-Turanian elementlerden oluşan yapraklı ve iğne yapraklı ormanların egemen olduğu bir kuşaktır. Bu bölümün 300-1500 m. yükseltiler arasındaki kesiminde yapraklı türlerin karışıma fazla oranda katıldığı, 1500 m.'den yukarı kesimlere doğru çıkıldıkça ise, iğne yapraklı türlerin karışıma daha fazla oranda katılmakta olduğu görülmüştür. Klimaks vejetasyonun baskın ağaçlarından doğu kayını (*Fagus orientalis*) ve *doğu ladini* (*Picea orientalis*) bazı noktalarda deniz seviyesine inmekle birlikte genellikle 300-400 m den itibaren orman üst sınırına kadar çıkarlar. Bu iki ağaç türü alanda ya karışık ormanlar oluşturacak şekilde bir arada veya yer, yer saf topluluklar halinde bulunmaktadır. Bunların alandaki dağılışı habitat özelliğine bağlıdır. Sığ topraklı veya kayalık sarp yamaçlarda doğu ladini dominant duruma geçerken, derin topraklı ve daha nemli yerlerde doğu kayını baskın hale gelir. Anadolu kestanesi (*Castanea sativa*) mezofil olduğu kadar da termofil bir türdür. Bu bakımdan alanda yer, yer 1500 m 'ye kadar çıksa da yoğun olarak bulunduğu yerler 1000 m' nin altındadır. Bu iğne yapraklı ve yapraklı karışık ormanları ağaç türlerine göre sınırlandırmak çok zordur. Bu yükseltilerde meşe (*Quercus petraea* (Mattuchka) Liebl. subsp. *iberica* (Stewen ex. Bieb.) Krassiln), gürgen (*Carpinus betulus* L.), doğu ladini (*Picea orientalis* (L.) Link.)

sarıçam (*Pinus sylvestris* L.), karaçalı (*Paliurus spina-christi* Miller) gibi odunsu türler bulunmaktadır. Bu karışık iğne yapraklı ve yapraklı orman kuşağında sucul (higrofit) ve orta nemli (mezofit) özellikte zengin ormanaltı otsu flora yer almaktadır. 1500-2000 m yükseltiler arasında ise nemli-yarınemli kışa dayanıklı iğne yapraklı saf veya karışık ormanlar yaygın durumdadır. Bunlar *Picea orientalis* (L.) Link, *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach subsp. *nordmanniana* ve *Pinus sylvestris* L. karışık ve saf ormanlarıdır. *Picea orientalis* (L.) Link, 1300-1500 m yükseltiler arasında, podsolumsu toprakların yaygın olduğu, nemlilik koşullarının ön planda bulunduğu kuzey bakılarda saf meşcere halinde, doğu ve batı bakılarda *Quercus petraea* (Mattuchka) Liebl. subsp. *iberica* (Steven ex. Bieb.) Krassiln. ile karışık meşcere oluşturmaktadır. Daha yüksek kesimlerde *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach. subsp. *nordmanniana* ve *Pinus sylvestris* L. ile karışık meşcereler halinde bulunur. *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach subsp. *nordmanniana*, 1500-1900-(2000) m yükseltiler arasında, kuzeye bakan yamaçlarda *Picea orientalis* (L.) Link. ve *Pinus sylvestris* L ile., güneye bakan yamaçlarda *Pinus sylvestris* L. ile karışık ormanlar teşkil etmektedir. Orman üst sınırına doğru karışımdaki *Picea orientalis* (L.) Link. kaybolmakta, *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach. subsp. *nordmanniana* ve *Pinus sylvestris* L. karışımı ormanlar hakim olmaktadır. Karadeniz etkisinin azaldığı ve karasal etkilerin hissedildiği, vejetasyon devresinin kısaldığı daha yükseklerde saf *Pinus sylvestris* L. ormanları bulunmaktadır.

1900-2600 m yükseltiler arasında, *Picea orientalis* (L.) Link., *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach. subsp. *nordmanniana* ve *Pinus sylvestris* L. ormanlarının biyotik faktörlerin (insan, hayvan, bitki ve mikroorganizma) etkisiyle tahribi sonucunda orman üst sınırı ve antropojen ağaç sınırından itibaren oluşmuş, 100-150 m genişliğinde tek tek veya topluluklar halinde çalılırların yoğun olarak bulunduğu çalılık ve genellikle yaylacılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı, organik madde bakımından zengin, asit reaksiyonlu yüksek dağ çayır topraklarının hakim olduğu çayır görünümündeki subalpin ve alpin vejetasyon yer almaktadır. Bu vejetasyonda *Betula recurvata* (Ig. Vassil) V. Vassil, *B. litwinowii* Doluch., *Rhododendron caucasicum* Pallas, *Juniperus communis* subsp. *saxatilis* Pall., *Vaccinium myrtillus* L., *Daphne glomerata* Lam., *Acer trautvetteri* Medw., *Sorbus aucuparia*, *Ribes biebersteinii* Berl. ex DC., *Rubus idaeus* L., *Sorbus umbellata* (Desf.) Fritsch. var. *cretica* (Lindl.) Schneider, *Lonicera caucasica* Pallas subsp. *caucasica*, *Salix caprea* L. ve *Viburnum lantana* L. gibi odunsu taksonlar ile *Sibbaldia parviflora*, *Nardus strica*, *Caltha polypetala* Hoschst. ex Lorent, *Silene alba*

subsp. *divaricata* (Reichb.) Walters, *Delphinium flexuosum* Bieb., *Rumex tuberosus* L. subsp. *horizontalis* (C. Koch) Rech, *Primula auriculata* Lam., *P. elatior* (L.) Hill. subsp. *pseudoelatior* (Kusn.) W.W. Sm. & Forrest, *Alchemilla sintenisii* Rothm., *Potentilla cappadocica* Boiss., *Gentiana septenifida* Pallas, *Scutellaria orientalis* L. subsp. *orientalis*, *Stachys macrantha* (C.Koch) Stearn, *Pedicularis atropurpurea* Nordm., *Rhynhocorys stricta* (C.Koch) Albov, *Veronica peduncularis* Bieb., *Inula helenium* L. subsp. *orgyalis* (Boiss.) Grierson, ve *Scilla siberica* Haw. subsp. *armena* (Grossh.) gibi otsu taksonlar bulunmaktadır (Vural, 1996).

Dere kenarları ve taşkın sahalarında, *Alnus glutinosa* (L.) Gaertner subsp. *barbata* (C.A. Meyer) Yalt. ve *Salix alba* L.'nin baskın durumda olduğu nemli dere vejetasyonu (alfüvial ekosistemler) bulunmaktadır.

Taban su seviyesinin yüzeye yakın veya yüzeyde olduğu, su derinliğinin 50-100 cm'yi bulduğu, *Mentha longifolia* subsp. *longifolia*, *Lythrum salicaria* L., *Polygonum amphibium* L. *Myriophyllum spicatum* L., *Alisma plantago-aquatica* L., *Veronica anagalis-aquatica* L. ve *Equisetum ramosissimum* Desf. taksonlarının yoğun olduğu alanlarda sucul vejetasyon yer almaktadır

1.8.7.2.2. Vejetasyon Tiplerine İlişkin Bitki Birlikleri

1. Orman Vejetasyonu

1.1. *Fagus orientalis-Castanea sativa* birliği (*Fago orientalis-Castaneetum sativae*) (Güner vd, 1987).

Bu orman 360-1520 m 'ler arasında, genellikle 1100 m' nin altındaki alanlarda yayılış göstermektedir ve Doğu Karadeniz'deki kestane-gürgen ormanlarının içinde bulunmaktadır. Rize ormanlarının alt kuşağını oluşturmaktadır. Ağaç tabakasının örtme derecesi % 80-95 oranında değişir. *Fagus orientalis* veya bazen de *Picea orientalis* üst katın, *Castanea sativa* ise alt katın baskın türleridir. Çalı katın örtme derecesi yüksek olup (% 50-90), bazen içerisinden geçilemeyecek derecede sıktır.

Çamlıhemşin'de; Şenköy-Polovit Deresinde, Çat-Tozbakan Mevkiinde, Aşağıvice -Salap Mevkiinde, Aşağıvice-Kaymap mevkisinde, Topluca Köyü civarında ve Boğaziçi Köyü-Pogina mevkiinde bulunmaktadır.

1.2. *Laurocerasus officinalis-Rhododendron ungeronii* birliği (*Laurocerace officinalis- Rhododendretum ungeronii*), (Güner vd, 1987; Akman,1995)

Bu orman Fırtına Deresi'nin doğusundaki kesimde 900- 1600 m'ler arasında yayılış göstermekte olup Doğu Karadeniz'deki kolin kestane- gürgen ormanları

içerisinde yer almaktadır. Yüksek boylu ağaç ve çalılardan oluşan orman yapısı, çok nemli ve serin yerlerde görülür. Alanda, *Fagus orientalis-Picea orientalis* karışık ormanlarının tahribi sonucu sekonder klimaks olarak gelişmiştir. Ağaç ve çalı tabakalarından oluşan 2-3 katlı dikey yapıya sahiptir. Ağaç tabakasının örtme derecesi % 40 'ın altındadır. Son derece kapalı bir örtme derecesine sahip olan çalı katının altında yosunlar ve birkaç eğrelti türü bulunmaktadır. Çalı tabakasının en kısa boylu üyesi 0.5- 1 m kadar boyuna bilen ve karanlık alanlarda gelişen *Ilex cholcica*'dır.

Bu orman, Çamlıhemşin' de; Topluca Köyü-İsina Tepesi civarında bulunmaktadır.

1.4. *Taxus baccata-Buxus sempervirens-Fagus orientalis* Ormanı (*Taxato baccatillae-Buxetum sempervirens-Fageto orientale*) (Güner vd, 1987)

Doğu Karadeniz Bölümünde bulunan *Buxus sempervirens-Sataphillea pinnata* ormanına bitişik olarak ve Hırkaniyen alandaki *Scolopendrium-Buxus* ormanına benzerlik gösteren bir ormandır (Mayer,Aksoy,1998). Özellikle ikinci tabakada çalı ve ağaç katında örtme derecesi yüksek bir şekilde (% 80-85) *Buxus sempervirens* bulunmaktadır.

1.5. *Picea orientalis-Sedum stoloniferi* birliği (*Sedo stoloniferi-Piceetum orientalis*) (Güner vd, 1987).

Bu orman tipi, 1000 m nin üzerinde saf veya karışık *Picea orientalis* ormanlarını temsil etmektedir. Floristik kompozisyonu zengin olan bu orman yapısı Karadeniz'de bulunan *Pinus sylvestris-Picea orientalis* ormanlarına dahildir. Genellikle ağaç katının baskın türü *Picea orientalis*, *Fagus orientalis* ve *Abies nordmanniana* bulunmaktadır. Genellikle Fırtına Deresinin batısında yüzeysel topraklarda, kayalık ve az nemli yerlerde gelişmektedir. Fırtına Vadisinde ve doğu kısımlarında çalı tabakası bakımından zengin orman yapısı bulunur. Burada, *Fagus orientalis*, *Rhaododendron ponticum* ssp. *ponticum* ve *Vaccinium myrtillis*' ten oluşan orman formasyonları zengin bir yapı oluşturur.

Genellikle, Çamlıhemşin Çat- Lakubar' da, Elevit – Cevizlidere' de, Çat' ta , Ayder- Aşağı Kavrun'da, Amlakit Yaylası- Ayder arasında, Hazidak-Ayder arasında, Çat- Hisarcık, arasında bulunmaktadır.

2. Nemli Dere Vegetasyonu

2.1. *Alnus glutinosa-Oplismenus undulatifolius* birliği (*Oplismeno undulatifolii-Alnetum glutinosae*) (Güner vd, 1987)

Bu orman, Karadeniz'deki kızılâğaç ormanlarının içerisinde bulunur. Genellikle 1000 m nin altındaki dere yataklarında yayılış yapmaktadır. *Alnus glutinosa* ssp. *barbata*, dere kenarlarında gelişmekte olup ve zemini koyu şekilde gölgelendiren ince, uzun ve düzgün gövdeli ağaçtır. Bu ormanda çalı tabakasının yoğunluğunun düşük olmasının aksine ot tabakasının yoğunluğu (% 50-95) çok yüksektir.

Bu orman yapısı, Çamlıhemşin Merkezde, Zir Kale, Çat-Polovit kavşağı, ve Çamlıhemşin-Ayder' de bulunmaktadır.

3. Subalpin ve Alpin Vejetasyon

Deniz seviyesinden 2200 yer yer de 2400 m'lere kadar çıkan ormana ait formasyonlar ile bunun üzerinde yer alan yüksek dağ katının formasyonlarından ibarettir. Rize'nin alpin kat vejetasyonu orman üst sınırından itibaren 3100-3200 m'lere kadar devam eder. Yüksek dağ katı *Sibbaldia parviflora*, *Alchemilla* spp. ve *Nardus stricta*'nın yaygın ve baskın olduğu alpin çayırlarla, *Rhododendron caucasicum*'un baskın olduğu subalpin çalılıklardan ibarettir (Vural, 1996).

3.1. *Vaccinium myrtillis-Rhododendron caucasica* birliği (*Vaccinio myrtilli-Rhododendretum caucasici* (Güner vd, 1987)

Subalpin ve alpin katın çalı vejetasyonuna ait bu orman *Vaccinium myrtillis-Rhododendron caucasica* çalı ormanının tipi olarak bulunmaktadır. Dağ ve tepelerin genellikle kayalık, eğimi fazla kuzey yamaçlarında 2400-2850 m arasında bulunmaktadır. *Rhododendron caucasica* 3000 m lere kadar çıksa da üst yayılış sınırında güzel topluluklara oluşturmaz. Çalı ve otsu türlerden oluşan bu orman formasyonu iki tabakalı dikey bir yapıya sahiptir. Üst tabakanın baskın türü olan *Rhododendron caucasica* 'ya bu tabakada yer alan ve boyları bu çalılardan biraz daha uzun ola bilen *Solidago virgo-aurea* ssp. *alpestris*, *Polygonum bistorta* ssp. *carneum*, *Lilium schimidtianum*, *Deshampsia flexuosa* gibi otsu türler refaket eder. Alt tabakada boyları 30 cm yi geçmeyen *Vaccinium* spp., *Empetrum nigrum* ssp. *hermaphroditum* çalılarıyla diğer otsu türler yer alır. Otsu türlerin örtme derecesi % 30'u geçmez, çalı tabakasının örtme derecesi ise % 70 (80-100)' dir. Bu ormanların tabanlarında likenlere ve yosunlara rastlanmaktadır.

Bu orman yapısı Çamlıhemşin' de Hisarcık Köyü, Lamalı-Dilek Dağı, Yukarı Kavron-Çengovit, Ortayayla Köyü-Kumarlık Tepe'de bulunmaktadır.

3.2. *Stachys macrantha- Polygonum carneum* birliği (*Sytachyo macranthae- Polygonetum carneii* (Güner vd, 1987)

Bu ot formasyonu, supalpin katın yüksek boylu mezofil çayıruları temsil etmektedir. Alpin ve subalpin katta yer alan tepelerin eteklerindeki derin topraklı yerlerde gelişir. *Lilium ponticum-Anemone narcissiflora* çayırularının tipi konumunda olup, iki tabakalı dikey bir yapıya sahiptir. 2150-2700 m ler arasında bulunmaktadır. Burada *Poaceae* (*Gramineae*) familyasının bireyleri fazla bulunmaz bunun yerine gösterişli çiçeklere sahip uzun bolu otsu türler bulunmaktadır.

Bu vejetasyonu tipi, Çamlıhemşin, Hisarcık- Çiçekli Yayla' da bulunmaktadır.

3.3. *Gentiana pyrenaica- Nardus stricta* birliği (*Gentiano pyrenacae- Nardetum strictae*) (Vural,1996)

Bu ot birliği, subalpin ve alpin kattaki buzul vadilerinin tabanlarında 2050-2460 m arasında görülür. Karların erimesiyle oluşan akarsular boyunca uzanan dar şeritler halindeki yerlerde mezofil karakterli, kısa boylu çayıruları temsil etmektedir. Bu çayıruların baskın türü *Nardus stricta* 'dır. Bu yerlerin eğimi (% 5-15) az olup, kumlu- tınlı topraklarda kum oranı (% 62-69) fazladır. Bu birlik subalpin ve alpin kattın daha sulak çayırularının temsil eden *Swertia iberica-Narthetium stricta* dağ çayırularının içerisinde dir ve bu birliklerin tipidir. Tek tabakalı dikey bir yapıya sahiptir. Bu tabakanın boyu 15-20 cm kadar olup, örtme derecesi ise % 100 ve çok sıktır. Bu birlik, Çamlıhemşin Amlakit Yaylası'nda, Yukarı Kavrun-Kaçkar Dağı'nda bulunmaktadır.

3.3. *Agrostris lazica- Sibbaldia parviflora* birliği (*Agrostio lazicae-Sibbaldietum parviflorae* (Vural, 1996).

Bu ot birliği alpin kattaki 2340- 2850 m ler arasında dağ ve tepelerin yamaçlarında ve orta kuşakta yer alan kısa boylu çayıruları temsil etmektedir. Bu çayırular alpin katta kesintisiz devam eder ve geniş alanları kapsamaktadır. *Agrostris lazica- Sibbaldia parviflora* dağ çayırularının tip birliğidir. 5- 20 (25) cm boyunda tek tabakalı dikey yapıya sahiptir ve örtme derecesi kapalı ve tamdır.

Bu birlik, Çamlıhemşin' de Trevit-Palovit'de, Yukarı Kavrun- Kaçkar Dağı'nda, Yukarı Kavrun- Muskalıdeniz' de bulunmaktadır.

3.4. *Anthemis cretica-Centaurea appendicigera* birliği (*Anthemido creticae- Centauretum appendicigerae* (Güner vd, 1987; Vural,1996).

Bu birlik alpin katın üst sınırlarında 2800- 2950 m de erozyonlu alanları temsil eden *Cenataurea apendicigera- Senecio taraxicifolia* dağ çayırularının tipi

konumundadır. Tepelerinin sırtlarına yakın eğimi fazla erozyonlu yamaçlarda oluşur. 10-25 cm boyunda tek tabakalı dikey bir yapıya sahiptir. Türlerin toplam örtme derecesi % 50 ye yakındır.

Çamlıhemşin' de Elevit, Hacıvanak-Hodecur tepelerinde bulunmaktadır.

3.5. *Saxifraga mollis*- *Lamium album* birliği (*Saxifraga mollis*- *Lamietum albi*) (Vural, 1996).

Alpin katın en üst sınırında 2950 m den yukarıda yer alan ve erozyonlu yerleri temsil eden *Centaurea appendicigerea*- *Senecio taraxicifolia* dağ çayırlarına bağlı olarak bulunmaktadır. Kaçkar ve Verçenik dağlarının doruklarından parçalanarak akan ve bu dorukların diplerine yığılarak biriken taşlı çakıllı , hareketli yamaçlarda gelişir. Bu yamaçlardaki tınlı bünyeye sahip topraklardaki organik madde oranı düşüktür. (% 1,30). Boyları 5- 20 cm arasında olup tek tabakalı dikey yapıya sahiptir. Floristik bileşim çok fakirdir. Türlerin toplam örtüş oranı % 40-55 arasındadır.

Bu birlik, Çamlıhemşin' de Yukarı Kavrun-Kaçkar Dağı' nda, Ortayayla Köyü-Verçenik Dağı'nda bulunmaktadır.

3.6. *Festuca lazistanica*- *F. woronowii* birliği (*Festucetum lazistanico-woronowii*) (Vural, 1996).

Bu birlik 2900 m'nin üzerinde erozyonlu, nispeten kurak ve kayalık yamaçlarda ortaya çıkar. Verçenik Dağı'nın güneybatı yamaçlarında yer alan bu birlik iki tabakalı dikey strükture sahiptir. Üst tabakanın baskın türü *Festuca woronowii*'dir. Birlik 2890-3000 m'ler arasından Verçenik Dağı'ndan alınan parsellerle ortaya konmuştur.

Floristik bileşim bakımından oldukça zengindir. Bitkilerin toplam örtme derecesi % 80- 90 arasındadır. Birliğin karakter türleri şunlardır:*Festuca woronowii* ssp. *woronowii*, *Festuca woronowii* ssp. *turcica*, *Chaerophyllum astrantiae*, *Tanacetum kotschyii*, *Allium djimilense*, *Nonea pulmonarioides*, *Festuca anatolic* ssp. *borealis*, *Festuca lazistanica* ssp. *lazistanica*, *Helictrotrichon argaeum*, *Senecio ovatifolius*, *Poa alpina* ssp. *fallax*, *Luzula spicata*, *Agrostris lazica*, *Pedicularis comosa*

Bu bitki topluluğu, Çamlıhemşin' de Verçenik Dağı' nın 2900- 3000 m ler arasında bulunmaktadır.

1.8.7.3. Araştırma Alanının Florası ve Endemizm Durumu

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, Avrupa-Sibirya fitocoğrafik bölgesinin Karadeniz (Euxine) provensinin, kolşik (Colchic) sektöründe yaklaşık 386 (%15.7) 'si Türkiye için

endemik olmak üzere 2460 türün yayılış gösterdiği belirtilmektedir (Güner vd, 1987; Anşın vd, 2002).

Bölge içinde Fırtına Vadisi çeşitli vejetasyon tipleri ve flora zenginliği ile diğer vadilerden belirgin bir farklılık ortaya koymaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi için yapılan flora çalışmalarının en kapsamlılarından biri olan “Rize Florası” (Güner vd, 1987) adlı çalışmaya bakıldığında, araştırma alanı ve sınırları civarına düşen bitki taksonu* sayısının yaklaşık olarak 850 olduğu görülmektedir. Bulunan bu sayının, Rize'nin tümünün çalışıldığı bir araştırmadan derlendiği dikkate alındığında, sadece çalışma alanını içeren tam alanlı bir taramada takson sayısının daha fazla olacağı açıktır.

Bu çalışmalar ve arazi gözlemleri sonucunda alanda varlığı kesin olarak saptanan endemik takson sayısı ise 116 olarak bulunmuştur (Şekil 17). Tüm Doğu Karadeniz Bölümü için toplam endemik sayısının 386 olduğu düşünülürse alanda varlığı saptanan 116 takson önemli bir sayıyı işaret etmektedir. Buna göre Kaçkar Dağları ve özellikle milli park ve yakın çevresi Doğu Karadeniz'deki endemik taksonların % 30'una yalnız başına ev sahipliği yapmaktadır. Çalışma alanının hemen batısında bulunan ve çok sayıda endemik tür barındıran Cimil ve Anzer (Ballıköy) alanları da değerlendirilirse, endemik bitki sayısının önemli oranda artacaktır.

Şekil 17. Araştırma alanında bulunan endemik bir bitki türü: *Centaurea helenioides*

* Takson: Tür, alttür, varyete gibi herhangi bir taksonomik dizindeki organizmaya verilen isim

Belirlenen 116 endemik bitki taksonunun familyaları ve dahil edildikleri IUCN-Red Data Book tehlike kategorileri belirlenmiştir (Tablo 39).

Sınıflandırmada kullanılan tehlike kategorileri kriterleri şu şekildedir (Ekim vd, 2000):

1- Çok Tehlikede (Critically Endangered)- **CR**: Çok yakın bir gelecekte popülasyonları zarar görebileceği düşünülen ve yok olma riski altında olan taksonlar,

2- Tehlikede (Endangered)- **EN**: Oldukça yüksek risk altında olup, yakın gelecekte yok olma tehlikesi altında ancak henüz "CR" kategorisine girmeyen taksonlar,

3- Zarar Görebilir-Vulnerable- **VU**: Doğada orta vadede tehdit altında olabileceği düşünülen ve birden fazla lokaliteden bilinen, şimdilik durumlarında tehlike olmayan, gelecekte korunmalarının sağlanması gereken taksonlar.

4- Az Tehdit Altında (Lower Risk)- **LR**: Popülasyonları iyi ve en az 5 lokaliteden bilinen taksonlar, üç alt kategorisi vardır.

a) Koruma Önlemi Gerektiren (Conservation Dependent)- **cd**

b) Tehdit Altına Girebilir (Near Threatened) - **nt**

c) En Az Endişe Verici (Least Concern)- **lc**

5- Veri Yetersiz (Data Deficient)- **DD**: Dağılım ve bolluğu hakkında bilgi yetersiz olan taksonlar dahil edilir.

Bu kategorilerden CR, EN ve VU tehdit altında olan ve özel önem gösterilmesi gereken türler olarak öne çıkmaktadır. Bir türün endemik olması o türün başka alanlarda olmadığını göstermesi bakımından önemli bir koruma önceliği vermekle birlikte bu endemik türlerin nesillerinin tehlikede olması ise çok daha önemli bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu kez bu türler dünyada tümüyle yok olma riski altına girmektedirler.

Araştırma alanında yayılış gösterdiği belirlenen endemik taksonlar ve bunların tehlike kategorilerindeki durumları Tablo 39 ve Tablo 40'da verilmektedir.

1.8.8. Araştırma Alanının Tarihsel Gelişimi

Rize İli'nin de içinde bulunduğu Doğu Karadeniz Bölümü, herhangi bir medeniyete merkezlik yapmadığı gibi, ilk çağda doğup gelişen medeniyetlerin ve bu çağda kurulan devletlerin de etki alanı dışında kalmıştır. Doğu Karadeniz'in başka bir özelliği ise güneyden zor geçit veren yüksek dağlarla çevrilmiş olması ve batıdan doğuya, doğudan batıya geçişi engelleyen ve zorlaştıran derin vadiler ve her mevsim bol

sulu akan ırmaklarla kesilmiş olmasıdır. Buna karşılık yapılan yüzey araştırmaları bölgenin yontma taş çağından sonra iskan gördüğünü ortaya koymuştur. M.Ö. 8. yy'dan başlayarak bölge Milet ve Fenikeli denizciler tarafından sıkça ziyaret edilmiş bu arada kolonileşmeler başlamıştır. M.Ö. 650-550 yılları arasında Milet'lilerin Karadeniz kıyılarında 100'e yakın koloni kurdukları bilinmektedir.

Doğu Karadeniz'in gerçek anlamında işgal edilmediği, Pontus dönemine kadar bölgede şehir devletleri yönetiminin sürdüğü kimi kaynaklardan anlaşılmaktadır. M.Ö. 547 yılından itibaren bu bölge dahil Anadolu'nun bütünü Perslerin yönetimi altına girmiştir. Bu dönemde Trabzon-Rize ve çevresi Pont satraplığına bağlanmıştır. M.Ö. 334 yılında İskender'in doğu seferi ile Pers hakimiyeti sona ermiş ve alan Pont satraplığının devamı olan Pontus Devleti sınırları içinde kalmıştır. Rize ve Çamlıhemşin ile ilgili tarihi gelişim şöyle özetlenebilir(Karpuz,1992; Ak, 2000):

Pontus Krallığı Dönemi: Büyük İskenderin ölümünden sonra bugünkü Doğu Karadeniz'i içine alan Pontus Krallığı kuruldu.

Pontus Krallığın dört bölgeye ayrılmıştı. Bu bölgelerden biri Kıyı Bölgesi Valiliği idi.Trabzon ve Rize Bölgesi Sannika adıyla bu valiliğe bağlı bulunuyordu. Pontus Krallığı döneminde sürekli yaşanan Pontus-Roma İmparatorluğu savaşlarının sonlarında ortaya çıkan halk ayaklanması üzerine kendini kölesine öldürten VI. Mithradedes hayatına ve imparatorluğuna son verdi. İmparatorluğun bütün toprakları M.Ö. 64 (veya M.Ö. 63) yılında Romalıların eline geçti (Karpuz,1992; Ak, 2000)

Roma Dönemi: Çeşitli kaynaklara göre Roma İmparatorluğu döneminde Trabzon ve çevresi yarı bağımsız bir eyalet olarak yönetilmiştir. Trabzon'un doğusunda Roma'ya bağlı Lazika Krallığı bulunuyordu. Lazika sınırları Kafkas Dağlarından Sürmene'ye kadar uzanıyordu.

Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında ikiye bölünmesiyle Rize ve çevresi Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)'nun sınırları içinde kaldı (Karpuz,1992; Ak, 2000).

Bizans Dönemi: Doğu Roma İmparatorluğu'nun ilk yıllarında Trabzon ve havalisi Polemanias Vilayeti içinde yer alıyordu. Bugünkü Rize Vilayeti'nin batı kısımları bu vilayete bağlı idi. Lazika Krallığı İmparatora vergi vermiyor fakat imparatorluğun doğu sınırlarını koruyordu.

Lazika Krallığı İran'da Part İmparatorluğu yerine kurulan Sasani İmparatorluğu'na (224-651) Bizanslılar tarafından verilen haraçlar karşılığı Bizans tarafında kaldı. Bu sırada Hıristiyanlık da yayılmaya başlamıştı (Karpuz,1992; Ak, 2000).

Selçuklular Dönemi: 1071 yılında Selçuklu İmparatorluğu'nun Bizanslılara galibiyeti ve bunun ardından Süleyman Şah'ın Anadolu'ya yayılma hareketi ile birlikte Malazgirt Savaşını izleyen yıllarda Karadeniz kıyıları ve Rize yöresi Türklerin egemenliğine girdi. Ancak bu geliş kalıcı olamamış ve kimi kaynaklarda 1075 yılında Trabzon'un geri alınmış olduğu ancak yaylalardaki Türkmenlerin buralardan uzaklaştırılmadığı söylenmektedir.

Trabzon İmparatorluğu Dönemi: 1204 yılında İstanbul Latinler tarafından işgal edilince Kafkasya'ya kaçan Alexios Komnenos, Gürcülerden yardım alarak bölgede bağımsız Trabzon İmparatorluğu'nu (Pontus Devleti) kurdu. Trabzon İmparatorluğu bir süre Selçuklulara vergi ödeyerek varlığını sürdürdü (Karpuz,1992; Ak, 2000).

Trabzon ve Rize Dağlarının güney kesimleri kimi zaman Türk beyliklerinin kimi zaman da Gürcülerin elinde bulunuyordu.

Akkoyunlu Türk Devleti zamanında (1350-1502) Rize'nin güney kesimlerine, Hemşin'e birçok Türk boyu yerleşmişti. Aşağı Çamlıca (Viçe) ve Ülküköy koç heykelleri bunun en açık delilleridir. Benzer koç heykellerinin Orta Asya kültür çevrelerinden geldiği bilinmektedir. Rize ve çevresinin Osmanlılara geçişi 1461'de Fatih'in Trabzon'u almasıyla olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi: Rize ile ve bu araştırmaya konu olan Çamlıhemşin ve çevresinin Osmanlılara geçmesi 1509'da gerçekleşti. Rize, Osmanlı Devleti zamanında da liman, nahiye ve kaza merkezi olarak önemini korumuştur. Fetihten sonra bölgeye Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Karaman ve Maraş'tan getirilen müslüman Türk ahali yerleştirilmiştir. Rize merkezinden başka Pazar kazasının 30 köyü, Hemşin İlçesinin ise 34 köyü bulunuyordu. Hemşin'in üç beldesi (nahiyesi) Hemşin, Karahemşin ve Eskanos (Kaptanpaşa)'ı idi ve iki kalesi vardı: Kale-i Bala (Varoş) ve Kale-i Zir (Aşağı Kale: Zil Kale). Yukarı kalede 40 nefer aşağı kalede ise 30 nefer bulunuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeşitli yönetim statüleriyle yönetilen Rize ve çevresi Osmanlıların son dönemlerinde Lazistan Sancağı olarak mecliste temsil edildi. I. Dünya Savaşında 6 Mart 1916 da Rize Ruslar tarafından işgal edildi. Erzincan

Mütarekesi'nin imzalanmasıyla (18 Aralık 1917) Ruslar Rize'den çekilmeye başladılar. 2 Mart 1918 de Türk askerleri Rize'ye girdi (Karpuz,1992; Ak, 2000).

Cumhuriyet Dönemi: İstiklal Savaşı kazanılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulunca Rize bir ara Artvin ile birleşerek Çoruh Vilayeti adını aldı. 1924 de çıkarılan yasa ile Sancak örgütü kaldırıldı. Lazistan Sancağı da kaldırılarak 20 Nisan 1924 tarihinde Rize tek başına vilayet oldu. Şimdiki Çamlıhemşin'in yukarı köyleri Pazar-Hemşin Nahiyesi'ne, aşağı kesim köyleri ise Ardeşen Nahiyesine bağlı idi. Ardeşen 1953 yılında ilçe olunca, Çamlıhemşin köylerinin Viçealtı bölümü Çamlıca adıyla Ardeşen'e bağlı bir nahiyeye oldu. Çamlıca, 27 Haziran 1957 yılında yürürlüğe giren 7033 sayılı Kanunla 1 Nisan 1961 tarihinde ilçe yapılarak Çamlıhemşin adını aldı (Çamlıhemşin,1993).

1.8.9. Araştırma Alanındaki Tarihi ve Kültürel Kaynaklar

Tarih boyunca çok farklı kültürlerin etkisinde kalan bölgede çok sayıda kale, manastır, köprü, cami ve konak bulunmaktadır. Rize İlinin önemli tarihsel değerleri arasında Zilkale, Kale-i Bala, Rize Kalesi, Cihar Kale gibi kaleler, camiler ve kesme taş kemer köprüler ve daha yakın zamandan günümüze ulaşan konaklar sayılabilir. Artvin ise özellikle kiliseler bakımından büyük bir zenginlik göstermektedir. Ancak Artvin'deki zengin tarihi mirasın ancak küçük bir bölümü, çalışma alanının Artvin bölümü sınırları yakınında bulunmaktadır.

Özellikle araştırma alanı içinde ve hemen yakınında bulunan tarihi eserlere ilişkin özet bilgiler şöyledir.

1.8.9.1. Tarihi Eserler

1- Zir Kale (Zil Kale, Kale-i Zir: Aşağı Kale)

Bölgenin en dikkate değer eserlerinden birisidir (Şekil 18). İlçe merkezinin 15 km güneyinde, Fırtına Deresi'nin batı yamaçları üzerinde kurulmuştur. Kalenin inşa edildiği sarp kaya kütlesi denizden 750 m, dere yatağından yaklaşık 100 metre yüksekliktedir (Karpuz, 1992).

Bir başka kaynak ise dereden yüksekliği 180 m olarak bildirmektedir (Sinclair, 1989). Kalenin planı muntazam değildir. Duvarlarda yine düzensiz olarak moloz taşlar kullanılmıştır. Bazı kısımlarda balıksırtı duvar tekniği uygulanmıştır. Kale; dış surlar, orta surlar ve iç kaleden meydana gelmektedir ve doğal bir kaya kütlesi üzerine kurulmuştur. En önemli yapı olan kulenin duvar kalınlığı 2 metredir.

Şekil 18. Bir ortaçağ kalesi olan Zir Kalenin Kuzeyden görünüşü.

Dört katlı olduğu duvardaki hatıl izleri ve giriş deliklerinden anlaşılmaktadır. Duvarlar üzerinde güneydoğu (vadi) yönünde kemerli pencereler, diğer taraflarda mazgal delikleri bulunmaktadır. Duvarlar içerisinde dikey uzanan boru yuvaları belki de kapanmış sarnıçlara su akıtyordu.

Kalenin kesin yapılış tarihini belirtecek veriler yoktur. Mimari unsurlar da buna olanak vermemektedir. Bryer kalenin Trabzon Komnenosları zamanında (14-15. yüzyıl) yerel derebeyleri tarafından yapılmış olabileceğini belirtmektedir (Karpuz,1992). Bu konuda Sinclair (1989), kalenin ortaçağa veya Osmanlı periyoduna ait olduğunu bildirmektedir.

Osmanlıların bölgeyi fethinden sonra kale kullanılmaya devam etmiştir. 16. yüzyıl başlarında hazırlanan tahrir defterinde kalenin adı Kale-i Zir (Aşağı Kale) olarak geçmektedir.

İç kalede bu kule yakınındaki yıkıntılar ve kaçak kazı yerlerinden iki el topu bulunarak Trabzon Müzesi'ne getirilmiştir. Bulunan iki el topu 1979 yılında Trabzon Müzesi'ne 440 (79-1-1) ve 441 (79-1-2) numaralarla envantere kayıt edilmiştir. Pirinçten döküm olarak yapılmış ve birbirinin benzeri olan topların uzunlukları 26 cm namlu iç çapları ise 4-4.5 cm'dir. Gövde üzerinde arkada ateşleme deliği bulunmaktadır. 441 nolu topun gövdesi ve namlusu üzerinde yedi süs halkası bulunmaktadır. Bu toplar Osmanlı dönemine tarihlendirilmektedir (Karpuz,1992).

Kale ve kurulu olduğu alan Kùltür Bakanlığı tarafından “1. Derece Arkeolojik Sit” olarak ilan edilmiştir.

2- Kale-i Balâ (Yukarı Kale, Varoş Kale)

Literatürde Varoş Kale adı ile de anılan kale, Hisarcık Köyü sınırlarında, Çamlıhemşin İlçesi’nden yaklaşık 40 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Eski dönemlerde çevresinde bazı kışlakların yer aldığı Kale-i Balâ, Tatos Geçidi yakınlarında Fırtına Deresi Vadisi’ne hakim tepede kurulmuştur. Mimarisi ve işçiliği kalenin Zir Kale ile aynı dönemde yapıldığını vurgulamaktadır (Karpuz, 1992). Sinclair (1989); kaleyi ortaçağ dönemi yapısı olarak nitelendirmekte ancak ait olduğu kùltür hakkında bilgi vermemektedir.

Ortalama uzunluğu 70 m, genişliği 40 m olan yapı, dikdörtgen tabanına sahip, batısı dere tabanına bakan yamaç, doğu, güney ve kuzeyi sarp kayalık bir arazi üzerindedir. Giriş kapısı kuzeybatıdadır (Sinclair, 1989). Bugünkü durumu harabe olan kalenin duvar kalınlıkları 0,5-1,5 metre arasındadır (Şekil 19). Kayıtlara göre Kale-i Balâ, 16. yy. başlarında yaklaşık 40 askerin görev yaptığı bir nokta konumunda bulunmaktaydı.

Yukarı Kale (Kale-i Balâ) çalışma alanında yer alan iki adet 1. Derece Arkeolojik Sit Alanından biridir.

Şekil 19. Yukarı Kale (Kale-i Bala, Varoş Kale)’nin görünüşü.

3- Elevit Kalıntıları

Çalışma alanı içerisinde Elevit Yaylası'nın hemen yukarı bölümlerinde bir kilise olduğu rivayet edilmektedir. Halk bu bölümden "kilise mevki" adıyla söz etmektedir. Kurulu olduğu bölümde bir su kaynağı ve çok az miktarda kesme taşlar bulunmaktadır. Hemen alt bölümünde ise tarım yapıldığı izlenimi veren teraslar bugün bile belirgindir. Konumsal olarak değerlendirildiğinde aynı anda Tirovit, Hacivanak ve bunların birleşip devam ettiği Elevit vadilerinin üçünü birden gören hakim bir noktadadır. Ayrıca kimi kaynaklar Elevit Yaylası'nda ünlü bir manastırdan söz etmektedir (AŞIT, 1996). Aziz Haçik Manastırı muhtemelen Haçivanak (vanak: yerleşim,yayla) Yaylası'na da adını vermiştir. Başka bir kaynak ise Haçivanak (Haçevanak) adının "küçük haç manastırı" olarak açıklamaktadır (Nişanyan,Nişanyan,2001). Ancak yerel halk "vanak" kelimesini toplu yerleşim yerlerini tanımlamak için örneğin "bizim vanak yüz evden oluşur" şeklinde kullanmaktadırlar. Bu bilgiler değerlendirildiğinde Haçivanak Yaylasının Haçik Manastırının ve Elevit Yerleşiminin -bugün olduğu gibi- bir yaylası olduğu düşüncesi daha ağır basmaktadır.

4-Şenköy Camisi

Son derece eğimli bir arazide yapılmıştır. İki katlı bir camidir. Zemin kat taş duvarlı, esas kat bütünüyle ahşaptır. Geniş saçaklı olan caminin dört omuzlu kiremit kaplı bir çatısı vardır. Yaklaşık olarak 6.5 m x 5.5 m boyutlarındaki caminin zemin katı zamanında medrese-mektedir olarak kullanılıyordu. Ahşap süsleme sadece mahfil korkuluğunda ve minberde görülür. Nakış ve kalem işi süslemeler sadedir. Cami 1900 yılında köy halkı tarafından yapılmıştır (Karpuz,1992; Rize,1998)

5- Şenyuva Güney Mahalle Camisi

Çalışma alanının hemen dışındaki Şenyuva Köyünde bulunmaktadır. Eğimli bir arazide kurulmuş, iki katlı, kesme taş duvarlı, kırma çatılı bir yapıdır. 19. Yüzyılın sonlarında yapılmıştır. Zemin kat medresedir ve ahşap olarak bölümlere sahiptir. Girişin üzerinde ahşap mahfil yer alır. Cami süsleme bakımından zengin değildir. Kesin yapılış tarihi bilinmiyor. Batı tarafındaki çeşme üzerinde 1309 (1891) tarihi okunmaktadır. Cami de bu yıllarda yapılmış olmalıdır

6-Ülkököy Koç Heykeli

Bu heykel çalışma alanı yakınlarında bulunan Çamlıhemşin İlçesi Ülkököy Camialtı Mahallesinde eski mezarlık mevkinde 3 parça halinde (kırık) bulunmuştur.

Yaklaşık 1.30 m uzunluğunda 45 cm yüksekliğindedir. Geçtiğimiz yıllarda Rize Müzesi'ne getirilerek 201 numara ile envantere kaydedilmiş ve bahçede sergilenmeye başlanmıştır (Karpuz, 1992). Ancak burada heykelin kafa bölümü bulunmamaktadır. At koyun ve koç heykelleri Orta Asya kaynaklıdır. İslam öncesi dönemde Türkler tarafından mezar taşı olarak kullanılmıştır. Bu gelenek İslami dönemde de devam etmiştir.

7- Şenyuva Köprüsü

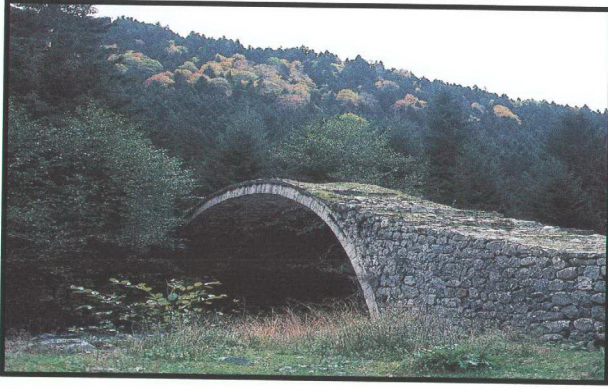
Çalışma alanı yakınında ve milli parkın girişine 7 km mesafede bulunmaktadır. Eski adıyla Cinciva Köprüsü bölgenin yaygın taş köprülerinin en büyüklerinden birisidir. Tek bir kemerle Fırtına Deresi geçilmiştir. Ayrıca korkuluk duvarı tamir edilerek üzerine demir bir kısım eklenmiştir. Köyün yaşlı kişileri köprünün 1699 tarihli bir kitabesinin 1946 yılındaki selde kaybolduğunu belirtmektedirler. Bu bilgiye göre yapı bölgenin en eski köprülerinden biridir (Şekil 20). Batı ayağının kaynak (menba) yönünden bir koruma duvarı bulunmaktadır. Kuzeybatı tarafında ise eski bir mezarlık vardır. Bu mezarlıkta sanat değeri yüksek eski mezar taşları bulunmaktadır.

Şekil 20. Bölgede bilinen en eski köprü: Şenyuva Köprüsü. Yapım tarihi: 1699

8-Çat Köprüsü

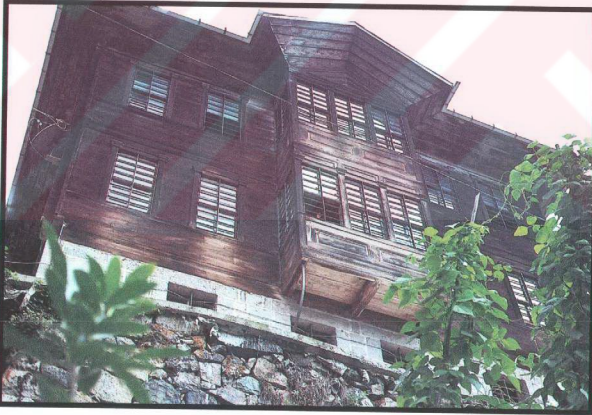
Çalışma alanını içinde Çamlıhemşin bölümündeki tek kemer köprüdür. Çat-Elevit yolu 2. km üzerinde bulunmaktadır. Yapılış tarihi hakkında bilgi yoktur. Ancak en az yüz yıllık olduğu tahmin edilmektedir (Şekil 21).

Şekil 21. Çat köprüsü genel görünümü

9-Geleneksel Mimari ve Konaklar

Çamlıhemşin ve civar yerleşimlerde bulunan tarihi konaklar son derece önemli bir kültürel miras olarak dikkati çekmektedir (Şekil 22). Özellikle Konaklar (Makrevis)

Şekil 22. Çamlıhemşin-Konaklar Mahallesindeki tarihi konaklardan biri

Mahallesinde bulunan bu evler oldukça etkileyici ve sağlam bir durumda bulunmaktadır. Dünya Savaşından önce Rusya'da kazanılan paralarla inşa edilen bu konakların temel özelliği dış cephelerde ağırlıklı olarak taş malzeme kullanılarak yapılması ve bu malzemenin iç mekanda yerini tamamen ahşaba bırakmasıdır.

Şekil 23. Çamlıhemşin’de bulunan tarihi konakların en önemli detaylarından mutfak bölümü ve kemerli taş ocağı

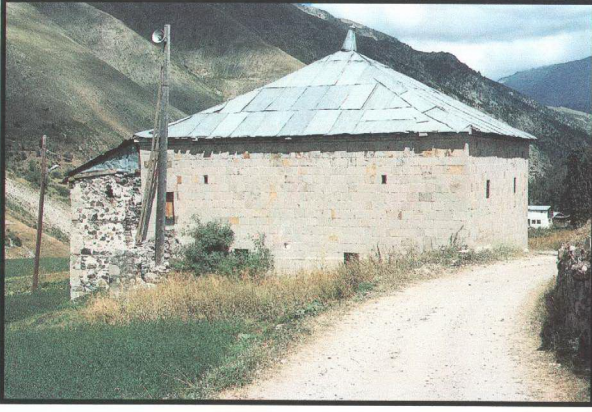
Bazı konaklarda alt katta tamamen taş kullanılıp üzerine dolma taş tekniği ile ahşap-taş bileşimi oturtulmuş, kimi konaklarda da üst katlar boğaz geçme tekniği ile tamamen ahşaptan yapılmıştır. Ancak bu evlerin mutfak bölümlerinde kemerli taş ocaklar inşa edilmiştir (Şekil 23). Büyük konaklarda ise her odada ayrıca duşluk ve çok güzel taş işlemeli şömineler görülmektedir. Böyle büyük konakların alt katında ise çok güzel inşa edilmiş at ve inek ahırları vardır. Bu bölümlerin tavan ve duvarlarının genelde eski tip pres tuğla ya da taş ile kaplı olduğu görülmektedir.

10- Yaylalar Köprüsü

Çalışma alanının bir bölümünü oluşturan Yusufeli Yaylalar Köyü içerisinde bulunan bu tarihi kemer köprüünün kitabesi bulunmadığı için kesin yapılış tarihi bilinmiyor. Ancak yörede yaygın olarak bulunan köprülere olan benzerliği nedeniyle XVIII. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir (Aytekin, 1999).

11-Yaylalar Köyü Camisi

Onarım kitabesine göre yapı, 1891(H.1309) yılında yenilenmiştir. Böylece yapının bu tarihten önce inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ancak özgün durumu ile ilgili bir tarih yada kayıt bulunamamıştır (Aytekin, 1999). Zaman içerisinde çığ ve diğer nedenlerle oluşan problemler nedeniyle köylülerce çeşitli tamiratlar yapılmakta olan cami ibadete açık bulunmaktadır (Şekil 24).

Şekil 24. Yusufeli Yaylalar Köyü Camisi

12-Altıparmak (Parhal) Manastırı

Artvin’de bulunan en önemli tarihi eserlerden biridir. Manastır, Kaçkar Dağları Milli Parkı ve aynı zamanda araştırma alanı güney doğu bölümünü oluşturan Altıparmak (Parhal) Vadisi içerisindeki Parhal Köyü’ndedir. Milli park alanına 24 km mesafede, Yusufeli İlçe Merkezine ise yaklaşık 35 km uzaklıktadır.

973 tarihinde yazıldığı bilinen Parhal İncili’ne göre manastır, Bagrathlı Krallarından II. Bagrat Döneminde (958-994) inşa edilmiştir. Büyük Aleksandr zamanında (1412-1442) kilisenin güney cephesine kapı sundurması eklenmiştir. Yine kilisenin çeşitli kitabelerine göre yapı, XV. yüzyılda ve ardından tahminen 1518 yılında tamirat geçirmiştir (Aytekin,1999). Yapı halen köylülerce cami olarak kullanılmaktadır.

13- Bostancı (Utav) Kalesi

Yusufeli İlçesi’ne 19 km, milli park sınırına ise yaklaşık 40 km mesafedeki Bostancı Köyü yakınında som kaya bloku üzerinde bulunmaktadır. Bu eserle ilgili herhangi bir yazılı kaynağa ulaşılamamıştır. Ancak tipi itibariyle bir ortaçağ yapısı olmalıdır. Bulunduğu yer ve büyüklüğü değerlendirildiğinde bir kaleden çok gözetleme işlevi gören bir karakol olduğu düşünülmektedir (Şekil 25). Bu kale dışında Yusufeli İlçesine 5 km uzaklıkta Bahçeli (Kisporat) Köyü yakınında bir kale daha bulunmaktadır. Ancak bu yapı ile ilgili bir bilgi elde edilememiştir.

Şekil 25. Bostancı (Utav) Kalesi

1.8.9.2. Kültürel Çevre ve Folklor

Önceki bölümlerde “Kültürel Kaynaklar” ile “Folklor” başlıkları altında belirtildiği üzere kültür ya da uygarlık, insanın bir toplumun üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve göreneklerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür. Bütün sosyal ve beşeri bilimler gibi folklor da “kültür” tanımıyla yakından ilgilidir. Her folklor ürünü belli bir kültür içinde oluşur ve canlılığını sürdürmektedir. Kültürden ayrılmaz bir öge olan folklor; geleneksel giyimden mimariye, halk danslarından yemek kültürüne, yaşama biçimi ve alışkanlıklara kadar birçok konuyu kapsamaktadır. Canlılığını ve otantikliğini koruyan folklorik unsurların değişen koruma kavramı içinde ve kırsal turizm anlayışında son derece önemli bir ağırlığı bulunmaktadır.

Bu tür folklorik değerler, başka kültürleri tanımak amacı ile seyahat eden turist için önemli bir fırsat olduğu Kastamonu yöresi için yapılan bir çalışmada da ortaya çıkmıştır. Folklorik kaynakların turistik tercihlerde önemi hakkındaki anket sorusuna verilen cevaplara göre katılımcıların % 86.5’i konuyu, ya “önemli” (% 54.5) ya da “çok önemli” (% 32) bulmuştur. Bu faktörü “önemsiz” bulanların oranı ise yalnızca % 13.5’dir. Bu durumda, efsaneler, halkoyunları, geleneksel giyim gibi unsurları içeren folklorik değerler önemli bir ağırlık oranına sahip olmaktadır (Kalem, 2001).

Araştırma alanı ve yakın kültürel çevresi zengin bir folklorik mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar söylencelerden, yemek kültürüne ve oyunlara kadar büyük çeşitlilik arz ederler.

1.8.9.2.1. Söylenceler (Efsaneler)

Söylenceler eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları ya da olayları konu edinen hayali veya abartılı hikayelerdir. Bu hikayelerin ilgili yerlerin kültürel mirasını zenginleştiren folklorik öğelerdir. Araştırma alanında yaygın olarak bilinen iki söylence bulunmaktadır. Bunlardan biri Ayder'den geçen dereye de adını veren "Hala Deresi Efsanesi" diğeri ise "Cazı (Cadı) Babaanne" efsanesidir.

Hala Efsanesi; sevdiğine kavuşmak için dereyi geçmek isteyen Hala isimli bir kadının derenin azgın sularına kapılıp ölmesine ve o günden sonra Ayder Deresi'nin Hala Deresi, köyün ise Hala Köyü adını almasına dayanmaktadır.

Cazı (cadı) Babaanne ise; doğumlarının ardından iki gün içinde ölen üç çocuğunun aslında bir cadı olup, örümceğe dönüşen babaanneleri tarafından öldürüldüğüne inanılan bir efsanedir (Anonim, 1999). Bu efsane ile ilgili köylüler değişik bazı detaylar da vermektedir. Şöyle ki; bu cadının örümcek olduğu konusunda ortak görüş olmakla birlikte bazen ocak üstünde yemek kaplarının asıldığı zincir (klemuri, keremuli) yardımıyla bacadan inip çocukları boğduğuna inanılmış, bazen de bu örümcek belli hayvanların üzerinde bulunarak çocuklara ulaşmış.

Artık çok yaygın olmamakla birlikte gene de önemli oranda inanıldığı görülen bu söylencelerin aslında gerçek yaşam pratiklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Birinci söylence insanların derenin yüksek olduğu zamanlarda geçilmemesi için bir uyarı içerdiği, ikinci söylencenin ise o zamanlar çok yaygın olan çocuk ölümlerine bir gerekçe olarak ortaya çıktığı ve dar çevreli, kapalı bir toplumda söylene söylene güçlü bir yer edindiği anlaşılmaktadır.

Son yıllarda özellikle İsrail'li turistlerin gelişi ile bir bağlantısı olduğu düşünülen bir söylence öne çıkmaya başlamıştır. Buna göre, Çamlıhemşin-Ortan Köyü'nde bulunan bir mezar, İshak ile Havva'dan olma Meryem'in mezarıdır. Eski çağlarda Hemşin'in yaşlıları buraya gelirler ve ölümü beklerlermiş. Ancak bu söylence yörede yaygın olarak bilinmemektedir.

Yörede yaygın bazı inançların ise, perî ya da cinlerle ilişkili olduğu görülmektedir. Örneğin, Ayder yukarısındaki büyük şelalenin sağ tarafındaki kayanın şekli, "perili beşik"

(çıka onseli) olarak adlandırılmaktadır. Araştırma alanının kuzey doğu sınırının hemen dışında, Altıparmak Dağları'nın batı eteklerinde bulunan Avusor Gölü'nde gelen suda perilerin banyo yaptığı, bu nedenle sabah ve akşam saatlerinde göle gidilmediği ve bu saatlerde gidilirse cin çarpacağına inanılmaktadır.

Yine eskiden bugüne kadar gelmiş olan ve günümüzde de yaygın olarak uygulanan bir başka inanç ise kaybolan hayvanların korunması ile ilgilidir. Sis ya da başka nedenle hayvanı kaybolan kişi, köyün dini alimlerinden birine giderek yardım istemektedir. Bu şahıs kaybolan hayvan sayısı kadar taşa bazı dualar okumakta ve bu taşları ters çevrilmiş bir tas içine hapsedmekte bir anlamda hayvanları korumaya almaktadır. Böylece kaybolan hayvanların arazide bulunduğu sürece, kurt, ayı gibi yaban hayvanlarından korunacağına hatta korunduğuna inanılmaktadır.

Çamlıhemşin civarında bir başka eski inanış ise, araştırma alanı içinde, Çat-Kale yol ayrımı yakınlarındaki ayazma (kutsal su: hagiasma) ile ilgilidir. Bu inanışa göre eski çağlarda burada yaşayan toplumun gençleri, evlenmeden önce bu kutsal su ile yıkanmışlardır. Günümüzde buradaki küçük ırmak ve mevki, "ayazma" adı ile anılmaktadır.

Başka bir inanış ise bazı alanlar hakkında söylenen 'beddualı' yakıştırmasıdır. Örneğin Avusor Yaylası'na çıkış ve iniş tarihleri konusunda toplum kuralına uyulması ile ilgili 100 kez beddua edildiğine inanılmaktadır. Yine Topluca Camisi'nin üzerindeki korunun da beddualı olduğuna inanılmakta ve buradan ağaç kesilmemektedir. Ayrıca Kale-i Bala (Yukarı Kale) üzerindeki ormanlar da beddualı olarak bilinmektedir. Çevrede neredeyse orman kalmamasına rağmen bu orman parçası halen oldukça sağlıklı görülmektedir. Bu inanışların; kullanım hakkının insanlara adil pay edilmesi ve toplumun bazı ortak çıkarı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Özellikle çığların önemli sorun olduğu Çamlıhemşin yöresinde dini inanışlarla bağlantıya getirerek korumayı sağlamak en geçerli yol olmalıydı. Böylece, bir kültürün en önemli öğeleri olan ekosistem, zaman, gelenek ve inanç halk tarafından çeşitli bağlantılarla çok güçlü şekilde bir araya getirilmiş ve günümüze kadar ulaştırılmıştır.

Çalışma alanı içinde Artvin-Yusufeli İlçesi Yaylalar Köyü'nde de benzeri inanışları görmek mümkündür. Örneğin Yaylalar (Hevek) Köyü üzerindeki yaşlı sarıçam ormanları aynı şekilde beddualı bilinmekte ve buradan odun, kozalak ya da dal gibi herhangi bir şekilde yararlananın çocuğuna veya hayvanlarına kötü şeyler olacağına inanılmaktadır. Bu inanışın da alanda görülen en önemli doğal afet olan çığdan korunmak için ortaya atıldığı bu nedenle de 2200 m yüksekliğe rağmen ormanların son derece sağlıklı olduğu

görülmektedir. Bu ormanlarda herhangi bir teknik ormancılık çalışması da köylülerce engellenmektedir. Ayrıca son yıllarda pek uyulmamakla birlikte, pencerelerin önüne çalı dikilerek şeytan, cin çarpmasına karşı bir önlem alındığı da söylenmektedir.

Ancak yörenin çeşitli tarihi eserlere sahip olması çok sayıda define söylencesini de günümüze kadar taşımıştır. Zir Kale'nin karşısındaki büyük blok kayanın dibinden büyük miktarda define çıkarıldığı bugün bile konuşulmaktadır. Aynı düşüncenin ürünü olarak diğer tüm kale ve konak diplerinde, Hala, Ülkü, Çayırdüzü gibi köylerde de define olduğuna inanılmaktadır. Bu umut son derece canlı yaşamaktadır. O kadar ki, yörenin Türk yurdu olmasından sonra Rusya'daki kimi halkların "Türklerin katırlarındaki nalların altın olduğunu görürsek bizim altınları buldular demektir" şeklindeki sözlerine atıfta bulunulmakta ve alandaki saklı altınların boyutu vurgulanmaya çalışılmaktadır.

1.8.9.2.2. Batıl İnançlar

Ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi Çamlıhemşin yöresinde de çeşitli batıl inançlar günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bunlar arasında en yaygın olanları: Köpek uluması yakın civarda birinin öleceğini işaret ettiği için, uluyan köpeğe "kendi etini ye" denmesi; evin önünde bir kuşun ötmesinin hayırlı bir habere yorulması; çocukların süt dişinin sökülmesinin ardından yenisinin erken gelmesi için besleme çekilerek dama atılması, hamur yoğurulması sırasında bir parça hamurun dışarı sıçramasının misafir geleceğine yorulması bu inançlardan bazılarıdır. Ayrıca köpeğin hemen konut kapısı önüne bağlanması, eve meleklerin girmesine engel olması nedeniyle arzu edilmemekte, bu yüzden köpekler daima giriş kapısı uzağında ya da mümkünse altında bağlanmaktadır. Evlerde nazara karşı koç boynuzu asılmaktadır ki bu davranışın aynı zamanda bir Türk inancı olduğu da bilinmektedir. Yine atlara, katırlara, boğalara ve sığırlara nazar boncuğu takılması, özellikle lider sığırın çok süslenmesi, hep nazara karşı inanışların bir yansıması olarak uygulanmaktadır.

Çok yaygın olmamakla birlikte iki bayram arası evlenmeme, gidenin arkasından su dökmeye, gibi bazı batıl inançlar yörede de varlığını sürdürmektedir.

1.8.9.2.3. Halk Oyunları

Halk oyunları bir yörenin tanınmasını sağlayan folklorik zenginliğinin en önemli unsurlarından biridir. Çünkü halk oyunları ortaya çıktığı yörenin, ekonomik, doğal, kültürel, sosyal ve tarihsel özelliklerinin bir yansımasıdır. Bu nedenle çok zengin bir coğrafi çeşitlilik gösteren Anadolu, halk kültürü özellikleri bakımından da büyük bir

zenginliğe ev sahipliği yapmaktadır. Her bölge hatta aynı bölge içinde her yöre kendi sosyo kültürel ve doğal özelliklerine uygun oyunlar geliştirmiştir. Örneğin, zeybek, Ege Bölgesi; misket, İç Anadolu; bar ve kafkas oyunları, Kuzeydoğu Anadolu; horon ise Doğu Karadeniz'e özgü oyunlar olarak bilinirler. Bu sayılar Anadolu için bölge ve yörelere göre sınıflandırıldığında, dünyada eşi bulunmayan bir folklor ve halk oyunları çeşitliliği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmaya konu olan bölge halk oyunları yönünden son derece zengin bir durumdadır. Temel halkoyunu olarak görülen horon, yaklaşık 25 ayrı ahenk ve figürü ile adeta yemek gibi yaşamın ayrılmaz bir parçası durumundadır. Yayla zamanı en fazla 4 kişinin bir araya gelmesi horon kurulması için yeterli bir nedendir. Ayder Yaylası ve diğer yüksek yaylaların hepsinde erken saatlerde başlayan horon, kadınlı erkekli toplu halde gecenin geç saatlerine kadar sürmektedir.

Horon tulum adı verilen bir çalgı eşliğinde daire şeklinde oyuncuların el ele tutuşmasıyla oynanır. Horon, baş tutan (hovarda) ya da horoncu adı verilen bir kişi tarafından yönetilir. Horonun yavaşlayıp hızlanması ya da figür değiştirilmesi onun komutlarıyla olur. Çok ender de olsa tulumun olmadığı hallerde karşılıklı türkülerle de horon oynanabilir. Konuyla ilgili geniş bilgiler verilen bir kaynakta ise, oynanan oyunlar 32 ayrı ahenk ve figürde olup, başlıcaları; Rize, Hemşin, Yüksek Hemşin, Papilat, Memetina, Bakos, Aleka, Ğvant, Amlakit gibi isimlerle anılırlar (Anonim,1999).

Horonun başlıca çalgısı olan tulum ise; Kafkasya'dan geldiği söylenen ve genellikle oğlak derisinden yapılan üfleme bir çalgıdır. Oğlak derisi kesilmeden tümden çıkarılır, tüyleri temizlendikten sonra ayakları son kısımlarından kesilir. İçine hava dolan gövde bölümüne "guda" denir. Ön ayaklarından birine üfleme kamışı olan "lülük", arka ayaklarından birine ise ses çıkaran bölüm olan "nav" bağlanır ve böylece tulum tamamlanmış olur.

1.8.9.2.4 Yaylacılık Etkinlikleri

Yaylacılık tüm Doğu Karadeniz'de olduğu gibi Çamlıhemşin'de de geçmişten günümüze kadar ulaşan ekonomik bir etkinliktir. Son yıllarda toplumun ekonomik ve sosyal değişimlerinin de etkisiyle yeni geçim kaynaklarının bulunması ve göç nedeniyle yaylacılık, ekonomik bir aktiviteden sosyal ve turistik bir etkinliğe dönmüştür. Bu sürece bağlı olarak geleneksel yayla biçimleri de tamamen olmasa da şekil değiştirerek yeni bir tatil (rekreasyon) biçimine dönüşmüştür. Ancak eski geleneksel yaylacılık bir bölüm

Hemşin’li tarafından sürdürülmekte ve yaylacılığı bir tatil etkinliği olarak sürdürenler de bu sürece dinlenme amacıyla belli süreler için eşlik etmektedirler. Yaylacılık geleneği çeşitli aşamalardan oluşmaktadır.

Yayla göçü öncesi yapılan çalışmalar mevsimsel durumla çok ilgili bulunmaktadır. Çıkılacak yayla ve civarındaki meraların hayvan otlatmaya uygun olup olmadığına karar vermek üzere öncelikle yaylaya bir temsilci gönderilir ve kişinin vereceği rapora göre göçün başlangıç tarihi belirlenir. Günümüzde çoğu yaylaya araç yolu ulaştığı için çok zaman durum tespiti göçe çıkacak kişilerce de kolaylıkla yapılmaktadır. Yaylaya çıkış zamanı, genellikle çıkılacak olan yaylanın yüksekliğine bağlı olarak değişmekle birlikte Kaçkar Dağları’nda bulunan yaylalar için 15 Nisan tarihinden itibaren başlamaktadır. Ancak son 25 yıldır özellikle sahil kesimlerinden gelen insanların yayla çıkış zamanları bir başka ekonomik uğraşı olan çayın ilk sürgününün satılmasının ardından başlamakta ve buna göre yaylaya çıkışlar 20-25 Mayıs’a kadar uzayabilmektedir. Alçak yaylalarda 1-2 haftalık kalıştan sonra, daha yüksekteki meraların yeteri ölçüde ot tutmalarının ardından yüksek yaylalara çıkılır. Araba yolu olan yaylalarda göç eskisi gibi toplu halde çalgılı oyunlu değil, kamyonetlerle yapılmaktadır. Yüksek yaylalarda yerel halkın “göç kovan” ya da “vargit” adını verdikleri acı çiğdemlerin (*Colchicum speciosum*) açması ise geri dönüş işareti sayılmaktadır. Artık havalar yeteri kadar soğumuştur ve tekrar alçak yaylalara ya da köye dönüş zamanı gelmiştir. Ancak dönüş vaktini belirleyen etmenlerin başında çocukların okul açılış tarihleri gelmektedir. Bu yüzden yaylalarda son günlere kadar hep yaşlılar kalmaktadır. Yüksek yaylalardan dönüş, Ekim ayı ortalarını bulmaktadır.

Yayla halkı eskiden yayla göçlerinin ve dönüşlerinin topluca yapılan, yıl boyu beklenen bir şölen olduğunu, sığırların süslendiğini, insanların en güzel yayla giysilerini giydiklerini anlatmaktadırlar. Ancak günümüzde benzeri özel törenlerin artık olmadığı söylenmektedir.

1.8.9.2.4.1. Yayla Yaşamı

Yaylada göze çarpan belirli bir işbölümü olmasına rağmen Karadeniz’in diğer yörelerinde olduğu gibi günlük işlerin ağırlıklı bölümü kadınlar tarafından yapılmaktadır. Evin tüm işleri (yemek, temizlik ve çamaşır yıkama) ve sığırların sağımı ve bakımı kadınlara aittir. Çoğunlukla kadınlar aynı zamanda elde edilen sütü işleyerek yağ, peynir, çökelek gibi süt ürünlerinin üretilmesi işini de üstlenmişlerdir. Erkekler ve çocuklar daha çok hayvanların otlağa yayılması ve akşam geri getirilmesinden ve yayla evlerinin

bakımından, onarımından sorumludur. Bazen sağım işlerine de yardım etmektedirler. Hayvanı olmayan yayla sakinlerinin erkekleri ise yayla kıraathanesinde zaman geçirmektedirler. Akşam saatleri ise, hava şartlarının izin verdiği ölçüde eğlence ve horonla geçirilmektedir.

Yaylada özellikle de orman üstünde bulunan yaylalarda yakıt önemli bir sorun durumundadır. Tüpgaz, yemek pişirme için kullanılmakla birlikte ısınmak için çevrede bulunan orman güllerinden ya da ormanlardan faydalanılmaktadır. Yüksek yaylaların çoğunda ise “tezek” halen en geçerli yakıt olma özelliğini korumaktadır. Sıraköy, Ortaköy, Ortaklar, Palovit, Tirovit, Hacıvanak, Hastaf, Dübe, Amlakit, Yukarı Kavron, Apivanak, Verçenik ve Başyayla gibi yerleşimlerde tezek kullanılmaktadır. Ancak tezek temel enerji kaynağı durumunda değildir. Kırsal yerleşmelerin temel özelliklerinden olan doğal kaynaklara bağımlılık, çalışma alanında en fazla orman kaynakları üzerinde baskı ögesi olmaktadır. Orman içi yerleşimlerde ormana olan baskılar orman sınırının hemen üzerindeki yaylalarda ormangülü topluluklarına yönelmiştir. Aşırı odun tüketimi alanda yerleşik kuş topluluklarından olan ur keklik ve dağ horozu habitatlarına büyük zararlar vermektedir. Orman güllerinin aşırı kesimi aynı zamanda çığ oluşumlarını da kolaylaştırmaktadır.

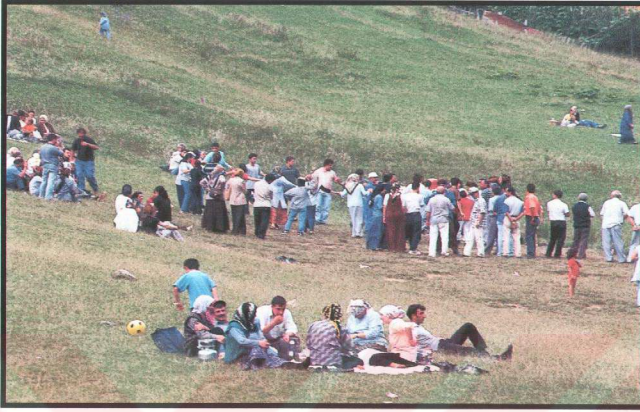
1.8.9.2.4.2. Yayla Şenlikleri

Doğu Karadeniz’in hemen tüm yaylasında yayla şenlikleri yapılmaktadır. Ancak bunlar arasında en geleneksel ve en sistemli olanları Rize yaylalarında özellikle de Çamlıhemşin yaylalarında yapılmakta olan “Vartavor” ve “Hodoç” şenlikleridir.

Vartavor Şenliği

Vartavor (Vartevor), halk arasında yayla ortası şenliği olarak da adlandırılan bir şenliktir. Yaylada belli bir süre çalışan ve yorulan halkın Ağustos ayının başlarında yaptığı eğlencelerdir. Eskiden 2-3 hafta sürdüğü söylenen şenlik, yayla halkının bölüm bölüm yaylaya gelmeleri ve gurbette olan ya da çay üreticisi olan yaylacıların şenliğin başlama tarihlerinden sonra gelmeleri nedenlerinden şenliğin başlama tarihlerinde değişme ve gecikmeler görülmekte ve şenlik süresi en fazla bir hafta ile sınırlı kalmaktadır. Bunun yanında şenlik başlama tarihleri de farklılıklar gösterebilmekte, örneğin; Ayder’de Ağustos başı, Sıraköy ve Ortaköy yaylalarında Ağustos ortası, Amlakit ve Samistal Yaylasında ise Ağustos sonuna rastlayabilmektedir. Vartavor’un özünü horonlu, türkülü, tulumlu eğlence ve gezintiler oluşturur. Erkekler gündüz belirli su başlarına gidip

eğlenirler. Akşam ise önceden belirlenmiş olan ve “çardak” denilen yerlerde erkekli bayanlı horonlar düzenlenir ve “atma türküler” söylenir (Şekil 26).

Şekil 26: Ayder Yaylasında Vartavor şenlikleri

Horon sırasında havaya mermi sıkılması çok yaygın bir gelenektir. Bu şenlikler belirli bir organizasyona göre ve seçimle gelen bir başkan ve heyet gözetiminde yapılır. Eğlence boyunca yapılacak olan içki, yiyecek, tulumcu vb masraflar toplanan paralarla karşılanır. Geleneksel yaylacılığı bırakmış ama yaylasından kopamamış olan gurbetteki yerel halk, tatilini geçirmek üzere genellikle bu dönemde yaylaya gelirler. Bu nedenle yayla nüfusunun tepe noktasına çıktığı tarihler de şenlik dönemine rastlamaktadır.

Hodoç Şenliği

“Hodoç (Hodeçur) Şenliği bir tür ot biçilme eğlenceleridir. Vartavor kadar yaygın bir şenlik değildir. Bu isim altında yalnızca Ayder yaylasında kutlanmaktadır. Diğer yaylalarda güz göçü şenlikleri olarak bilinmektedir. Basit anlamıyla ot biçme töreninin adı olan hodoç, çayırların biçilmesinin ardından yapılan eğlencelerin adıdır. Ağustos ortasında otlar biçilecek boya gelirler ve gündüzün sıcaklığında ot biçen yaylacılar, akşamın serinliğinde bir araya gelerek karşılıklı atma türküler ve horonlarla yorgunluk atarlar. Ot biçme işi sona erdikten sonra bir hafta daha şenlik devam eder. Hodoç'ta da Vartavor'da olduğu gibi horonlar düzenlenmekte, yemekler yenmekte ve yaylanın çeşitli yerlerine gezilere çıkılmaktadır.

Araştırma alanının Yusufeli Bölümünde ise belirli isimleri olmasa da Hastaf ve Dübe yaylalarında her yıl yayla şenlikleri yapılmaktadır. Yaylalar Köyünden her yıl 28 Temmuz veya yakın bir tarihte köy halkı 10 günlük eğlence için Hastaf Yaylası'na çıkmaktadır. Dübe Yaylası'ndaki eğlenceler ise bu eğlencenin bitiminden itibaren başlamakta ya da sıralama aynı tarihlerde tersi olabilmektedir.

Çamlıhemşin eğlencelerinin tek çalgısı olan tulum, Yusufeli Yaylalarında yerini davul zurnaya bırakmaktadır. Bu yaylalardaki eğlenceler de önemli bir organizasyonla yapılmaktadır. Önce her yaylanın bir şenlik başkanı seçilmekte ve her güne ait program başkan tarafından tespit edilmektedir. Örneğin horon gecenin geç saatlerine kadar sürmekte ve başkanın izni olmadan horondan çıkılamamaktadır. Yine aynı başkan o gün için kaç koç kesileceğini belirlemekte ve kesilen hayvanlar yaylanın çeşitli yerlerine özellikle de bir pınar başına yapılan gezilerde yenmekte ve eğlenceler kurulmaktadır. Bazen yaylada “adak¹ kurbanları” da kesilmekte ve toplu halde yenilebilmektedir. Gurbetteki insanlar, Çamlıhemşin'de olduğu gibi buraya da ağırlıklı olarak şenlik zamanı gelmekte ve nüfus en büyük miktarına ulaşmaktadır.

Yayla şenliklerinin önemli bir işlevi, farklı köy ve haneleri bir araya getirerek gençlerin birbirleriyle karşılaşmasına ve eş seçimine ortam sağlamasıdır. Günümüzde eski yıllardaki kadar yaygın olmasa da halen yürürlükte olan bir yöntemdir. Şenliklerin bir başka işlevi ise; (Vartavor ve Hodoç şenlikleri gibi) birbirlerini çeşitli nedenlerle uzun süredir görmeyen insanları buluşturmak ve bir anlamda toplumsal bütünleşmeyi sağlamaktır. Dini bayramlar dışında bir araya gelemeyen bu insanların bir araya gelmesi için bir fırsat daha yaratılmakta ve dostlukların sürmesine yardım edilmektedir. Hatta bayramların yılın çeşitli zamanlarına denk düşmesine karşılık bu şenlikler sadece yaz aylarında olmakta ve her yılın belirli günleri değişmeden toplanmayı sağlayabilmektedir. Şenlikler süresince yaylaların büyük nüfuslara ulaşmasının asıl nedeni de bu olsa gerektir.

Bunların dışında özellikle geçmiş yıllarda hiçbir dışsal eğlence kaynağının olmadığı yaylalarda, bu eğlencelerin tek seçenek olarak ortaya çıkmış olduğu düşünülmektedir.

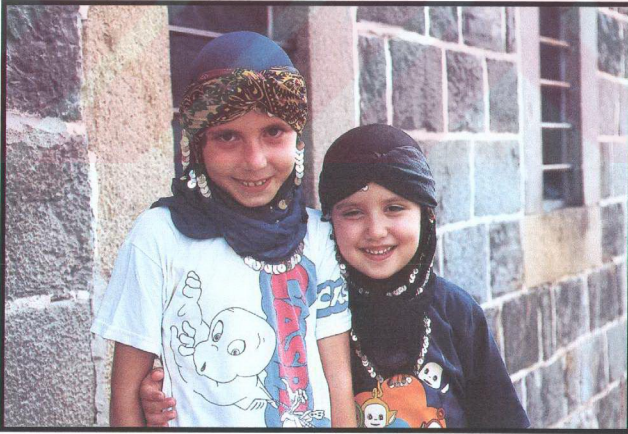
Çalışma alanında, belli bir geleneğe bağlı olmamakla, birlikte son yıllarda gelişen festival kültürünün bir zorlaması nedeniyle olsa gerek, “Ayder Yayla Şenlikleri” adı altında da eğlenceler düzenlenmektedir. Asıl kaynağını geleneksel yayla şenliklerinden

¹ Adak kurbanı: Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla ya da yoksullara dağıtmak veya kutsal güce yönelik bir niyet için kesilen hayvan.

alan bu festivalin amacı; eski yılların geleneklerini daha düzenli olarak yeniden yaşatmak, yaşamak ve bir doğa turizmi merkezi olan çalışma alanında turizme katkı sağlamak olarak açıklanabilir. İlki 1983 yılında yapılan, her yılın haziran başında Çamlıhemşin Belediyesi tarafından düzenlenen ve iki gün süren eğlencelerde boğa güreşleri, karakucak güreşleri, folklor gösterileri, yöresel çorap yarışması, atma türkü yarışması, tulum çalma yarışması, yerel giysi yarışması ve konserler gibi çeşitli etkinlikler yer almaktadır.

1.8.9.2.5. Giyim Kuşam Özellikleri

Hemşin Yöresi kadın giysileri, zamanla içerisinde farklı çizgiler kazanmış olmakla birlikte temel özelliklerini yakın yıllara kadar korumuştur. Dizlik, gömlek (köyne), bellik (etek), yelek, önlük (koknoç), horosan kuşağı, puşi, ve gön (çarık)'den oluşan geleneksel giyim artık neredeyse terk edilmiş ve sadece "baş bağlama" değişmeden günümüze ulaşabilmiştir. Araştırma alanında aslında değişen zaman ve kent kültürünün yaygınlaşması yöresel giyimin yerini almıştır. Ancak Hemşin Halkında en özgün süs donanımı kadınların başlarında görülen "puşi" ya da "şay (şar)" adı verilen ipek şaldır (Şekil 27). Bu şallar İran kökenli bir örtüdür ve siyah zemin üzerine sarı ya da kırmızı benekli bir deseni vardır. Bu baş donanımı Hemşin kökenli kadınların iş zamanı dışında kullandığı bir donanımdır.

Şekil 27. Şar ve kenarları işlemeli şifondan oluşan baş örtüsü ve yöreye özgü bağlama şekli.

Ayrıca gurbette olan Çamlıhemşinli bayanlar yöreye geldiklerinde genci yaşlısı modern giysilerinin üstüne hemen bu şaldan başlık bağlamakta ve eski geleneği

yaşamaktadırlar. Bu şallar ve bağlama şekli Çamlıhemşin’de turistlerin en fazla ilgi gösterdikleri hediyelik eşya konumundadır. Erkek giyiminde ise herhangi bir geleneksel yerel giysi bulunmamaktadır.

1.8.9.2.6. Yemek Kültürü

Yöresel yemek kültürü geleneksel kültürün en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Mutfak zenginliği, yöreye gelen ziyaretçiler için önemli bir çekicilik unsurudur. Yemeklerin yapılışı ve kullanılan malzemeler aynı zamanda o yörenin ekolojisi, iklimi ve sosyo kültürel özellikleri hakkında da bilgi vermektedir.

Doğu Karadeniz yemek kültürü, her yörede farklı özellikler göstermekle birlikte genel olarak pek çok ortak çeşitle temsil edilmektedir.

Rize yöresi ve araştırma alanına özgü yemek çeşitleri şunlardır (Anonim, 1996): Mısır Ekmeği, fasulye çorbası, hopi (içiyle birlikte kurutulmuş fasülye) çorbası, kabak çorbası, arpa çorbası, fasülye tavalısı, turşu kavurma veya turşu tavalısı, pazı tavalısı veya pazı kavurması, tomara tavalısı veya kavurması, pazı dolması, lahana haşlaması, ezme lahana veya vurma lahana, lahana sarması veya etli lahana dolması, ısırgan yemeği, hamsili ekme, hamsili pilav, hamsi köftesi, muhlama, hoşmer, çumur, termoni, laz böreği, kabak sütlacı, pekmezli kabak.

1.8.9.2.7. Yöresel El Sanatları

Çalışma alanının içinde bulunduğu yöre, özellikle dokuma, marangozluk ve taş işliği ile tanınan bir bölgedir. Ayrıca çeşitli amaçlar için değişik şekillerde sepet üretimi de kayda değer bir el sanatı ürünüdür. Yerel kaynaklardan elde edilen yün, eğirildikten sonra özellikle şal, peştamal, atkı, eldiven, patik ve en yaygın olarak da çorap örmek için kullanılmaktadır. Alanda üretilen çorapların en geleneksel olanı ise keçi kılından yapılan uzun, dizaltı çoraplardır. Bu çorapların kar tutmaması ve ıslanmaması, kullanımda büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Çorap ve patiklerin örülmesinde ise özel siparişler dışında “orlon iplik” kullanılmakta ancak geleneksel desenler tüm ürünlerde korunmaktadır.

Yusufeli-Yaylalar Köyü’nde ise eskiden koyun yününden eğirilerek elde edilen ipliklerin el tezgahlarında dokunmasıyla elde edilen kumaşlardan ceket, pantolon yapıldığı söylenmektedir. Hatta Çoruh Nehri kıyılarında şimdi pirinç tarlası olarak kullanılan alanlarda pamuk ekildiği, aynı zamanda ipek böcekçiliği de yapıldığı bilinmektedir. O dönemlerde Peterek Köyü’nde “kuy” adı verilen ilkel dokuma tezgahlarında ipek ve çok ince eğrilmiş pamuk iplikten oluşan “keçili leçek” adı verilen bir tür kumaş

üretilmekteymiş. Yine Yusufeli köylerinde çok ince eğrilmiş saf yünden yapılmış “erham” adı verilen kumaşın son derece rağbet gördüğü ve düğünlerde şal ya da baş örtü olarak kullanıldığı bugün bile anlatılmaktadır (Şekil 28).

Şekil 28. Yusufeli yöresinde üretilen kumaşlardan yapılmış geleneksel gelinlik. Baş örtüsü (erham) ve keçili leçek birarada. Yanda; yörede dokunmuş bir örtü.

Bu kumaşlar temelde aynı olmakla birlikte köyden köye değişik renk ve desenlerle daha da zengin çeşit elde edilmekteymiş. Örneğin dokunan kumaşlar, Günyayla Köyü’nde kırmızı şeritli iken, Erkinis’te düz beyaz olarak üretilmekteydi.

Son yıllarda eski geleneksel dokuma ürünlerinin yeniden ortaya çıkması ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunabilmesi amacıyla Artvin Kültür Müdürlüğü’nün önemli bazı çalışmaları da dikkat çekicidir. Müdürlük öncülüğünde kurulan iki adet kuy (basit dokuma tezgahı)*da üretilen eski tip kumaşlar, Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü’nde satılmakta ve büyük bir talep görmektedir.

Ancak günümüzde yaygın olan dokumacılık, elle örülen şal, eldiven, çorap ve benzeri ürünlerden oluşmaktadır (Şekil 29).

Şekil 29. Araştırma alanı içindeki Yaylalar Köyü-Olgunlar Mahaltesinde geleneksel motiflerle üretilerek satışı sunulan yerel dokuma ürünleri

Alanın ormanlık oluşu nedeniyle yöredeki yaygın uğraşlardan biri de marangozluktur. Çok sayıda marangoz atölyelerinde masa, sandalye, karyola, dolap gibi çeşitli ürünler üretilmektedir. Bu klasik ürünler dışında ahşap ev ve bu evin tüm bölüm yapıları (müştemilat) yöresel marangozlar tarafından yapılmaktadır. Ancak ne yazık ki bir turistik alan içinde satın alınabilecek en önemli hediyelik eşya olan ahşap oyma ürünler bulunmamaktadır.

Taş işçiliği ise özellikle geçmişte yöreye büyük bir ün kazandırmıştır. Doğu Karadeniz’de halen Çamlıhemşin ve yaylalarındaki ev ve konakların taş işçiliğinin güzelliğinden söz edilmektedir. Fırtına Havzası’nda her derenin üzerinde görülen kesme taş kemer köprüler, günümüzde de tüm görkemiyle işlevlerini yerine getirmektedirler. Çamlıhemşin Konaklar Mahallesi ve Şenyuva Köyü ile Samistal, Hazındak, Tirovit ve Hacıvanak gibi yaylalardaki taş işçiliği en dikkate değer örneklerdir. Günümüzde ise taş işçiliği gelişen yeni inşaat teknikleri ve malzemeleri nedeniyle yok olmaya yüz tutsa da çok az sayıdaki taş ustası, zaman zaman konak ve köprü restorasyonlarında çalışmaktadırlar.

Kağrı, at arabası gibi yük taşıyıcılığına elverişli olmayan Karadeniz Topoğrafyasında yollar yapılmadan önce yükler hep sepetlerle taşınırdı. Yolların yaygın olarak tamamlanmasına rağmen sepet önemini korumaktadır. Sepet örücülüğü günümüzde de devam eden bir sanattır. Sepetlerin örülmesinde kestane ve fındık dallarının iki üç

yaşındaki sürgünleri kullanılmaktadır. Sepetlerin, toka (sapsız sepet), garnal (el sepeti), kalati (büyük çay sepeti), gudeli (meyva sepeti) gibi çeşitleri bulunmaktadır (Soysü, 1992).

1.8.10. Bugünkü Arazi Kullanım Tipleri ve Mülkiyet Durumu

Araştırma alanında görülen ana arazi kullanım tiplerini tarım, mera ve orman alanları oluşturmaktadır. Bunların yanında yerleşim yeri olarak kullanılan alanlar da bir başka arazi kullanım tipini oluşturmaktadır.

Arazi çalışmaları sırasında elde edilen bulgular ile alan üzerinde yapılmakta olan bilimsel çalışmalardan yararlanarak milli park alanı üzerindeki güncel arazi kullanım durumu aşağıdaki gibi açıklanabilir.

1.8.10.1. Tarım Alanları

Araştırma alanı içerisinde sistemli bir tarımsal faaliyet yürütülmemekte, ancak özellikle köy ve alçak yaylalarda, kalış süresince kullanılmak üzere patates, soğan, şalgam, kabak, fasulye gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Bu alanların toplamı 20,1 Ha kadardır. Tarım alanları araştırma alanı içerisinde oransal olarak en küçük arazi kullanım tipini oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 41).

Çalışma alanı yakınında sadece alçak kesimlerde ve az miktarda çay yetiştirilmektedir. Benzer şekilde mısır, sebze ve meyve üretimi de sınırlı bir şekilde yapılmaktadır. Çay dışındaki ürünler ticari amaçlı olmayıp, aile ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak üretildiğinden, ciddi bir gelir kaynağı olarak nitelendirilemezler.

Çamlıhemşin'de narenciye ve fındık tarımı yapılmamakta, sebze ve tarla tarımı için yaklaşık 300 Ha'lık toprak işlenmektedir (Çamlıhemşin Tarım Müdürlüğü, 1998).

Çay üretimi dışında diğer önemli tarım etkinliği meyveciliktir.

Tahıl üretiminde başlıca ürün mısır, baklagillerde fasulye, endüstriyel bitkilerde ise patatestir.

İlçe Tarım Müdürlüğünden alınan "1998 yılı Sebze Yetiştiriciliği Tahmin Formu" bilgilerine göre Çamlıhemşin İlçesinde 80 Ha mısır tarlası olduğu belirtilmektedir. Bölgede özellikle kıyı şeridinde çay tarımına alternatif kivi üretimi yaklaşık 46 Ha alanda sürdürülmektedir.

1.8.10.2. Mera Alanları

Toplam 55 280 Ha olan (52 298 Ha'ı milli park, 2982 Ha'ı milli park dışı) çalışma alanının en geniş arazi kullanım tipini mera alanları oluşturmaktadır. Alanda bulunan ormanlık, tarım, yerleşim ve kayalık alanların dışındaki sahalardan oluşan meralar, 33 704 Ha alana yayılmaktadır. Tablo 42'den görüleceği gibi araştırma alanı içerisindeki (Olgunlar, Hastaf ve Dübe dahil) küçükbaş hayvan sayısı; 5550 koyun ve 2830 keçi olmak üzere toplam 8330 adettir. Aynı alanda bulunan büyükbaş hayvan sayısı ise 4221 olarak tespit edilmiştir. Çalışma alanında 2001 yaz dönemi içinde toplam 5887 Büyük Baş Hayvan Birimi bulunmaktadır. Buna göre mera yoğunluğu $(33\ 704 / 7847) = 5.7$ Ha/BBHB'dir.

1.8.10.3. Orman Alanları

Yüzölçümü 392 000 hektar olan Rize İli alanının yaklaşık % 40.4 ünü (158415.5 Ha) kaplayan orman kaynakları yöre halkının işlendirilmesinin yanı sıra turizmin temel altyapısı durumundadır.

Çamlıhemşin İlçesi'nde bulunan orman alanı ise toplam 79 792.5 Ha'dır. Bu alanın 45 662.5 Ha'ı ormanlık, kalan bölümü ise ormansız alanlardan oluşmaktadır (OGM, 1985). Çamlıhemşin ve Şenyuva isimleri altında iki orman işletme serisinden oluşan alan, milli park ilan tarihi olan 1994 yılından itibaren "Çamlıhemşin Orman İşletme Şefliği" adı altında bire indirilmiştir. Alanın 51 550 Ha'lık bölümü "Kaçkar Dağları Milli Parkı" olarak ilan edilmiştir.

Çalışma alanında yayılan ormanların miktarı ise toplam 10 300 Ha olarak tespit edilmiştir. Bulunan miktarın 2830 Ha'ı (% 27.5) bozuk, 7 470 Ha'ı (% 72.5) ise normal yapıdadır. Bu ormanların bir bölümünü oluşturan doğal yaşlı orman tipi ise 4603 Ha alan üzerinde yayılmaktadır (Tablo 16). Çalışma alanında bulunan Yusufeli Yaylalar Köyü Olgunlar Mahallesi içerisinde 82 Ha normal, 7 Ha bozuk kuruluştta olmak üzere toplam 89 Ha sarıçam ormanı bulunmaktadır. Gene çalışma alanı içerisinde bulunan Erzurum Orman Bölge Müdürlüğü, İspir İşletme Müdürlüğü, Çamlıkaya ve Aksu işletme şeffikleri sahalarında orman bulunmamaktadır.

1.8.10.4. Yerleşim Alanları

Araştırma alanı içinde bulunan ve 10 köy ile 20 yayladan oluşan yerleşim biriminin kapladığı alan; 270 Ha'dır. Ancak 10 köy içindeki Yaylalar Köyü ve Meydan Köyü'nün

bir bölümü çalışma alanı içerisinde bulunmamaktadır. Bu nedenle iki köyün bu iki bölümü toplam alan içerisinde dahil edilmemiştir.

Yerleşim alanı büyüklüğü açısından; Ayder Yaylası (44 Ha), Çiçekli Yayla (36 Ha), Palovit Yaylası (22 Ha), Elevit Yaylası (21 Ha), Çat Köyü (18 Ha), Olgunlar Mahallesi (15 Ha), Zilkale Köyü (12 Ha) ve Hacıvanak Yaylası (10 Ha) alansal olarak en büyük yerleşimler olarak göze çarpmaktadır (Tablo 41) .

Milli park sınırları içinde sürekli yerleşim merkezi özelliklerini taşıyan önemli bir yerleşim bulunmamaktadır. Şenköy, Zilkale Köyü, Meydan ve Yusufeli bölümünde kalan Yaylalar Köyü-Olgunlar Mahallesi tüm yıl meskun iken, diğer yerleşimler ilkbahar-sonbahar dönemini kapsayan 2 ay ile 7.5 ay arasında nüfus bulunmaktadır. Dübe, Hastaf, Verçenik ve Hacıvanak Yaylaları yüksekliğe bağlı olarak en kısa süre kullanılan merkezler durumundadır. Şenköy, Zilkale ve Meydan köylerindeki kış nüfusu toplamı yaklaşık 60 iken, Çalışma alanı içerisindeki Olgunlar Mahallesi'nin bağlı olduğu Yaylalar Köyü'nün kış nüfusu ise 300 dolayında olmaktadır. Özellikle Çamlıhemşin'e bağlı köylerdeki nüfusun, yolların çoğunlukla kapalı olması nedeniyle kışın köylerini terk ettikleri tespit edilmiştir. Buna göre araştırma alanına en yakın, sürekli yerleşim merkezi Çamlıhemşin İlçesi olmaktadır.

1.8.10.5. Mülkiyet Durumu

Çalışma alanının büyük çoğunluğunun milli park olması, milli parkın da orman rejimi içinde yönetilmesi, park sınırları içinde kalan alanın mülkiyet yönünden devlet mülkiyetinde bulunduğunu göstermektedir. Bugünkü durumda milli park sınırları içinde kalan alanda (hem orman alanı, hem de milli park alanı olması nedeniyle) devlet mülkiyeti dışında bir mülkiyet yasal olarak söz konusu değildir. Çalışma alanı ve milli parkın içinde olan köylerde herhangi bir kesin mülkiyet belgesine rastlanmamıştır. Yörede tapu kadastro işlemlerinin yapılmamış olması da bu durumu doğrulamaktadır ve resmi işlemlerin zilyetlik belgesi ya da maliye kaydı ile yapıldığı belirlenmiştir.

Araştırma alanındaki yaylacılık yerleşim merkezleri, tarım alanları, mera alanları gibi kullanım tiplerinin tümü devlet mülkiyetindeki arazilerde sürdürülmektedir. Çalışma alanı içerisindeki yerleşimlerden sadece Ayder Yaylası'ndaki tapu kadastro çalışmaları tamamlanmış, belirlenmiş olan orman sınırı itibarıyla Ayder Yerleşimi ve konaklama tesislerinin bulunduğu alan orman sayılmayan yer olarak saptanmıştır. Ardeşen Kadastro Müdürlüğü'nün 3402 sayılı kanununun 4. madde 3. fıkrasına göre yapmış olduğu kısmi

kadastro çalışmalarına temel olmak üzere 76 no.lu Orman Kadastro Komisyonu tarafından 6831 sayılı Kanununun 2-B maddesine göre yapılan sınırlama çalışmaları 20.05.1993 tarihinde tamamlanmış ve Çamlıhemşin İlçesi Kaplıca Köyü, Ayder Yerleşim Yerinin ev ve çayırliklardan oluştuğu belirtilerek orman sayılmayan yer olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir. Genel olarak “turizm merkezi” olan alanla çakışan bu saha yaklaşık 44 Ha büyüklüktedir. Ancak orman sınırları dışına alınan parselin hazine arazisi olarak yine devlet mülkiyetinde olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bu gelişmelere bağlı olarak Ayder Yaylasında diğer yerleşimlerden farklı olarak bazı tapu uygulamalarını görmek olanaklıdır. Ayder’in orta bölümünde Rize Valiliği Özel İdare Müdürlüğü’ne ait bulunan kaplıca tesislerinde, 9700 m² lik alan ve binanın tapusu bulunmaktadır. Ayrıca bazı otellerin de kesinleşmiş tapuları vardır.

Yine Ayder’deki yerleşim yeri olarak tescillenmiş alanın hemen dışında, Çamlıhemşin Serisi 342-343 nolu bölme içinde bulunan 5000 m² alan, 5.12.1991 tarih ve 602-29/056 sayılı Orman Genel Müdürlüğü yazısı ile 6831 sayılı Orman Yasası 17/3 maddesi gereğince 49 yıllığına Karayolları Genel Müdürlüğü’ne (irtifak hakkı) verilmiştir.

Çalışma alanının büyük çoğunluğunu oluşturan mera ve yaylaklar ise; 4342 sayılı Mera Kanunu uyarınca devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Mera, yaylak ve kışlakların kullanma hakkı bir veya birden çok köy veya belediyeye aittir. Yasaya göre; “mera, yaylak ve kışlaklar; özel mülkiyete geçirilemez, amacı dışında kullanılamaz,... ,sınırları daraltılamaz”. Durum böyle olunca yayla ve mezaralarında herhangi bir mülkiyet belgesine dayanarak da olsa özel mülkiyet tasarrufu söz konusu olamamaktadır.

1.8.10.6. Çalışma Alanında Bulunan Koruma ve Kullanma Alanı Tipleri

Araştırma alanı içerisinde değişik öncelikleri olan koruma ve kullanma alanları belirlenmiş bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir.

1- Kaçkar Dağları Milli Parkı

Araştırma alanının büyük bölümünü 31 Ağustos 1994 tarih ve 94/5863 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla milli park olarak ilan edilmiş durumdadır. MP alanı Rize, Artvin ve Erzurum vilayetleri arasında bulunmaktadır. Resmî rakamlara göre 51 550 Ha büyüklükte olan saha, araştırma bulgularına göre 52 298 Ha olarak bulunmuştur. Bu alanın 3945.4 Ha’ı Erzurum; 4986.5 Ha’ı Artvin; kalan 43 366 Ha’ı ise Rize sınırları içerisinde. Büyük bölümü, Rize İli, Çamlıhemşin İlçesi sınırları içinde olan Milli Park,

coğrafi konum olarak 41° 14' 28" ile, 40° 49' 38" doğu boylamları , 40° 42'15" ve 41° 05' 56" kuzey enlemleri arasında yer almaktadır

Alan sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerlerinin zenginliği nedeniyle yalnız ülkemizde değil dünyada da çok tanınan bir yöredir. Bozulmamış doğal ekosistemler; alüvyal ormanlar, doğal yaşlı ormanlar, subalpin çalı formasyonları ve alpin çayırları ve bu doğal sistemler içerisinde yüzyıllar içinde gelişmiş ve halen önemli oranda geçmiş yıllardaki tazeliğiyle süren kırsal yaşam ve folklor, alanın korunmasında öncelikli nedenler olarak sıralanabilir.

Kaçkar Dağları Milli Parkı alanının kuzey sınırı, Çamlıhemşin İlçesi üzerindeki Zirkale (Kale-i Zir)'den başlayarak, doğuya Palovit Dere ve devamı Ayder Yaylası'nı içine alacak şekilde Galerüzü Deresi Sırtları ile çevrilidir.

Doğuda Çaymakcur Derenin doğu yamaçları, Hevek Geddiği, Dübe Yaylası, Pişovit Dere Sırtları ile Kamavut Tepeleri ve Soğanlı Dağına bağlanmaktadır.

Güneyde ise soğanlı Dağlarının eteklerindeki Soğanlı Yayla, Çamlıbel Tepe, Kumlugöl sırtları, Çukurçesme Pınarı, Çatalkaya Tepe, Yıldız Gölü, Kurbandüzü ve Hemşin Gölü ile çevrili bulunmaktadır.

Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın batı sınırı ise At Gölü, Kapılı Göller, Aylıbayır Tepe, Karagöl, Çermeş Gölü, Büyük İncun Sırtları, Demirkapı Dağları sırtlarından geçerek Orta Köy'ü içine alacak şekilde devam etmektedir. Gökaya, Varyemez Yayla, Tanış Yaylası, Tuğul ve Hemşin Dere ile Elevit Deresi'nin birleştiği Çat (Konakdüzü) Köyü ve Fırtına Deresi'ni aşağı doğru takip, Şenköy ve Zilkale Köyü Sırtlarından devamla Zir Kale'ye ulaşılmaktadır.

2- I. Derece Arkeolojik Sit Alanları

Kale-i Bala (Yukarı Kale,Varoş Kale) ve Zir Kale (Kale-i Zir, Aşağı Kale) ve çevresinde kalan yerler Kültür Bakanlığı, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 19.5.1998 Tarih ve 3148 sayılı karar ile I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Bu yerler, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Çalışma alanı içerisinde bulunan iki adet I.Derece Arkeolojik Sit Alanı; toplam 20 Ha (Zir Kale : 6 Ha + Kale-i Bala :14 Ha) büyüklüktedir.

3- I.Derece Doğal Sit Alanı

Çalışma alanının bir bölümü olan Ayder Yaylası, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 27.6.1992 gün ve 1404 sayılı kararı ile I. Derece Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Ayder Yayla Yerleşimi'nin de içinde bulunduğu yaklaşık 555

Ha'lık bölüm I Derece Doğal Sit Alanı olarak ilan edilirken, bu alanın tam ortasındaki Ayder Yayla Merkezi içinde I., II. ve III. Derece Doğal Sit olarak ayrılmış yaklaşık 55 Ha'lık bir bölüm daha vardır.

Alanın önemli bir bölümü ise, Kültür Bakanlığı, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 19.5.1998 Tarih ve 3148 sayılı karar ile I. Derece Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Sit alanları ile ilgili geçiş dönemi yapı şartları 29.5.2000 tarih ve 3789 sayılı Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla aşağıdaki şekilde belirlenmiştir. Buna göre bu yerler;

Kesin Yapılaşma yasağı getirilmiş alanlardır. Bu alanlarda özgün doğal yapıyla bütünleşen ahşap ve taş köy ve yayla evleri korunacaktır. Bitki örtüsü, topoğrafya, silüet etkisini bozabilecek tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulmayacaktır.

Araştırma alanının da büyük bir bölümü en son ilan edilen bu I. Derece Doğal Sit Alanı sınırları içindedir. Doğal Sit olarak tescil edilmiş olan alan 56 500 Ha'dır.

4- II. Derece Doğal Sit Alanları

Yukarıda belirtilen Kurul Kararları uyarınca bu alanlarda turizm tesisleri ile hizmete ve yöre halkının yaylacılık faaliyetlerine yönelik yöresel mimariye uygun yapılaşmalara gidilebilir.

Çalışma sahası içerisinde iki adet II. derece doğal sit olarak belirlenmiş alan bulunmaktadır. Bunlardan biri Kültür Bakanlığı, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Tarafından 19.5.1998 Tarih ve 3148 sayılı karar ile II. Derece Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Bu sahanın sınırları şöyledir:

Kavron Vadisi'nin bir bölümünden oluşan II. Derece Doğal Sit Alanı, çalışma sahasının doğusunda bulunmaktadır. Alanın batı sınırlarını Kavron Buzul Vadisinin silsileleri oluşturmaktadır. Doğu sınırı Yukarı Kavron Yaylasının 500 m kadar güneyi olan sahanın doğu sınırı da Kavron Vadisinin tepelerinden geçmektedir. Kuzeye doğru giden ve Aşağı Kavron Yaylasını da içine alacak şekilde Galerüzü'ne kadar saha yaklaşık 1200 Ha'lık bir alan kaplamaktadır.

Ayder Yaylası ise 1992 yılında Sit Alanı olarak ilan edilmiş ve çarpık yapılaşmaya karşı bir önlem olabileceği düşünülmüştü. Ancak Gelişmeler beklendiği gibi olmamış ve zaman içinde yayla, plansız ve çirkin bir şehir görünümü almıştır. Ayder Yaylası'nı kapsayan bu II. Derece Doğal Sit Alanı ise Ayder çevresi ve Galerüzü'ne kadar olan yaklaşık 2100 Ha'lık bir sahayı kaplamaktadır.

5- III. Derece Doğal Sit Alanları

III. Derece Sit Alanları da Kültür Bakanlığı, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 19.5.1998 Tarih ve 3148 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Bu kurul tarafından III. Derece Doğal Sit Alanları ikiye ayrılmıştır. Bunlar:

a- Çamlıhemşin Kentsel Yerleşme Alanı

Bu alanın kesin sınırları belirlenmemiş ancak kurul kararlarına göre; belediyenin sunacağı teklif üzerine daha sonra yapılacaktır.

b- Kırsal Karakter Taşıyan Mahalle ve Köyler

Kurul kararlarına göre yeni yapılanma koşulları şöyle açıklanmıştır: İstinat duvarının zorunlu olduğu durumlarda taş duvar örülecek ve duvar bitişik hizası, doğal zemin kotunun üzerine çıkmayacaktır. Yöresel mimari, özellikler taşıyan binaların yeniden yapılanmaları (rekonstrüksiyon) sırasında eski binanın ölçü (gabari)'sine ve cephe özelliklerine uyulması zorunludur.

İlan edilen III. Derece Sit alanı yukarıda belirtildiği üzere yapısal olarak iki bölüme ayrıldığı gibi alansal olarak da iki ayrı bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm III. Derece Sit Alanı, Fırtına Deresi'nin denize döküldüğü yere yaklaşık 2.5 km uzaklıkta kuzey sınırını oluşturacak şekilde geçirilmiştir. Bu alan yaklaşık 6200 Ha'dır.

Diğer III. Derece Sit Alanları ise her bir yayla, köy ve mahallelerden oluşan yerleşim alanları ile sınırlıdır ve havzanın milli park sahası olan güney bölümünde I. Derece ve II. Derece Doğal Sit Alanları içinde bulunmaktadır. Ancak belirlenen bu sit alanlarının bazıları, Sicoh ve Karmik yaylaları gibi tamamen tahrip olmuş ve kullanılmayan yayla yerleşimleri ya da bunların mahallelerinden oluşmaktadır. Buna göre irili ufaklı 96 adet III. Derece Doğal Sit Alanı tespit edilmiştir. Bu 96 adet sit alanının 50 tanesi milli park sınırları içinde yer almaktadır.

6- Tohum Meşçeresi

Araştırma alanının batı sınırlarına bitişik olan ve Kito Ormanları içinde iki adet kızılgaç tohum meşçeresi bulunmaktadır. Yerleri 1983 yılında seçilen iki tohum meşçeresi de Çamlıhemşin İşletme Şefliği Şenyuva Serisi içinde bulunmaktadır.

Bunlardan biri; 486, 488 ve 523 nolu bölmelerden oluşmaktadır ve 850 m rakımda 56.5 Ha'ı nüve olmak üzere toplam 109 Ha alan kaplamaktadır.

İkinci kızılgaç tohum meşçeresi ise aynı seride komşu bir alandaki 521, 522, 543, 544, 545, 546 nolu bölmelerden oluşmaktadır. Ortalama 1500 m rakımda yayılış gösteren saha, 65.5 Ha'ı nüve olmak üzere toplam 190 Ha alanda yayılış göstermektedir.

7- Rize-Çamlıhemşin-Kaçkar Yaban Hayatı Koruma Sahası

Aynı zamanda araştırma alanının büyük bölümünü kaplayan milli parkın kuzey ve kuzeydoğu sınırlarına bazı yerlerde bitişik olan bu koruma sahası doğudan, Altıparmak Dağları, batıdan Hacım Dağı, Tar Deresi ile Ilıca Deresi'nin birleşim yeri ile Hala Deresi'ni ayıran sırtlar, kuzeyden Avcı, Taş Tepe, Kukmeke Tepe, Acavit Tepesi, Mecat Tepe, 2309 rakımlı Tepe, Çağduçar Tepe, Hegal Çayırı, Miçibey derelerinin çıkış sırtlarını takiben Tar Deresi, Ilıca Deresi birleşim yerlerine inen sırtla çevrili yaklaşık 4142 Ha'lık alan 1973 yılından itibaren av hayvanları koruma sahası statüsünde bulunmaktadır.

8- Erzurum-İspir-Verçenik Dağı Yaban Hayatı Koruma Sahası

Çengel boynuzlu dağ geçisini koruma amaçlı ilan edilen saha, 1980 yılında ayrılmıştır. Toplam 50458 Ha olan saha, çalışma alanının güney sınırlarını oluşturan Tatos Dağları, Kırman Tepe, Soğanlıdağı ile Yeşiltepe, Kösetep ve bu tepeleri birbirine bağlayan hat, Bala ve Kösetepe'den Çoruh Nehri'ne inen sırt, batısı; Varşamba Tepesi'nden Yedigöller'e inen sırt ve Yıldıztepe ve Aksu Deresi, güneyi; Ardıçlı, Ahlatlı ve Geçitağzı köylerini birbirine bağlayan hat, doğusu; Geçitağzı Mezrası'ndan Çoruh Nehri'ne inen sırtın çevrelediği alandan oluşmaktadır.

Çalışma alanının hemen bitişiğinde olan bu iki adet yaban hayatı koruma sahasının yanısıra, alan yakınlarında olan bir diğer saha, Artvin-Yusufeli-Çoruh Vadisi Yaban Hayatı Koruma Sahası'dır. Bu saha 1971 yılında tefrik edilmiş olup 8700 Ha büyüklüktedir.

9- Fırtına Vadisi Ormanları Sıcak Noktası (Forest Hotspot)

Aslında henüz resmi olarak ilan edilmemiş olan ve Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından geliştirilen bir koruma kavramıdır. Tüm Avrupa'da ormanlık alanlardaki şiddetli bozulma ve azalmaları durdurmak, biyolojik çeşitlilik bakımından öncelikli korunması gerekli olan alanları belirlemek ve uygun koruma yapılarına kavuşturmak amacıyla ülkelere tavsiye edilen bir öneridir. Avrupa'da 100 alan, Ülkemizde ise ikisi Doğu Karadeniz'de (Artvin-Karçal Dağları ve Fırtına Vadisi) olmak üzere 8 alan sıcak nokta olarak belirlenmiştir.

Fırtına Havzasını kapsayan Fırtına Vadisi Sıcak Noktası yaklaşık 110 000 Ha dır ve neredeyse tüm havzayı kapsamaktadır.

10- Turizm Merkezleri

a-Çamlıhemşin-Ayder Kaplıcası Turizm Merkezi

Turizm, 1980'li yılların başından itibaren alternatif alanlara yönelmiş ve yeşil turizm, soft turizm ya da alternatif turizm adıyla yeni gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Ülkemizde bu gelişmelere uygun olarak bazı yayla merkezleri; 18 Mart 1987 tarihli ve 87/11608 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na bağlı olarak 9 Nisan 1987 tarih ve 19426 sayılı Resmî Gazetede turizm merkezleri olarak ilan edilmiştir. Özellikle doğal kaynakların zenginliği ile öne çıkan Doğu Karadeniz'de bazı yaylaların yanında, çalışma alanının da bir bölümünü oluşturan Çamlıhemşin-Kaplıca Köyü Ayder Yaylasının Orta Ambarlık Kısmını ilk yayla turizm merkezi olarak ilan edilmiştir. Bu alanın Çevre Düzeni Planı 7.12.1993 tarihinde onaylanmıştır. 3194 sayılı İmar Kanunu 5. maddesine göre Çevre Düzeni Planı; ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak, konut, sanayi, tarım turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen planlardır. Ancak yaylanın diğer bölümlerinde aşırı yapılaşmanın sürmesi üzerine 17 Şubat 1995 yılında 22205 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yaylanın tümü turizm merkezi kapsamına alınmış ve sınırları Kavron Yaylası'na kadar genişletilmiştir. Buna göre; merkezin kuzey sınırları yayla yerleşiminin yaklaşık 500 m yukarıdaki ormanlık alandan paralel olarak çizilmiş düz bir hattan oluşmakta ve iki km boyunca doğuya doğru giderek Tıkça Yaylası üzerinden doğuya yönelerek gene düz bir hat olarak Galerdüzü Meydanı'nı geçerek yaklaşık 3 km boyunca derenin 2 yamacını içine alarak Aşağı Kavron Yaylası sınırına kadar gelmektedir. Merkezin Güney sınırı ise Ayder altından akan Hala Deresi'nin yaklaşık 500 m üzerindeki ormanlık yamaçlardan doğu batı yönünde çizilen 3 km'lik bir hat boyunca geçmektedir. Batı sınırı ise Ayder Yerleşiminin batısında güney kuzey hattı boyunca düz geçilen 2 km'lik hat boyunca uzanmaktadır. Turizm merkezinin toplam alanı yaklaşık 822 Ha'dır.

b-Artvin-Kaçkar Turizm Merkezi

Çalışma alanı ve Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde olan Artvin Kaçkar Turizm Merkezi 7 Şubat 1991 Tarihinde 91/1514 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilmiş ve 20 Mayıs 1991 yılında 20 876 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Doğu ve güneydoğu sınırını, Yusufeli Yaylalar Köyü ile Dübe ve Hastaf yaylalarını içeren alan, güneyde Dilber Düzü, batıda ise 2810 m ve 2120 m rakımlı tepe sırtları üzerinden geçen hat, kuzeybatı yönünü ise Kavron Yaylası'nı içine alacak şekilde geçen hat oluşturmaktadır. Kuzey yönündeki ana nokta ise 3562 m rakımlı Bulut (Kindevul) Dağıdır.

Doğu Karadeniz'in en yüksek noktası olan Kaçkar Tepesi (3932 m), 3781 m ve 3590 m rakımlı tepeler de bu turizm merkezi içerisinde.

11- Ayder Belediyesi Mücavir Alanı

Ayder'deki yerleşim alanının bulunduğu bölüm; 1987 yılında Turizm merkezi, ardından 1992 yılında 1.derece doğal sit, ve son olarak 1994 yılında milli park olarak ilan edilen alanın içine alınmasına rağmen, doğal ve mimari dokunun bozulmasının önüne geçilememiştir. Yeterli yönetsel düzenlemenin yapılamamış olması, alandaki yoğun turistik etkinlikler nedeniyle oluşan her türlü sebep ya da sonuçlarla 17 km dışarıda bulunan Çamlıhemşin Belediyesi'nin ilgilenme zorunluluğunu doğurmuştur. Ancak yasal dayanaktan yoksunluk ve korunan alanların kendine özgü yapısı, çok zaman sorun olarak Belediye'nin de karşısına çıkmış ve hizmetlerin aksamasına neden olmuştur.

Ortaya çıkan bu karmaşık yönetsel durumun da bir zorlamasıyla Çamlıhemşin Belediye Meclisi'nin 10.5 1995 tarihli kararı, Rize Valiliği İl İdare Kurulu'nun 30.11.1995 tarih ve 95/490 sayılı kararı, Rize Valiliği'nin 12.01.1996 tarihli raporu ile; 1987 yılında Ayder'de Turizm Merkezi olarak ilan edilmiş olan alan, Çamlıhemşin Belediyesinin 1 no'lu mücavir alanı içine alınmıştır. Ardından 1997 yılında bu mücavir alanın imar planı yürürlüğe girmiştir.

Mücavir alan olarak ilan edilen saha turizm merkezini de içine alan daha büyük bir sahadır. Yukarıda sınırları çizilen turizm merkezine batı sınırından ilave olan ve yaklaşık 3.5 km boyunca yol ve Hala Deresi kıvrımlarına paralel olarak, yer yer 300 m - 400 m yüksekten yamaçlardan geçirilmiş bir hattın içinde kalan bölümdür. Turizm merkezinin 722 Ha olan alanına eklenen 140 Ha'lık bölümlerle mücavir alan büyüklüğü toplam 862 Ha'a ulaşmaktadır.

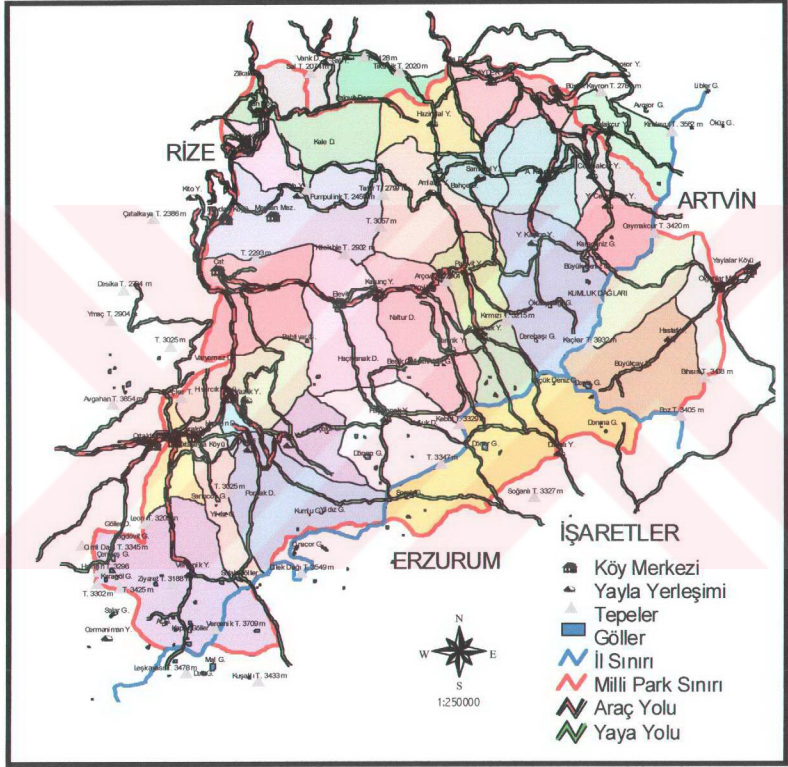
3194 sayılı İmar Kanunu'nun 5. maddesine göre Mücavir Alan; "imar mevzuatı bakımından belediyelerin kontrol ve mesuliyeti altına verilmiş olan alanlardır". Ancak bu yeni durum da aslında yeni sorunlara zemin hazırlamış ve alanda bu kez de farklı statülerden kaynaklanan yetki karmaşası ve çatışmaları meydana gelmeye başlamıştır.

1.8.11. Ulaşım Ağı

Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Rize ili, Avrupa ve Kafkasya'yı birbirine bağlayan karayolu üzerinde bulunmaktadır. Sahil şeridi üzerinde kurulmuş olan il merkezinin, batıda

76 km ile Trabzon'a, güneyde İkizdere ilçesi üzerinden 251 km ile Erzurum'a, doğuda ise 156 km ile Artvin'e ve 109 km ile de Sarp Sınır Kapısı'na karayolu bağlantısı vardır.

Çamlıhemşin İlçe Merkezi, Fırtına Deresi'ni takip eden 22 km uzunluğundaki bir karayolu ile sahil yoluna bağlanmaktadır. İlçe'nin Rize İl Merkezi'ne ve Trabzon Havaalanı'na uzaklığı ise sırasıyla 62 km ve 147 km'dir.

Şekil 30. Çalışma alanındaki yol ağı

Çalışma alanının batı bölümünde kalan Çat ayrımı Çamlıhemşin'e 28 km uzaktadır. Güney-batı yönünde, Çat-Ortayayla güzergahında Çamlıhemşin'e olan uzaklıklar; Sıraköy, 38 km; Ortayayla, 39 km; Kaleköy, 34 km; Yazlık, 35.5 km; Başayayla 38.5 km; Verçenik, 46.5 km'dir (Şekil 30).

Güney yönünde, Çat–Tirovit güzergahında Çamlıhemşin'e olan uzaklıklar; Elevit, 34.5 km; Trovit, 39 km; Palovit, 43 km; Apivanak, 46.5 km; Amlakit, 46.5 km' dir.

Milli parkın doğu bölümünde kalan Ayder Yaylası, Çamlıhemşin'e 17 km uzaklıktadır. Güney-doğu yönünde, Ayder–Y.Kavron güzergahında Çamlıhemşin'e olan uzaklıklar; A.Kavron, 26 km; Y. Kavron, 29 km'dir. Ayder–Çeymakçur güzergahındaki Aşağı Çeymakçur ise Çamlıhemşin'e 25.5 km mesafededir.

Araştırma alanı içinde, yol güzergahları üzerinde bulunmayan yerleşimlerin Çamlıhemşin'e olan uzaklıkları; Pokut, 13 km; Hazindak, 24.5 km; Samistal, 50 km; Hacıvanak, 41 km; Yukarı Çeymakçur, 28 km'dir. Yusufeli yaylalarının Yusufeli İlçe Merkezine uzaklıkları ise; Olgunlar, 57 km; Dübe, 59.5 km; Hastaf, 60.5 km'dir. Hastaf ve Dübe Yaylalarına araç yolu bulunmamaktadır.

Milli park içindeki yol güzergahları üzerinde yer almayan yerleşimlerin birbirleriyle ve güzergahlarla olan bağlantıları yaya yolları ile sağlanmaktadır.

Çalışma alanı içindeki toplam yol uzunluğu, büyük çoğunluğu milli park içinde olmak üzere 120.5 km'dir. Araştırmaya konu olan toplam 30 daimi ve geçici yerleşimin 23'üne yol ulaşmakta kalan 7'sine ise araç yolu gitmemektedir. Ancak bu yerleşimlerden yol konusunda yoğun talepler olduğu bilinmekte ve yakın gelecekte tüm karşı çıkışlara ve olumsuz etkilerine rağmen yol bağlantılarının yapılacağı düşünülmektedir.

1.8.12. Başlıca Ekonomik Sektörler

Bölgedeki önemli ekonomik sektörlerin başında, ormancılık, tarım, hayvancılık, su ürünleri, madencilik, turizm ve ulaştırma gelmektedir. Bölgenin bazı kesimlerinde madencilik yapılmakta, ayrıca özel ya da kamu sektörüne ait çok sayıda çay fabrikası bulunmaktadır. Bununla birlikte bölge, diğer sanayi tesisleri bakımından oldukça fakirdir.

1.8.12.1. Ormancılık

Kara parçası olarak Türkiye'nin en küçük illeri arasında yer alan Rize'nin yüzölçümü 392 000 hektardır. Ülkemizin en çok yağış alan yöresi olan Rize ve çevresinde ormancılık önemli bir alt sektör durumundadır. İl alanının yaklaşık % 40.4 üni (158415.5 Ha) kaplayan orman kaynakları yöre halkının işlendirilmesinin yanı sıra yapısında topladığı doğal güzellikler, zengin yaban yaşamı vb. özellikleriyle aynı zamanda yörenin temel turizm alt yapısını oluşturmaktadır.

Çamlıhemşin İlçesi'ndeki orman alanı ise toplam 79 792.5 Ha'dır. Bu sahanın

30 596 Ha'ı ormanlık, kalan bölümü ise ormansız alanlardan oluşmaktadır (OGM, 1985). Çamlıhemşin ve Şenyuva isimleri altında iki işletme serisinden oluşan alan, milli park ilan tarihi olan 1994 yılından itibaren Çamlıhemşin Orman İşletme Şefliği adı altında bire indirilmiştir. Alanın 51 550 Ha'lık bölümü "Kaçkar Dağları Milli Parkı" olarak ilan edilmiştir.

Çalışma alanında yayılan ormanların miktarı ise toplam 10 300 Ha olarak tespit edilmiştir. Bu miktarın 2830 Ha'ı (% 27.5) bozuk, 7 470 Ha'ı (% 72.5) ise normal kuruluştadır (Tablo 16). Çalışma alanında bulunan Yusufeli-Yaylalar Köyü Olgunlar Mahallesi içerisinde 82 Ha normal, 7 Ha bozuk olmak üzere toplam 89 Ha sarıçam ormanı bulunmaktadır. Gene çalışma alanı içerisinde bulunan Erzurum Orman Bölge Müdürlüğü, İspir İşletme Müdürlüğü, Çamlıkaya ve Aksu Orman İşletme şeflikleri sahalarda orman bulunmamaktadır.

Tablo 16. Çamlıhemşin Orman İşletme Şefliği orman kaynakları

Alan Adı	Normal Kuru (Ha)	Bozuk+Ç.Bozuk Kuru (Ha)	Çok Bozuk Baltalık (Ha)	Toplam Orm. Alanı (Ha)	Ormansız Saha (Ha)	Toplam Alan (Ha)
Şenyuva	10 541.5	7862.5	--	18 404	34 130	52 534
Çamlıhemşin	3527	8435	230.5	12 192.5	15 066	27 258.5
Araştırma Alanı	7 470	2830	--	10 300	44 980	55 280
Milli Park	6645	2405	--	9 050	43 248	52 298

Bölgedeki ormanlar genellikle Karadeniz bitki topluluğunun yapısal özelliklerini yansıtmaktadırlar. Alçak kesimlerde kızılğaç, gürgen, kestane, kayın egemenliğindeki yapraklı-ibrelili ormanlar, yüksek kesimlerde sarıçam, göknar, ladin egemenliğindeki ibrelili orman örtüsü yaygın durumdadır.

1.8.12.2. Tarım

Rize ve yakın çevresinde ekonomi, payı giderek azalmakla birlikte büyük ölçüde tarıma dayalıdır.

Ekonomik faal nüfus içinde tarım kesiminin payı 1950'lerde % 84.7 iken 1980'li yıllarda % 69.6'ya gerilemiştir.

İlde bitkisel tarıma elverişli toprakların sınırlı oluşu yetiştirme alanı özellikleri itibarıyla çay tarımını ön plana çıkarmıştır. Son verilere göre Rize'de 50 069 Ha alanda çay tarımı yapılmaktadır. Bu değer ülkemizdeki toplam çay tarımı alanının (76 754.5 Ha) yaklaşık % 65.2 sini kapsamaktadır (DİE,1999).

Çalışma alanı yakınında sadece alçak kesimlerde ve az miktarda çay tarımı yapılmaktadır. Benzer şekilde mısır, sebze ve meyve üretimi de sınırlı bir şekilde yapılmaktadır. Çay dışındaki ürünler ticari amaçlı olmayıp, aile ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak üretildiğinden, ciddi bir gelir kaynağı olarak sınıflandırılmazlar. Çamlıhemşin'de narenciye ve fındık tarımı yapılmamakta, sebze ve tarla tarımı için yaklaşık 300 Ha'lık toprak işlenmektedir.

Çay üretimi dışında diğer önemli tarım etkinliği meyveciliklidir.

Tahıl üretiminde başlıca ürün mısır; baklagillerde fasulye; endüstriyel bitkilerde patatestir. İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınan "1998 yılı Sebze Yetiştiriciliği Tahmin Formu" bilgilerine göre Çamlıhemşin İlçesinde yıllık 35 ton taze fasulye, 20 ton havuç, 20 ton taze soğan, 50 ton balkabağı, 50 ton karalahana yetiştirilmekte, başka bir bilgi formunda ayrıca ekilen 80 ha alandan 60 ton mısır hasat edildiği belirtilmektedir. Ancak bu ürünlerin ekonomik değeri bağ-bahçe tarımıyla elde edilen turunçgiller ve fındık değerinin altında kalmaktadır. Bölgede özellikle kıyı şeridinde çay tarımına alternatif kivi üretimi yaklaşık 46 Ha alanda sürdürülmektedir.

Araştırma alanı içerisinde sistemli bir tarımsal faaliyet yürütülmemekte, ancak özellikle köy ve alçak yaylalarda bulunma süresinde kullanılmak üzere patates, soğan, şalgam, kabak, fasulye gibi sebzeler yetiştirilmektedir (Bkz.Tablo 41)

1.8.12.3. Hayvancılık

Rize İli'nin genelinde dağlık bölgelerdeki doğal yapı ile çayır ve meralar hayvancılık için oldukça elverişli koşullar yaratmaktadır. İlin özellikle 1500 m ve daha yüksek rakımlı yayla ve mezralara hayvan otlatmak amacıyla yakın yörelerden yetiştiriciler gelmektedir. Buna karşılık hayvan miktarı ve dolayısıyla hayvancılıktan elde edilen gelir ülkenin diğer bölgelerine oranla oldukça düşüktür.

Araştırma alanının ve yakın çevresinde sığır yetiştiriciliği önemli hayvancılık faaliyetlerinden biridir. Hayvancılık etkinliklerinden elde edilen ürünler (süt, yağ, peynir), öncelikle aile içi tüketimde kullanılmakta; ihtiyaç fazlası ya yakın yayla ve yerleşimlerdeki ticari kuruluşlarda ya da en yakın ilçe merkezlerinde satılarak ekonomik gelir elde edilmektedir.

Araştırma alanı için tespit edilen büyükbaş hayvan sayısının Çamlıhemşin'e düşen miktarı 3761 olarak bulunmuştur. Çalışma alanında Yaylalar Köyü ile Hastaf ve Dübe yaylaları (Yusufeli) için tespit edilen 460 büyük baş hayvanla toplam sayı; 4221 olarak

bulunmaktadır. Araştırma alanında küçük baş hayvan sayısı ise 5500 koyun ve 2830 keçi olmak üzere toplam 8330 olarak tespit edilmiştir (Tablo 42).

Kıyı kesimi dışında dağların yüksek kesimlerinde ve özellikle yaylalarda yapılan arıcılık da önemli ekonomik aktivitelerden biridir. Yörede üretilen ballar Ayder, Kavron, Elevit gibi yol üstündeki yaylalardaki lokantalarda tüketilmekte, büyük bir bölümü de yine bu yaylalardaki satış noktaları ile en yakın ilçe merkezlerinde satışa sunulmaktadır.

Çalışma alanında elde edilen ballar Ayder Balı, komşu bir yöre olan Cimil Vadisi'nden elde edilen "Cimil Balı" ve daha batıda bulunan İkizdere İlçesi Ballıköy Yaylası'nda üretilen "Anzer Balı" nın ünü Ülkemize yayılmış durumdadır. Özellikle Anzer Balı dünyaca tanınan ve ilaç olarak tüketilen bir bal durumundadır.

1997 verilerine göre ilde toplam 45 570 kovandan yaklaşık 276 ton bal üretimi gerçekleştirilmiştir.

1.8.12.4. Su Ürünleri

Ülkemizde deniz ürünlerinin azalması, bununla birlikte balık ürünlerine olan yoğun talep ve iç suların kültür balıkçılığı için uygun olanaklar sunması gibi nedenlerle kültür balıkçılığında önemli yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Son yıllarda artan iç turizmin oluşturduğu pazarın da bu yatırımları teşvik ettiği söylenebilir.

Çamlıhemşin yöresi de hem hidrolojik açıdan uygunluğu hem de termal turizm ve doğa turizmi etkinlikleri ile oluşan önemli bir pazara sahip olması nedenleriyle alabalık çiftliklerinin en yoğun kurulduğu bir yer konumundadır.

Bu bölgede ikisi Ayder Yaylası girişine çok yakın, biri Çamlıhemşin Konaklar Mahallesi, biri de Şenyuva Köyü'nde, kalan ikisi de Çamlıhemşin civarında olmak üzere altı adet alabalık çiftliği bulunmaktadır. Ayder'e yakın bir bölümde yeni yapılmakta olan entegre bir alabalık çiftliği inşaatı da bitme aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Yeni inşa edilen çiftlik dışındakilerin toplam kapasitesi yaklaşık 60 ton/yıl'dır. Rize İli iç sularında ise 16 alabalık üretim istasyonu etkinliğini sürdürmektedir.

1.8.12.5. Madencilik

Rize ve yakın çevresinin maden yatakları ve özellikle bakır yatakları açısından şanslı konumda olduğu söylenebilir. Hatta jeoloji terminolojisinde Doğu Karadeniz Bölümü bakır provensi olarak adlandırılmaktadır.

Rize İli, Doğu Karadeniz metalojenik kuşağı içinde yer alır. Bu nedenle metalik maden ve endüstriyel hammaddeler açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İl sınırları

içerisinde ekonomik açıdan önem taşıyan büyüklükte 2 adet bakır-çinko, 8 adet manganez, 4 adet kil-kaolen ve 7 adet granit-mermer yatağı vardır (MTA,1998)

Mevcut kaynakların bazıları şunlardır: Çayeli, İkizdere ve Fındıklı'da bakır; Ardeşen'de kurşun; İkizdere'nin Sivrikaya, Gölyayla, Cimil çinko yatakları; Ardeşen (Akkaya), Çamlıhemşin (Kaplıca), Fındıklı (Aslandere) demir yatakları, Ardeşen, Pazar, Fındıklı'da kaolen yatakları, Fındıklı (Cançıkaran, Salma, Abuhemşin, Derbent), Ardeşen (Işıklı) manganez yatakları; İkizdere (Başmahalle, Cimil, Dereköy, Memişoğlu)'de mermer yatakları.

Bölge, sıcak su ve maden suyu kaynakları bakımından da zengin sayılabilir. İkizdere (Ilıca Köyü ve Cimil Başköy), Çamlıhemşin (Ortaköy, Ayder) sıcak su kaynakları önemli potansiyelleri olan ve kullanılan kaynaklardır. Bunlardan Çamlıhemşin-Ortaköy sıcak su kaynağının debisi çok küçük olduğu için ekonomik olarak önemsizdir. Ayrıca Rize'nin çeşitli yerlerinde maden suyu kaynakları bulunmaktadır.

Çayeli-Madenköy bakır-çinko yatağı 1994 yılından beri Türk-Kanada ortaklığı ile, İkizdere çevresindeki iki mermer yatağı da özel kuruluşlarca işletilmektedir.

Çalışma alanının büyük çoğunluğunu ve yakın çevresini oluşturan Çamlıhemşin İlçesinde bulunan maden kaynakları ise şunlardır: Tunca (Ardeşen) bakır zuhuru; Avupdağı (Hemşin) demir ve molibden zuhuru; Palovit Dere (çamlıhemşin) demir zuhuru; Topluca, Çayyrdüzü (Çamlıhemşin) manganez yatağı; Ayder, Ortaköy (Çamlıhemşin) sıcak su kaynakları (MTA,1998). Bu kaynaklardan sadece Ayder'deki sıcak su kaynağı işletilmektedir.

Ekonomik yönden işletmeciliğe uygun olmadıkları için bugün Çayeli Bakır İşletmeleri dışında bölgede çalışır durumda olan önemli bir madencilik etkinliği yoktur. Türk -Kanada ortaklığı şeklinde işletilen tesis yıllık 600 000 ton cevher çıkarma kapasitesindedir.

1.8.12.6. Turizm

Ayder Yaylası ülkemizin en eski termal turizm merkezlerinden biri olarak tanınmaktadır. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde güneylik ya da daha uzun süreli kullanılan ve en fazla rağbet gören alan bu yayladır. Son 15 yıldır doğa turizmi ve onun Türkiye'deki formu olan yayla turizmi talebinde -biraz da devlet teşviki sayesinde- çok büyük artışların yaşanması da bu alana yoğun bir turist akını sonucunu doğurmuştur.

Kaçkar Dağlarının 1994 yılında milli park olarak ilan edilmesinin ardından bu talep daha da artmıştır.

Turizmin talebine son derece girişimci bir yapıya sahip olan Çamlıhemşin ve Ardeşen halkı hızla cevap vermeye çalışmış; bunun sonucu sadece Ayder'de büyük çoğunluğu doğa ile uyumsuz ve çok katlı 29 otel inşa edilmiş ve 887 yatak hizmete sokulmuştur. Ayder, Yaylalar Köyü ve Çamlıhemşin'in diğer bölümleri ile birlikte 934'ü belediye belgeli toplam 1060 yatak kapasitesi turizm etkinliği içinde yer almaktadır.

Yusufeli Yaylalar Köyü 50 yatak kapasitesine sahip bulunmaktadır. Özellikle Yusufeli yönünden Kaçkar Dağları'nın aşılması (Trans-Kaçkar) sırasında en önemli merkez durumunda olan Yaylalar Köyü, Olgunlar Mahallesi'ndeki üç otel ile 2000 yılında 2500 turiste ev sahipliği yapmıştır. Trans-Kaçkar turlarının sayısı yıl içinde 80'i bulmuş ve sadece taşımacılıkta kullanılan katırlar için yaklaşık 6.5 milyar TL¹ ödeme yapılmıştır. Rehberlere verilen ücret günlük 40 Dolar civarındadır ve geçen yıl aynı işletmecinin yerel rehberlere ödediği para yaklaşık 2000 US\$ dır (Kurdoğlu,2001).

Ancak hızlı turizm gelişmesinin doğal bir sonucu olarak, doğal ve estetik değerlerde düşüşler yaşanmış ve özellikle Ayder Yaylası düzensiz bir şehir görünümü almıştır. Yatırım isteği bu kadarla da kalmamakta, özellikle yolu olmayan yüksek yaylalara turizm bahanesiyle yeni yollar yapılmaktadır.

1.8.12.7. Ulaştırma

Araştırma alanının bir bölümünün uzun sürelerdir termal turizm merkezi oluşu, son 10 yıldır, doğa turizminde görülen talep artışı ve yaylacılık nedeniyle oluşan pazar nedeniyle önemli büyüklükte bir taşıma pazarı ve buna bağlı bir ulaştırma sektörü ortaya çıkmıştır.

Çamlıhemşin'de sadece yolcu taşımaya yönelik 15 minibüsten oluşan bir minibüscüler kooperatifi kurulmuştur. bu sayıya ek olarak, Çamlıhemşin ile civar yaylalar arasında yolcu taşıyan ve herhangi bir kooperatife bağlı olmadan çalışan yaklaşık 14 minibüs de ulaştırma sektöründe çalışmaktadır.

¹ 2000 yılı için yaklaşık 12 000 US\$

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Materyal

Araştırmada geniş bir materyal grubundan yararlanılmıştır. Kullanılan materyaller 4 bölüm altında incelenebilir.

Birinci grup materyali her bilimsel araştırmanın ilk ve önemli aşaması olan yerli ve yabancı literatür oluşturmaktadır. Yurt içi ve yurt dışından konu ile doğrudan ya da dolaylı ilgili çok sayıda literatür elde edilmiştir. Bitki ve hayvan varlığına ait çok sayıdaki çalışmaya ulaşılmış ve tehlike durumlarını gösteren “Kırmızı Kitap” lar (Red Data Book-Flora, Red Data Book-Fauna) sağlanmıştır. Literatür çalışmaları; İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, KTÜ ve Ormanlık Araştırma Müdürlüğü Kütüphaneleri, Tübitak Yayınları ve diğer yurtiçi ve yurtdışı çalışmaları taranarak gerçekleştirilmiştir. Koruma çalışmalarının yasal dayanakları olan ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemeler ile antlaşmalara ait resmi gazeteler ve çevre mevzuatı yayınları elde edilerek ilgili yasal çerçeveler ortaya konulmuştur.

Alana ilgili yapılan bilimsel araştırma ve kamu kurumları çalışmalarının çoğuna ulaşılmıştır. Bu kurumlar arasında; Milli Parklar Müdürlüğü, Orman Bölge Müdürlüğü ve Orman Bakanlığı Bölge Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Müdürlüğü, Kültür Müdürlüğü, Tarım İl Müdürlüğü, Devlet İstatistik Enstitüsü, Turizm İl Müdürlüğü ve Çamlıhemşin Belediyesi yer almaktadır.

Milli Parklar Müdürlüğü'nden milli parkın içinde ve bitişiğinde bulunan av ve yaban hayatı koruma alanlarına ait veriler, Trabzon, Artvin ve Erzurum Orman Bölge Müdürlüklerinden alana ait orman amenajman planları, Orman Bakanlığı Bölge Müdürlüğünden ORKÖY verileri alınmıştır. Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü arşivlerinden ise yapılmakta olan hidroelektrik santrali bilgileri ve yağış miktarı ve derelere ait yıllık debi kayıtları sağlanmıştır. Ağırlıklı olarak Kültür Müdürlüğü yayınları kullanılarak, alana ait olan tarihsel ve kültürel kaynak kayıtlarına ulaşılmıştır. Rize Tarım İl Müdürlüğü ve Tarım İlçe Müdürlüğü kayıtlarından Çamlıhemşin İlçesine ait tarımsal bilgiler alınmıştır. Rize Turizm İl Müdürlüğü'nden Rize yöresine ait turizm çalışmaları ile ilgili bilgilerden ve yayınlarından yararlanılmıştır. Alana ait nüfus verileri için Devlet İstatistik Enstitüsü yayınları kullanılmıştır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğüne ait Rize, Pazar, Çamlıhemşin, Ardeşen ve Tunca istasyonları ile DSİ'ye ait Meydan meteoroloji istasyonu bulunmaktadır. Meteorolojik elemanların bölgedeki ortalama değerlerinin ve iklim özelliklerinin belirlenmesinde adı geçen istasyonların değişik ölçüm sürelerini kapsayan kayıtlarından yararlanılmıştır.

Arazi ve büro çalışmalarında kullanılan önemli bir materyal de araştırma alanına ait haritalardan oluşmaktadır. Orman Genel Müdürlüğü Harita ve Fotogrametri Müdürlüğü'nden sağlanan 1/25000 ve 1/100000 ölçekli memleket haritaları, çalışmaya ait üretilen haritaların en önemli altyapı materyalini oluşturmuştur.

İkinci grup materyal ise anket formları ve bilgi formlarından oluşmaktadır. Bunlar Yerel Halk Anket Formu (Ek 1) ve Yerleşim Birimleri Veri Tablosudur (Tablo 41).

Çalışma sırasında kullanılan fotoğraf makinesi, video kamera, filmler, dürbün, ve altimetre çalışmanın çekim ve gözlem materyallerini oluşturmaktadır.

Dördüncü grup materyal olarak, verilerin değerlendirilmesinde SPSS adlı istatistik paket programı, haritaların üretilmesinde ise Arc View 3.2 Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) paket programı kullanılmıştır.

2.2. Yöntem

Bilimde belli bir sonuca erişmek için bir plana göre izlenen yol olarak tanımlanan bilimsel yöntem; birbirleriyle ilişkili olan bir sistem içerisinde gerçekleşen aşamalı çalışmalar bütünü olarak açıklanabilir (Türkçe Sözlük, 1992). Bilimsel bir araştırmanın temel öğeleri ise, araştırmanın modeli, kurulan varsayımlar, bilgi toplama araç ve yöntemleri, verilerin değerlendirilmesi, yorumlama ve sonuç çıkarma olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak bilgi edinmeyi amaçlayan model ile tanımlayıcı araştırma modeli temel alınmıştır. Bilgi edinmeyi amaçlayan keşfedici araştırma modelinin temel hedefi konu hakkında bilgi edinmektir. Bu bilgiye ulaşmak için ikincil kaynaklar ve bilgi sahibi kişilerden yararlanılmakta ya da benzer durumlar incelenerek tümevarım yaklaşımıyla araştırma konusu hakkında bilgi edinilmektedir (Kurtuluş,1989). Tanımlayıcı veya betimleyici araştırma modelinde de temel amaç, inceleme konusu olan olayı, olayın değişkenliklerini ve bu değişkenliklerin arasındaki ilişkileri tanımlamak ve bu tanımlamaya dayanarak ileriye dönük tahminler yapmaktır.

Yapılan bu çalışmada da, ikincil kaynaklardan, anket yöntemi ile, gözlemler yoluyla ve benzetim yardımıyla olayların, objelerin, varlıkların, grupların ve çeşitli alanların “ne” olduğunun tasviri ya da betimlenmesi yapılmaktadır. Tanımlayıcı inceleme herhangi bir şeyin özellikleri ile ilgilenir. En yaygın bilinen tanımlayıcı inceleme dizaynı survey araştırmasıdır. Bu araştırmadaki surveyin amacı; a)somut delillere dayanan bilgiler toplamak b)sorunları belirlemek c)mevcut koşulları belirlemek d)karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yapmak e)diğer benzeri sorun ve çalışmaları incelemek f)belli bir grubun tercihlerini tespit etmek olarak sınıflandırılabilir (Kurtuluş,1989; Kaptan,1989). Erdoğan (1998)'a göre de tanımlayıcı araştırma dizaynında temel aşamalar; sorunun belirlenmesi, amacın saptanması ve bilinmek istenenin ne olduğunun ortaya konmasıdır. Bunun için ölçme yöntemi olarak gözlem veya anket ya da her ikisinin de kullanılıp kullanılmayacağı belirlenmesi gerekmektedir.

Bilimsel araştırmalar; araştırmanın amacı, kapsadığı zaman ve kullanıldığı teknikler dikkate alınarak sınıflandırılmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar kapsamında değerlendirildiğinde Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinde yapılan bu çalışma, amaç bakımından tanımlayıcı(betimleyici); zaman bakımından dönemsel (geleceğe dönük); kullanılan teknik açısından ise, uygulamalı bir araştırma niteliğindedir (Gökçe,1999). Çalışmanın yapıldığı fiziksel çevre koşulları dikkate alındığında ise bu bir alan (survey) çalışmasıdır.

Bu bilgiler ışığında araştırma aşamaları genel olarak dört ana bölüm olarak planlanmış ve çalışmalar bu bölümlere göre şekillenmiştir. Bunlar;

- 1- Sorunun ortaya konması ve varsayımların tanımlanması
- 2- Araştırmanın kapsamı ve alanın sınırlarının belirlenmesi
- 3- Alandaki doğal ve kültürel kaynaklara ait verilerin ortaya konması
- 4- Elde edilen bulgulara dayanarak sonuçların, senaryoların (planların) oluşturulması

2.2.1. Sorunun Ortaya Konması ve Varsayımların Tanımlanması

Sorunun ortaya konmasında, alanla ilgili olarak kamuoyunda ortaya çıkan koruma tartışmalarının rolü büyüktür. Ancak sorunların bilimsel bir araştırmaya konu olup olmayacağı alana yapılan geziler ve tespitlerin ardından kararlaştırılmıştır. Alan çalışmalarında görülmüştür ki; havza sadece halkın kullanımından değil, özellikle çok

sayıda kamu kuruluşunun çalışmalarından olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle yasal dayanağı olan ve uygulanabilir bir plana ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır.

Varsayımların oluşturulmasında havza üzerinde kötü kullanımından doğan doğal ve kültürel kaynakların tahribi öncelikle ele alınmıştır. Bu konudaki bulgulara ulaşabilmek için arazi gözlemleri ile yerel halka uygulanan anketler kullanılmıştır. Bu konuda alan bulgularının çokluğu varsayımı geçerli kılmıştır.

2.2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Alanın Sınırlarının Belirlenmesi

Sorunun ortaya konulmasının ardından, alanda var olan ekolojik sınır ve idari sınırlar dikkate alınarak çalışma alanının sınırları belirlenmiştir. Buna göre alanda daha önce tespit edilen milli park sınırlarına genel olarak uyulmuş, ancak hem ekolojik, hem de sosyal açıdan alanın parçası olduğu düşünülen sahalardan Sal, Pokut ve Palakcur yaylaları da çalışma alanına dahil edilmiştir.

Çalışma sahası ülkemizde çok tanınan bir yaylalar yöresidir. Ancak yaylaların farklı yükseklikte bulunmaları ve farklı doğal ve kültürel kaynaklara sahip olması yaylalar arasında bir sınıflamanın yapılabileceği varsayımını doğurmuştur. Yayla ve köylerden oluşan geçici ve sürekli yerleşim birimlerine ve yakın çevresine ait bilgiler sırasıyla:

- Yerel ve mülki idare kaynakları,
- Memleket haritaları,
- Yapılmış bilimsel çalışmalar gibi ikincil kaynaklardan ve
- Ağırıklık olarak yapılan arazi çalışmalarından elde edilmiştir.

2.2.3. Alandaki Doğal ve Kültürel Kaynaklara Ait Verilerin Ortaya Konması

Araştırmada en önemli yeri tutan çalışmayı ise, çalışma alanında bulunan doğal ve kültürel kaynak değerlerinin ortaya konmasına yönelik verilerin toplanması oluşturmuştur.

2.2.3.1. Alanda Bulunan Fauna ve Flora-Vejetasyona Ait Verilerin Elde Edilmesi

Bu konulara ait bilgilerin derlenmesinde temel çalışma literatür kaynaklarından faydalanmak şeklinde olmuştur. Çalışma alanında bulunan yaban hayvanı türleri çok sayıda yerli ve yabancı literatürden (ikincil kaynaklardan) yararlanılarak tespit edilmiş, elde edilen bu bilgiler arazi gözlemleri ile belirlenen birincil verilerle birleştirilmiştir. Bu gözlemlerde 10x50 dürbün, fotoğraf makinesi, altimetre ve video kamera kullanılmış ve bilgiler ilgili formlarda kayıt altına alınmıştır.

Tespiti yapılan kuşlar ve memeli hayvanlar ayrı ayrı tablolar halinde derlenmiş, ilave olarak bir ulusal, üç tane uluslar arası olmak üzere toplam dört kategoriye göre tehlike ve koruma durumları ortaya konmuştur. Yaban hayvanlarına ait bilgilerin derlenmesinde yerel halktan ve avcılardan önemli ölçüde bilgi alınmıştır. Bu bilgilerin alınmasında “anket” ve “görüşme (mülakat)” yöntemleri kullanılmıştır.

Alanda yapılmış flora-vejetasyon çalışmalarına ait çok sayıda kaynak elde edilerek, araştırma alanının bitki zenginliği ortaya konulmuştur. Elde edilen bu bilgiler, alanda yapılan gözlem ve tespitlerden elde edilen bulgularla birleştirilmiştir. Elde edilen son bilgiler içinden endemik bitki taksonlarının tespiti yapılmıştır. Bu türlerin, Kırmızı Kitap (Red Data Book-Flora) bilgilerinden faydalanılarak tehlike kategorilerine göre durumları da değerlendirilmiştir.

Doğal yaşlı ormanların yayılış alanlarını belirlemek için meşcere haritası temel veri olmuştur. Asıl orman yapısı itibarıyla doğal yaşlı orman olabilecek tüm bölmeler, orman amenajman planlarından alınmış ve ardından önceden sınırları belirlenmiş yerleşim birimlerine düşen miktarının dökümü yapılmıştır. Belirlenen bu ormanlar, arazi çalışması ile yerinde incelenerek gerçek doğal yaşlı orman alanı olan bölmeler belirlenip haritaya işlenmiştir.

2.2.3.2. Alanın Jeomorfolojik Özelliklerinin Belirlenmesi

Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinin en önemli fiziksel kaynak değerini jeomorfolojik özellikler ortaya koymaktadır. Buzul morfolojisinin önemli tüm izleri alanda gözlenebilmektedir. Bu konuda alanla ilgili yapılmış çok sayıda literatüre ulaşılmış, bununla birlikte tüm alan gezilerek buzul topografyasına ait buzul göltü, sirk, moren, buzul vadisi, hörgüçkaya vb tüm jeomorfolojik izlerin de tespiti yapılmıştır. Tanımlanmasında şüpheye düşülen buzul morfolojisine ait izler, ilgili fakülte bölümlerinden yardım alınarak doğrulanmıştır.

2.2.3.3. Kültürel Kaynaklara Ait Veriler

Araştırma alanı kültürel kaynaklar açısından da son derece zengin bir resim ortaya koymaktadır. Çalışma alanına ait bilgilerin toplanması ve gözlemlerin yapılması amacıyla, araştırma süresince çok sayıda seyahat yapılmıştır. Seyahatler, genellikle değişik mevsimlerde ancak çoğunlukla kültürel etkinlikler açısından aktif zamanlarda gerçekleştirilmiştir.

Tarihi eserlerle ilgili bilgilere ağırlıklı olarak yerli ve yabancı literatürden ulaşılmış ayrıca mevcut eserlerin arazi gözlemleri ile tespitleri yapılmıştır. Bu bilgiler aynı zamanda doğal ve kültürel sit kararları, yasal çerçeveler ve ilgili yasa ve yönetmeliklerle birleştirilmiştir.

Alanın zengin folklorik değerleri olan halkoyunları, yemek ve giyim kültürü, yöresel el sanatları, söylenceler, batıl inançlar ve geleneksel yaylacılık gibi yerel yaşam motifleri ağırlıklı olarak arazi gözlemleri ve yerel halk ile yapılan görüşmeler (mülakat) sonucu ortaya konmuştur.

2.2.3.4. Yerleşim Birimlerine Ait Verilerin Elde edilmesi

Araştırma alanı, öncelikle verilerin düzenli toplanıp değerlendirilebilmesi amacıyla parçalara bölünmüştür. Çamlıhemşin İlçesi için kadastro işlemlerinin yapılmamış olması nedeniyle bu ayırmada köyler için; köy muhtarlıklarınca belirlenerek arazi tahrir defterine işlenmiş sınırlar, yaylalar için ise; o yaylaya ait olan otlatma alanı sınırları dikkate alınmıştır (Şekil 36).

Büro çalışmaları dışında her yerleşim birimine ve yayla merkezine en az iki kez gidilerek anket uygulamaları yapılmış, ayrıca; yaz nüfusu, hayvan sayısı, arı kovana sayısı, hane sayısı, yapı strüktürlerine (taş, ahşap, taş-ahşap ve beton) göre hane sayısı, mahalle sayısı, turistik yatak sayısı ve çevresel tehditler tüm ölçme (tam alan surveyi) ve gözlem yöntemine göre belirlenmiştir. Bu bilgilerin büyük bölümü ilgili her yerleşim birimi için en az 3 kişi ile mülakat yapılarak yeniden doğrulanmıştır.

Yerleşim birimleri veri tablosunun diğer bilgileri ise, çeşitli (ikincil) kaynaklardan direkt olarak ya da bu kaynaklar kullanılarak üretilmiştir. Şöyle ki; yaylak süresi, kış nüfusu, tavuk sayısı gibi bilgiler ilgili yerleşim birimindeki yerel halkla yapılan görüşme (mülakat) sonuçlarına göre belirlenmiştir. Rakım, toplam alan, ilçeye uzaklık, araç yoluna uzaklık, mera alanı, yayla yerleşim alanı; normal, bozuk ve doğal yaşlı orman alanları, göl alanı ve göl sayısı, tatlı su kaynakları ve granitik ve volkanik kayalardan oluşan alan büyüklüklerine ilişkin bilgilerin sağlanmasında 1:25 000 ve 1:100 000 ölçekli memleket haritaları, orman amenajman haritaları, jeoloji ve jeomorfoloji haritaları altlık olarak kullanılmıştır. Bu altlıklar üzerinde ve arazi çalışmalarında elde edilen diğer bilgiler kullanılarak yukarıda adı geçen veriler üretilmiştir.

Hane nüfusu; toplam yaz nüfusunun yazın meskun (şenlik) hane sayısına bölünmesi ile, büyük baş hayvan birimi; 1:5 ile çarpılmış küçük baş hayvan sayısının büyük baş

hayvan sayısı ile toplamından elde edilmiştir. Mera yoğunluğu ise; mera alanının büyük baş hayvan birimine bölünmesiyle bulunmuştur. Turistik yatak sayılarının Ayder yaylasına düşen bölümü ise Çamlıhemşin Belediyesinin verilerinden derlenmiştir. Endemik bitkiler ise literatür bilgileri ve arazi gözlemleri ile tespit edilen sayıların her yerleşime düşen miktarları olarak bulunmuştur.

Bu çalışmalar sırasında elde edilen tüm bilgiler kullanılarak yerleşim birimleri veri tablosu hazırlanmıştır.

2.2.3.5. Çevresel Tehditlere ve Turistik Çekiciliklere Ait Verilerin Belirlenmesi

Çevresel tehditlerin ortaya konulmasında az miktarda ilgili literatürden ve Jeomorfoloji haritalarından, orman suçlarının yıllara göre dağılımının belirlenmesinde ise Pazar Orman İşletme Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır. Geriye kalan çevresel sorunlar “tam alan surveyi” ile tespit edilmiş ve ilgili çekim araçlarıyla kayıt altına alınmıştır.

Alanda bulunan doğal ve kültürel kaynaklar aynı zamanda turistik çekiciliklerin de alt yapısını oluşturmaktadır. Çalışmanın başında yerleşim birimlerine ayrılan alanda, her yerleşim birimine düşen doğal ve kültürel turistik cazibe unsurları “tam alan surveyi” ile tespit edilerek kaydedilmiştir.

2.2.3.6. Haritaların Çizimi

Elde edilen veriler ışığında hazırlanan haritalar, 1/25 000 ölçekli memleket haritası altlık olmak üzere ArcView 3.2 GIS paket programı kullanılarak sayısal olarak Coğrafi Bilgi Sistemi ortamında üretilmiştir. Sayısallaştırma işlemi, “Raster to Vector-R2V” isimli programda otomatik olarak yapılmıştır. Arazi çalışmaları, orman amenajman planları ve sit alanı haritalarından elde edilen bulgular bu yeni harita üzerine işlenmiştir. Bunun için topoğrafik harita üzerinde yer alan ve 50 m’de bir geçen eşyüksekti eğrileri ve 4 adet koordinat referans noktası tarayıcıyla “TIF” formatında resme çevrilmiştir. Bu resim R2V yazılımında sayısallaştırılarak “Arcview shape file” formatına dönüştürülmüştür. Sayısallaştırma hataları ve grafik düzeltmeler tamamlandıktan sonra Arc/Info yazılımında topoloji kurularak öznetelik (grafik olmayan veya tablosal) verilerin girilmesi için hazır hale getirilmiştir.

Her bir yerleşim birimi ve toplam alan miktarının bulunması da bu program ile yapılmıştır.

Topoğrafik harita katmanına yükseklik değerleri Arcview yazılımında girilerek altlık

katman tamamlanmıştır.

Haritaların kartografik değerlendirmeleri Arcview yazılımı “layout” fonksiyonu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Burada haritanın ölçeklendirilmesinde A4 boyutu için 1/250 000’lik ölçek kullanılmıştır.

2.2.3.7. Yerel Halk Anketinin Hazırlanması ve Uygulanması

Araştırma amacına yönelik olarak, alanda yaşayan toplumun özellikleri ve bu toplumun yaşadığı alan hakkındaki düşüncelerini belirlemede, başka bir deyişle kullanıcı toplumu tanımlayıcı bilgi toplamada, surveyin özel bir biçimi olan anket (soru kağıdı) yöntemi kullanılmıştır.

Anket; kağıt kalem yoluyla objenin, bireyin ya da grubun kendisi hakkında bilgi vermesi şeklindedir. Bu betimleme ya da survey yöntemleri içinde en çok kullanılan yoldur (Kaptan,1989). Yerel halkın alan yönetimi ve talepleri hakkındaki görüşlerinin alınması ve planlamaya aktarılabilmesi amacıyla hazırlanan anket sorularının hazırlanmasında aşağıdaki kriterlere uyulmuştur:

- i) Şekil bakımından açık uçlu ve kapalı uçlu olmak üzere iki tür soru hazırlanmıştır. Tütengil (1975), açık ve kapalı uçlu soruların fayda ve sakıncaları olduğunu belirterek bir ankette iki tip sorudan da bulunmasını önermektedir.
- ii) Soruların açık ve anlaşılabilir olmasına özen gösterilmiştir,
- iii) Sorular sayı ve kapsam bakımından sınırlı tutulmuştur,
- iv) Sorular konu ve alanla ilgili hazırlanmıştır.

Buna göre anket içerisinde; cinsiyet, yaş gibi bireyin kimliğini bildiren “olgusal” sorular bulunmaktadır. Katılımcıların neyi ne ölçüde bildiğine yönelik “bilgi soruları” “seçmeli” olarak sorulmuştur. Ankette davranış, tutum ve görüş belirlemek amacıyla sorulan evet-hayır seçenekli sorular bulunduğu gibi, görüşlerin tam olarak verilmesini sağlayan açık uçlu sorular da bulunmaktadır.

Anketler, ağırlıklı olarak 2000 ve 2001 yılı Haziran başı-Ekim sonu dönemi içerisinde uygulanmış ve doğrudan araştırmacı tarafından birebir (yüzyüze) görüşmeler yolu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre anket soruları ile araştırma alanı ve yakın çevresinde yaşayan toplumun tanımlanması ve bu toplumun alan hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu görüşler, alanın planlanmasına yönelik temel kararların ortaya konulmasında kullanılacak veriler arasında değerlendirilmiştir. Anket sonuçlarına

göre alan ve alan yönetimi ile ilgili değerlendirmelerin yaşa, cinsiyete, eğitime ve mesleğe göre tercih edilme ilişkisi khi kare testi ile kontrol edilmiştir.

Anket dağılımda her yayla ve köyün temsil edilmesine dikkat edilmiş ancak aktif nüfus dağılımının değişken oluşu nedeniyle anket sayısının her yerleşimde belirli oranlara sahip olması sağlanamamıştır. Bu nedenle anket uygulamalarında basit tesadüfi örnekleme yöntemi uygulanmıştır.

2.2.3.8. Görsel Kalitenin Ortaya Konması ve Manzara Seyir Yerlerinin Belirlenmesi

Araştırmada planlamaya konu olan manzara seyir yerleri (meşcere dışı) ve meşcere içi görsel kalite değerleri, “görsel kalite değeri” saptama yöntemine (Gül, Kurdoğlu,2001) göre sayısal olarak ortaya konmuştur.

Buna göre; Fırtına Vadisi'nin manzara kalitesini saptamak amacıyla 46 değişik noktadan toplam 81 adet slide fotoğraf çekilmiştir. Meşcere içi görsel kalite değerini saptamak için değişik yerlerde 32 adet deneme alanı alınmıştır. Deneme alanlarında ağaçların göğüs çapları ölçülmüş, relaskop yardımıyla meşcere göğüs yüzeyleri saptanmış ve her deneme alanında dört ana yönde olmak üzere toplam 128 slide fotoğraf (dia positive) çekilmiştir. Bu fotoğraflar, manzara ve meşcere içi görsel kalite açısından, KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü dördüncü sınıf ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri tarafından değerlendirilmiştir. Dıalar, KTÜ Orman Mühendisliği Bölümü'nden 72, Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden ise 30 öğrenciye, iki kez, yaklaşık olarak onar saniye gösterilmiş ve kendilerinden 0 (en kötü) ile 9 (en iyi) arasında kalite puanı vermeleri istenmiştir. Bu değerlendirme sonucu elde edilen puanların ortalaması alınarak, her fotoğrafın ortalama “meşcere dışı (manzara)” ve “meşcere içi” görsel kalite değerleri hesaplanmıştır. Bu çalışmanın örnekler arası karşılaştırmalarını yapmak üzere; standart sapmaları aritmetik ortalamaya oranlanarak her grup için manzaraların görsel kalitesinin varyasyon (değişkenlik) katsayısı hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre en yüksek puan alan ilk 10 nokta manzara seyir yeri olarak kabul edilmiştir.

2.2.4. Elde edilen bulgulara dayanarak sonuçların ve önerilerin oluşturulması

Çalışma sırasında çok sayıda plan örnekleri elde edilebilmiştir. Ancak bu planların yapılma metodolojisi hakkında çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Nitekim yapılan bir çalışmada ormancılık sektörünün yanlış plan önermeleri ve yetersiz bilimsel

yaklaşımlardan zarar gördüğü belirtilmekte iken, bir başka araştırmada bu planların dağınıklığından kurtulamadığına değinilmektedir (Gümüş, 1996). Bu açıdan alanda bulunan kaynaklar bilimsel kriterlere göre ancak yöre halkının da talep ve önerilerine yer verilerek değerlendirilmesi ve planlanması üçüncü ve son varsayımına temel oluşturmaktadır.

Planlamanın yapılmasında yerel halkın görüşlerine yer verilmiş, başka bir deyişle, yapılan önerilerden, veri tablosunun analizi sonucu uygulanabilir olanlar planlamaya da konu edilmiştir. Şöyle ki: anket değerlendirmelerindeki frekans ve yüzde dağılımlarının sonucuna göre yöre kalkınmasında öncelik alan hayvancılık ve turizm faaliyetleri, alanların ayrılmasında kriterlerden biri olarak değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Alansal veriler başlığı altında çoğunlukla ikincil kaynaklardan yararlanarak sağlanan bulgulara yer verilmiştir. Bu bölümde ise birincil kaynak olarak üretilen verilerle elde edilmiş bulgulara yer verilmektedir.

3.1. Manzara Seyir Yerlerine Ait Bulgular

Bu çalışmada Kaçkar Dağları Milli Parkı ormanlarının manzara (meşcere dışı) ve meşcere içi görsel kalite değerleri sayısal olarak ortaya konmuştur. Fırtına Vadisi'nin manzara kalitesini saptamak için değişik noktalardan toplam 81 adet; meşcere içi görsel kalite değerini saptamak için değişik yerlerden alınan 32 adet deneme alanında, her deneme alanında dört adet olmak üzere, toplam 128 adet fotoğraf çekilmiştir (Tablo 17).

Bu fotoğraflar, manzara ve meşcere içi görsel kalite açısından, KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü dördüncü sınıf (72 kişi) ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri (30 kişi) tarafından projeksiyon perdesinden bakılarak değerlendirilmiştir. Buna göre elde edilen bulgular şöyledir:

Tablo 17 de Orman Mühendisliği ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencilerine göre araştırma alanının manzara değerlendirme sonuçları verilmiştir. Tablo 17'nin alt bölümünde ise iki bölüm öğrencilerinin en yüksek ve en düşük puan verdikleri beşer adet fotoğraf (dia positive) sıralanmıştır. Buna göre her iki bölüm öğrencileri, 54 ve 18 nolu fotoğrafa en yüksek puanı, 70 ve 69 nolu slaytlara ise en düşük puanı vermişlerdir.

Tablo 17'deki sonuçlara göre Orman Mühendisliği Bölümü öğrencileri, manzaralara 5.819 ortalama puan vermiş ve 5.244 puan veren Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencilerine göre manzaraların kalitesini daha yüksek olarak değerlendirmiştir. Bu ortalamalar, istatistiksel olarak da $\alpha=0.001$ önem düzeyinde farklıdır ($t_{thesap}=3.60 > t_{tablo}=1.96$). Manzara kalitesinin varyasyon katsayısı dikkate alındığında; Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin değerlendirmesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencilerine göre daha homojen ($\%C_{GK(om)}=17.68 < \%C_{GK(pem)}=19.22$) bir özellik göstermiştir.

Tablo 17. Araştırma alanı manzaralarına ilişkin değerlendirme sonuçları

Slide No	OM*	PEM*	Slide No	OM	PEM	Slide No	OM	PEM	
1	7.400	6.967	28	5.657	5.100	55	6.750	4.467	
2	5.681	4.138	29	5.000	4.600	56	5.361	5.067	
3	5.889	4.167	30	5.257	4.500	57	5.542	5.600	
4	6.507	4.966	31	5.314	5.033	58	5.250	5.400	
5	6.417	4.933	32	4.890	4.767	59	4.712	5.290	
6	6.685	5.433	33	6.338	5.567	60	4.268	4.467	
7	6.589	5.000	34	5.315	5.600	61	5.466	6.448	
8	6.775	5.267	35	5.542	5.733	62	5.507	6.500	
9	6.583	5.300	36	6.444	7.400	63	4.611	4.323	
10	7.239	5.967	37	6.000	6.000	64	4.736	3.966	
11	6.917	5.833	38	6.141	5.800	65	4.648	4.067	
12	7.056	5.935	39	5.863	5.333	66	5.493	5.967	
13	6.662	5.533	40	6.389	5.767	67	6.181	6.333	
14	6.972	4.467	41	6.712	7.367	68	3.389	4.567	
15	6.639	4.645	42	6.042	6.533	69	3.164	3.276	
16	6.583	6.000	43	5.074	5.600	70	2.699	2.633	
17	6.847	6.300	44	4.803	3.833	71	5.260	4.433	
18	8.183	8.276	45	4.449	3.690	72	6.197	4.867	
19	6.557	5.400	46	5.042	3.867	73	6.500	4.933	
20	6.155	4.767	47	5.662	5.367	74	4.151	4.167	
21	6.365	6.200	48	5.847	5.800	75	4.500	4.067	
22	6.756	5.267	49	5.225	4.400	76	4.783	4.414	
23	5.929	4.533	50	5.973	5.567	77	5.194	5.233	
24	6.114	4.739	51	5.714	5.000	78	4.377	4.733	
25	6.712	5.533	52	5.569	5.207	79	5.014	3.897	
26	6.694	5.367	53	6.653	5.655	80	7.071	6.621	
27	5.291	5.433	54	8.500	8.333	81	5.819	5.244	
							Ortalama X	5.819	5.244
							Standart Sapma S	1.029	1.008
							Varyasyon Katsayısı % C _{GK}	17.68	19.22
Araştırma Alanının En İyi ve En Kötü Manzara Puanları									
Slayt No	OM*	PEM	Slayt No	PEM*	OM				
En İyi									
54	8.500	8.333	54	8.333	8.500				
18	8.183	8.276	18	8.276	8.183				
1	7.400	6.967	36	7.400	6.444				
10	7.239	5.967	41	7.367	6.712				
80	7.071	6.621	1	6.967	7.400				
En Kötü									
60	4.268	4.467	46	3.867	5.042				
74	4.151	4.167	44	3.833	4.803				
68	3.389	4.567	45	3.690	4.449				
69	3.164	3.276	69	3.276	3.164				
70	2.699	2.633	70	2.633	2.699				

OM: Orman Mühendisliği, PEM: Peyzaj Mimarlığı

Tablo 18’de, Kaçkar Dağları Milli Parkı ladin meşcerelerinden alınan deneme alanlarının bazı meşcere özellikleri ve Orman Mühendisliği ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü

öğrencilerine göre meşcere içi görsel kalite değerleri verilmiştir. Orman Mühendisliği Bölümü öğrencileri, deneme alanlarına 4.54 ortalama puan vermiş ve 4.27 puan veren Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencilerine göre deneme alanlarının görsel kalitesini daha yüksek olarak değerlendirmiştir. Bu ortalamalar, istatistiksel olarak da $\alpha=0.05$ önem düzeyinde farklıdır ($t_{hesap} = 0.857 < t_{tablo} = 2.012$).

Tablo 18. Kaçkar Dağları Milli Parkı deneme alanlarına ilişkin değerlendirme sonuçları

Deneme Alanı No	Göğüs Yüzeyi (m ² /ha)	Meşcere Orta Çapı (cm)	Görsel Kalite		Deneme Alanı No	Göğüs Yüzeyi (m ² /ha)	Meşcere Orta Çapı (cm)	Görsel Kalite	
			OM	PEM				OM	PEM
1	59	39.7	5.16	4.59	17	36	35.7	6.70	5.32
2	76	31.2	3.76	3.56	18	42	28.2	6.63	4.61
3	17	18.6	6.02	2.75	19	32	26.0	5.38	3.68
4	22	25.7	5.12	4.91	20	45	27.9	6.26	4.67
5	21	32.9	3.73	4.64	21	42	40.4	5.92	4.51
6	30	35.9	4.04	3.39	22	42	40.2	6.20	6.51
7	36	19.8	2.70	1.99	23	39	39.1	6.83	6.34
8	35	19.6	3.57	2.99	24	42	50.0	4.29	5.87
9	58	25.9	3.11	2.58	25	18	38.6	2.98	4.36
10	42	24.3	3.66	2.49	26	25	46.8	3.56	4.84
11	46	27.2	3.19	2.46	27	35	55.1	4.53	5.57
12	21	25.7	3.02	2.46	28	44	34.7	4.98	5.12
13	41	35.9	4.21	5.92	29	56	29.0	4.26	4.44
14	7	63.5	3.99	4.37	30	40	39.0	4.62	5.78
15	37	28.8	4.14	4.40	31	10	29.9	3.69	5.05
16	32	31.7	4.31	4.01	32	8	5.3	4.76	2.37
Ortalama X								4.54	4.27
Standart Sapma S								1.18	1.26
Varyasyon Katsayısı % C _{GK}								26.0	29.5

Deneme alanlarının görsel kalitesinin varyasyon katsayısı dikkate alındığında; Orman Mühendisliği Bölümü öğrencilerinin değerlendirmesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencilerine göre daha homojen ($\%C_{GK(om)}=26.0 < \%C_{GK(pem)}=29.5$) bir özellik göstermiştir. Ayrıca; Tablo 19'a göre Orman Mühendisliği Bölümü öğrencileri, 23 nolu, Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencileri ise 22 nolu deneme alanına en yüksek meşcere içi görsel kalite değerini vermiştir. Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğrencilerinin değerlendirmesinde; 23 nolu deneme alanı, ikinci en yüksek meşcere içi görsel kalite değerini almıştır.

Deneme alanlarının orta çapı (D) ve göğüs yüzeyi (G) ile meşcere içi görsel kalite (GK) arasında bir ilişki aranmış ve;

$$GK_{pem} = 1.90085 + 0.0719662D \text{ ilişkisi } (r^2 = 0.41, S_{yx} = 0.984) \text{ geliştirilmiştir.}$$

Tablo 19. Fırtına Vadisinin en iyi ve en kötü meşcere içi görsel kaliteye sahip deneme alanları

Deneme Alanı No	OM*	PEM	Slayt No	PEM*	OM
En İyi					
23	6.83	6.34	22	6.51	6.20
17	6.70	5.32	23	6.34	6.83
18	6.63	4.61	13	5.92	4.21
20	6.26	4.67	24	5.87	4.29
22	6.20	6.51	30	5.78	4.62
En Kötü					
11	3.19	2.46	10	2.49	3.66
9	3.11	2.58	11	2.46	3.19
12	3.02	2.46	12	2.46	3.02
25	2.98	4.36	32	2.37	4.76
7	2.70	1.99	7	1.99	2.70

*Deneme alanları, bu bölüm öğrencilerinin değerlendirmesine göre sıralanmıştır

3.2. Yerel Halk Görüşlerine İlişkin Bulgular

Araştırma alanı içerisinde sürekli ya da geçici meskün olan yerel halktan 140 kişiye anket uygulanmıştır. Bunlardan 32'si (%22.9) bayan, 108'i (%77.1) ise erkektir. Anketlerin 31'i (% 22.1) Çamlıhemşin İlçesinde, 25'i (%17.9) araştırma alanı içindeki köylerde, 84'ü ise araştırma alanı içerisindeki yaylalarda cevaplandırılmıştır (Tablo20).

Tablo 20 . Ankete katılanların cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%	Birikimli %
kadın	32	22,9	22,9
erkek	108	77,1	100,0
Toplam	140	100,0	

Grubu oluşturanların 27'si (%19.3) 18-24 yaş arası genç grup, 57'si (%40.7) 25-40 yaş arası orta yaşlı grup, 56'sı (%40) da 40 yaş üstü yaşlı gruba girmektedir. Orta ve yaşlı grubun ağırlıklı çıkma nedeni olarak; tatil ya da hayvancılık ağırlıklı olsa da yaylacılığın bu yaş grubu tarafından sürdürüldüğü gösterilmektedir (Tablo 21).

Tablo 21. Ankete katılanların yaş dağılımı

Yaş	Sayı	%	Birikimli %
18-24	27	19,3	19,3
25-40	57	40,7	60,0
41 ve üstü	56	40,0	100,0
Toplam	140	100,0	

Ankete katılanların eğitim düzeyleri incelendiğinde ise 43 kişi (%30.7) ilkokul, 22 kişi ortaokul (%15.7), 46 kişi lise (%32.9), 29 kişi (%20.7) ise üniversite mezunudur. Üniversite mezunları ağırlıklı olarak 18-24 yaş grubuna dahildir (Tablo 22).

Tablo 22. Ankete katılanların eğitim durumuna göre dağılımı

Okul	Sayı	%	Birikimli %
İlkokul	43	30,7	30,7
Ortaokul	22	15,7	46,4
Lise	46	32,9	79,3
Yüksekokul	29	20,7	100,0
Toplam	140	100,0	

Aynı grup, mesleklerine göre değerlendirildiğinde 52 kişinin (%37.1) serbest meslek, 34 kişinin (%24.3) ücretli olduğu görülmekte, bu sayıları 18 kişi ile emekli ve 17 kişi ile öğrenci grubu takip etmektedir (Tablo 23).

Tablo 23. Ankete katılanların mesleklere göre dağılımı

Meslek	Sayı	%	Birikimli %
Ücretli	34	24,3	24,3
Emekli	18	12,9	37,1
Öğrenci	17	12,1	49,3
Serbest Meslek	52	37,1	86,4
Ev Hanımı	6	4,3	90,7
Diğer	13	9,3	100,0
Toplam	140	100,0	

Ankete katılanlardan 99 kişi (%70.7), Çamlıhemşin ve civar ilçelerde ikamet etmekte, 4 kişi Doğu Karadeniz'de, 37 kişi (%26.4) ise değişik şehirlerde sürekli ikamet etmektedir (Tablo 24).

Tablo 24 . Ankete katılanların sürekli ikamet yerleri dağılımı

İkametYeri	Sayı	%	Birikimli %
Rize	99	70,7	70,7
D. Krdz. Bolgesi	4	2,9	73,6
Diğer	37	26,4	100,0
Toplam	140	100,0	

Anket yapılan 140 kişiden 134'ü (%95.7) yaya ya da köyde yakıt olarak odun kullanırken, 2'si tezek, 2'si de likit gaz kullanmaktadır (Tablo 25). Bu sonuçlara göre Kaçkar Dağları ve civar yerleşimlerde çoğunlukla yaz dönemi olmak üzere önemli oranda odun tüketimi söz konusudur.

Tablo 25. Ankete katılanların yakıt tercihlerinin dağılımı

Takıt türü	Sayı	%	Birikimli %
Odun	134	95,7	95,7
Tezek	2	1,4	97,1
Tup gaz	2	1,4	98,6
Diğer	2	1,4	100,0
Toplam	140	100,0	

Yörenin kalkınması için birinci tercih olarak işaretlenen faaliyet alanı sorusuna, 140 kişiden 77'si (%55) hayvancılık cevabını verirken, 53'ü (%37.9) turizm, 6'sı (%4.3) ormancılık, 2'si (%1.4) sağlık ve yine 2'si (%1.4) enerji cevabını vermiştir. Buna göre yerel halk uzun yıllardır yaptığı hayvancılığı birincil kalkınma aracı olarak değerlendirirken, son yılların artan etkinliği turizm ikinci sırayı almıştır. Yine geçmişin klasik etkinliklerinden olan ormancılık, alanın büyük çoğunluğu milli park olmasına rağmen üçüncü sırayı almıştır. Bu sonucun oluşmasında, yerel halkın odun talebinin yüksek oluşu ve milli parkın tanımı hakkında yeterli bilgiye sahip olunmamasının önemli rol oynadığı düşünülmektedir (Tablo 26).

Tablo 26 .Ankete katılanların kalkınma ile ilgili öncelikli faaliyetlerin dağılımı

Kalkınma Faaliyetleri	Hiç işaretlenmeyen	1. derecede öncelikli	2. derecede öncelikli	3. derecede öncelikli	Ağırlıklı Sayı*	Ağırlıklı Sıralama
1-Hayvancılık	21	77	18	24	291	2
2-Ormancılık	87	6	27	20	92	3
3-Turizm	1	53	61	25	316	1
4-Sağlık	88	2	14	36	70	4
5-Enerji (baraj vb)	101	2	7	30	50	5
6-Diğer	122	0	13	5	31	6

* Ağırlıklı sayı; 1. derecede öncelikli = 3 puan, 2. derecede öncelikli= 2 puan, 3. derecede öncelikli= 1 puan olacak şekilde tercihlerle çarpımından elde edilmiştir.

Yörenin kalkınması için öncelik verilmesi gereken faaliyet alanı sorusunu 2. sırada işaretleyen 140 kişiden 61'i (%43.6) turizm, 27'si (%19.2) ormancılık, 18'i (%12.8) hayvancılık 14'ü (%10) sağlık, 7'si (%5) ise santral-baraj cevabını vermiştir (Tablo 26). Kalkınmada 2. sırada öncelik verilmesi gereken etkinlik tercihlerinde turizm önceliği alırken hayvancılık ikinci, ormancılık ise üçüncü sırada yer almıştır.

Kalkınmada 3. sırada önem verilen tercihlerin değerlendirilmesinde ise sağlık ilk sırayı alırken, bu etkinliği enerji ve turizm takip etmektedir.

Alana birincil geliş amaçları incelendiğinde; 18 kişinin(%12.9) kaplıca için, 27 kişinin (%19.3) hayvancılık amaçlı, 44 kişinin (%53.5) ise tatil ve eğlence için, 31 kişinin ise yaylacılık geleneğini sürdürmek için geldikleri anlaşılmaktadır. Hayvancılık amaçlı gelen 27 kişi ile yaylacılık geleneği birleştirildiğinde ise toplam 58 kişinin genel anlamda “öncelikli tercihlerinin” klasik yaylacılık etkinliği için geldiği söylenebilir. Kaplıca ve bir arada olmanın da önemli geliş nedenlerinden olduğu söylenebilir (Tablo 27).

Tablo 27. Ankete katılanların öncelikli alana geliş amaçları dağılımı

Geliş Amacı	Sayı	%	Birikimli %
Hayvancılık yağ-peynir	27	19,3	19,3
Yaylacılık geleneği	31	22,1	41,4
Kışlık yem	1	0,7	42,1
Avlanmak	4	2,9	45,0
Kaplıca	18	12,9	57,9
Tatil, eğlenmek	44	31,4	89,3
Bir arada olmak	6	4,3	93,6
Diğer	9	6,4	100,0
Toplam	140	100,0	

Yerel halkın alana geliş amaçlarında, ikinci önceliği alan nedenlerin değerlendirilmesinde, tercihlerin dışındaki “diğer” seçeneği ağırlık kazanmıştır. Birarada olmak, tatil ve kaplıca diğer ağırlıklı tercihleri oluşturmuştur (Tablo 28).

Tablo 28 . Ankete katılanların alana gelişlerindeki ikincil amaçları

Geliş Amacı	Sayı	%	Birikimli %
Hayvancılık yağ-peynir	3	2,1	2,1
Yaylacılık geleneği	15	10,7	12,9
Kışlık yem	4	2,9	15,7
Avlanmak	3	2,1	17,9
Kaplıca	17	12,1	30,0
Tatil, eğlenmek	16	11,4	41,4
Bir arada olmak	22	15,7	57,1
Diğer	60	42,9	100,0
Toplam	140	100,0	

Çalışma alanında eksikliği duyulan hizmetler nelerdir? Sorusunun cevabı 140 kişiden 51’i (%36.4) için 1. sırada eğitim iken, 41’i (%29.3) için ulaşım, 20’ si (%14.3) sağlık, 17’si (%12.1) çöp toplama ve depolama olmuştur (Tablo 29).

Tablo 29. Çalışma alanında eksikliği duyulan hizmetlerin önceliği

Hizmetler	Sayı	%	Birikimli %
Eğitim	51	36,4	36,4
Ulaşım	41	29,3	65,7
Sağlık	20	14,3	80,0
Çöp kanalizas.	17	12,1	92,1
Piknik	5	3,6	95,7
Elektrik	1	,7	96,4
Güvenlik	4	2,9	99,3
Diğer	1	,7	100,0
Toplam	140	100,0	

Eksikliği duyulan hizmetlerde 2. sırada öncelik, 140 kişiden, 41'i (%29.3) için sağlık iken, 37' si (%26.4) için çöp toplama ve depolama, 19'u (%13.6) için ulaşım, 17'si (%12.1) için kanalizasyon ve 13'ü (%9.3) için piknik alanı olarak sıralanmıştır. Eğitimin her iki grup toplamı olarak % 40 gibi yüksek oranda çıkmasının temel nedeni olarak okul nedeniyle yaşanan göç olmalıdır. Kış aylarında alanın boşalmasının temel nedenleri, ulaşımın bu aylarda yapılamaması ve okulların açık olmamasıdır.

İkinci öncelik alan sağlık ise doğal olarak eğitim ve ulaşımın olması durumunda var olması gereken bir diğer hizmet olarak görülmektedir. Güvenlik konusunu tercih edenlerin (%12) azımsanmayacak çoğunlukta olmasının nedeni ise özellikle avcılık ve eğlence için silah atışının yüksek oranlarda olmasıyla ilgili olduğu sanılmaktadır (Tablo 30).

Tablo 30. Çalışma alanında eksikliği duyulan hizmetlerin 2. derece önemli önceliği

Hizmetler	Sayı	%	Birikimli %
Eğitim	5	3,6	3,6
Ulaşım	19	13,6	17,2
Sağlık	41	29,3	46,5
Çöp toplama-depolama	37	26,4	72,9
Piknik	13	9,3	82,2
Elektrik	4	2,9	85,1
Güvenlik	17	12,1	97,2
Diğer	4	2,8	100
Toplam	140	100	

Alana gelen yerli ve yabancı turist sayılarının artış-azalış eğiliminin sorulduğu soruya verilen cevaplara göre; ankete katılan kişilerden 95'i (%67.9) son beş yılda alana gelen yerli turist sayısının arttığını, 24'ü (%17.1) ise sayının bazen arttığı bazen azaldığını belirtmiştir (Tablo 31).

Yabancı turist sayısının arttığını belirten kişi sayısı 47 (%33.6), azaldığını söyleyenlerin sayısı ise 58 (%41.4) olarak ortaya çıkmıştır (Tablo 32).

Gerçekten de yerli turist sayısının attığı son üç yılda yapılan gözlemler sonucu ve otel işletmecileri tarafından da doğrulanmakta ancak yabancı turistlerin sadece 2002 yılında biraz artış gösterdiği bilinmektedir. Turist sayısının arttığı yapılan otel yatırımlarının son beş yıldaki artışıyla anlaşılmaktadır.

Tablo 31. Yerli turist sayısının yıllara göre değişimi

Eğilim	Sayı	%	Birikimli %
Azalıyor	16	11,4	11,4
Artıyor	95	67,9	79,3
Bazen artış bazen azalış	24	17,1	96,4
Değişmiyor	5	3,6	100,0
Toplam	140	100,0	

Yabancı turist sayısındaki azalış ise yerel işletmeciler ve halk tarafından son yıllara ait genel turizm eğilimlerine bağlansa bile, asıl nedenin bu olmadığı düşünülmektedir. Milli parkı daha önce ziyaret eden bazı turistlerle yapılan görüşmelerin sonucu, azalıştaki temel nedenin doğallığın ve geleneksel yaşamın bozulmaya başlaması başka bir deyişle kırsal turizmin ticarileşmesi olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Alana daha önce gelen bazı turistlerin “artık buraya gelmeyeceklerini” belirtmelerinin temel nedeni olarak yukarıdaki görüşleri açıklamışlardır. Ancak belirtmek gerekir ki İsrail’li turistler henüz bu bozulmadan olumsuz anlamda en az etkilenen grup olarak dikkati çekmektedirler.

Tablo 32. Yabancı turist sayısının yıllara göre değişimi

Eğilim	Sayı	%	Birikimli %
Azalıyor	58	41,4	41,4
Artıyor	47	33,6	75,0
Bazen artış bazen azalış	26	18,6	93,6
Değişmiyor	9	6,4	100,0
Toplam	140	100,0	

Çevre sorunlarının değerlendirildiği soruda yöredeki en belirgin çevre sorununun neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların 67’si (%47.9) hidroelektrik santrali yapımını öncelikli çevre sorunu olarak değerlendirmiş, 30 kişi (%21.4) orman azalması ve manzaradaki bozulmayı ikinci sırada çevre sorunu olarak belirtmiştir. Birinci sırada çevre sorunu olarak avcılığı işaretleyenlerin sayısı ise 17 olarak üçüncü sırayı (%12.1) almıştır. Toplam 16 kişi ise birinci sırada çevre sorunu olarak aşırı inşaat ve betonlaşmayı

işaretlemiştir. İkinci sırada önceliği alan çevre sorunu olarak avlanmayı 41 kişi (%29.3) işaretlemiş, orman azalması ve manzara bozulmasını işaretleyenlerin sayısı da 33 kişi (%23.5) olmuştur. Aşırı inşaat ve betonlaşma 16 kişi tarafından ikinci önemli sorun olarak işaretlenmiştir. Ayrıca tüm seçenekler arasında yol inşaatları ve gürültü de öne çıkan çevre sorunları olarak görülmüştür (Tablo 33).

Tablo 33. Ankete katılanların çevre sorunları ile ilgili öncelikli tercihlerinin dağılımı

Çevre sorunları	Hiç işaretlenmeyen	1. derecede öncelikli	2. derecede öncelikli	3. derecede öncelikli	Ağırlıklı Sayı*	Ağırlıklı Sıralama
Santral yapımı	65	67	8	-	217	1
Orman azalması, manzara	67	30	33	10	166	2
Çöp, dere ve göl kirlenmesi	82	4	20	34	86	4
Avlanma	65	17	41	17	150	3
Yogun trafik ve gürültü	99	5	14	22	65	6
Erozyon ve çığ	129	1	2	8	15	9
Aşırı inşaat ve betonlaşma	108	16	16	-	80	5
Yol inşaatları	112	-	6	22	34	7
Diğer	113	-	-	27	27	8

* Ağırlıklı sayı; 1. derecede öncelikli = 3 puan, 2. derecede öncelikli = 2 puan, 3. derecede öncelikli = 1 puan olacak şekilde tercihlerle çarpımından elde edilmiştir.

Değerlendirmeye göre; 3. en önemli çevre sorununu, 140 kişiden 27'si (%19.3) seçeneklerin dışındaki bir sorunu (diğer) göstermiş iken, 34'ü (%24.2) çöp ve dere-göl kirlenmesini, 22'si (%15.7) için yol inşaatlarını, 22'si (%15.7) yoğun trafik ve gürültüyü, 17'si (%12.1) avlanmayı öne çıkarmıştır. Orman azalması bu bölümde de 10 kişi (%1.4) tarafından işaretlenmiştir (Tablo 33).

Bu soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde, kamuoyunu uzun süre işgal eden hidroelektrik santralinin yapımı en öncelikli çevre sorunu olarak görülmektedir. Henüz başlangıç aşamasında oluşan çevresel problemler bile rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Orman azalması ve manzaradaki bozulmaların önemli yer tutması, yerel halk tarafından yıl boyu meydana gelen problemlerin bilinmesi nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Çünkü ormanlık alanlarda akut etkide bulunacak bir orman alanının yok edilerek açılması söz konusu olmamakta, buna karşılık yıl boyu belirli miktarlarda ancak yaygın kesimler yapılmaktadır.

Yasa dışı avcılık resmi rakamlarda neredeyse görülmemesine rağmen, gerçekte son derece yaygın yapılan bir etkinliktir ve bu tüm köylüler tarafından bilinmektedir. Çöp ve

kanalizasyon özellikle Ayder’de büyük sorun olarak en dikkati çeken çevre kirliliklerinin başında gelmektedir. En akut ve dikkat çekici etkisi olan sorun, aşırı inşaat ve betonlaşma ile yol yapım çalışmalarıdır. Özellikle araç yolu ulaşan yaylaların çoğunda bu sorun bulunmaktadır.

Yolu olmayan yaylalara yol yapılmalıdır? sorusuna ise 85 kişi (%60.7) evet 55 kişi (%39.3) ise hayır cevabını vermiştir (Tablo 34).

Tablo 34. Yaylalara yol yapılıp yapılmama ile ilgili tercihler

Seçenek	Sayı	%	Birikimli %
Evet	85	60,7	60,7
Hayır	55	39,3	100,0
Toplam	140	100,0	

Yerel halktan “evet” cevabı veren 59 kişinin (%42.1) gerekçelerinden en öne çıkan, yaylaya gelemeyen yaşlıların araç yolu sayesinde gelebilecekleri olmuştur. İkinci sırayı ise çöplerin geri götürülebilmesi almıştır. 8 kişi ise daha fazla turist gelebileceği gerekçesini 1. sırada işaretlemiştir (Tablo 35). Bu konuda 55 kişi herhangi bir tercihte bulunmamıştır.

Tablo 35. Yaylaya yapılacak olan yolun katkıları

Katkılar	Sayı	%	Birikimli %
Gelemeyen yaşlılar gelebilir	59	42,2	42,2
Çöpler geri götürülebilir	10	7,1	49,3
Yakıt gelebilir	4	2,9	52,2
Daha fazla turist gelebilir	8	5,7	57,9
Konaklama tesisleri yapılabilir	2	1,5	59,4
Guvenlik kontrolleri yapılabilir	1	0,7	60,1
Diger	1	0,7	60,8
Tercih kullanmayan	55	39,2	100
Toplam	140	100	

Yol yapımına olumsuz cevap veren 55 kişiden 49’u (%35) ise yol yapılırsa betonlaşmanın artacağı görüşünü öne çıkarmış, 4 kişi ise ziyaretçi sayısının artacağını ileri sürmüştür (Tablo 36).

Gerçekten de yolun ulaştığı yaylalarda önemli oranda betonlaşma görülmektedir. Ayrıca kısa süreli ziyaretçi artışının getirdiği katı ve sıvı atıkların da bu yaylalarda daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 36. Yaylaya yapılacak yolun olumsuz etkileri

Etkiler	Sayı	%	Birikimli %
Betonlaşma artar	49	35,0	35,0
Ziyaretçi sayısı artar	4	2,9	37,9
Güntübirlik ziyaretçi artar	1	0,7	38,6
Daha fazla çöp oluşur	1	0,7	39,3
Tercih kullanmayan	85	60,7	100
Toplam	140	100,0	

Milli park yönetimi nasıl olmalıdır? diye sorulan soruya 50 kişi (%35.7), milli parkı, milli park müdürlüğü ile yerel halk (gönüllü kuruluşu) birlikte yönetmeli cevabını vermiştir. İlgili muhtarlıklar ve gönüllü kuruluş yoluyla yerel halk yönetsin tercihini 30 kişi (%21.4) kullanırken, 28 kişi (%20) ise milli park örgütü, gönüllü kuruluş ve en yakın belediyeler tercihini kullanmıştır (Tablo 37).

Bu seçenekler değerlendirildiğinde yerel halkın yönetime katılma isteğinde olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmelerde halkın “ormanı biz koruyoruz, buraların idaresine de katılmamız” şeklindeki düşünceleri yaygın olarak dile getirilmektedir.

Tablo 37. Milli park yönetimi seçenekleri

Yönetim önerisi	Sayı	%	Birikimli %
Simdiki gibi (Orman Bakanlığı)	18	12,9	12,9
Valilik yönetsin	2	1,4	14,3
En yakın ilçe belediyesi	9	6,4	20,7
İlgili muhtarlar ve yerel halk (Gönüllü Kurulus)	30	21,4	42,1
Milli park müdürlüğü ve yerel halk (Gönüllü Kurulus)	50	35,7	77,9
Milli park örgütü, gönüllü kuruluş, en yakın belediyeler	28	20,0	97,9
Diğer	3	2,1	100,0
Toplam	140	100,0	

Katılımcılardan 18 kişi (%12.9) ise mevcut durumu (MP örgütü yönetimini) işaretlemiştir. Toplam 9 kişi ise (%6.4) en yakın ilçe (Çamlıhemşin) belediyesi milli parkı yönetsin demiştir (Tablo 37).

Son olarak milli park anlamının sorulduğu soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde; 21 kişinin (%15) milli parkın ne olduğunu bildiği, 49 kişinin (%35) bilmediği, 70 kişinin (%50) ise milli parkın anlamını biraz bildiği ortaya çıkmıştır (Tablo 38).

Tablo 38. Milli park anlamının bilinme durumu

Bilinç düzeyi	Sayı	%	Birikimli %
Biliyor	21	15,0	15,0
Bilmiyor	49	35,0	50,0
Az biliyor	70	50,0	100,0
Toplam	140	100,0	

Anket sonunda katılımcılardan istenen öneriler değerlendirildiğinde 45 kişi (%32.1) korumayı; 29 kişi ise (%20.7) yatırım talebini dile getirmiştir. 66 kişi (%47.1) ise herhangi bir öneride bulunmamıştır.

3.3. Flora-Vejetasyona Ait Bulgular

Araştırma alanında saptanan, az dağlık katı, dağ katı, subalpin katı, yüksek dağ katı olmak üzere dört vejetasyon katı ve orman, nemli dere, sucul ve bataklık, subalpin ve alpin olmak üzere 4 vejetasyon tipi bulunmaktadır. Arazi çalışmaları ve literatür bilgileri ışığında araştırma alanında 850'den fazla taksonun bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar arasında 116 adet endemik takson bulunmaktadır. Bu taksonların isimleri ve tehlike kategorilerine göre dağılımı Tablo 39'da, bu bitkilerin tehlike kategorilerine göre gruplandırılması ise Tablo 40'da gösterilmektedir.

Tablo 39. Çalışma alanında bulunan endemik bitki taksonları, familyaları ve tehlike durumları

Endemik Taksonlar	Familya	Tehlike Kategorisi
<i>Alchemilla rizeensis</i>	Rosaceae	VU
<i>Alchemilla ziganadagensis</i>	Rosaceae	VU
<i>Alkanna cordifolia</i>	Boraginaceae	LR (lc)
<i>Allium balansae</i>	Liliaceae	LR (cd)
<i>Allium djimilenses</i>	Liliaceae	LR (lc)
<i>Alopecurus laguroides</i>	Gramineae (Poaceae)	LR (lc)
<i>Anthemis melanoloma subsp. trapezuntica</i>	Compositae (Asteraceae)	LR (nt)
<i>Arabis graellsiiiformis</i>	Cruciferae (Brassicaceae)	LR (nt)
<i>Arum orientale subsp. Amoenum</i>	Araceae	VU
<i>Astragalus viridissimus</i>	Leguminosae (Fabaceae)	LR (lc)
<i>Barbarea trichopoda</i>	Cruciferae	LR (nt)

Tablo 39'un devamı

<i>Betula browicziana</i>	Betulaceae	VU
<i>Campanula betulifolia</i>	Campanulaceae	LR (lc)
<i>Campanula latiloba</i> subsp. <i>Rizeensis</i>	Campanulaceae	EN
<i>Campanula saxonorum</i>	Campanulaceae	LR (lc)
<i>Carduus lanuginosus</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Carex melanorrhyncha</i>	Cyperaceae	VU
<i>Centaurea appendicigera</i>	Compositae	LR (nt)
<i>Centaurea armena</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Centaurea helenioides</i>	Compositae	LR (nt)
<i>Cerastium gnaphalodes</i>	Caryophyllaceae	LR (lc)
<i>Cerastium lazicum</i>	Caryophyllaceae	LR (cd)
<i>Cicerbita boissieri</i>	Compositae	VU
<i>Cirsium pseudopersonata</i> subsp. <i>Pseudopersonata</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Cirsium sommieri</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Cirsium trachylepis</i>	Compositae	LR (nt)
<i>Crocus aerius</i>	Iridaceae	VU
<i>Cyclamen parviflorum</i>	Primulaceae	LR (lc)
<i>Delphinium formosum</i>	Ranunculaceae	LR (lc)
<i>Diantus carmelitarum</i>	Caryophyllaceae	LR (lc)
<i>Doronicum balansae</i>	Compositae	LR (nt)
<i>Doronicum macrolepis</i>	Compositae	LR (cd)
<i>Draba rosularis</i>	Cruciferae	LR (lc)
<i>Elymus lazicus</i> subsp. <i>lazicus</i>	Gramineae	VU
<i>Elymus sosnowskyi</i>	Gramineae	EN
<i>Epipactis pontica</i>	Orchidaceae	LR (lc)
<i>Erysimum kotschyanum</i>	Cruciferae	LR (lc)
<i>Euphorbia djimilensis</i>	Euphorbiaceae	LR (nt)
<i>Euphrasia minima</i> subsp. <i>davisii</i>	Scrophulariaceae	LR (lc)
<i>Festuca amethysina</i> var. <i>Turcica</i>	Gramineae	LR (cd)
<i>Festuca anatolica</i> subsp. <i>anatolica</i>	Gramineae	LR (lc)
<i>Festuca anatolica</i> subsp. <i>borealis</i>	Gramineae	LR (cd)
<i>Festuca cyllenica</i> subsp. <i>uluana</i>	Gramineae	LR (nt)
<i>Festuca lazistanica</i> subsp. <i>lazistanica</i>	Gramineae	LR (cd)
<i>Festuca pontica</i>	Gramineae	EN

Tablo 39'un devamı

<i>Festuca paphlagonica</i> subsp. <i>villosula</i>	Gramineae	DD
<i>Festuca woronowii</i> subsp. <i>turcica</i>	Gramineae	LR (nt)
<i>Frangula alnus</i> subsp. <i>pontica</i>	Rhamnaceae	LR (lc)
<i>Galium fissurense</i>	Rubiaceae	LR (lc)
<i>Geranium asphodeloides</i> subsp. <i>sintensisii</i>	Geraniaceae	LR (lc)
<i>Geranium cinereum</i> var. <i>Ponticum</i>	Geraniaceae	LR (lc)
<i>Geranium davisianum</i>	Geraniaceae	EN
<i>Geranium ibericum</i> subsp. <i>jubatum</i>	Geraniaceae	LR (lc)
<i>Gypsophila glandulosa</i>	Caryophyllaceae	LR (lc)
<i>Helichrysum chionophilum</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Helictotrichon argaeum</i>	Gramineae	LR (lc)
<i>Heracleum pastinacifolium</i> subsp. <i>incanum</i>	Umbelliferae	LR (lc)
<i>Heracleum platytaenium</i>	Umbelliferae	LR (lc)
<i>Heracleum sphondylium</i> subsp. <i>Artvinense</i>	Umbelliferae	EN
<i>Herniaria argaea</i>	Illecebraceae	VU
<i>Hieracium amblylepis</i>	Compositae	DD
<i>Hieracium hypopityforme</i>	Compositae	VU
<i>Hieracium insolitum</i>	Compositae	DD
<i>Hieracium ovalifrons</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Hieracium djimilense</i>	Compositae	VU
<i>Hieracium lazicum</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Hieracium microtum</i>	Compositae	LR (cd)
<i>Hieracium rizense</i> Gittsch & Coşkun	Compositae	DD
<i>Iris histrioides</i>	Iridaceae	VU
<i>Jasione supina</i> subsp. <i>pontica</i>	Campanulaceae	LR (lc)
<i>Jurinea alpigena</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Lamium gundelsheimeri</i>	Labiatae	LR (lc)
<i>Lamium sulphureum</i>	Labiatae	DD
<i>Lathyrus czeczottianus</i>	Leguminosae	LR (lc)
<i>Lathyrus tukhtensis</i>	Leguminosae	LR (lc)
<i>Lilium carniolicum</i> subsp. <i>ponticum</i> var. <i>Artvinense</i>	Liliaceae	EN
<i>Linaria genistifolia</i> subsp. <i>confertiflora</i>	Scrophulariaceae	LR (lc)

Tablo 39'un devamı

<i>Lonicera caucasica</i> subsp. <i>orientalis</i>	Caprifoliaceae	LR (lc)
<i>Lathyrus czechottianus</i>	Leguminosae	LR (lc)
<i>Lathyrus tukhtensis</i>	Leguminosae	LR (lc)
<i>Lilium carniolicum</i> subsp. <i>ponticum</i> var. <i>Artvinense</i>	Liliaceae	EN
<i>Linaria genistifolia</i> subsp. <i>confertiflora</i>	Scrophulariaceae	LR (lc)
<i>Lonicera caucasica</i> subsp. <i>orientalis</i>	Caprifoliaceae	LR (lc)
<i>Melampyrum arvense</i> var. <i>elatius</i>	Scrophulariaceae	LR (nt)
<i>Muscari aucheri</i>	Liliaceae	LR (lc)
<i>Muscari bourgaei</i>	Liliaceae	LR (lc)
<i>Myosotis platyphylla</i>	Boraginaceae	VU
<i>Nonea pulmonarioides</i>	Boraginaceae	LR (cd)
<i>Onobrychis lasistanica</i>	Leguminosae	EN
<i>Onosma trapezunteum</i>	Boraginaceae	LR (lc)
<i>Papaver lateritium</i>	Papaveraceae	VU
<i>Phlomis russeliana</i>	Labiatae	LR (lc)
<i>Pilosella hoppeana</i> subsp. <i>isaurica</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Potentilla doddsii</i>	Rosaceae	VU
<i>Potentilla savvalensis</i>	Rosaceae	LR (cd)
<i>Primula longipes</i>	Primulaceae	LR (nt)
<i>Scaligeria lazica</i>	Umbelliferae	LR (nt)
<i>Scorzonera sericea</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Scrophularia capillaris</i>	Scrophulariaceae	DD
<i>Sempervivum armenum</i> var. <i>armenum</i>	Crassulaceae	LR (lc)
<i>Sempervivum furseorum</i>	Crassulaceae	EN
<i>Sempervivum minus</i> var. <i>minus</i>	Crassulaceae	LR (nt)
<i>Senecio inops</i>	Compositae	EN
<i>Senecio integrifolius</i> subsp. <i>karsianus</i>	Compositae	VU
<i>Senecio lazicus</i>	Compositae	LR (cd)
<i>Senecio ovatifolius</i>	Compositae	EN
<i>Silene lazica</i>	Caryophyllaceae	LR (lc)
<i>Silene scythicina</i>	Caryophyllaceae	EN
<i>Stachys cretica</i> subsp. <i>trapezuntica</i>	Labiatae	LR (lc)
<i>Stachys rizeensis</i>	Labiatae	LR (cd)

Tablo 39'un devamı

<i>Symphandra lazica</i>	Campanulaceae	DD
<i>Symphytum longipetiolatum</i>	Boraginaceae	VU
<i>Taraxacum revertens</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Thlaspi lilacinum</i>	Cruciferae	LR (lc)
<i>Thlaspi sintenisii</i>	Cruciferae	EN
<i>Tragopogon aureus</i>	Compositae	LR (lc)
<i>Verbascum eriorrhodon</i>	Scrophulariaceae	VU
<i>Verbascum oreophilum</i> var. <i>oreophilum</i>	Scrophulariaceae	LR (lc)
<i>Veronica hispidula</i> subsp. <i>ixodes</i>	Scrophulariaceae	LR (nt)
<i>Vicia alpestris</i> subsp. <i>hypoleuca</i>	Leguminosae	LR (lc)
<i>Wiedemannia orientalis</i>	Labiatae	LR (lc)

Bu bitki taksonlarının tehlike kategorilerine göre dağılımları ise Tablo 40'da verilmektedir.

Tablo 40. Endemik bitki taksonlarının tehlike kategorilerine göre gruplandırılması

CR	EN	VU	LR (lc)	LR (cd)	LR (nt)	DD	TOPLAM
--	12	19	53	10	15	7	116

Tablolardan da görüleceği gibi toplam 116 endemik taksondan 31'i ciddi tehlike altında bulunmaktadır. Alandaki toplam tür sayısı dikkate alınır ve değerlendirilirse tehdit altındaki tür sayısının artacağı beklenmelidir.

3.3.1. Önemli Orman Ekosistemleri

Fırtına Vadisi içerisinde bulunan ve yukarıda birlikler halinde verilen bitki örtüsü, özellikle bazı orman formasyonları ile dikkat çekmektedir. Bu formasyonlar yukarıda diğer bitkilerle yaptıkları birlikler olarak açıklanmıştır. Ancak belirli alanlar kaplayan ve çeşitli özellikleri bünyesinde barındıran bu ekosistemler, birlik ayrımından uzak olarak değişik yerlerde yayılan üç farklı formasyon olarak değerlendirilmiştir. Bunlar; Alüviyal ormanlar, Şimşir ormanları ve Doğal yaşlı orman toplulukları şeklinde sınıflandırılabilir.

3.3.1.1. Alüviyal Ormanlar

Fırtına Deresi'nin denize açıldığı yerden Çat Köyü yukarılarına kadar uzanan vadi boyunca yer yer dikkate değer uzunluk ve genişlikte alüviyal ve kollüviyal çöküntüler

bulunmaktadır ki bu çöktüntüler taşkın koşullarında zaman zaman değişebilmektedir. Taşınma materyalleriyle oluşan bu alanlar aynı zamanda üst bölümlerde erozyona uğrayan toprağın bir kısmının tutularak yeni bir yaşama ortamı oluşturmaları bakımından çok dikkat çekicidir. Bu ormanlar, kimi allüvyial ve kolüvyial taraçalarda yapılmakta olan yegane tarım faaliyetlerini, kıyı erozyonlarını önleyecek koruma altına almaktadırlar.

Bu alanlar, yaşam ortamlarındaki bu değişikliklere dayanacak şekilde evrimleşen çok özel bir ekosistemi, allüvyial akarsu ormanlarını, barındırmaktadır. Bu allüvyial çöktüntüleri çok miktarda farklı oluşumlar içerir. Burada yaşayan bitkiler derin köklüdür ve yüksek bir üreme potansiyeli ile mekanik hasarlara karşı belirgin bir dayanıklılık gösterirler (Şekil 31).

Şekil 31. Hemsin Dere üzerindeki allüvyial orman ekosistemi

Hızlı akan ve durgun sular, çıplak çöktüntüler, liken, ot, çal ve ağaç oluşumları gibi nedenler çok sayıda böcek, amfibi, sürüngen türünün barınmasını sağlar. Özellikle öncelikle kızılbaş türlerinin oluştuğu bu ormanlar bahar taşkınlarının gücünü azaltır. Bu yapılar akarsularda yer alan bir çok yaşam biçimi için gerekli yerleşim yerlerini sağlarlar. Birçok Batı Avrupa ülkesinde, allüvyial akarsu ormanları yüksek derecede özelliği ve dikkate değer ölçüde çeşitliliğe sahip olmaları nedeniyle özel olarak korunmaktadır (Müller,1998).

3.3.1.2. Şimsir Ormanları

Euro-Siberian alanda çok geniş bir yayılışı olan şimsir (*Buxus sempervirens L.*)'in Fırtına Vadisinde bulunan meşcereleri bu türün en dikkat çekici topluluklarını

oluşmaktadır. Çapları 8-32 cm arasında değişmekte, boyları ise yer yer 8-10 m'ye kadar ulaşmakta ve anıt özellikler kazanmaktadır (Şekil 32).

Şekil 32. Arasırna alanındaki en tipik birki topluluklardan biri olan şiştir ormanında kalın çaplı şiştirler

Fırına Vadisi'nin sadece en önemli biyolojik kaynak değerlerinden biri olarak değil, olağanüstü güzellikleri ile estetik kaynak değerlerinin de başında gelmektedir. Çalışma alanı içerisinde ve hemen dışında çeşitli mevkilerde bulunan şiştir ormanları genellikle dere kenarındaki altüval taraçalar üzerinde görülmeye değerdir. Bu orman parçalarının yaygın olarak bulunduğu yerler parçalar halinde bulunabilmektedir. Bu orman parçalarının yaygın olarak bulunduğu yerler 900- 1300 m arasında Çamlıhemşin- Meydan Köyü Yolu üzerinde Şiştirlik Mevkiinde (Şenyuva İşletme Şefliği 552, 553 ve 579 nolu bölmelerinin alt bölümlünde 1100 m rakımda yaklaşık 1,5 Ha), Kito Ormanları ile Palovi Vadisi içinde bulunmaktadır.

Milli park alanı içerisinde kalmayan bu meşcerenin 2 km güneyinde ve milli parkın içerisinde, bir yamaçta yaklaşık 1300 m yükseklikte bulunan yaklaşık 1 hektar büyüklüğündeki şiştir meşceresi ile Meydan Köyü yakınında bulunan yaklaşık 1,5 Ha. büyüklüğündeki şiştir ormanı da son derece tipiktir. Şiştir ormanı içerisinde bulunan diğer tipik birki türleri arasında *Ilex colchica*, *Hedera colchica*, *Rupus sp.*, *Oxalis sp.*, *Scelopentium officinale*, *Pteridium aquilinum*, *Trifolium sp* ile, bazı mantar ve yoğun kara yosunları sayılabilir.

3.3.1.3. Doğal Yaşlı Ormanlar

Dünyada üzerinde en fazla çalışılan orman ekosistemlerinden biri olan doğal yaşlı ormanlar (Old Growth Forests); odun üretimi ya da diğer işletme şeklinin uygulanmadığı, içerdiği ağaçların büyük çoğunluğunun doğal olgunluğa eriştiği, bunun sonucu olarak içinde yaşlı ağaçlarla birlikte kırık, devrik, çürük ve dikili kuru ağaçların fazlalığı ile yapısının üretim ormanlardan belirgin bir şekilde ayrıldığı, insan etkisinin, ekosistemin yapısal özelliklerini değiştirecek düzeyde bulunmadığı ve kendisini oluşturan öğeleri arasındaki ilişkilerin tümüyle sürdüğü, genellikle çok tabakalı ve değişik yaşlı ormanlar olarak tanımlanabilir (Kurdoğlu,1996; Spies, Franklin,1988; Focus,1994). Genç, gelişmiş ve yaşlı olarak ormanın yaşa göre ayrılmış üç biyolojik gelişim evresinin sonuncusu olan doğal yaşlı ormanların, biyolojik ve ekolojik ağırlıkları nedeniyle dünyada somut ve kolayca anlaşılabilir bir tanımla yapılamamıştır. Tanımlanmalarında her ne kadar öncelikle değerlendirilen faktörlerden birisi “yaş” olsa bile, birey olarak ağaçların sadece yaşı ve büyüklüğü doğal yaşlılığı tanımlamada yeterli değildir. Ciddi oranda ölü ağaçlar, devrik ağaç gövdeleri ile gölgeye dayanıklı bitkilerin varlığı, doğal yaşlılığın önemli bileşenleridir ve ekosistemin yaşı için bir değerlendirme donesidir. Bu bileşenler ve diğer özelliklerin birleşmesi ile eşsiz bir habitat ve etkili bir ekosistem süreci oluşmaktadır.

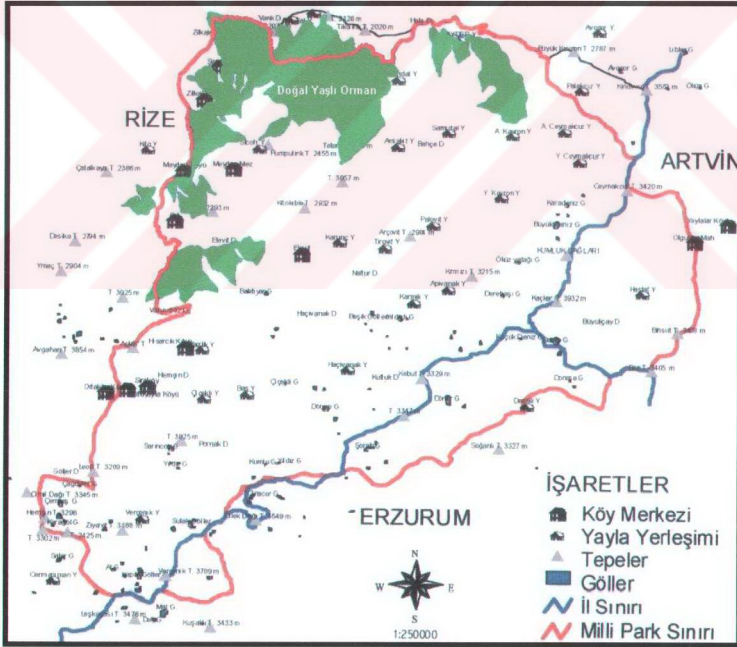
Kısaca doğal yaşlı ormanlar yalnızca orman ağaçlarından ibaret olmamakta, doğallığı ve yaşlılığı yansıtan özelliklerin, ekosistem sağlığının ve biyolojik çeşitliliğin devamlılığı olduğu kabul edilmektedir. Genlerin, türlerin ve ekosistem çeşitliliğinin sayısı ve tekrarlarının oluşturduğu biyolojik çeşitlilik, en mükemmel şekilde doğal yaşlı ormanlarda korunmaktadır. Epiphytic¹ bitkilerin çokluğu ile dikkat çeken bu ormanlar, tehlike altındaki türlerin de % 13 kadarını içermektedirler (Finnish Forest, 1994).

Fırtına Vadisi ve özellikle bu vadinin yan vadilerinden biri olan Palovit Vadisi içerdiği doğal yaşlı ormanlar ile bölgenin hatta ülkenin en bozulmamış birkaç orman ekosisteminden biri olarak değerlendirilebilir (Şekil 33). Büyük bölümünün çok dik ve sarp bir yapıda oluşu bu ormanların önce de üretim amaçlı işletilmediği sonucunu doğurmuş ve doğal yaşlılığın karakterleri olan çok sayıda yaşlı, anıtsal nitelikte büyük, çürümekte olan ve dikili kuru ağaçların fazlaca bulunmasıyla günümüze kadar ulaşabilmiştir. Çalışma alanında bulunan doğal yaşlı orman ekosisteminin bulunduğu bölmeler ve alanları, orman amenajman planı bölme numaralarına göre Ek Tablo 3’de gösterilmektedir. Buna göre Fırtına Vadisi içerisinde yaklaşık 4603 Ha doğal yaşlı orman bulunmaktadır (Şekil34).

¹ Epiphyt: Ağaçlar ve diğer bitkilerin gövde ve dallarında onlara zarar vermeksizin yaşayan bitki

Şekil 33. Alanda bulunan, Doğu Karadeniz'deki en sağlıklı doğal yaşlı ormanlar

Şekil 34. Araştırma alanında yer alan doğal yaşlı ormanların yayılışı

Doğal yaşlı ormanlar ve diğer biyolojik çeşitlilik varlığının dünyada çok az kalmış olan el değmemiş dere sistemleri (intact river) ile birlikte son derece yüksek oranda korunduğu Fırtına Vadisi Ormanları; WWF, UNEP ve IUCN gibi dünyanın en büyük doğa koruma kuruluşlarının kurduğu “Dünya Koruma İzleme Merkezi” tarafından Avrupa’daki “daha iyi korunmaya acil ihtiyacı olan 100 orman” (100 Forest Hotspots)’dan biri olarak ilan edilmiştir (Anonim 1995).

Çalışma alanının hemen sınırında Şenyuva-Sal Yayla yolu üzerinde 1400-1700 m yükseklikler arasında yayılan Doğu Karadeniz Meşesi (*Quercus pontica*) ormanı burada değinilmesi gereken çok önemli bir ekosistemdir. Meşelerin atası olarak değerlendirilen geçmişte oldukça yaygın olan bu relikt tür, günümüzde sadece Borçka-Camili ve Çamlıhemşin-Fırtına Vadisi yörelerinde ayakta kalabilmiştir. Bölgenin diğer yörelerinde son derece azalmış olan bu yerli meşe türü, yaklaşık 7 Ha bir alanda yoğun yayılış göstermektedir. Yine bu alanın hemen üst yükselti kuşağında ise bir başka relikt tür olan *Epigea gaultoroides* yayılmaktadır. Bu türün bölgede en yaygın görüldüğü yer de bu noktadır.

3.4. Alanın Fauna Bulguları

Araştırma alanına ait bilimsel çalışmalar, arazi gözlemleri, yöre insanlarıyla yapılan yüz yüze görüşmeler ve yerel avcılardan alınan bilgilerin değerlendirilmesi sonucunda, Kaçkar Dağları Milli Parkı memeli faunası ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre alanda varlığı saptanan memeli tür sayısı 30 olarak bulunmuştur (Ek Tablo 1). Bu türlerden önemli olan bazıları şunlardır: *Mustela nivalis* (gelincik), *Martes martes* (ağaç sansarı), *Martes foina* (sansar), *Meles meles* (porsuk), *Felis lynx* (vaşak), *Lutra lutra* (su samuru), *Capreolus capreolus* (karaca), *Rupicapra rupicapra* (çengel boynuzlu dağ keçisi), *Canis lupus* (kurt), *Ursus arctos* (ayı), *Capra aegagrus aegagrus* (yaban keçisi) ve *Sus scrofa* (yaban domuzu).

Sadece yaban hayvanlarına yönelik yapılacak bilimsel çalışmalar sonucunda bu sayıların daha da artacağı düşünülmektedir. Mevcut türlerin çeşitli koruma kategorilerine göre dağılımına bakıldığında; 10 tür Bern sözleşmesine göre Ek Liste II (kesin koruma altındaki türler), 10 tür ise liste III (Korunan türler) içinde bulunmaktadır.

CITES¹ Ek-1 ve Red Data Book² (Kırmızı Kitap) içinde ise nesli tehlikede olan 3 tür bulunmaktadır. Her yıl 3167 sayılı kanuna göre düzenlenen Merkez Av Komisyonu (MAK) kararlarına göre ise; 14 tür memeli koruma altında (Ek Liste-2), 4 tür belli sürelerde avlanabilen (Ek Liste-1), 3 tür ise her zaman avlanabilenler (Ek Liste-3) listesinde bulunmaktadır (Ek Tablo 1). Bern Sözleşmesi'nde yer alan ancak Türkiye şartlarında korunmasının gerekmediği belirtilen türler olarak ise, *Canis lupus* (kurt), *Ursus arctos* (ayı), *Capra aegagrus aegagrus* (yaban keçisi) ve *Sus scrofa* (yaban domuzu) açıklanmıştır

Mevcut türlerin çeşitli koruma kategorilerine göre dağılımına bakıldığında; 10 tür Bern sözleşmesine göre; Ek Liste II (kesin koruma altındaki türler), 10 tür ise liste III (Korunan türler) içinde bulunmaktadır.

CITES Ek-1 ve Red Data Book (Kırmızı Kitap) içinde ise nesli tehlikede olan 3 tür bulunmaktadır. Her yıl 3167 sayılı kanuna göre düzenlenen Merkez Av Komisyonu (MAK) kararlarına göre ise; 14 tür memeli koruma altında (Ek Liste-2), 4 tür belli sürelerde avlanabilen (Ek Liste-1), 3 tür ise her zaman avlanabilenler (Ek Liste-3) listesinde bulunmaktadır.

Kuşlar açısından da Kaçkarlar Yöresi ve tüm Doğu Karadeniz oldukça önemli bir zenginlik ortaya koymaktadır. Doğu Karadeniz, geniş orman ve alpin bitki örtüsüyle Avrasya yüksek dağlık habitatının en iyi örneklerini sergileyen Soğanlı, Kaçkar ve Karçal Dağlarını içinde barındırmaktadır.

Yapılan çeşitli bilimsel araştırmalar, arazi gözlemleri ve görüşmeler ışığında derlenen bilgilere göre çalışma alanında yerli ve göçmen olarak 12 takıma ait toplam 136 kuş türünün varlığı saptanmıştır. Türlerin sistematığı, koruma statüleri, yayılışları ve alanda görüldükleri yerler Ek Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre tespit edilen 136 türden Bern Sözleşmesi Kriterlerine göre; 92 adedi Ek Liste-II (Kesin Koruma Altına Alınan Fauna Türleri), 34 adedi ise Ek Liste-III (Korunan Fauna Türleri) içinde bulunmaktadır. Bern Sözleşmesi koruma sınıflarına girmeyen tür sayısı ise sadece 10'dur. Başka bir deyişle oransal olarak bu kuşların % 68 gibi yüksek bir bölümü, kesin koruma altında olan türler listesinde bulunmaktadır.

¹ Nesli Tehlike Altındaki Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine Dair Sözleşme, Convention an International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora Washington (1973)

² IUCN tarafından geliştirilen, tehlike kategorileri ve bu sınıflara giren türlerin gösterildiği kırmızı kitap (Red Data Book)

IUCN'in Kırmızı Kitap-Red Data Book kriterlerine göre değerlendirildiğinde; tespit edilen kuşlardan 6 tür A_{1,2}; 14 tür A₂; 26 tür A₃; 16 tür ise A₄ sınıfına girmektedir. Bu bilgiler ışığında alanda var olan kuşlardan 20 tür (A_{1,2} ve A₂) ciddi tehlike altında bulunmakta, 42 tür ise tehlike altına girebilecek türler olarak görülmektedir (Şekil 35).

CITES Sözleşmesine bakıldığında ise tespit edilen türlerin 22'si Ek Liste-2' ye girmektedir. Merkez Av Komisyonu Kararlarına göre ise 97 tür Ek Liste-2 (koruma altına alınan türler) içinde bulunmaktadır (Ek Tablo 2).

Şekil 35. Çalışma alanında tespit edilen ve RDB'a göre A₄“nesli tehlikeye düşebilir” bir kuş türü (*Anthus spinoletta*) ile A_{1,2} “nesli ciddi tehlike altındaki” endemik bir kuş türü (*Tetrao mlkosiewiczi*)(sağda)

Çeşitli araştırma sonuçlarına göre; önemli sulak alanlarımızdan olan Van Gölü, 146; Gediz Deltası 207 ve Kızılırmak Deltası ise 331 türe ev sahipliği yapmaktadır. Ankara İl sınırları içerisindeki kuş türü sayısı ise 231 civarındadır (Turan, 2001). Önemli örnekler olarak verilen bu yerlerdeki sayılarla karşılaştırıldığında çalışma alanında bulunan 136 oldukça etkileyici bir sayı olarak değerlendirilmektedir. Diğer yerlerin aksine araştırmada sadece bu çalışma alanına düşen türler tespit edilmiş, özellikle Fırtına Havzası'nın denizle ve çevre ilçelerle olan bağlantısı bu anlamda dikkate alınmamıştır. Yakın çevre dikkate alındığında bulunan 136 türün 160 civarına çıkacağı düşünülmektedir ki bu sulak alan olmayan bir yöre için olağanüstü bir tür zenginliği demektir.

3.5. Yerleşim Birimlerine Ait Bulgular

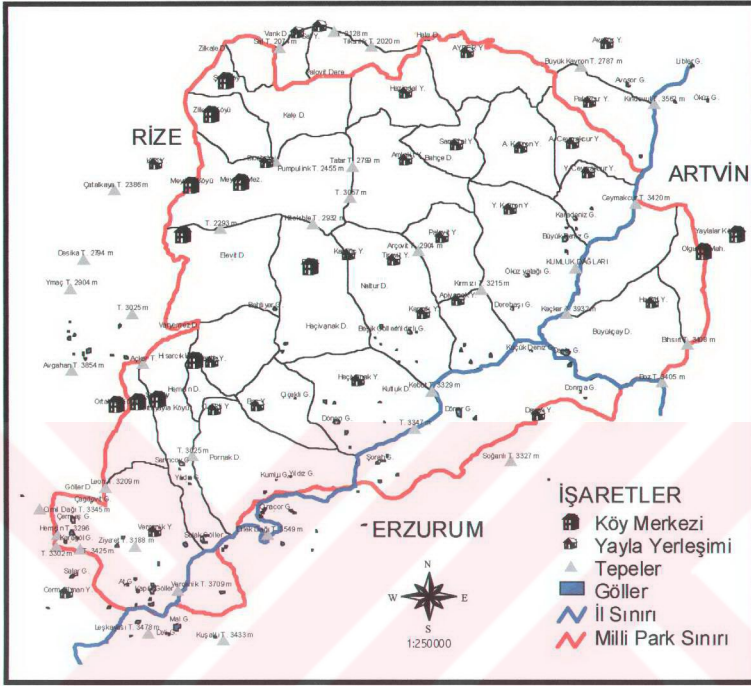
Araştırmada, çalışma alanı içerisinde kısmen ya da tamamen kalan 10 köy ve 20 yaylaya ait veriler toplanmıştır. Çalışma alanında tabu kadastro çalışmalarının yapılmaması nedeniyle herhangi bir resmi sınır belgesi bulunamamıştır. Sadece muhtarların elle çizdiği 40-50 yıllık sınır düzenleme kağıtları Çamlıhemşin Kaymakamlığı'ndan elde edilerek kullanılmaya çalışılmış ancak kesin sınırlar bu belgelerden de tespit edilememiştir. Ancak tüm belge ve bulgular değerlendirilerek çalışma alanı; yerleşimler dikkate alınarak köy sınırları ya da mera kullanım sınırları dikkate alınarak yayla sınırları belirlenerek alt bölümlere ayrılmıştır. Yerleşim birimlerine ait bazı bulgular her yerleşim için aşağıda ayrı ayrı belirtilmekte, ancak tüm veri ilgili yerleşim birimleri veri tablosunda bulunmaktadır (Tablo 41).

3.5.1. Araştırma Alanında Bulunan Yerleşim Birimleri

Araştırma alanı içerisindeki yerleşim birimleri üç grup altında değerlendirilmiş ve bunlar köy, yayla-köy (resmi statüsü köy olup sadece yaz sezonunda kullanılanlar) ve yayla olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma alanı içerisinde 30 yerleşim birimi (10 köy ve 20 yayla) çalışmaya konu olmuştur. Adı geçen yerleşimlerden 9 köy ve 18 yayla Çamlıhemşin sınırları içerisinde, 1 köy ve 2 yayla ise Artvin-Yusufuli İlçesi sınırları içindedir (Şekil 36).

3.5.1.1. Köyler

Şenköy: Aynı zamanda milli park sahasının içinde olan Şenköy 900 m rakımda ormanlık bir alan içerisinde kurulmuştur. Toplam 5 yıkık, 19 sağlam konutu olan ve 1990 Genel Nüfus Sayımına göre 31, 1997 sayımına göre ise nüfusu 14 olan küçük bir köydür. Ancak resmi nüfustaki bu azlığına rağmen yaz döneminde konut başına 6 ortalama nüfus ile toplam nüfus 120 ye ulaşabilmektedir. Buna göre yaz döneminde sürekli ikametgah olan büyük şehirlerden gelen insanlar köy nüfusunu arttırmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucu kış nüfusunun 25'e kadar düştüğü anlaşılmıştır. Resmi nüfus sayımındaki sonucun 14 çıkmasının nedeni, o sıralarda köy sakinlerinin bir bölümünün Verçenik, Elevit ve Kale gibi yaylalarda bulunması ile açıklanmaktadır. Köyde yol ve elektrik bulunmaktadır. Yol bulunmasına rağmen yapı strüktürü bakımından geleneksel ev tipi olan ahşap ve taş-ahşap kombine edilmiş ev tipi dışında herhangi bir konut bulunmamaktadır.

Şekil 36. Araştırma alanı içerisindeki yerleşim birimleri

Sadece tek katlı okul binası betonarmedir. Bazı kaynaklara göre 100 yıllık (Karpuz, 1992; Rize, 1998), köylülere göre ise 300 yıllık tarihi bir camisi vardır.

Kışım 35 olan büyük baş hayvan sayısı yayla mevsiminde 100'e kadar çıkabilmektedir. Mısır ve bazı sebzeler ekilmekte ancak yağın bir tarım yapılmamaktadır. Şenköy; 1488 Ha toplam ormanlık alan ile çalışma alanına giren yerleşimler arasında 2. en fazla ormanlık alana sahiptir. Buna rağmen köy sakinleri 1977 yılında büyük bir sel olayı yaşadığı ve önemli zararlar meydana geldiğini söylemişlerdir. Köy sınırları içerisinde ayrıca yaklaşık 25 Ha büyüklüğünde bir heyelan sahası da bulunmaktadır.

Zilkale Köyü: Tamamı çalışma alanı içerisinde olan Zilkale Köyü, 1050 m rakımda kurulmuş, İlçeye 18 km uzaklıkta bulunan, 18 haneli bir başka küçük köydür. Hızlı göçün en belirgin izlerini taşıyan köyde 27 adet yıkık bina (ocaklık) bulunmaktadır. Yapı strüktürü bakımından Şenköy gibi ahşap ve ağırlıklı olarak taş-ahşap karışımı evler

bulunmaktadır ve burada da beton ya da benzeri malzemeden oluşan bina yapılmamıştır. 1990 sayımında 62 olan nüfus 1997 yılı sayımında 17'ye düşmüştür. Yaz dönemi nüfusu 60 civarında olan köyde kış nüfusu 7'ye düşmektedir. Aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mısır, fasulye, patates gibi sebzeler ekilmektedir. 20 adet büyükbaş hayvan vardır ve bu sayı yazın da fazla artmamaktadır. Bu köy sakinleri tarafından Hacıvanak, Tirovit ve Elevit Yaylaları kullanılmaktadır.

Köyde toplam 18 yataklı (10+8) iki adet eski ahşap otel bulunmaktadır. Yaygın olmasa da yasa dışı orman kesimi ve yer yer çöp problemi gibi bazı sorunlar göze çarpmaktadır.

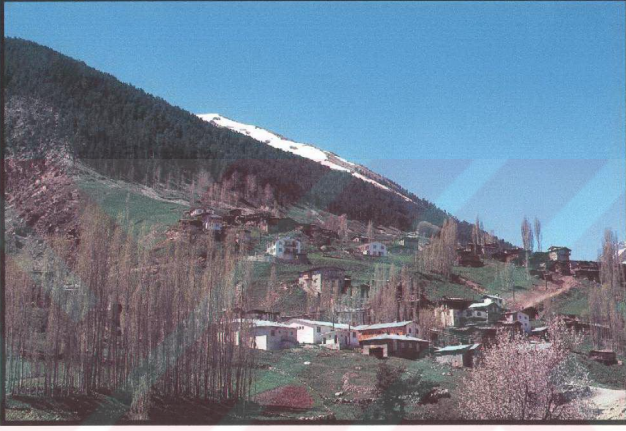
Meydan Köyü: 1150 m yükseklikte yamaçta ve Hemşin Dere kenarındaki alüviyal düzlük üzerinde kurulmuş, Çamlıhemşin İlçesine 24 km uzaklıkta bulunan resmi sayım sonuçlarına göre nüfusu 22 olan bir köydür. Dört mahalleden oluşan Meydan Köyü'nün bir bölümü araştırma alanı içerisinde bulunmaktadır. 1990 Genel Nüfus Sayımında köy nüfusu 100 olarak tespit edilmiştir. Araştırma sırasında 55 olan yaz nüfusunun kışın 2-3 meskun hane nedeniyle 15'e kadar düştüğü belirtilmektedir. Toplam 24 sağlam, 10 yıkık hanesi olan köyde yaz döneminde ortalama 12 hanenin meskun (şenlik) olduğu köylülerce belirtilmektedir. Tarım ürünü olarak patates fasulye gibi bazı sebzeler yetiştirilmektedir. Toplam 70 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Köy evlerinin bir bölümü taş-ahşap yapı strüktürüne sahip iken, 6 tanesi betonarme ev tipinde inşa edilmiş yeni evlerdir. Çat ve Şenköy'den sonra en fazla ormanlık alana sahip köydür.

Heyelan (18 Ha) ve çığ gibi bazı doğal çevresel sorunların yanında, yasa dışı avcılık ve orman kesimi gibi insan kaynaklı problemler de bulunmaktadır. Köye ait atık sular ise ne yazık ki doğrudan derelere boşaltılmaktadır.

Yaylalar (Hevek) Köyü: Yaylalar köyü 1900-2100 m'ler arasında dağ yamacında kurulmuş bir köydür. Toplam 7 mahalleden oluşmaktadır.

Ancak çalışma sahasına sadece milli parkın içinde bulunan Olgunlar Mahallesi dahil edilmiştir. Köy, Yusufeli İlçesine 57 km uzaklıktadır. Yaylalar nüfusu 1990 yılında 594 iken 1997 yılında 396'ya düşmüştür. Ancak yaz döneminde bu nüfus 1500'lere kadar çıkmakta kış nüfusu ise 350 civarında olmaktadır. Yaylacılık amaçlı köye gelişler Haziran ayı başlarına, dönüşler ise Ekim ayı ortalarına doğru gerçekleşmektedir. Büyük çoğunlukla tüm yayla ve köylerde bu ritmik seyahat özellikle günümüzde okul açılış ve kapanış dönemleri ile yakın ilgilidir.

Köyde yaklaşık 250 konut bulunmaktadır ve en az 120 ev yıl boyu meskundur (Şekil 37). Yaz döneminde tamamına yakını kısa süreli de olsa kullanıma açılmaktadır. Konutların büyük çoğunluğu taş-ahşap materyalden oluşmuştur. Ancak yaklaşık % 25'lik bölümünün sıradan briket ya da betonarme olduğu görülmektedir. Öte yandan araştırma alanı içerisinde bulunan Olgunlar Mahallesi içerisinde ise 15 hane bulunmaktadır ve kışın bunlardan sadece 3 ev meskun durumdadır.

Şekil 37. Çalışma alanının doğu sınırını oluşturan Yaylalar Köyü genel görünüşü

Yusufeli İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre köy içinde 94 dekarlık tarım arazisi bulunmaktadır. Ayrıca 5 dekar meyve, 1 dekar kadar da sebze bahçesi mevcuttur. Yaklaşık 22 dekar arazi ise tarıma uygun olduğu halde kullanılmamaktadır. Başlıca ekin patatestir. Ayrıca çeşitli sebzeler de ekilmektedir. Tatlı su kaynakları bakımından 9 kaynak ile araştırma alanının en zengin yerleşim birimidir.

Tüm köy dikkate alındığında 450 büyük baş, 578 küçükbaş hayvan, 300 arı kovani bulunmaktadır. Birbirinden uzak 7 mahallenin toplamı olan bu sayıya karşın yapılan tespitlere göre; araştırma alanı içerisinde kalan Hastaf ve Dübe Yaylalarını kullanan merkez mahallede yaz dönemi içerisinde sadece 120 adet buzağı bulunmaktadır. Bu mahalleye ait yaklaşık 310 adet büyükbaş hayvan yaz döneminde adı geçen iki yaylaya çıkarılmaktadır. Yine yayla dönemlerinde yaklaşık 650 küçükbaş hayvan da aynı yaylalara çıkarılmaktadır. Yapılan bu çalışmada; Yaylalar Köyü Merkezinde 300 arı kovani

bulunduğu bunların dışında yük ve insan taşınmasında kullanılan 20 katır ve 10 at olduğu, tüm köy itibarıyla katır ve at sayıları toplamının da 50 olduğu (35 katır ve 15 at) görülmüştür. Milli parkın doğu kapısını da içinde barındıran bu köy, özellikle trans-kaçkar yürüyüşü yapan ve toplam 5-7 gün süren turistik rekreasyonun da ilk noktası durumundadır. Seyahat sonu buradaki otellerde son hazırlıklar yapılmakta ve yürüyüşler genellikle buradan başlamaktadır.

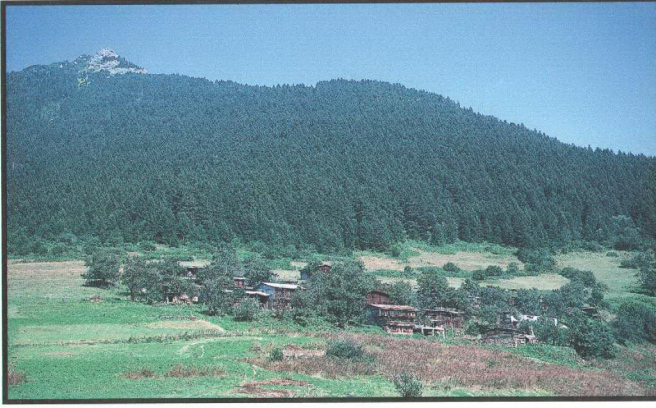
Yaylalar köyünde toplam 50 yatak kapasiteli 3 konaklama ünitesi bulunmaktadır. Bunlar içinde 12 yatak kapasiteli bir bina Olgunlar Mahallesi içerisinde bulunmaktadır.

Yaylalar Köyü için çevresel problemlerin başında çığ gelmektedir. Bu nedenle köy üzerindeki ormanlık alanlara yıllar boyu dokunulmamaktadır. O kadar ki ormanları korumak için zaman içinde dini bazı motiflerden de faydalanılmış ve ormanların zarar görmesinin engellenmesi için “lanetli orman” inancı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında katı ve sıvı atıklar ile avcılık, önemli çevre sorunları olarak göze çarpmaktadır.

3.5.1.2. Yayla-Köyler

Bu sınıfta değerlendirilen yerleşimler aslında idari açıdan köy statüsünde olmakla birlikte işlevsel olarak yayla ya da mezra olarak kullanılmaktadırlar. Köy statüsünde olan ancak yüksek rakımda bulunmayan köyler bu araştırmada yayla-köy olarak değerlendirilmiştir.

Çat Köyü: Çat, yerleşim açısından iki bölümde değerlendirilmelidir. Birincisi asıl köy yerleşiminin bulunduğu 1575 rakımdaki alan iken, ikincisi ise karayolu kenarında hemen eski yayla yerleşiminin altında 1350 m rakımda yeni kurulan yerleşim alanıdır. Eski yerleşim olağanüstü bir manzara bütünlüğü ve yoğun ladin ormanları içerisinde bulunmakta ve tamamen eski ahşap ve taş-ahşap evlerden oluşmaktadır (Şekil 38). Yeni yerleşim ise estetik kaygıdan uzak betonarme evlerden oluşmaktadır. Toplam konut sayısı 40 olan köyde zaman içerisinde yıkılmış 50 ev bulunmaktadır. Yaz dönemi içinde bu sağlam 40 ev de değişik zamanlarda sahiplerinin geliş ve dönüş zamanlarına bağlı olarak kullanılmaktadır. 1990 Genel Nüfus sayımında 65 olan nüfus 1997 yılındaki sayımda 10 olarak bulunmuştur. Ancak araştırma sırasında Temmuz ve Ağustos aylarında nüfusun 110 civarında olduğu saptanmıştır. Kışın meskun ev bulunmamakta, mart ayının son haftasında birkaç konutla başlayan yaylaya göç, yaz ortasında maksimuma ulaşmaktadır.

Şekil 38. Tamamen doğal malzemeden yapılmış evleri ile Çat Köyü (Foto:G.Yalçın)

Yaylanın tam anlamıyla boşalması hava hallerinin de durumuna bağlı olarak Aralık ortası ile sonu arasında olmaktadır. İlçe Tarım Müdürlüğü 1998 verilerine göre; 87 büyükbaş 20 küçükbaş hayvan ve 69 arı kovanı bulunmaktadır (Çamlıhemşin Tarım Müdürlüğü,1998). Araştırma sırasındaki (2001) tespitlere göre 50 büyükbaş, 169 küçükbaş (koyun) hayvan mevcuttur. Tarım müdürlüğü verilerine göre yaklaşık 11 dekarlık bir tarım alanı bulunmaktadır. Bu alanda kara lahana, mısır, patates, şalgam (*Brassica rapa*) ve yeşil soğan gibi sebzeler ekilmektedir.

Çat Köyü konum olarak Elevit ve Göller (Hunut) Dağı Yaylaları (Karunç, Hacıvanak, Palovit, Tirovit, Karmik ve Apivanak) ile Kale Köyü ve Sıraköyler (Üçpare Köy: Sıraköy, Ortaköy, Ortaklar ile Yazlık, Hisarcık Köyleri ve yaylalara) yolunun birleşim yerinde ve vadi yamacında bulunmaktadır ve bu nedenle adını konumundan almaktadır. Yapılan turistik etkinliklerde konumunun getirdiği avantajları da kullanan Çat Köyü; özellikle milli parkın güney ve güneybatı bölümlerine gitmek isteyen ziyaretçilerin ana mola noktalarından biridir.

Araştırma alanında en fazla ormanlık alana (1573 Ha) sahip olan köydür ve bu nedenle özellikle daha yukarıda bulunan eski köy bölümü son derece güzel bir manzara bütünlüğüne sahiptir..

Tamamı araştırma alanı ve milli park sınırları içerisinde bulunan köyde toplam 36 yatak kapasiteli iki adet (20+16) konaklama birimi bulunmaktadır.

Fırtına vadisindeki en büyük çığ sahası bu köyün Lakubar mevkinde 1998 yılında meydana gelmiş ve yaklaşık 15 Ha büyüklüğünde bir alanda ormanları tamamen tahrip etmiştir. Köydeki bir başka çevresel problem ise betonlaşma olarak göze çarpmaktadır.

Yaylaköy (Elevit): Araştırma alanının önemli yerleşim yerlerinden biri de Elevit Yaylasıdır (1900 m). Farklı köylerden gelinen 5 mahalleden oluşmaktadır. Çat Köyü, Ülkü Köyü, Şenköy, Şenyuva ve Zilkale Köylerinin yaylası olarak kullanılmaktadır. Hacivanak ve Tirovit buzul vadilerinin birleşme noktasında kurulmuştur ve Çamlıhemşin İlçesine uzaklığı 34.5 km'dir. Resmi nüfus sayımlarına göre nüfusu 1990 yılında 26, 1997 sayımında ise 0'dır. Araştırma sırasında tespit edilen durağan yaz nüfusu 80 kişidir. Ancak yaz boyu kalan bu nüfusun dışında kısa süreli olarak İstanbul, İzmir ve Ankara'dan gelen yayla sakinleri ile kişi sayısı 500 civarına ulaşmakta, Ağustos ayı başlarında Vartavor eğlenceleri sırasında ise kısa süreli de olsa bu sayı 1000-1500 civarına kadar çıkmaktadır.

Toplam hane sayısı 96 olan köyde 15 civarında yıkık ev (ocaklık) bulunmaktadır (Şekil 39).

Sezon içerisinde kullanılan ev (şenlik) sayısı ise 90 adet düzeylerinde kalmaktadır. Yapılan görüşmelerde yaylacılığın yoğun yapıldığı yıllarda 250 hane bulunduğu ve hepsinin yıl içinde kullanıldığı söylenmiştir. Fırtına havzasının en güzel ev örneklerinin de bulunduğu, ahşap, taş-ahşap konakların yanında son yıllarda betonarme evlerin önemli sayılara ulaştığı ciddi görsel kirlilik oluşturduğu görülmektedir.

Şekil 39. Elevit Yaylası genel görünüşü

Büyük masraflarla inşa edilen yeni evlerin, doğayla uyumunu kolaylaştıracağı düşüncesi ile dış cephelerin ahşapla kaplanması da sorunu çözmekte bu kez de yöreye ait olmayan ev tipleri meydana gelmektedir.

Tarım amaçlı ayrılmış bir alan bulunmamasına rağmen konutlar civarındaki küçük alanlarda marul, patates, şalgam gibi bazı sebzeler yetiştirilmektedir. İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre 42 olan büyükbaş hayvan sayısı ve 12 olan arı kovanı sayısı, araştırma sırasındaki tespitlere göre 400 büyükbaş ve 400 koyun, 50 keçi ve 300 arı kovanı olarak bulunmuştur. Bu sayılar dikkate alındığında Elevit Yayla-köyü, genelde azalan yaylacılık geleneğine rağmen, önemini en fazla koruyan yaylalardan biri durumundadır.

Yerleşim merkezinde toplam 25 yatak kapasiteli iki konaklama birimi ile ayrıca 2 bakkal, 3 kiraathane bulunmaktadır. Yaylaya elektrik ve telefon hizmetleri de getirilmiştir.

Yaylada göze çarpan en önemli çevresel problemlerin başında çığ olayları gelmektedir. Bunun yanında betonarme binaların artışı, çöp, atık sular ve avcılık insan kaynaklı diğer sorunları oluşturmaktadır.

Kaleköy (Hisarcık): Çalışma alanının batı bölümünde olan ve adını sınırları içinde bulunan Yukarı Kale (Kale-i Bala)'den alan köy, vadi yamacında 1800 m rakımda kurulmuştur ve iki mahallesi bulunmaktadır. Çamlıhemşin İlçesine 34 km uzaklıktadır. 1990 yılı nüfus sayımında 76 olan nüfus 1997 yılı sayımında 7 olarak bulunmuştur. Araştırma sırasında yapılan tespitlere göre yaz nüfusunun ortalama 40 civarında olduğu anlaşılmıştır. Nüfusun yaz döneminde maksimum olduğu zaman 400'e ulaştığı yapılan görüşmeler sonucu anlaşılmıştır. Vatandaşlar Mayıs ortası itibariyle köye gelmekte ekim sonu itibariyle de köyü boşaltmaktadırlar. Hane sayısı 160 olan köyde 30 yıkık ev yeri bulunmakta ve her yaz döneminde yaklaşık 130 mesken kullanılmaktadır. Meskenler ahşap, taş ve taş-ahşap stüktüründe olup yaklaşık 40 adet betonarme ev bulunmaktadır.

Tarım alanı olarak belirlenmiş bir alan olmasa da konut çevrelerinde yapılan küçük çaplı üretimlerde lahanaya, patates ve şalgam gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Resmi kayıtlara göre 1998 yılında köyde 190 büyükbaş ve 350 küçükbaş hayvan ve 15 arı kovanı bulunmaktadır. Araştırma sırasındaki tespitlere göre ise 60 büyükbaş, 100 küçükbaş (koyun) hayvan, 100 arı kovanı ve 190 tavuk bulunmaktadır.

Önemli çevresel sorunların başında heyelan ve çığ olayları gelmektedir. Ormanların çok az bir miktarda bulunması nedeniyle yakacak ihtiyacının bir bölümü tezekle karşılanmaktadır.

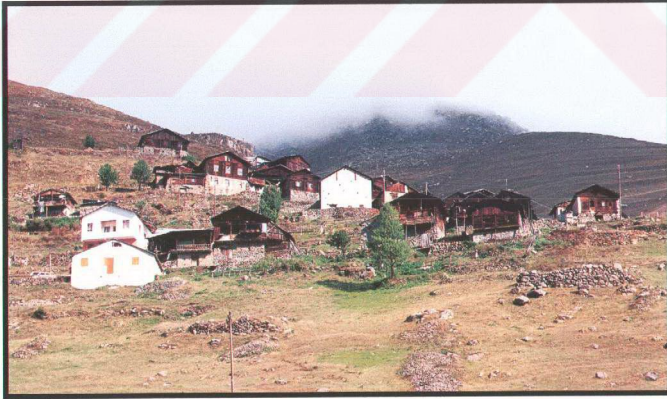
Yazlık Köyü: Araştırma alanında ve Kale Köyle aynı vadide ancak karşı yamaçta 1900 m rakımda kurulmuş bir köydür. İlçe merkezine 35.5 km uzaklıktadır. Nüfus 1990 yılında 24 iken 1997 yılında 3'e düşmüştür. Araştırmadan elde edilen bilgilere göre ise nüfus, yaz döneminde 65'e kadar yükselebilmektedir. Köy sakinleri Mayıs başlarında gelmekte ve Kasım ayının ilk haftasında köyü terk etmektedirler. Toplam 28 sağlam konut bulunmakta ancak her yıl ortalama 10-12 tanesi kullanılmaktadır. Ayrıca 12 yıkık ev (ocaklık) bulunmaktadır. Yapı strüktürünün taş-ahşap ve betonarme olduğu görülmektedir.

Tarım alanı bulunmamakta ancak küçük alanlarda aile ihtiyaçları için lahana, patates, marul ve soğan ekilmektedir. Resmî bilgilere göre 1998 yılında 132 büyükbaş, 60 küçükbaş hayvan bulunan köyde, araştırma sonuçlarına göre 50 büyükbaş ve 50 küçükbaş hayvan, 50 arı kovanı ve 30 tavuk bulunmaktadır.

Çevresel problemler açısından çığ ön sırayı almaktadır. Katı atıklar (çöp)'ün bir bölümü yakılmakta kalan bölümü ise derelere atılmaktadır. Bu köyde de yakacak ihtiyacının bir bölümü tezek kullanılarak karşılanmaktadır.

Sıraköy: Üçpareköy olarak adlandırılan köylerden İlçe merkezine en yakın (39 km) olanı Sıraköy'dür. 2050 m rakımda Açıkar Dağı yamaçlarında kurulmuştur (Şekil 40).

1990 yılı sayımına göre 48, 1997 sayımına göre ise 8 kişi bulunmaktadır. Araştırma tespitlerine göre 2001 yılı yaz sezonunda 45 kişi yaylaya gelmiştir.

Şekil 40. Sıraköy genel görünüşü

Ancak bu kişilerin yaylaya geliş ve geriye dönüş tarihleri farklılıklar gösterebilmektedir. Yaylaya çıkışlar Mayıs ayı ilk haftasında başlamakta ve Ekim sonuna doğru yayla tamamen boşaltılmaktadır.

Konut strüktürü bakımından 23 taş-aşşap, 4 tane de betonarme mesken bulunmaktadır ve bunlardan yaklaşık 18-20'si yayla mevsiminde kullanılmaktadır.

Belirlenmiş bir tarım alanı bulunmamakta ancak küçük bazı alanlarda şalgam ekimi yapılmaktadır. Tarım Müdürlüğü verilerine göre 125 büyükbaş, 130 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Yılda yıla bir miktar değişimle birlikte 2001 yılı alan çalışması tespitlerine göre 105 büyükbaş 140 küçükbaş hayvan ve 80 arı kovanı bulunmaktadır.

Çevresel problemlerin başında ise avcılık ve çığ problemleri gelmektedir.

Ortayayla Köyü: Sıraköy'ün 1km batısında aynı yükseklikte kurulmuş ve İlçe merkezine 40 km uzaklıkta bulunan bir yayla-köydür. 2050 m rakımda ve yamaç eteğinde kurulmuş olan köy iki mahalleden oluşmaktadır. İlçeye 40 km uzaklıktadır. 1990 Nüfus sayımına göre 76 olan nüfus 1997 yılı sayımında 6'ya düşmüştür. Araştırma çalışmaları sırasındaki tespitlere göre yaz nüfusu 125 olarak bulunmuştur. Yayla kullanımı Sıraköy gibi Mayıs ayının ilk haftasında başlamakta ve Ekim sonuna doğru bitmektedir.

Çoğunluğu taş-aşşap bir bölümü briket ya da betonarme olan toplam 40 sağlam konut bulunmaktadır. Her yıl ortalama 25 meskenin kullanıma açıldığı yaylada 12 yıkık konut (ocaklık) bulunmaktadır.

Belirli bir tarım alanı bulunmamakta ancak çok küçük bazı bölümlerde şalgam gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Resmî kayıtlara göre 160 büyükbaş, 310 küçükbaş hayvan bulunan köyde, araştırma verilerine göre 125 büyükbaş, 1000 küçükbaş hayvan (700 koyun, 300 keçi) bulunmaktadır. Hayvanlar genellikle sezonluk olarak anlaşmalı bir çoban tarafından otlatılmaktadır. (Araştırma alanının hemen dışında ve Ortayayla'ya 1 km mesafede olan Ortaklar (Başköy) Köyü yaklaşık 200 büyükbaş ve 1100 küçükbaş hayvan barındıran önemli bir yayladır.) Ayrıca 1999 yılına ait resmî kayıtlarda 133 adet olarak belirtilmesine rağmen araştırma sırasında köyde 35 tavuk bulunduğu tespit edilmiştir.

Çevresel sorunların başında çığ ve çöp sorunu gelmektedir. Yakıt olarak likit gaz ve odunun yanında tezek kullanıldığı da görülmüştür.

3.5.1.3. Yaylalar

Ayder Yaylası: Ayder yerleşimi bir yayla olarak tanımlansa da aslında bir mezradır. Mezralar; yaylalardan daha alçakta bulunan, yaz başında yaylalara çıkarken ve sonbaharda

yaylalardan dönerken bir süre konaklanılan ve bu süre içinde hayvanlara yem sağlanan ve dinlenen bir ara basamak yerleşmeleridir. Ancak eskinin uzun süren yayla göçleri günümüzde neredeyse tüm yaylalara araç yollarının ulaşması ile mezralar fonksiyonunu büyük ölçüde yitirmiş, hatta mezra kelimesi bile kullanılmaz olmuştur. İşte aslında bu kapsamdaki mezralardan biri olan Ayder, doğal kaynakları ve termal olanakları ile son 35 yılın Doğu Karadeniz'in en popüler yöresi konumundadır ve uygulamada yayla olarak adlandırılmaktadır.

Ayder yaylası 1200 m ile 1300 m rakımları arasında konumlanmış, yaklaşık 44 Ha alanda yayılan ve Aşağı Ambarlık, Orta Ambarlık ve Yukarı Ambarlık olarak üç mahalleden oluşan geçici bir yerleşim yeridir (Şekil 41).

Şekil 41. Ayder Yaylasının genel görünümü

Yayla, Çamlıhemşin İlçesine bağlı Güroluk, Kaplıca, Aşağı Şimşirli ve Yukarı Şimşirli köylülerinin ortak yaylasıdır. Ancak günümüzde bu yaylanın kadastro yapılmış bölümlerinden toprak satın alarak mülk edinmiş insanlar da mevcuttur. Yaylanın kullanımı Nisan ortasında başlamakta ve Kasım sonunda sona ermektedir.

Ayder Yaylası, Çamlıhemşin İlçesine 17 km'lik asfalt bir yolla bağlanmaktadır. Yaz döneminde sabit nüfus yaklaşık 1500 olarak tespit edilmiştir. Ancak günübirlik ziyaretçiler ve konaklamak üzere gelen turistler ile hareketli nüfusun 3-4 bin civarına yükseldiği hatta hafta sonları 5-6 binlere ulaştığı yetkililer tarafından dile getirilmiştir. Çoğunluğu ahşap, taş

ahşap ve taş malzemeden inşa edilmiş 216 konut bulunmaktadır. Ancak yaklaşık 100 adet, briket ve betonarme, tek ya da çok katlı çoğunluğu otel olan bina mevcuttur. Yayla karakteri ile büyük bir zıtlık oluşturan ve görsel ve fiziki kaliteyi bozan bu görüntü tüm resmi koruma statülerine rağmen değiştirilememiştir.

Ayder Yaylasında resmi kayıtlara girmiş bir tarım alanı bulunmamasına rağmen konut çevrelerinde patates, kabak, fasülye, lahanaya gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Ancak bu alanların toplamının 1 hektarı geçmediği tahmin edilmektedir. Bu yayla hayvancılık açısından bir ara konaklama yeri başka bir deyişle mezra olduğu için buradaki hayvan sayıları Aşağı Kavron ve Yukarı Kavron Yaylalarına götürülmektedir. Bu açıdan Ayder'de kısa bir süre dışında hayvan bulunmamaktadır.

Günümüzde bir turistik merkez niteliği kazanmış olan Ayder Yaylasında 29 belediye belgeli konaklama birimi bulunmaktadır. Bu otel ve pansiyonlar toplam 887 yatak kapasitesine ulaşmıştır. Otel ve pansiyon sayısındaki bu çokluğun nedeni sadece turistik gezi değil, yıllardır tedavi amaçlı kullanılan kaplıcaların bu yayla içinde bulunması ile ilgilidir.

Etrafi ormanlarla çevrili olan yaylada, araştırma çalışması için yapılan bölümlenmeye göre 1169 Ha ormanlık alan olduğu ortaya konmuştur. Yayladaki en belirgin çevresel sorunların başında yol inşaatlarının verdiği fiziksel ve estetik problemler, çığ, avcılık, başta piknik olmak üzere düzensiz rekreasyonel etkinlikler ile atık sular ve çöp gelmektedir.

Palakur Yaylası: Çalışma alanının kuzeydoğu köşesini oluşturan bu yayla 2100 m rakımda bir vadi yamacında kurulmuştur ve üç mahalleden oluşmaktadır. Ardeşen-Beyazkaya, Hala ve Civik köyleri tarafından kullanılmaktadır. Ayder'e 5.5 km, İlçeye ise 25.5 km uzaklıktadır. Milli park sınırının dışında kalmaktadır. Nüfus Temmuz sonlarından itibaren 85 kişiye kadar çıkmaktadır. Yaylaya çıkışlar 30 Mayıs itibarıyla başlamakta ve Ekim ayının üçüncü haftasında yayla tamamen boşalmış olmaktadır. Hepsi ahşap ancak alt bölümleri taş olan 23 sağlam, 14 yıkık (ocaklık) ev bulunmaktadır (Şekil 42). Her yıl sayı bir miktar değişimle birlikte ortalama 17-18 hane kullanıma açılmaktadır. Belirli bir tarım yapılan alanı bulunmamakta ancak burada da diğer yaylalar benzeri az miktarda lahanaya, patates, şalgam gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Yaylada 80 büyükbaş 200 kadar da küçükbaş hayvan (50 koyun, 150 keçi) olduğu belirlenmiştir. Eski yıllarda hane başına 15 büyükbaş hayvan olduğu belirtilmektedir. Buna göre yaylacılığın hayvancılık amaçlı yapıldığı yıllarda 500'ün üzerinde büyükbaş hayvan olduğu tahmin edilebilir.

Şekil 42. Palakcur Yaylası genel görünüşü

Yaklaşık 95 Ha bozuk orman alanı bulunmaktadır. Ancak ormanın çok tipik bir üst sınır niteliği gösterdiği, bodur ve seyrek bir örtü oluşturduğu görülmektedir. Elektrik olmayan yaylaya yol 15 yıl önce ulaşmıştır. Konutların içinde su bulunmamaktadır. Konutlarda piknik tüp ve odun yakılmakta ancak tezek de kullanılmaktadır. Çevre problemleri olarak çığ ve kanalizasyon daha ön planda görülmektedir.

Aşağı Çeymakcur Yaylası: Milli park sınırları içerisinde olan Aşağı Çeymakcur Yaylası, çalışma alanının kuzeydoğu sınırını oluşturan Palakcur Yaylasının hemen önündeki buzul vadisi tabanında 2050 m rakımda kurulmuştur ve 3 mahalleden oluşmaktadır. Çamlıhemşin İlçesine 25.5 km uzaklıktadır. Eski yıllarda 60 hane ve ortalama 6-10 kişi ile 500-600 olan yaz nüfusu günümüzde 40 kişiye kadar düşmüştür. Sağlam 42, yıkık 12 evin bulunduğu yaylada her yıl ortalama 15-16 ev kullanıma açılmaktadır. Bu evler genellikle taş-aşşap olup bir miktar aşşap konut bulunmaktadır. Ayrıca 3 adet tamamen taş kullanılarak yapılmış konut vardır (Şekil 43). Yaylaya çıkış tarihleri Haziran ayının ilk haftasına rastlamaktadır. Yayladan inişler ise Ekim ayı ilk haftasında tamamlanmaktadır.

Tarım alanı bulunmayan yaylada uygun yerlerde patates ekimi yapılmaktadır. Yaylada yıldan yıla bir miktar değişimle birlikte 75 büyük baş 40 küçükbaş hayvan (koyun) bulunmaktadır.

Şekil 43. Aşağı Çeymakcur Yaylası genel görünüşü

Yayla sınırları içerisinde 210 Ha orman bulunmaktadır. En belirgin çevre sorunu olarak çığlar görülmektedir. Bu yüzden yayla üzerindeki orman günümüzde bile korunabilmiştir.

Yukarı Çeymakcur Yaylası: Aşağı Çeymakcur'un 2.5 km güneydoğusunda 2250 m rakımda aynı vadi içerisinde kurulmuş bir yayladır. İki mahalleden oluşmuştur

Şekil 44. Aşağı Çeymakcur ile Yukarı Çeymakcur arasındaki tarihi patika

Yaylaya araç yolu gelmemiştir. Aşağı Çeymakcur'a kadar gelen karayoluna 2.5 km, İlçe merkezine ise 28 km mesafededir. Aşağı Çeymakcur ile Yukarı Çeymakcur taşlardan yapılmış tarihi bir patika ile birbirine bağlanmaktadır (Şekil 44).

Temmuz başı ile Eylül sonu arasında kullanılan yaylada 35 konut bulunmakta ancak bunlardan sadece 8-10 adedi kullanıma açılmaktadır ve bu nedenle nüfus 20 civarında kalmaktadır. Tamamı taş kaide üzerine kurulmuş ahşap evlerden oluşmaktadır. Çeymakcur Yaylaları Çamlıhemşin'e bağlı Aşağı şimşirli ve Kaplıca köylüleri tarafından kullanılmaktadır. Tarım alanı bulunmayan yaylada toplam 8 adet büyükbaş hayvan bulunduğu tespit edilmiştir.

Aşağı Kavron Yaylası: Aynı zamanda milli park sınırları içerisinde bulunan ve en önemli buzul vadilerinden biri olan Kavron Vadisi'nin son bölümlerinde 1950-2000 m'ler arasında kurulmuş olan ve iki mahalleden oluşan Yayla, ilçe merkezine 26 km mesafededir. Kavron Yaylaları Yukarı Çamlıca, Kavak, Sirt, Yukarı Şimşirli, Güroluk ve Pazar-Akbucak Köylüleri tarafından kullanılmaktadır. Kışın meskun olmayan yaylada yaz nüfusu 70 civarında olmaktadır. Mayıs sonunda yaylaya çıkışlar başlamakta, Ekim ortasında ise yayladan inişler tamamlanmaktadır. Aşağı Kavron'da sağlam olarak 30 mesken bulunmakta ancak bunlardan sadece 11-12 kadarı kullanılmaktadır. Bir araştırmada 1990 yılında yapılan bir çalışmada 64 mesken bulunduğu bunun 30'unun meskün olduğu tespit edilmiştir (Ersoy,1994). Geçmiş yıllarda 130'dan fazla olan konut sayısının 35 yıl önce yaşanan yangın nedeniyle bugünkü sayılara gerilediği belirtilmektedir.

Konutlar ve hayvan barınakları Ahşap ve taş-ahşap malzemeden yapılmış olup tamamen taş malzemeli evler de mevcuttur. Yayladaki iki adet briket yapı vardır ve bunlardan biri yayla girişindeki kahvehanedir. Ancak 10 yıllık geçmişi olan bu yapı son dört yıldır kullanılmamaktadır. Tarım alanı bulunmayan yaylada bir miktar şalgam yetiştirilmektedir. Yaylada 25 büyükbaş 40 küçükbaş hayvan (koyun) beslenmektedir ve yaklaşık 110 adet arı kovanı bulunmaktadır. Yayla çevresinde 300 Ha ormanlık alan bulunmakta ancak yayla sınırları civarında ormanların bulunmadığı sadece yamaçlarda ormanların bulunduğu görülmektedir.

Önemli çevresel sorunların başında çığlar gelmektedir. Bazı konutların içine kadar su getirilmiş olmasına rağmen bazıları suyu dışarıdan temin etmektedir ve böyle konutların tuvaletleri de dışarıda bulunmaktadır.

Yukarı Kavron Yaylası: Kavron Buzul Vadisi karşılıklı iki yamacı ve tabanında ortalama 2300 m rakımda kurulan ve ilçe merkezine 29 km mesafede olan bir yayladır. Bu yaylayı da Aşağı Kavron Yaylası ile aynı köyler ortak kullanmaktadır. Nüfus çok değişken olmakla birlikte Ağustos ayı başında 400 civarında olmaktadır. Zaman zaman bu sayının 1000'e yaklaştığı da yayla sakinleri tarafından dile getirilmektedir. Ancak bu nüfusun büyük bir bölümünün hayvancılık değil tatil amaçlı olarak yaylada bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Yaylaya göçler Haziranın ilk haftasında başlamakta, Ekim sonu itibariyle yayla boşalmaktadır. Ancak bazı turistik tesisler ile birkaç aile Kasım ayı başına kadar yaylada kalmaktadırlar. Bununla birlikte karın bu günlerde yağması durumunda yayla tamamen boşaltılmaktadır. Kavron Yaylaları ile ilgili bir araştırmada Yukarı ve Aşağı Kavron Yaylalarının 1990 yaz mevsimindeki nüfusu 239 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu araştırmada da nüfusun durağan olmadığı ve aslında kalıcı nüfusun 166 kişi olduğu, bu kalıcı nüfusun %70'inin de kadınlardan oluştuğu bildirilmektedir (Ersoy,1994). Yaylada yapılan 2000 yılı tespitlerine göre konut sayısı 120, yıkık ev sayısı (ocaklık) ise 60 olarak bulunmuştur (Şekil 45).

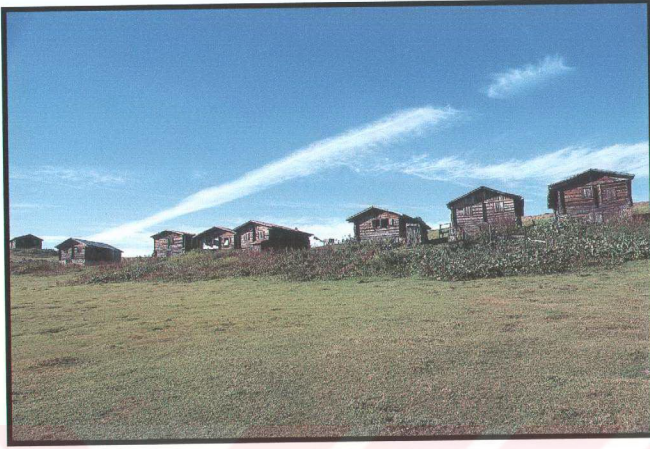
Şekil 45. Yukarı Kavron Yaylası genel görünüşü

Bu evlerden sadece 80 kadarının meskun olduğu da tespit edilmiştir. Ersoy (1994) ise, 1990 yılında Yukarı Kavron'da 90 konut bulunduğunu ve bunlardan 60 kadarının meskun olduğunu bildirmektedir. Yine Ersoy'un çalışmasında tespit edilen 416 büyükbaş ve 120 küçükbaş hayvan sayılarına karşılık, 2000 yılı tespitlerine göre 250 büyük baş, 50 küçükbaş hayvan (koyun) bulunduğu belirlenmiştir. Son araştırmada ortaya çıkan konut fazlalığına karşılık hayvan sayısındaki azalma; hayvancılığın düşüşte olduğu buna karşılık turistik yayla göçlerinin arttığı ve buna bağlı olarak da yeni konutların yapıldığının bir açıklamasıdır.

Yayladaki yapıların büyük çoğunluğu taş-aşşap malzemenin birlikte kullanımıyla inşa edilmiştir. Ancak tamamen aşşap ya da taş malzemeden yapılmış konutlar da mevcuttur.

Yukarı Kavron'da tarım alanı bulunmamaktadır ancak burada da şalgam yetiştirilmektedir. Yayladaki ticari konaklama birimlerinde toplam 22 adet yatak bulunmaktadır. Kaçkarlara Kuzeyden tırmanmak isteyenlerin konaklayabilecekleri son nokta olan bu yayla bu işlevi nedeniyle önemli bir taleple karşı karşıyadır. Yayla sınırları içerisinde Kaçkar Dağı eteklerinde olan 7 göl yaklaşık 18.5 Ha toplam yüzeyle araştırma alanı içersinde Verçenik Tepe Göllerinden sonra ikinci en önemli göl alanı niteliğini taşımaktadır. En başta gelen çevresel problemlerin başında çığ afetleri gelmektedir. Bu nedenle yapılar arazi rölyefine uygun yerleştirilmeye çalışılmakta bazen de evler çığ geliş yönüne karşı, direklerle desteklenmektedir. Ayrıca. Çamlıhemşin Belediyesinin büyük gayretine rağmen eleman sayısı ve ekipman açısından yetersizlik nedeniyle çöp, önemli sorun olmayı sürdürmektedir.

Sal Yaylası: Yayla sınırları itibariyle yaklaşık 402 Ha'lık bir bölümü aynı zamanda milli parkın da içinde olan Sal Yaylası ilçeye 23 km uzaklıkta ve 2000-2050 m rakımda orman içi açıklıkta kurulmuştur. Geçen yıla kadar yaylaya ulaşmamış olan karayolu, 2001 yılında yaylaya kadar ulaşmış durumdadır. Yayla merkezi milli park sınırları dışında kalmaktadır. Şenyuva Köyünün yaylasıdır. Ancak hayvancılıktan çok tatil amaçlı bir yayla konumundadır. Mayıs sonu ile Haziranın ilk haftasında yaylaya çıkışlar başlamakta, Ekim ayı başlarında ise yayla boşalmaktadır. Yaz döneminde nüfus en fazla 130 civarında olmaktadır. Hepsinin ana yapı malzemesi aşşap olan toplam 45 konut bulunmaktadır (Şekil 46). Bu konutların bazılarının alt bölümleri taş duvarlardan oluşmaktadır. Yıkık ev (ocaklık) sayısı 3'tür. Yayladaki evlerin 41 tanesi yazın belirli zamanlarında kullanılır durumdadır.

Şekil 46. Sal Yaylası Kuzey bölümünün görünüşü

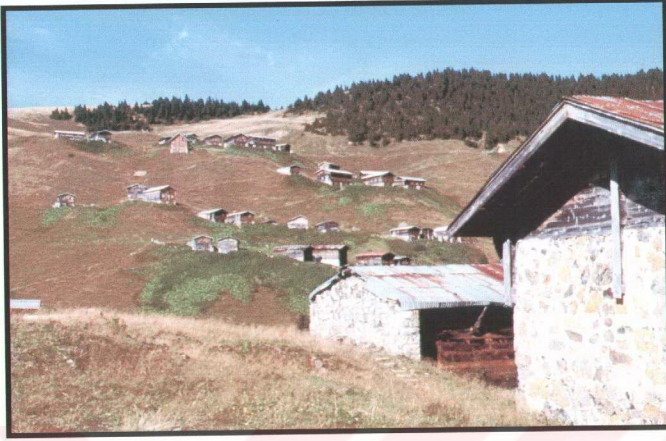
Tarım için ayrılmış bir bölüm olmamasına rağmen patates, yeşil soğan ve şalgam gibi sebzeler yetiştirilmektedir. 25 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Mera alanı en az olan yaylalardandır. Bir kişiye ait 3 turistik bungalovda 12 yatak bulunmaktadır.

Toplam 838 Ha ormanlık alan bulunmaktadır ki bunun 689 Ha'ı doğal yaşlı orman tipindedir.

Belirgin bir çevre problemi göze çarpmamaktadır. Sıvı atıklar için fosseptikler mevcuttur. Katı atıklar genellikle ilçe merkezine indirilmekte, bir bölümü ise yakılmakta ya da gömülmektedir.

Pokut Yaylası: Sal Yaylasının bir km doğusunda 1950-2050 m yükseltiler arasında kurulmuş, 4 mahalleden oluşan, ilçeye 24 km, araç yoluna ise 1 km mesafede olan bir yayladır. Çamlıhemşin Konaklar Mahallesi, Ortan Köyü ve Boğaziçi Köyü vatandaşları tarafından kullanılan yaylaya Haziran başında çıkılmakta, eylül ortasında ise Yayladan inilmektedir. Eski yıllarda olduğu gibi toplu çıkış ve inişler yaşanmamakta, daha çok tatil amaçlı kullanım nedeniyle yaylaya çıkışlar farklı tarihlere rastlayabilmektedir.

Yaylada 55 adet mesken bulunmakta bunların sadece 5 tanesi taş-aşşap, kalanların ise taş kaide üzerinde tamamen ahşaptır (Şekil 47). Bu konutların 35 tanesi meskun durumdadır. Bu sayı yıldan yıla farklılıklar gösterebilmektedir. Pokut Yaylasının en kalabalık olduğu günlerdeki yaz ortası nüfusu 170 kişi olarak tespit edilmiştir.

Şekil 47. Pokut Yaylası'nın genel görünüşü

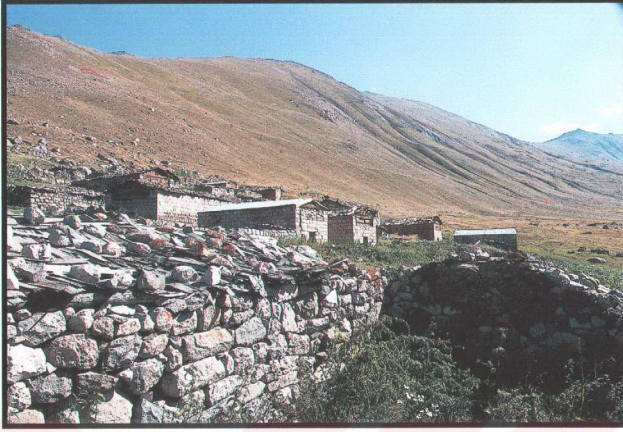
Tarımsal faaliyetler patates, marul, soğan gibi bazı sebzelerin yetiştirilmesi ile sınırlı kalmaktadır. Hayvancılığın iyice azaldığı bu yaylada sadece 10 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır.

Yayla, 20 yatak kapasitesi ile aynı zamanda turistik konaklamalara da olanak vermektedir. Yayla yerleşim büyüklüğü 16 Ha kadardır.

Pokut Yaylası içinde bulunduğu alanla birlikte milli park alanının dışında bulunmaktadır. Yaylanın içinde bulunduğu ormanlık alan toplamı ise 662 Ha'dır. Çevresel problemler bakımından önemli sorunları olmayan yaylada evsel sıvı atıklar, fosseptik çukurların tüm yaylaya yaygınlaştırılmaması nedeniyle sorun olarak göze çarpmaktadır.

Hem nüfus azlığı hem de çöplerin bir bölümünün yakılması ya da gömülmesi nedenleriyle çöp önemli bir sorun olarak görülmemiştir.

Haçivanak Yaylası: Araştırma alanının en yüksekte konumlanmış ikinci yaylası olan Haçivanak, Elevit Yaylasının güneyinde 2600 m rakımda kuzeybatı bakılı yamaç üzerinde kurulan ve üç mahalleden oluşan bir yerleşimdir (Şekil 48). Aslında Elevit Yaylasının yukarı yaylası olarak kullanılan Haçivanak Yaylasına, Çamlıhemşin, Yolkyı, Şenköy ve Zilkale Köyü sakinleri çıkmaktadır. Karayoluna 6.5 km, İlçe merkezine ise 41 km uzaklıktadır. Yayla nüfusu Temmuz ayı ortalarında en yüksek değeri olan 50 kişiye yükselmektedir.

Şekil 48. Haçivanak Yaylası genel görünüşü

Yaylaya çıkışlar 15 Haziran civarında, yaylanın boşalması ise Eylül'ün ilk haftasında tamamlanmaktadır.

Yaylada yaklaşık 50 mesken vardır. Ancak ortalama 15 adedi meskun (şenlik)'dur. Ayrıca 40 adet yıkık ev bulunmaktadır. Alanın orman sınırının üstünde olması nedeniyle tüm evler taş malzeme ile yapılmış, üzerleri ise hartama ile örtülmüştür.

Yaylada tarım alanı bulunmamakta ancak burada da lahana ve şalgam ekilmektedir. Hayvancılık açısından büyük bir potansiyeli olan yaylaya eskiden 3000 büyükbaş, 3000 küçükbaş hayvan getirildiği yaşlılar tarafından söylenmektedir. Ancak günümüzde bu sayı çok düşmüş ve 600 küçükbaş ve 50 küçükbaş seviyelerine düşmüştür. Halen sadece hayvancılık için kullanılan yaylalardan biridir. Sınırları içinde 8 adet göl ve toplam 14 Ha göl yüzeyi ile önemli bir yayladır. Kaçkarlar yöresi için önemli olan çığ olayları dışında belirgin bir çevre sorunu bulunmamaktadır.

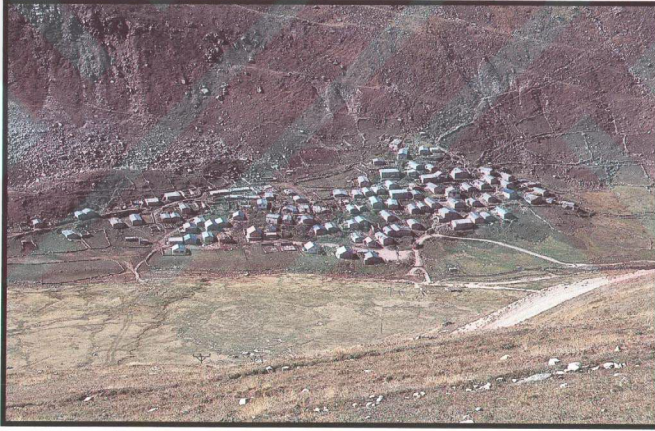
Tirovit Yaylası: Yaklaşık 10.5 km'lik Tirovit buzul vadisinin 6. km'sinde vadi tabanında kurulmuştur. Yaylanın rakımı 2450 m, ilçeye uzaklığı ise 39 km'dir. İki mahalleden oluşan yaylayı Meydan Köyü ile Pazar' a bağlı Bilen, Yaltkaya, Kestanelik, ve Yeniköy sakinleri kullanmaktadır. Yaylaya çıkışlar 15 Mayıs civarında başlamakta, dönüşler ise 15 Eylül sonuna kadar sürmektedir. Eski yıllarda sadece Yaltkaya'dan 100 hane geldiği belirtilmektedir. Yaz nüfusu 1995 yılında 300 olarak bildirilmesine rağmen (Doğu vd,1995) geçen yıllar içinde düştüğü ve araştırma sırasında yapılan tespitlere göre

2000 yılında 180 olduğu anlaşılmıştır. Eski yıllarda Tirovit'in 3 km yukarısındaki Karmik Yaylası da yukarı yayla olarak kullanılmaktaydı. Ancak bu yayla 1990 yılında yaşanan çığ nedeniyle neredeyse tamamen tahrip olmuş, bazıları daha sonra onarılmıştır.

Yaylada üç tanesi briket geri kalan tamamı taş malzemenen yapılmış olan toplam 96 konut bulunmaktadır (Şekil 49). Bu konutlardan 55 tanesinin meskun olduğu, 15 evin ise yıkık durumda bulunduğu tespit edilmiştir.

Diğer yayla yerleşimlerinin aksine burada Palovit ve Elevit Yaylalarında olduğu gibi iki katlı evler de mevcuttur. Diğer pek çok yaylada olduğu gibi bu yayla yerleşiminde de şalgam yetiştirilmektedir. Ancak yayla sakinleri, patates ekilmesi durumunda bu sebzenin de yetiştiği, eskiden yapılan bu ekimin kalış süresinin azlığı nedeniyle artık yapılmadığını belirtmişlerdir.

Hayvancılık da eski yıllardaki yoğunluğundan uzaktır. 85 büyük baş, 300 küçükbaş hayvan (250 koyun, 50 keçi) yaylaya getirilmektedir.

Şekil 49. Tirovit Yaylası genel görünüşü

Oysa en büyük mera alanına sahip yayla yerleşimi konumundadır. Son yıllarda yaylaya çıkan nüfustaki azalma en belirgin olarak hayvan sayılarında azalma olarak kendisini göstermektedir.

Turistlerin ağırlanması amacıyla yapılmış bir dağ evi bulunmaktadır. Burada 4 yatak olmasına rağmen, uyku tulumlarıyla 15 kişinin gecelemei mümkündür. Tirovit

Yaylasında en tahripkar çevre sorunu olarak çığ görülmektedir. Ancak insan kaynaklı sorunların başında büyük problem olmasa da çöp ve kanalizasyon sorunu gelmektedir.

Apıvanak Yaylası: Araştırma alanındaki en yüksek rakımlı yaylalardan biri olan Apıvanak Yaylası, 10 km uzunluğundaki Palovit Buzul Vadisinin kökünden 3 km aşağıda, vadi tabanında 2550 m yükseltide kurulmuş yayladır. Araç yolunun ulaştığı en yüksek rakımlı bu yaylanın Çamlıhemşin'e uzaklığı 46.5 km'dir. Haziran ayı ikinci haftası ile Eylül ayının ikinci haftası arasındaki üç aylık dönemde kullanılan yaylada yaz döneminde 40 kişi kalmaktadır ve bu kişiler Çamlıhemşin- Şenyuva Köyü ile Pazar-Hemşin'den gelmektedirler. Yaylada 27 konaklama birimi vardır ve orman sınırının çok üstünde olması nedeniyle var olan yegane kaynak olan taş malzemeden yapılmış "pak" tipi meskenlerdir (Şekil 50).

Paklar; taştan yapılan, penceresiz, basık yapılarıdır. Üzerleri bez, naylon gibi malzemelerle kaplanmış ve bunun üzeri de toprakla örtülmüştür (Doğu vd, 1995). Ancak toprak olmayan yapıların üstünde çinko levhalar görmek de mümkündür. Yaklaşık 15 yıkık bina olan yaylada her yıl 15-18 konut kullanıma açılmaktadır.

Şekil 50. Apıvanak Yaylası genel görünüşü ve pak tipi konutlar

Hayvancılık iyice azalmıştır ancak buna rağmen yayla büyüklüğüne göre önemli sayılabilecek miktarda (80 büyükbaş, 20 küçükbaş) hayvan yaylaya çıkarılmaktadır.

Çevre sorunları açısından en önemli sorun olarak çığ zararları görülmektedir. Her yıl zarar gören meskenler “pak” tipi yapı olmaları nedeniyle yeniden kolayca onarılmakta belki de bu nedenle daha yerleşik bir ev inşa edilmemektedir.

Palovit Yaylası: Çalışma alanının en büyük yaylalarından biri olan Palovit Yaylası, Palovit Buzul (Tekne) Vadisi tabanındaki akarsuyun her iki tarafında ve Apivanak Yaylasının 3 km aşağısında (Kuzey’de) 2350 m rakımda kurulmuş, 5 mahalleden oluşan bir yayladır. Yayla, Pazar İlçesine bağlı Çilingir, Ortayol (Melezkür), Ortaköy ve Aşıklar köyleri tarafından Mayıs sonu ile Ekim başı arasında kullanılmaktadır. Çamlıhemşin İlçesi’ne 43 km uzaklıktadır. 2001 yılında 76 tanesi kullanımda olan taş ya da taş-ahşap 97 konut bulunmaktadır (Şekil 51). Yayla alanında 50 kadar yıkık konut (ocaklık) vardır. İki katlı konutların alt katı tamamen taştır. Tek katlı olanların ise en az iki cephesi ahşap olarak inşa edilmiştir. Yaz nüfusu 550’ye kadar çıkmaktadır.

Şekil 51. Palovit Yaylası genel görünüşü

Yaylada 272 adet büyük baş 410 adet küçükbaş hayvan (300 koyun, 110 keçi) ve 150 kadar da arı kovanı bulunmaktadır. En önemli çevre sorunu olarak burada da çığ görülmektedir. Çöpler yakılarak yada gömülerek bertaraf edilmektedir. Ancak bir kısım atık su doğrudan dereye verilmektedir.

Amlakit (ve Yukarı Amlakit) Yaylası: Palovit Vadisinin son bölümünde Palovit Derenin iki yanındaki yamaç eteklerinde 2000 m rakımda kurulmuş olan bir yayladır.

Yukarı yaylası Yukarı Amlakit Yaylası ise 2300 m rakımda kurulmuştur. Aşağı Çamlıca (Viçe) ve Yukarı Çamlıca(Viçe) Köyü sakinlerinin kullandığı yayla, İlçe merkezine – mevcut karayolu ile- 46.5 km uzaklıktadır. Vartavor eğlencelerinin kesintisiz devam ettiği tek yayla olan bu yerleşimde yaz nüfusu 300 civarında olmaktadır. Bu sayı Amlakit'in hemen yukarisında bulunan Yukarı Amlakit Yaylası ile 320'ye ulaşmaktadır. Vartavor sırasında ise bu sayının 500'ü aştığı belirtilmektedir. Yayla, Mayıs ayının ilk haftası ile Eylül sonu arasında kullanılmaktadır. Amlakit Yaylasında 70, Yukarı Amlakit Yaylasında ise 15 sağlam konut bulunmakta, bunlardan 60 kadarı kullanıma açılmaktadır (Şekil 52). Yukarı Amlakit Yaylasında meskun ev 3-4' ü geçmemektedir. Konutlar tamamen ahşap ve taş-ahşap yapı malzemelerinden oluşmakta ve bu iki yaylada doğal olmayan malzemeden yapılmış her hangi bir yapı bulunmamaktadır. Yaylaya henüz elektrik getirilmemiştir.

Şekil 52. Amlakit Yaylası genel görünüşü

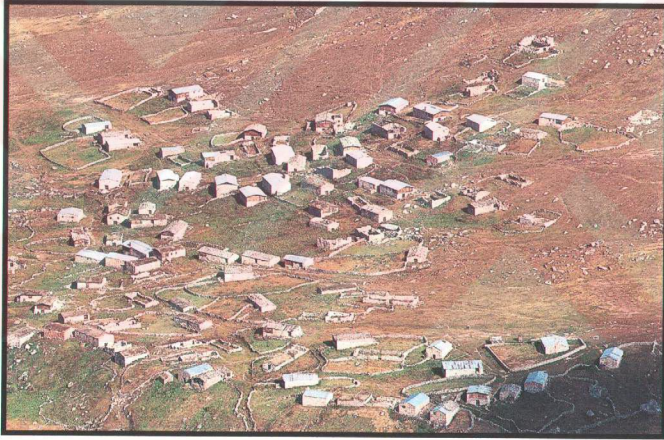
Tarım için ayrılmış bir yer olmasa da diğer yaylalar gibi patates, lahana ve şalgam yetiştirilmektedir.

Hayvancılığın oldukça gerilemiş olduğu yaylada 8'i Yukarı Amlakit'te olan 48 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Sınırları içerisinde yaklaşık 350 Ha orman bulunan yaylada, 12 yatak kapasiteli bir konaklama birimi bulunmaktadır. Amlakit Yaylası Koruma Derneği yaylada olumsuz gelişmeleri önlemek üzere çalışmalar yapmakta ve bu konaklama birimini de bu dernek işletmektedir. Bu nedenle yaylada belirgin bir çevre problemi

bulunmamaktadır. Çöplerin bir kısmı yakılmakta bir bölümü ise geri götürülmektedir. Tek problem olarak gözüken kanalizasyon sorununa karşı son yıllarda fosseptik çukur yapımları da artmaktadır.

Samistal Yaylası: Samistal, Amlakit Yaylasının 2 km kadar kuzey doğusunda Beştaş Tepe eteklerindeki geniş düzlükte 2550 m rakımda kurulmuştur. Çamlıhemşin Konaklar Mahallesi ve Yolkiyı Köylüleri tarafından kullanılan yayla, Amlakit'e ulaşan araç yoluna 3.5 km, ilçeye ise toplam 50 km uzaklıktadır. Yazın nüfus 95 civarındadır. Bu sayı yaz aylarının belli dönemlerinde azalır ancak Temmuz sonu ve Ağustos başlarında biraz daha artabilir. Yayla, Haziran ortası ile Eylül başı arasındaki 2.5 aylık sürede kullanılmaktadır.

Yaylada 105 sağlam konut bulunmakta (Şekil 53) ayrıca 32 yıkık ev (ocaklık) görülmektedir. Her yıl kullanılan ev sayısı ise ortalama 35 kadardır.

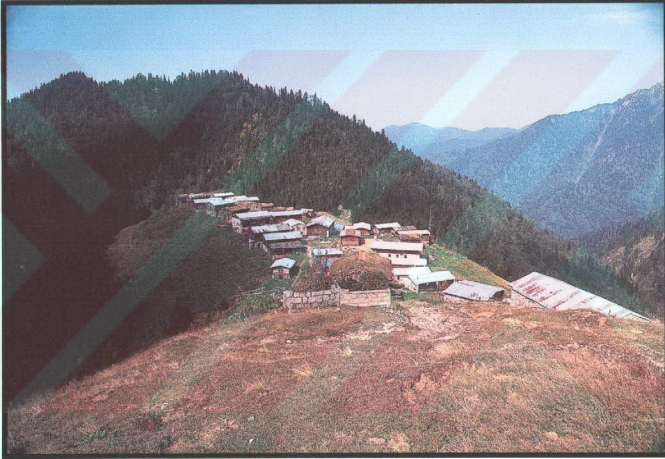

Şekil 53. Samistal Yaylası genel görünüşü

Yapıların büyük çoğunluğu taş-ahşap strüktürdedir. Önemli sayıda konut tamamen taş malzemeden oluşurken, beş ev tamamen ahşap malzeme ile yapılmıştır. Taş işçiliği bakımından dikkate değer ölçüde güzel örnekler bulunmaktadır. Bu yaylanın eski yılların en önemli yaylalarından biri olduğu ve uzun süreler meskun edildiği, değirmen ve mezarlık bulunmasından anlaşılmaktadır. Hayvancılık bu yaylada yerini tatile bırakmış durumdadır. Bu nedenle sadece 15 büyükbaş hayvan yaylaya çıkarılmaktadır. Herhangi bir turistik tesis bulunmayan yaylada çığ önemli bir çevre sorunudur.

Hazındak Yaylası: Çalışma alanı içerisinde sırt boyu konumlanmış tek yayla olan Hazındak, 1950 m rakımda kurulmuştur. Bu yayla sadece Pazar-Hemşin'e bağlı Akyamaç (Tecina) köylüleri tarafından kullanılmaktadır. Karayoluna (Sal Yaylaya) uzaklığı 7.5 km, İlçeye uzaklığı ise 24.5 km (7.5+17)'dir. Yayla nüfusu yaz ortası dönemde 200'e ulaşmaktadır. Yaylaya çıkışlar Mayısın ilk haftasında başlamakta, yayladan dönüş ise en geç 10 Ekimde olmaktadır.

Ahşap ve ahşap-taş karışımı son derece güzel 56 adet yayla evi ve bir cami bulunmaktadır (Şekil 54). Üç adet yıkık evin bulunduğu yaylada 2000 yılında tüm ev kullanıma açılmıştır.

Şekil 54. Hazındak Yaylasının genel görünüşü

Yaylada bulunan konutların çalışma alanı içerisindeki tüm yaylalardan çok daha düzenli ve sağlıklı olduğu görülmektedir. Doğal olmayan materyalden imal edilmiş bir adet yapı bile bulunmamaktadır. Ahşap ve taş materyalin birlikte kullanıldığı en güzel yayla evi örneklerinin bu yaylada bulunduğu düşünülmektedir.

Tarım alanı bulunmamakta ancak konut kenarlarında lahana, marul ve şalgam ekilmektedir. Yaylada 30 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Ormanlık bir alanın ortasında bulunan yayla sınırları içerisinde 897 Ha orman bulunmaktadır. Diğer yaylaların aksine çığ zararının da söz konusu olmadığı yaylada belirgin başka bir çevre sorunu da bulunmamaktadır.

Başyayla: Vacakar Dağı eteklerindeki yamaçta Çiçekli Yayla karşısında 2450 m rakımda kurulmuş bir yayladır. Araç yolu ve elektriğin bulunduğu yayla, ilçe merkezine 38.5 km uzaklıktadır. Haziran başı ile Eylül başı arasındaki üç aylık sürede kullanılan yaylada yaz nüfusunun 150 civarına ulaştığı tespit edilmiştir. Tamamı taş olan 65 konut vardır (Şekil 55). Bu sayı içerisinde sadece 3 adet briket ev bulunmaktadır. Yıkık (ocaklık) 20 ev bulunan yaylada her yıl yaklaşık 50 konut kullanıma açılmaktadır.

Orman sınırı üzerinde bulunması yanında ormana da uzak oluşu nedeniyle tezeğin yakıt olarak en yaygın kullanıldığı yaylalardan biridir.

Şekil 55. Baş Yaylanın genel görünüşü

Yaylaya 250 kadar büyükbaş, 250 kadar da küçükbaş hayvan (keçi) çıkarılmaktadır. Ayrıca Yazlık köyüne ait 50 koyun da zaman içinde burada otlatılmaktadır. Çevre problemi olarak kanalizasyon sorunu köylülere en belirgin sorun olarak dile getirilmektedir.

Çiçekli Yayla: Baş Yayla karşısında 2100 m ile 2350 m arasında kurulmuş olan ve Kale Köyü merkezi dışında 9 mahalleden (Düz Varoş, Dervişli, Andulli, Büyükdüz, Başçayır, Ortasirt, Faikli, Çiçekli, Yeni Mahalle) oluşan ve çoğunlukla Pazar ilçesi ile Kale Köyü sakinleri tarafından kullanılan bir yayladır. Ayrıca bu yayla, Hemşin-Ortaköy; Çamlıhemşin-Ülküköy, Zilkale Köyü, Rize-Andon Köyü ile Çayeli, Ardeşen ve Fındıklı

ilçelerinin bazı köylerinin vatandaşları tarafından kullanılmaktadır. Yayla Çamlıhemşin İlçesine 39.5 km uzaklıktadır.

Yaz aylarının ortalarında nüfus 400-600 arasında değişmektedir. Yaklaşık 10 yıldır Temmuz sonu ve Ağustosun ikinci haftaları arasında “ot ayı” şenliği yapılmaktadır. Köy sakinlerinden alınan bilgiye göre bu süre içinde nüfus kimi zaman 1000 civarına kadar yükselmektedir. Yaylaya çıkışlar Mayıs başı itibarıyla başlamakta, Ekim ayının son haftasında yayla boşalmış olmaktadır. Yapılan tespitler ve Muhtarlık bilgilerine göre 220 kadar mesken bulunmakta bunun 210 kadarı her yıl kullanıma açılmaktadır. Yaygın olarak ahşap ve taş malzeme kullanılmış konutlar olsa da çok sayıda betonarme konutların varlığı dikkati çekmektedir (Şekil 56).

Şekil 56. Çiçekli Yayla genel görünüşü

Özellikle son beş yılda bu tip evlerin yaylada çoğunluk oluşturmaya başladığı ve tüm yayla evlerinin yarısından fazlasını oluşturduğu gözlenmiştir.

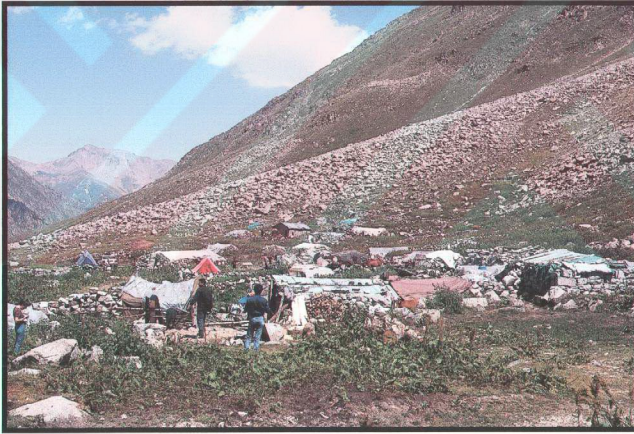
Tarımsal faaliyet olarak patates, lahana ve şalgam yetiştirilmektedir. Son yıllardaki azalmaya rağmen hayvancılığın yoğun yapıldığı bir yerleşim olan Çiçekli’de 550 büyükbaş, 250 küçükbaş hayvan (koyun) bulunmaktadır. Çalışma alanı içerisinde 400 adet ile en fazla arı kovanı barındıran yayla konumundadır. Sınırları içerisinde bulunan toplam göl alanı bakımından da araştırma alanı içerisindeki en önemli yaylalardan biridir.

Bu yaylada da çığ en önemli doğal çevresel sorun olarak görülmektedir. İnsan kaynaklı sorunların başında ise atık sular ve katı atıklar gelmekte ise de son yıllarda İspir’e doğru yapılması gündeme alınan yol inşaatı en önemli sorun olarak görülmektedir.

Bu yolun bitirilmesi için ilgili kamu kuruluşlarına da büyük baskı yapılmaktadır. Henüz 500 m kadar yapılmış olan yol tamamlanırsa Çiçekli'den Şoroh Gölü yoluyla Pinagros Yayla altındaki yola kadar, Tatos (Dilek) Dağları altından 13 km uzunluğunda yol inşa edilecektir. Bozulmamış dağ ekosistemlerinin en güzel örneklerinin bulunduğu bu alan tüm doğallığını yitirecek, yasa dışı pek çok faaliyete zemin hazırlanacaktır.

Verçenik Yaylası: Diğer adı Orta Yayla olan ve 2620 m yükseklikte kurulmuş bulunan Verçenik Yaylası, araştırma alanının en yüksek yaylası durumdadır. Çamlıhemşin İlçesine 46.5 km mesafededir. Özellikle Orta Yayla Köyü ile Rize-Kaptanpaşa ve Çayeli ve Pazar İlçesi vatandaşları tarafından kullanılmaktadır. Yayla, 1 Temmuz 15 Eylül arası 2.5 ay kadar kullanılmaktadır.

Konut ve ahır olarak kullanılan 45 tane tamamen çimentosuz taşla yapılmış son derece düzensiz pak tipi konut bulunmakta ve her yıl 30 kadarı kullanılmaktadır (Şekil 57). Taş malzeme kullanılarak yapılmış sadece 3 adet standart konut bulunmaktadır.

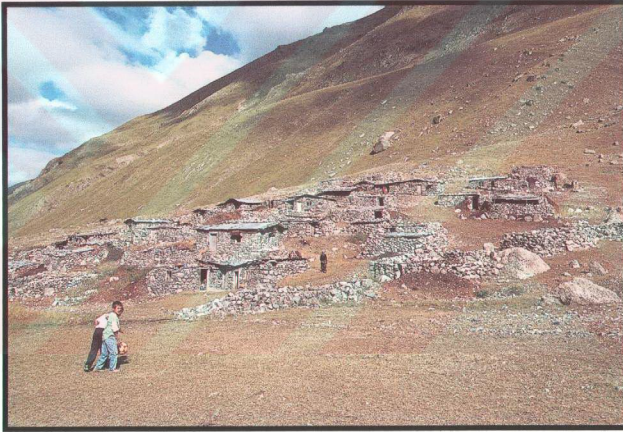
Şekil 57. Verçenik Yaylası genel görünüşü

Alanda herhangi bir tarımsal faaliyete rastlanmamıştır. Daha çok sürü getiren çobanlar tarafından kullanılmaktadır. 200 büyük baş 2200 küçük baş (1200 koyun, 1000 keçi) hayvan otlatılmaktadır.

Verçenik Yaylası sınırları içerisindeki Verçenik (Üçdoruk) Dağı (3709 m) Kaçkar Dağları sisteminin ikinci en yüksek tepesidir. Tipik bir buzul morfolojisi gösteren zirvelerin etekleri, çalışma alanındaki hem sayı hem alan olarak en fazla buzul (sirk)

gölnü barındırmaktadır. Çevresel tehditlerin başında çığ gelmektedir. İnsan kaynaklı sorunlar ise avcılık ve atıkların bertaraf edilmemesi olarak açıklanabilir.

Hastaf Yaylası: Çalışma alanı içerisinde ve araştırmaya konu olan yerleşim merkezlerinden Yusufeli İlçesi sınırları içerisinde olan iki yayladan biri olan Hastaf (Nastaf), 2400 m rakımda Kaçkar Dağlarının doğu eteklerinde Büyükçay Deresi üzerinde kurulmuş bir yayladır. Bu yayla sadece Yaylalar (Hevek) Köyü halkı tarafından kullanılmaktadır. Araç yoluna 3.5 km, Yusufeli'ne ise 60.5 km mesafededir. Yaylaya çıkışlar Haziran ayı ortalarında olmakta, inişler ise Eylül ayı ortasında tamamlanmaktadır. Ancak yayla halkının bir bölümü Ağustos sonuna doğru diğer yayla olan Dübe'ye geçmekte ve bir süre burayı kullanmaktadır. Elektrik bulunmayan Hastaf Yaylasında 25 sağlam konut bulunurken, 14 yıkık yapı bulunmaktadır (Şekil 58).

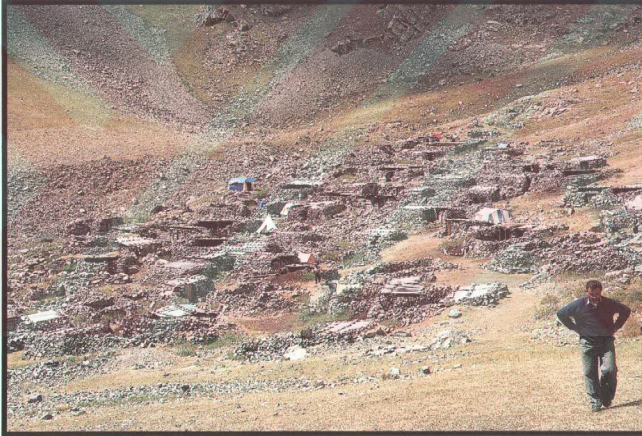
Şekil 58. Hastaf Yaylasının genel görünüşü

Bu yapılar oldukça basit, taşlardan imal edilmiş ve üzerleri genellikle ahşap malzeme ile örtülmüş yapılardır. Bu konutlardan her yıl 20 tanesi kullanılmaktadır.

Yayla sakinleri, Hastaf yaylası yakınlarındaki düzlüklerde 15-20 yıl öncesine kadar arpa ve yulaf ekildiği söylemektedir. Ancak günümüzde ise patates tek ürün olarak ekilmektedir. Yaylalar Köyünün hayvanlarının bir bölümünün otlatıldığı Hastaf Yaylasında 200 kadar büyükbaş, 400 kadar da küçükbaş hayvan (koyun) bulunmaktadır. Bu yaylada da çevresel problem olarak çığ ön planda görülmektedir. Yusufeli Yolu ile trans-kaçkar yapmak isteyen turistlerin ana güzergahı Hastaf Vadisi'dir. Vadinin

sonlarında Kaçkar Zirvesinin güneydoğusunda 2750 m rakımda bulunan Dilberdüzü mevkiî Kaçkar Zirve çıkışı öncesi ideal bir kamp alanıdır.

DübeYaylası: Çalışma alanı içerisinde Yusufeli'ne bağlı ikinci yayla olan Dübe, Hastaf Vadisine paralel olan yaklaşık 5 km uzunluğundaki Vadi tabanında 2450 m rakımda kurulmuş bir yayladır. Bu yayla da Hastaf Yaylası gibi Yaylalar Köyünün iki mahallesi tarafından kullanılmaktadır. Yaylalar Köyü mahallelerinden Akçay (Mikelis) Mahallesi ise çalışma alanının hemen dışındaki Modut yaylasını kullanmaktadır. Araç yoluna 2.5 km, Yusufeli İlçesine ise 59.5 km mesafededir. Yaz nüfusu yayla şenlikleri zamanı 400'e kadar çıkmaktadır. Yayla, Haziran ortası ile Eylül ortası arası meskundur. Yaylada 30 adet özensiz yapılmış taş konut bulunmaktadır (Şekil 59). Yıkık ev sayısı ise 24'dür. Bu konutların her yıl ortama 25-26 tanesi kullanılmaktadır.

Şekil 59. Dübe Yaylası genel görünüşü

Konutların üzerleri ahşap veya çinko levha örtülüdür. Evler genelde tek odalı basit yapıdır. Zemin çoğunlukla topraktır. Yaylada evleri olup da yıkılmış olan aileler, kendi ocaklıkları üzerinde çadır kurmaktadır. Yakacak ihtiyacı piknik tüpler ve tezek kullanılarak karşılanmaktadır.

Bu yaylada Patates ile hayvanlar için yonca ve korunga ekilmektedir. 110 büyükbaş 250 küçükbaş hayvan bulunmaktadır.

Tablo 41'in devamı

Yerleşim	değişken		KBHS (adet)		BBHB		meraalları		meravogu		tarımala		kamaalı		turistyat		ilcuza	
	adet	Koyun	Keçi	BBHS	BBHS	KBHS5	Ha	BBHB	mera	BBHB	Ha	Ha	adet	Adet	adet	km	km	
Hazindak	30	0	0	30	365	12,1	0	0	40	24,5	7,5	0	0	0	0	0	0	
Amlakit	48	0	0	48	1815	37,9	0	0	80	12	46,5	0	0	0	0	0	0	
Samistal	15	0	0	15	780	52	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Y.Kavron	250	50	0	260	2456	9,4	0	0	0	0	22	29	0	0	0	0	0	
A.Kavron	25	40	0	33	1120	33,9	0	0	110	0	26	0	0	0	0	0	0	
A.Çeymakur	75	40	0	83	758	9,13	0	0	30	0	25,5	0	0	0	0	0	0	
Y.Çeymakur	8	0	0	8	995	124,4	0	0	0	0	28	2,5	0	0	0	0	0	
Palakur	80	0	200	120	1205	10,0	0	0	10	0	25,5	0	0	0	0	0	0	
Ayder	0	0	0	0	190	0	0	55	250	887	17	0	0	0	0	0	0	
Şenköy	100	0	0	100	170	1,7	3,6	17	57	0	15	0	0	0	0	0	0	
Zilkale	20	0	0	20	148	7,4	4,1	16	58	18	18	0	0	0	0	0	0	
Meydan	70	0	0	70	1613	2,3	1,3	19	117	0	24	0	0	0	0	0	0	
Çat	50	169	0	84	730	8,6	1,1	26	85	25	28	0	0	0	0	0	0	
Elevit	400	400	50	490	1878	3,8	0	24	300	30	34,5	0	0	0	0	0	0	
Haçivanak	60	0	600	180	2053	11,4	0	0	0	0	41	6,5	0	0	0	0	0	
Tirovit	85	250	50	145	2358	16,3	0	0	25	3	39	0	0	0	0	0	0	
Palovit	272	300	110	354	1195	3,38	0	150	0	43	0	0	0	0	0	0	0	
Apivanak	80	0	20	84	830	9,88	0	0	0	0	46,5	0	0	0	0	0	0	
Kaleköy	60	100	0	80	250	3,10	0	187	100	0	34	0	0	0	0	0	0	
Yazlık	50	50	0	60	754	12,57	0	27	50	0	35,5	0	0	0	0	0	0	
Basyayla	200	50	250	260	1092	4,2	0	100	0	38,5	0	0	0	0	0	0	0	
Srakoy	105	140	0	133	1200	9,02	0	25	80	0	38	0	0	0	0	0	0	
Ortayayla	125	700	300	325	740	2,3	0	35	55	0	39	0	0	0	0	0	0	
Çiçekli	550	250	0	600	1592	2,65	0	35	400	8	39,5	0	0	0	0	0	0	
Veremik	200	1200	1000	640	2440	3,8	0	0	0	0	46,5	0	0	0	0	0	0	
Sal	15	0	0	15	17	1,1	0	0	12	23	0	0	0	0	0	0	0	
Pokut	10	0	0	10	145	14,5	0	0	0	20	24	1	0	0	0	0	0	
Olgunlar	120	0	0	120	310	2,6	10	800	300	50	57	0	0	0	0	0	0	
Dübe	110	400	0	190	870	4,6	0	0	0	0	59,5	2,5	0	0	0	0	0	
Hastaf	200	400	200	320	1396	4,37	0	0	5	0	60,5	3,5	0	0	0	0	0	

BBHS: Büyükköş hayvan sayısı, KBHS: Küçükbaş hayvan sayısı, BBHB: Büyükbaş hayvan birimi, Kamaalı: tavuk vb. sıvıca turistyat, turistik yanık, ilberze, ilberze uzaklık.

Tablo 41'in devamı

yerleşim	değişken	bakı derece	çığ adet	heyelan		endembit		orman alanı		göb. adet	tahtsu adet		granitalan volkanikal	
				Ha	adet	Ha	adet	bozorm	dvo orman		Ha	adet	Ha	adet
Hazindak		90	0	0	0	459	438	433,5	0	0	1	1300	0	0
Amlakıt		315	2	0	14	261	89	132	0	0	2	2241	0	0
Samsıral		315	0	0	0	26	20,5	0	0	0	3	918	0	0
Y. Kavron		315	4	0	18	0	0	0	7	18,5	0	2147	1104	0
A. Kavron		45	1	0	1	291,5	9	156,5	0	0	0	1568	0	0
A. Çeymakour		315	1	15	0	192	18	0	0	0	0	730	311	0
Y. Çeymakour		270	0	0	1	0	0	0	7	9,5	0	498	631	0
Palakour		225	3	15	0	50,5	43	0	1	1	0	465	814	0
Ayder		315	4	0	2	595	574	337	0	0	1	1498	0	0
Senköy		90	0	25	1	1308	180	925	0	0	0	890	693	0
Zilkale		135	1	0	0	558	63	284	0	0	1	96	864	0
Meydan		90	0	18	2	1062	321	738	0	0	3	1506	1600	0
Çat		270	4	0	11	1173	400	601,5	2	2,5	1	0	2354	0
Elevit		315	2	0	6	171	119	0	1	2	0	1330	1148	0
Hacıvanak		315	2	0	2	0	0	0	8	14	0	2468	0	0
Tirovit		360	3	0	0	0	0	0	8	9,5	1	2545	186	0
Palovit		270	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1262	0	0
Apivanak		270	0	0	0	0	0	0	7	8	0	645	354	0
Kaleköy		360	0	24	12	42	0	0	0	0	0	44	265	0
Yazlık		315	1	0	0	91,5	0	0	0	0	0	0	1301	0
Başayla		315	2	0	0	0	0	0	2	1	1	114	1034	0
Sırakoy		180	1	0	8	102,5	54	0	5	10	0	600	1200	0
Ortayayla		180	1	0	20	0	0	0	6	15,5	0	0	895	0
Çiçekli		360	3	0	2	0	0	0	7	16,5	0	2040	775	0
Vercenik		315	1	0	15	0	0	0	15	34	1	2510	1697	0
Sal		135	0	0	0	467	371	689	0	0	0	86	779	0
Pokut		180	1	0	0	538	124	306,5	0	0	0	836	0	0
Olgunlar		360	2	0	0	82	7	0	0	0	1	270	670	0
Dübe		180	2	0	0	0	0	0	1	0,5	0	590	876	0
Hastaf		45	2	0	0	0	0	0	2	9	2	980	1599	0

heyelan: heyelanh alan, endembit: endembit biki, normorm: normal orman, bozorm: bozak orman, dvo:orman: dibel yaglı orman, granitalan: granitik alan, volkanikal: volkanik alan

3.6. Mera Alanları ve Hayvan Varlığına İlişkin Bulgular

Toplam 55 280 Ha olan (52 298 Ha'ı milli park, 2 982 Ha'ı milli park dışı) çalışma alanının en geniş arazi kullanım tipini mera alanları oluşturmaktadır. Alanda bulunan ormanlık, tarım, yerleşim ve kayalık alanların dışındaki sahalardan oluşan meralar, 31 465 Ha alana yayılmaktadır (Tablo 41). Tablo 42'den de görüldüğü üzere araştırma alanı içerisindeki (Olgunlar, Hastaf ve Dübe dahil) küçükbaş hayvan sayısı; 4539 koyun ve 2780 keçi olmak üzere toplam 7319 adettir. Çalışma alanında 2001 yaz dönemi içinde toplam 4877 Büyük Baş Hayvan Birimi bulunmaktadır. Buna göre mera yoğunluğu (31465 / 4877) 6,45 Ha/BBHB'dir. Ancak meraların verimli olmadığı özellikle 2000 m ve üzerindeki meraların yoğun bir erozyonla karşı karşıya kaldığı kolayca farkedilmektedir.

Çalışma alanı içinde mera yoğunluğu yönünden, sahip olunan hayvan miktarının çokluğuna bağlı olarak, son sıralarda Ortayayla (2,3 Ha/BBHB), Verçenik (3,8 Ha/BBHB) ve Çiçekli (2.65 Ha/BBHB) yerleşimleri yer almaktadır. Adı geçen yerleşimler, milli park sınırları içinde aynı zamanda hayvancılığın en yoğun olduğu merkezler durumundadır.

Araştırma alanı içinde ve yakın çevresinde sığır yetiştiriciliği en önemli ekonomik faaliyetlerinden biridir. Hayvancılık etkinliklerinden elde edilen ürünler (süt, yağ, peynir), öncelikle aile içi tüketimde kullanılmakta; ihtiyaç fazlası ya yakın yayla ve yerleşimlerdeki ticari kuruluşlarda ya da en yakın ilçe merkezlerinde satılarak ekonomik gelir elde edilmektedir.

İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre Çamlıhemşin İlçesi'nde, büyükbaş hayvan sayısı olarak 5384 sığır, küçükbaş hayvan sayısı olarak 1705 koyun, 1404 keçi bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu miktar 1997 Devlet İstatistik Enstitüsü verileri (DİE,1999) ile birlikte değerlendirildiğinde; Rize İlindeki büyük baş hayvan sayısının % 5.8'inin Çamlıhemşin'de bulunduğu görülmektedir. Araştırma alanı için tespit edilen büyükbaş hayvan sayısının Çamlıhemşin'e düşen miktarı 2983 olarak bulunmuştur. Çalışma alanında Yaylalar Köyü ile Hastaf ve Dübe yaylaları (Yusufeli) için tespit edilen 430 büyük baş hayvanla birlikte toplam sayı; 3413 olarak bulunmaktadır.

Sayının yüksek oluşu, hayvanların büyük çoğunluğunun yaylalara çıkarılması ve satış amaçlı kısa dönemli hayvan beslenmesi ile ilgilidir. Yine de büyükbaş hayvan sayısında önemli bir düşüş görülmektedir ki bu durum, hayvancılığa dayalı geleneksel yaylacılığın azalmakta olduğunu, buna karşılık çobanlar marifetiyle yapılan ticari küçükbaş hayvancılığın bir miktar artmakta olduğunu göstermektedir.

Tablo 42. Araştırma alanındaki hayvan varlığının yıllara göre değişimi

	DİE (1999) Rize İli (Adet)	Orköy (1980) Çamlıhemşin (Adet)	Tarım Müd. (1998) Çamlıhemşin (Adet)	Araştırma Bulguları (2001)		
				Toplam (Adet)	Çamlıhemşin (Araş. Alanı)	Yusufuli (Araş. Alanı)
Büyük Baş H. (Sığır)	91 870	11705	5384	3413	2983	430
Koyun	105 310	1450	1705	4539	3739	800
Keçi	16 930	1000	1404	2780	2580	200
Arı kovanı	45 570	2035	1434	2405	2400	5
Tavuk	97 700	2600	938	1266	466	800

Kıyı kesimi dışında dağların yüksek kesimlerinde ve özellikle yaylalarda yapılan arıcılık da önemli ekonomik aktivitelerden biridir. Yörede üretilen ballar Ayder, Kavron, Elevit gibi yol üstündeki yaylalardaki lokantalarda tüketilmekte, büyük bir bölümü de yine bu yaylalardaki satış noktaları ile en yakın ilçe merkezlerinde satışa sunulmaktadır.

Çalışma alanında elde edilen ballar Ayder Balı, komşu bir yöre olan Cimil Vadisi'nden elde edilen "Cimil Balı" ve daha batıda bulunan İkizdere İlçesi Ballıköy Yaylası'nda üretilen "Anzer Balı"nın ünü Ülkemize yayılmış durumdadır. Özellikle Anzer Balı dünyaca tanınan ve ilaç olarak tüketilen bir bal durumundadır.

1997 verilerine göre ilde toplam 45 570 kovandan yaklaşık 276 ton bal üretimi gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanı içerisinde bulunan 2622 kovandan –sezona göre değişmekle birlikte- ortalama 15 kg hesabıyla yaklaşık 40 ton bal elde edilmektedir. Bu sonuca göre; 2001 yılında 15 milyon TL/kg olan balın satışından yöreye giren parasal kaynak 600 milyar TL civarında olmaktadır.

3.7. Rekreatiyonel Etkinlikler ve Rekreatiyonel Potansiyele Ait Bulgular

Çalışma alanında Çamlıhemşin (Kuzey) girişinden günübirlik gelenler de dahil olmak üzere bir sezonluk (15 Mayıs-15 Ekim) ziyaretçi toplamının 120 000-150 000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu son derece önemli miktardaki insan kitlesi çeşitli nitelikte rekreatiyonel aktiviteye katılmaktadır. Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresi sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklarla pek çok rekreatiyonel etkinliğe imkan verecek zenginliğe sahiptir. Bunlar başlıklar halinde şöyle sınıflandırılabilir:

Doğa Yürüyüşü (Trekking¹-Hiking): Son yıllarda kıyı turizmi ve onun yoğun aktiviteye karşın gelişen alternatif turizm olgusunun en ilgi çeken etkinliklerinden biri trekking ve Hiking dir. Zorlu doğa yürüyüşü olarak ifade edebileceğimiz trekking için tüm kaçkar altı ve Doğu Karadeniz'in pek çok bölgesi çok uygun parkurları içermektedir. Bunlar arasında öncelikle belirtilmesi gereken parkurlar şunlardır (Tablo 43).

Tablo 43. Araştırma alanı içindeki en uygun yürüyüş yolları

Yürüyüş yolu rotası	Zorluk	Mesafe (km)	Rekreasyonel potansiyeli
Çamlıhemşin- Şenyuva- Şenköy-Zirkale-Kito Yaylası		27,5	Vadi boyunca çok yoğun doğal yaşlı ormanlar ve manzara bütünlüğü. Manzara seyir noktası (Kito Yayla)
Çamlıhemşin- Şenyuva- Zirkale-Şenköy-Çat		28	Derin vadi, doğal yaşlı orman, manzara seyir yerleri (Zirkale, Çat), kaskatlı Şelale (Tozkaban), anıt şimşir ormanları anıt kayın ve ladinler, tarihi konaklar.
Çat-Kale-Çiçekli Yayla-Sulak (Tatos) Gölleri		45,5	Derin vadi, alpin orman, Kale-i Bala, buzul vadisi ve buzul gölleri, manzara
Çat-Sıraköy-Ortaköy-Verçenik Yayla-Kapılı Göller, At Gölü, Mocar Gölü		50	Derin vadi, alpin orman, alpin çayırları Buzul vadisi ve buzul gölleri, manzara
Çat-Sıraköy-Ortaköy-Verçenik Yayla-Kapılı Göller – Verçenik zirve çıkışı		51	Derin vadi, alpin orman, alpin çayırları buzul vadisi ve buzul gölleri, manzara bütünlüğü, zorlu kaya tırmanış zirvesi
Çat-Sıraköy-Ortaköy-Ortaklar- Karagöl, Çermeşk Gölü		44	Derin vadi, alpin orman, alpin çayırları Buzul vadisi ve buzul gölleri, manzara
Çat-Elevit-Tirovit-Palovit-Apıvanak-Çukur Gölü, Anadağ Gölü		48	Derin vadi, alpin orman, alpin çayırları Buzul vadisi ve buzul gölleri, manzara, tarihi konaklar, geleneksel yayla yerleş
Çat-Elevit-Tirovit-Karmik Yayla- Yıldızlı Göl		42	Buzul vadisi, geleneksel yayla yerleşimi, alpin çayırları ve buzul gölü
Amlakit-Hazındak-Pokut-Sal-Şenyuva		17	Doğal y. alpin Orman, subalpin çayırlar, manzara bütünlüğü ve seyir yerleri, etkileyici gün batımı, bozulmamış tarihi yayla dokusu
Amlakit-Samistal-Hazındak-Ayder veya Amlakit-Samistal- Hazındak-Pokut-Sal		7,5	Orman, subalpin çayırlar, kuzey-güney yönlü manzara bütünlüğü ve seyir yerleri,bozulmamış tarihi yayla dokusu
		11	
Şenyuva-Sal-Pokut-Hazındak-Ayder		16	Orman, subalpin çayırlar, kuzey-güney yönlü manzara bütünlüğü ve seyir yerleri,bozulmamış tarihi yayla dokusu
Şenyuva-Meydan-Sicoh Yayla		4,5	Yoğun doğal y. orman, manzara seyir, yaban hayatı gözlemi
Çat-Vanski Yayla-Çilinç Yayla		4	Yoğun doğal y. orman, manzara seyir, yaban hayatı gözlemi
Yazlık Köyü-Ziyrmat Yayla-Lakubar Mevkii-Çat		10	Dik yamaçlar, kayalık ekosistem, manzara seyir, yaban hayvanları gözlemi, orman
Elevit-Haçıvanak Yayla- Kavdovit Gölü, Dönen Göl, Micovit Gölü		10	Alpin orman, alpin çayırları, buzul vadisi ve buzul gölleri, manzara, eski yayla yerleşimi, pastoral peyzaj

■ Çok zor parkur ■ Zor parkur ■ Orta zorlukta parkur ■ Kolay parkur

¹ Trekking: Uzun ve zorlu parkurlardaki doğa yürüyüşü, Hiking: Zorlu olmayan parkurlardaki doğa yürüyüşü

Tablo 43'ün devamı

Yürüyüş yolu rotası	Zorluk	Mesafe (Km)	Rekreasyonel potansiyeli
Ayder-A.Çeymakcur,-Y.Çeymakcur-Karadeniz Gölü		14	Buzul vadisi, geleneksel yayla yerleşimi, alpin çayırları ve buzul gölü
A.Çeymakcur-Y.Çeymakcur-Karadeniz Gölü-Çeymakcur Geddiği-Dübe Yayla-Olgunlar		14	Buzul vadisi, eski yayla yerleşimi, alpin çayırları ve buzul gölü, farklı iklim özellikleri, farklı kültürel yapı
Ayder-A.Kavron -Y.Kavron- Büyük Deniz Gölü		15	Buzul vadisi, geleneksel yayla yerleşimi, alpin çayırları ve buzul gölü
Y.Kavron-Samistal-Hazindak-Amlakit		14	Buzul vadisi, bozulmamış tarihi yayla dokusu, alpin çayırları, yaban hayatı gözlemi , manzara bütünlüğü
Y.Kavron-Öküzyatağı- Kaçkar Tepe		9	Buzul vadisi, alpin çayırları ve buzul gölleri ve buzullar
Ayder-Avusor Yayla-Avusor Gölü		14	Buzul vadisi, geleneksel yayla yerleşimi, alpin çayırları ve buzul gölü
Olgunlar Mahallesi-Hastaf Yayla-Dilberdüzü-Deniz Gölü		9.5	Buzul vadisi, geleneksel yayla yerleşimi, alpin çayırları, pastoral peyzaj, çadırli kamp alanı ve buzul göl
Yaylalar-Hastaf Yayla-Dilberdüzü-Deniz Gölü-Kaçkar Tepe- Dübedüzü-Karadeniz Gölü-Y.Çeymakcur-A.Çeymakcur -Ayder (Trans-Kaçkar)		35	Buzul vadisi, geleneksel yayla yerleşimi, alpin çayırları, pastoral peyzaj, çadırli kamp alanı ve buzul göl
Ovit-Ispir Yolundan Yedigöller-Çaşurluk ve Çatak Dere- Leşkayası T. altından-Kapılı Göller-Verçenik Y.		12.5	Buzul vadisi, alpin çayırları, pastoral peyzaj, çadırli kamp alanı ve buzul gölleri, en büyük sirk çukuru,
Çamlıhemşin-Zirkale-Palovit Şelalesi		17	Dar vadi, doğal yaşlı orman, bakir ekosistem, anıt kayın, ladın, kestane, porsuk ağaçları, en büyük şelale, manzara
Ayder-Tar Vadisi – Tar Şelalesi (Saskayi)		11	Dar vadi, orman, en yüksek kaskatlı şelale,
Ayder-Çamyatak-Huser Yayla-Ayder		4.5	Doğal ormanlar, eski yayla yerleşimi, mantar türleri, kaskatlı şelaleler

Bu rotalardan en çok bilineni ve talep göreni, trans-kaçkar adı verilen Yusufeli Yaylalar Köyü ile Ayder arasında yapılan yürüyüştür. Belirlenen yukarıdaki ana rotalar dışında çok sayıda daha küçük parkurlar bulmak da olasıdır. Ayrıca alanın büyük bölümüne araç yolunun ulaşması ve çok yoğun patika sisteminin varlığı yürüme güzergahlarının zorluk derecesini de düşürmektedir. Ancak özellikle araç yolu olmayan alanlar ile yüksek yaylalar bölümlerindeki parkurlar arasında, planlanmış bir dinlenme ya da kamp alanı ile herhangi bir yönlendirme işaretinin bulunmaması ise mevcut kolaylıkların ötesinde önemli sorunlar doğurabilmektedir.

Yukarıda belirtilen rotaların çoğu, fazla eğimli olmamaları ve doğanın tüm güzelliğini yakından görebilme şansı vermesi bakımından tercih edilmektedir. Zilkale, Çat, Elevit, Tirovit, Amlakit ve Yukarı Kavron, Sal, Pokut, Olgunlar (Yaylalar) ve Çiçekli yaylalarında konaklama olanakları mevcuttur.

Zirve Tırmanışları: Kaçkar Dağları zirve tırmanışları için sadece ulusal değil uluslar arası tanınan bir yöredir. Alan, Avustralya'dan Çek Cumhuriyetine ve Amerika'dan İsrail'e kadar çok değişik coğrafya ve ülkeden ziyaretçi çekmektedir. Özellikle İsrail vatandaşlarının yoğun ilgisi görülmektedir. Sadece Kaçkar ve Verçenik gibi zirvelere çıkışlar yapıldığı gibi, trans-kaçkar (Güney) rotasının bir bölümü olarak da Kaçkar zirvesine çıkılabilmektedir. Kaçkar Zirvesine Kuzeyden çıkmak isteyen dağcıların yaygın olarak buzul çıkışı yaptıkları da gözlenmektedir. Ancak alanın en önemli kaynak değerlerinin başında olan buzullar, en azından buzul çivisi vb olumsuz fiziki etkilerden korunması gerekmektedir.

Kanoculuk: Fırtına deresini oluşturan Ayder Deresi ve özellikle Hemşin Deresi yüksek akımlı suları nedeniyle bu spora uygun durumdadır. Parkur istenirse, özellikle ilkbahar-yaz ortası dönemde, tüm Fırtına Deresi boyunca da kanoculuğa izin verecek yapıdadır. Özellikle Zil Kalesinin bulunduğu kanyon vadi hem yoldan uzak olması hem parkurun uzunluğu nedeniyle en uygun bölümdür.

Sportif Balıkçılık: Doğu Karadeniz'in bir çok akarsuyu gibi Çamlıhemşin yöresindeki tüm dereler doğal dere alabalığının ve deniz almasının en çok bulunduğu bölgelerdir. Koruma altında olmasıyla birlikte iyi planlanması ve korunması koşuluyla birkaç yıl içerisinde önemli bir rekreasyon aktivitesi olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Foto - Safari: Araştırma alanı ve Kaçkar Dağları, fotoğrafla ilgilenenler için olağanüstü görüntülerle doludur. Alan, aşağı bölümlerindeki akarsu, şelaleler, bitki örtüsü ve tarihi yapılarıyla, alpin zonu ve üzeri ise yaylalar, ilginç jeomorfolojik oluşumlar, buzul ve buzul gölleri ile bu konuda büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle Kito Yaylası, Sal-Pokut, Hazindak, Samistal, Amlakit yaylaları ve aralarındaki boyun noktaları, Çat Köyü üst bölümü, Palovit Vadisi, Tar Vadisi öncelikle sayılabilecek noktalardır. Bu yerlerin dışında özellikle alanı Güneybatı, Güney ve Doğudan bir duvar gibi çevreleyen Demirkapı Dağları, Dilek Dağları (Verçenik Tepe dahil), Kaçkar Dağları, Bulut Dağları ve Altıparmak Dağları ve silsileleri, olağanüstü bir görüntü oluştururlar (Şekil 60).

Yayla Yaşamı ve At Biniciliği: Ziyaretçilerin en fazla ilgi gösterdikleri hatta yabancı turistlerin bozulmamış kırsal yaşamın bütün unsurlarını yaşamak istedikleri çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Kaçkar Dağları üzerinde bulunan 50'ye yakın yaylanın hiç bozulmamış olan 15 kadarı (Samistal, Hazindak, Sal, Pokut vb) müze köyler olarak çok yüksek turistik rekreasyon potansiyeli göstermektedirler.

Şekil 60. Sal Yaylasından Pokut Yaylası, Kaçkar Dağları ile Altıparmak Dağları arasındaki dağ silsileleri ve Kemerli Kaçkar Tepesi (3562 m)

Delta-Plan Uçuşu: Karadeniz kıyılarından itibaren yükselmeye başlayan Kaçkar Dağları kıyından 45-50 km içeride yaklaşık 4000 metre yüksekliğe ulaşır. Bu alanın özellikle kuzey bölümleri daha dar ve derin vadilerle yarılmış durumdadır. Ülkemiz için oldukça yeni sayılabilecek bir spor dalı olan deltaplan için bu bölge çok uygun bir coğrafya oluşturur. Avusturyalı bir delteplan uçucusunun 1980’de Sal Yaylasından Şenyuva Vadi tabanına 1700 m kot farkı ile 8 km’lik başarılı bir uçuş yaptığı bilinmektedir. Bu kişinin izlenimleri de alanın deltaplan uçuşu için uygun olduğu nedeniyle çok olumludur (Güney,1986). Bu bilinen ilk atlayıştan sonra çeşitli yıllarda uçuşların yapıldığı söylenmekte ise de yaygınlık kazanamadığı anlaşılmaktadır.

Kayak: Kış sporları bakımından büyük bir potansiyele sahip olan Doğu Karadeniz’de ilk kayak merkezi Trabzon’a 70 km uzaklıkta bulunan Zigana Yaylası yakınında açılmıştır. Kaçkarlar yöresinde de uzun sürelerdir Kayak konusunda etüdler yapıldığı hatta Fransızların Ayder için bir plan geliştirdiği söylene de bu ya da benzeri bir plana ulaşamamıştır. Ancak bir yayında Ayder ve Kavron yaylalarının uzman kişilerce kış sporlarına uygunluğunun araştırılması gerektiğini bildirmekte ve Rize Kaçkar Dağlarını “kış sporlarında öncelikli yörelerden biri” olarak göstermektedir (Ülker,1992). Güney (1986) ise “Hemşin Topoğrafyası, yapay engellerle bozulmamış ve her türlü ski disiplinine

uygun bir doğal pist görünümündedir" demekte ve 1986 yılında bir Fransız grubunun ilk kez kayaklı Kaçkar zirve çıkışını gerçekleştirdiğini bildirmektedir.

Piknik Olanakları: Araştırma alanı ve yakın çevresinin en bildik en yaygın rekreasyonel etkinliği yoğun olarak Ayder çevresinde yapılan piknik faaliyetidir. Ayder içinde yaklaşık 5 Ha bir alanda 1974 yılında tesis edilen C sınıfı orman içi dinlenme alanı milli park ilanının ardından uygulamadan kaldırılmış ve aynı alan aynı işlevi yüklenerek günübirlik kullanım alanı olarak adlandırılmıştır. Ancak piknik için herhangi planlanmış bir alan ya da masa, sandalye, su, çöp vb hiçbir donatı bulunmamaktadır. Özellikle hafta sonları piknik yapan yüzlerce aile ya da grupların alanın her yerine düzensizce yayıldıkları ve sorun yaratacak ölçüde çevre kirliliği yaptıkları, daha önemlisi civarda bulunan ağaçları yakıt olarak kullandıkları görülmektedir.

Günübirlik kullanıma açık bu alanla birlikte, Galerdüzü, Y.Kavron, Şenyuva ve Çat civarında bulunan bazı alanların en fazla rağbet gören bu etkinlik için planlamaya uygun olduğu düşünülmektedir. Bu tip alanlar çeşitli genişliklerde ve çok sayıda olmak üzere Elevit Yaylasına kadar dağılmış durumdadır.

Doğa Kampları Potansiyeli: Milli parkın özellikle yüksek bölümlerinde oldukça fazla yapılan bir etkinliktir. Özellikle Trans-Kaçkar adı verilen ve Yaylalar-Ayder ya da tersi rotada yapılan dağ yürüyüşleri sırasında pek çok yerde kampların kurulduğu gözlenmiştir. Ancak bunlar arasında Kaçkara kuzyden çıkışlarda kullanılan Öküzyatağı, güneyden gelişte kullanılan Dilberdüzü ve Karadeniz Gölü yanı en bilinen kamp alanlarıdır. Ancak bu üç ana kamp yeri dışında bağımsız küçük grupların her istedikleri yerde kamp yaptıkları da gözlenmiştir. Alanın henüz planlanmamış olmasının doğurduğu bu durum önemli oranda kirliliğin tüm alana yayılmasını sağladığı gibi pek çok doğal kaynağa da zarar verilmektedir. Kaldı ki yukarıda sıralanan üç ana kamp yerinden Karadeniz Gölü yanındaki kampın göl için önemli bir tehdit olduğunu belirtmek gerekir.

Dağ Bisikleti Parkurları: Çalışma alanında çok yaygın olarak görülmesi de son yıllarda artış gösteren bu etkinlik için, tüm araç yolları ve patikaların önemli bir bölümü uygunluk göstermektedir. Diğer çok sayıda rekreasyonel etkinlik yanında mevcut rotaların dışına çıkmamak koşuluyla çevreye en az zarar veren bir doğa sporu olarak dikkati çekmektedir. Tablo 'de kırmızı ile işaretlenen "çok zor parkurlar" dışındaki tüm parkurun bu spora uygun olduğu söylenebilir.

Yaban Hayatı Gözlemciliği: Dünyada önemli oranda rağbet gören yaban hayatı gözlemciliği yaygın olarak daha çok kuş, memeli ve botanik gözlemleri olarak ana ilgi gruplarına ayrılmaktadır. Özellikle kuş gözlemcisi milyonlarca katılımcı ile dünyada en çok ilgi gören dal olarak yapılmakta ve turlar düzenlenmektedir. Ülkemizde de sayıları umulanan ötesinde hızla artmaktadır. Kaçkar Dağları ve çevresi ilgi gören üç konu için de açık laboratuvar niteliğindedir ve son yıllarda ağırlıklı olarak kuş gözlemcisi ve botanik turlarını ağırlamaktadır. Sürüngen ve çift yaşamlılarla ilgili ferdi ziyaretlerin de görüldüğü ancak bunların rekreasyondan çok araştırma amaçlı olduğu gözlenmiştir. Ancak yukarıdaki talepleri karşılayacak yerel rehber ve teknik planlamanın bulunmadığını belirlemek gerekir.

Yayla Şenlikleri ve Boğa Güreşleri: Araştırma alanında çok sayıda yayla şenliği yapılmakta (Bkz. Tarihi ve Kültürel Kaynaklar), bunlardan Ayder Şenliklerinde ise boğa güreşleri de yer almaktadır. Galerdüzi mevkiinde yapılan bu şenlik binlerce kişilik katılımı ile özellikle yerel halk tarafından rağbet görmektedir.

Kaplıca Kullanımı: Genelde tedavi amaçlı değerlendirilirse de yerel halk ve ziyaretçilerin büyük bölümünün kaplıcaya girdiği görülmekte, özellikle Trans-Kaçkar yapan grupların Ayder'e varışlarında kaplıcada yorgunluk attıkları gözlenmektedir.

Bilimsel Araştırmalar ve Eğitim Kampları: Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde çok çeşitli konularda bilimsel araştırmalar yapılmaktadır. Çok çeşitli ekosistemi ve habitatı barındıran çalışma alanında, 2000 yılından itibaren TÜBİTAK tarafından koordine edilen "Bilimsel Çevre Eğitimi" adlı eğitim projesi yürütülmektedir. Üç yıldır devam eden ve üniversite öğrencilerine yönelik yapılan kursa şimdiye kadar 120 öğrenci ve 21 profesyonel turist rehberi katılmıştır.

Ekstrem Dağ Sporları Potansiyeli: Dünyada son yıllarda hızla artan ve dağ sporu çılgınlığı olarak adlandırılan bu etkinlik, ekstrem dağ bisikletçiliği, dağ krosu, yüksek irtifa (Göl) dalışı, çok dik yamaç kayağı ve snow board, bungee-jumping gibi tehlikeli faaliyetleri içermektedir. Doğa sporları ve dolayısıyla doğa turizmi içinde gösterilse de, daha çok macera turizmi içinde değerlendirilmesi gereken bu etkinlikler için, Kaçkarların vahşi topografyasının sayısız fırsat sunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak herhangi bir planlama ve lojistik düzenlemeler olmadan yapılmasının hem teknik hem de doğal çevre açısından doğru olmayacağı gözden kaçırılmamalıdır.

3.8. Turizm Gelişmelerine Ait Bulgular

Araştırma alanının çalışmaya konu olan çok zengin doğal ve kültürel kaynakları aynı zamanda çok önemli doğa turizmi çekiciliklerini (arzlarını) oluşturmaktadır. Bu nedendir ki çalışma alanı içerisinde bulunan iki ayrı bölüm (Çamlıhemşin-Ayder Kaplıcası Turizm Merkezi ve Artvin Kaçkar Turizm Merkezi) turizm merkezi olarak ilan edilmiştir. Çalışma alanının doğal kaynakların çok ve çeşitli olduğu gözlenmiştir. Ancak artan yayla turizmi olgusunun özellikle son 10 yılda oluşturduğu yoğun baskı hem ekosistem üzerinde hem de sosyal alışkanlıklarda kimi değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Büyük bölümünü Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın oluşturduğu araştırma alanı özellikle yaz sezonu boyunca dikkat çekici bir yoğunluk yaşamaktadır. Üç ana girişi olan bu parkın sadece Ayder Yaylası girişinde Çamlıhemşin Belediyesi tarafından giriş ücretli alınmaktadır. Bu nedenle sağlıklı bir ziyaretçi envanteri bulunmamaktadır. Bununla birlikte ilçe yetkilileri ve turizm sektörü çalışanları ile yapılan görüşmelere göre; Yusufeli'ne 2000 yılı içinde 12000 turist gelmiş bunun yaklaşık 4000'i konaklama tesislerinde kalmış geri kalan 8000 turist kendi olanaklarını kullanmıştır. Yusufeli Yaylalar Köyü'nden Kaçkar Dağları Milli Parkına %85'i yabancı olmak üzere 2500 turist giriş yapmıştır. Burada bulunan yerel otel işletmesinin düzenlediği Trans-Kaçkar turlarının sayısı yıl içinde 80'i bulmakta ve sadece taşımacılıkta kullanılan katırlar için yaklaşık 6.5 milyar TL (2000 yılı -12 000 ABD\$) ödeme yapılmaktadır. Rehberlere verilen ücret günlük 40 Dolar civarındadır ve geçen yıl aynı işletmecinin yerel rehberlere ödediği para yaklaşık 2000 US\$'dır. Otelde bir gecelik konaklama ücreti yaklaşık 2000 yılı için 5 milyon TL'dir. Yaylalar köyünde üç işletmede toplam -en az- 3000 kişinin 1 gece konakladığı varsayılırsa sadece 15 milyar TL'lik (yaklaşık 25 000 \$) önemli bir rakam ortaya çıkmaktadır. Bu otellerde bal, peynir, zeytin, yağ vb çoğunlukla yerel ürünlerin tüketildiği de hatırdan çıkartılmamalıdır (Kurdoğlu,2001).

Öte yandan bu milli parkın Çamlıhemşin (Kuzey) girişinden güneye gelenler de dahil olmak üzere bir sezonluk (15 Mayıs-15 Ekim) ziyaretçi toplamının 120 000 kişi civarında olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır. Resmi olarak açıklanmamakla birlikte Çamlıhemşin Belediyesi'nin Ayder Girişi bilgilerine göre; 2000 yılında giriş ücreti olarak 35 milyar TL alınmıştır. Bu para yaklaşık 17 500 araçtan alınan ve 2 000 000 TL olan giriş ücretinin toplamıdır. Yerel ticari araçlardan ve yerel özel araçlardan ücret alınmamaktadır.

2001 yılı Belediye verilerine göre Ayder kapısından 3100 adet 11 kişilik minibüs, 1000 adet 15 kişilik ve daha yukarı araçlar giriş yapmıştır. Ayrıca yaklaşık 25 000 otomobil giriş yapmıştır. Bu sayılar dikkate alındığında çoğunluğu gününbirlikçi olan, bir sezonda milli parka giren kayıtlı ziyaretçi sayısı yaklaşık 115 000 kişiye ulaşmaktadır.

Arazi gözlemleri ve tur operatörleri ile yapılan görüşmeler ışığında Kaçkar Dağları ve yüksek yaylalarında tur operatörleri eşliğinde ya da bağımsız olarak gezen yerli ve yabancı turist sayısının da 3 bin - 4 bin civarında olduğu düşünülmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında ücretsiz girişlerle, güney rotasındaki Çat Köyü yönünden girenler ve Yusufeli-Olgunlar girişi ile, yıllık ziyaretçi sayısının; 120 bin ile 150 bin kişi arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Bu büyük kitle, Kaçkar Dağları Milli Parkı içindeki ağırlıklı olarak Ayder olmak üzere 40 kadar yaylayı ziyaret etmektedir. Her yayla ve köyün kendisine özgü turistik çekicilikleri (Tablo 44) bulunmakla birlikte, en fazla ilgiyi Zir Kale, Kale-i Bala ve kemer köprüler gibi tarihi ve arkeolojik eserler ile bozulmamış doğal alanlar ve bozulmamış doğal ve mimari dokuya sahip yaylalar görmektedir. Bunların yanında Palovit Vadisi ve şelalesi (Şekil 61) gibi hem su ögelerinin yoğun olduğu hem de bozulmamış orman

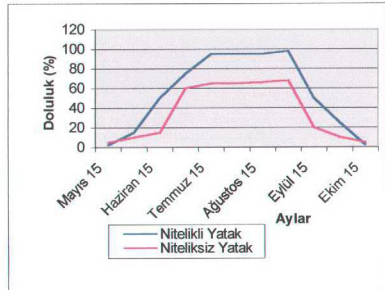
Şekil 61. En fazla talep gören turistik çekiciliklerden biri olan Palovit Şelalesi

ekosisteminin kapladığı alanlar da yoğun taleple karşı karşıya kalmaktadır. Biraz özelleşmiş turist tipine uygun olsa da buzullar ve ekstrem dağlık alanlar özellikle yurtdışı talebin en yoğun olduğu alanlar durumundadır.

Günübirlik ziyaretçiler dışında kendi olanaklarını kullananlar hariç tüm turistler Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinde bulunan otelleri kullanmaktadırlar. Bu otellerin sahip olduğu 887'si Ayder'de olan 934'ü belediye belgeli toplam 1060 adet yatak özellikle yılın Temmuz ve Ağustos aylarında önemli oranda doluluk göstermektedir (Şekil 62). Araştırma süresince yapılan gözlemlere ve otel işletmecileri ile yapılan görüşmelere göre Ayder'de bulunan 887 belediye belgeli yatağın 500 kadarı ortalama kalite standartlarına sahiptir ve bunun 300'ü yarım pansiyon 20 milyon TL/gün, 200 kadarı ise 15 milyon TL/gün fiyatı ile satılmaktadır. Kalan yaklaşık 400 yatak ise ortalama 8 milyon TL/gün fiyat ile satılmaktadır. Bu sayılar ve ücretler doluluk oranlarına göre değerlendirilirse aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

300 yatak x 28 x 2 (Temmuz-Ağustos, % 95 dolu) x 20 000 000 TL	= 336 milyar TL
300 yatak x 7 x 2 (15-30 Haziran-1-15 Eylül,%50 dolu) x 20 000 000 TL	= 84 milyar TL
200 yatak x 28 x 2 (Temmuz-Ağustos- % 95 dolu) x 15 000 000 TL	= 168 milyar TL
200 yatak x 7 x 2 (15-30 Haziran-1-15 Eylül,%50 dolu) x 15 000 000 TL	= 42 milyar TL
400 yatak x 18 x 2 (Temmuz-Ağustos- % 60 dolu) x 8 000 000 TL	= 115 milyar TL
400 yatak x 4 x 2 (15-30 Haziran-1-15 Eylül,%30 dolu) x 8000 000 TL	= 26 milyar TL

Yukarıdaki tahmini miktarları özetlemek gerekirse sadece Ayder'de 777 milyar TL (50 000 US\$) otel geliri elde edilmektedir. Bu rakamlara, yerel rehberlik, yerel el sanatları ve yemekler ile taşıma ücretleri eklendiği zaman alana bırakılan para son derece önemli miktarlara ulaşmaktadır.

Şekil 62. Otel doluluklarının aylara göre değişimi

Tablo 44. Yerleşim birimlerine göre turistik çekicilikler

Turistik Çekicilik	Yerleşimler														Ulşım				
	Zirve >3000 m	Buzul	Buzul Vadisi	Ana Dere	Göl	Şelale	Orman	Doğal Yağıt Orman	Rekreasyon Alanı	Pansiyel Kamp Alanı	Tarihi ve Arkeo.Eser	Gelecekteki Yerleşim	Tarihî Köy	Bozulmamış Mfm. Doku		Temal Kuyuklar	Manzara Seyir Yerleri	Eİ Sanatları	Yayla Şenliği
Hazındak	+																		
Amlakit																			
Samsial																			
A.Kavron																			
Y.Kavron																			
A.Ceymakur																			
Y.Ceymakur																			
Palakur																			
Ayder																			
Şenköy																			
Zilkale																			
Meydan																			
Çat																			
Elevit																			
Hacıvank																			
Tirovit																			
Palovit																			
Apıvank																			
Hisarçak-Kale																			
Yazlık																			
Baş Yayla																			
Sraköy																			
Orta Yayla																			
Çepkili																			
Vereçenik Y.																			
Sal																			
Pokut																			
Olgunlar																			
Dübe																			
Hasraf																			

+ var olan, - olmayan

3.9. Çevresel Tehditlere Ait Bulgular

Milli Park alanı ve yakın çevresindeki sosyal çevre doğal çevre ilişkileri sonucu genellikle insan kaynaklı (doğal çevrenin tahribi, evsel atık kirliliği, taşıma kapasitesi aşımı vb.) çevre sorunları ileri düzeyde bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni çalışma alanı ve yakın çevresindeki çok düşük nüfus yoğunluğu ve yerleşim merkezi azlığıdır. Buna karşılık doğal nedenlerden oluşan çevresel sorunlar da azımsanmayacak ölçüde bulunmaktadır. Özellikle çığ, heyelan ve taşkınlar en önde gelen çevresel sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak son 20 yılda turizmin gelişmesinin ve planlanan kaynak kullanımının doğurduğu çevresel sorunlar mevcut doğal çevresel sorunların önüne geçme eğilimi göstermektedir.

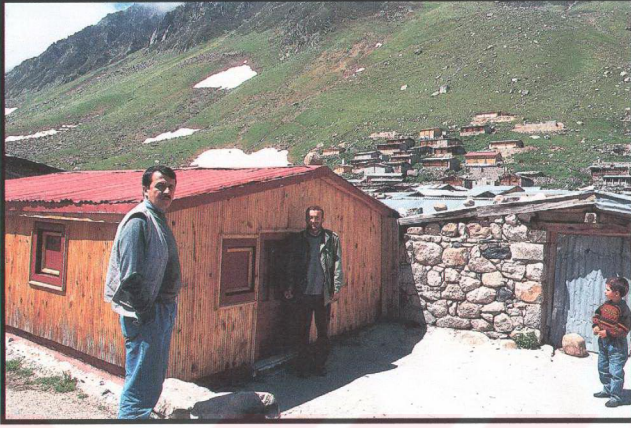
3.9.1. Çığ Düşmesi

Araştırma alanında ele alınabilecek önemli bir evresel sorun çıglardır. Çıgların oluşturduğu şekiller, Elevit ve Çat yaylaları çevresinde, Palovit ve Apivanak Yaylası arasında yaygındır. Bu şekiller, yamaçlar üzerinde yer alan, dar, derin U profilli çığ olukları ve bunların önünde bulunan çığ konileriyle belirgin şekillerdir (Doğu vd, 1995). Çıglar nedeniyle oluşan şeritler özellikle orman örtüsü olan yerlerde çok karakteristiktir. Bu çığ yolları aynı zamanda ağaç sınırındaki ormanlarda tipik orman adacıkları oluştururlar (Şekil 7).

Çıg; bir yamaç üzerinde kar kitesinin, aşırı yüklenmesi veya yamaç bağlantısının zayıflaması ile bazen buz, su, toprak, taş ve ağaç parçaları kapsayarak, dağ yüzeyinden yamaç aşağı kayması olayıdır .

3.9.2. Çalışma Alanında Çığ Olayları

Çalışma alanı, 4000 m'ye yaklaşan yüksek dağ kütlesi nedeniyle çığ olaylarının sık izlendiği bir yöredir. Genelde orman sınırı üzerinde yer alan dağ köylerinin sayısı azdır veya buralarda sadece yaylalar bulunmaktadır. Bu yaylalar kışın kullanılmamaktadır. Bu nedenle can kaybı çok azdır. Ancak ormana zararı ve mal kayıpları her zaman mevcuttur bu nedenle yaylalarda evler ya kalın ağaç malzemelerle güçlendirmekte ya da yapılar daha küçük ölçekte inşa edilmektedir (Şekil 63). Orman sınırı civarında gelişen çığ olayları etkilerini orman tahribatları ile göstermektedirler. Örneğin; Çat-Elevit yolu 3. km'de (Çırmak Dere ve Fırın Dere bölümü) 1998 yılında oluşan çığ, oldukça büyük tahribat yapmış ve karşılıklı iki yamaçta yaklaşık 15 hektarlık bir alanda önemli orman tahribine yol açmıştır (Şekil 64).

Şekil 63. Yukarı Kavron Yaylası'nda çığ baskısını azaltmak için alçak inşa edilmiş yayla evleri

Çalışma alanında çığ tehlikesinin bulunduğu yerler, Çat Yöresi, Çat-Verçenik Geçidi, Ortayayla Köyü, Verçenik Yayla Yolu, Demirkapı Dağları etekleri, Vakacar Dağı etekleri, Elevit Vadisi, Hacıvanak Yaylası yakınları ve Tirovit Yaylası civarlarıdır.

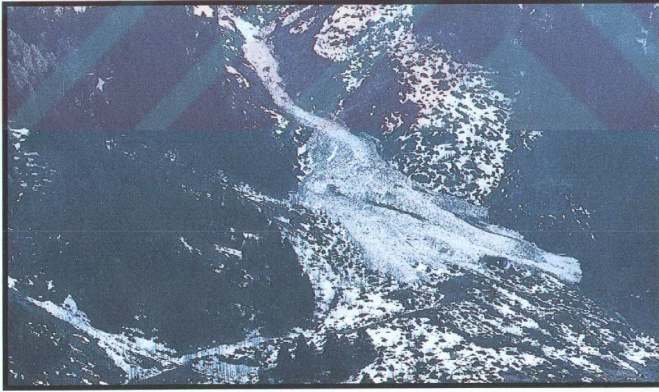
Şekil 64. Çat-Elevit arasında Mart 1998'de yıkılıp meydana gelen çığın orman örtüsüne etkileri

Ayrıca Palovit Yaylası yamaçları, Ayder Yaylası civarı, Kalerindüzü Deresinin Ayder Yayla üstündeki yamaçları, Kavron Yaylası civarı, Kaçkar Dağları etekleri, Altıparmak Dağları etekleri ve Dübe Yaylası civarları da önemli çığ bölgeleridir ve bu nedenle alan, her yıl çok sayıda çığ olayına sahne olmaktadır.

Araştırma alanında yapılan incelemeler ve jeomorfolojik verilerden yararlanılarak yapılan değerlendirme sonucuna göre; 30 yerleşim yerinde toplam 44 ana çığ yeri tespit edilmiştir (Tablo 41). Bu çığ yatakları dışında irili ufaklı çok sayıda çığ yatağı bulunduğu örneğin sadece Elevit ve Yukarı Kavron'da 8-10 adet olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

3.9.3. Heyelanlar

Fırtına Dere ve kollarının derince yardığı vadiler arasında yer alan keskin sırtlar ve yamaçlar, morfolojinin ana özelliklerini oluşturmaktadır. Vadilerce derince yarılmış ve flüviyal aşınım sonucu parçalanmış bu plato kesiminde görülen kitle hareketlerinin başında heyelan ve toprak akmaları gelmektedir. Genellikle ayırılmış ve zayıf çimentolu, ya da sık çatlaklı kayalarda görülen ve değişik türde kitle hareketleri olarak karşımıza çıkan oluşumlara genelde heyelan denilmektedir (Şekil 65).

Şekil 65. Meydan Köyü civarında çığ ve heyelanın birlikte etkilediği bir alan

Araştırma alanı yamaçlarında yer yer potansiyel heyelan alanları gözlenmektedir. Özellikle flüvyo-glasyal malzemeli bu sahalarda heyelan riski fazladır. Kaya çıkıntılı (kornişler) ve askıdaki malzemelerin düşme tehlikesi her zaman mevcuttur.

Heyelanlar, doğal kayaç ve zeminlerde meydana geldiği gibi, insanlar tarafından oluşturulan zeminlerde de oluşabilir. Bundan dolayıdır ki kazı ve inşaat yapımından önce jeolojik inceleme ve zemin mekaniği araştırmalarının yapılması zorunludur. Kitle hareketlerinin oluşumunda ana etken yağış, eğim ve zemin yapısıdır. Eski heyelan basamaklarında kurulan yerleşim alanları ve tarım alanlarının büyük bir çoğunluğu zaman içerisinde yeniden aktif hale gelebilecek potansiyel heyelan alanları durumundadır. Bu tür riskli sahalarda gerekli teknik çalışmalar yapılmadan bitki örtüsü tahribi, yol ve çeşitli inşaat yapımı heyelanları tekrar harekete geçirebilir.

Doğu Karadeniz Bölgesi sahil kesimi, aşağıda sıralanan etkenlerden dolayı heyelanların sıkça görüldüğü bir yöredir. Rize ilinde ise, genellikle toprak akması şeklinde kitle hareketleri görülmektedir.

Doğu Karadeniz bölgesinde genelde yağışlı mevsimlerde ve sağnak yağışlardan sonra mal ve can kaybına neden olan birçok heyelan meydana gelmektedir. Tarhan(1991) 1970'li yıllardan beri bölgede incelemiş olduğu 87 heyelanın verilerine göre heyelanların % 52'sinin su+kazı, su+ayırışma ve su+kazı+ayırışma nedenlerine bağlı olduğunu, bu nedenlerin bitki değişikliğinin de ayrıca % 9'luk bir etkisinin bulunduğunu açıklamıştır (MTA,1998).

Ayrıca çalışma alanının yukarı bölümleri ve Kaçkar etekleri olarak adlandırılan yerlerdeki buzul teknelerinde moloz ve kaya akıntıları sık rastlanan oluşumlardır.

Alanda meydana gelen en büyük toprak kaymasının ise 1921 yılında, Hemşin deresinin sol sahilinde Zilkale ve Şenyuva arasındaki dağlık bölgede meydana geldiği anlatılmaktadır. Yöre halkının ifadelerine göre bu olayda üç kişi hayatını kaybetmiş ve onlarca ev yıkılmıştır.

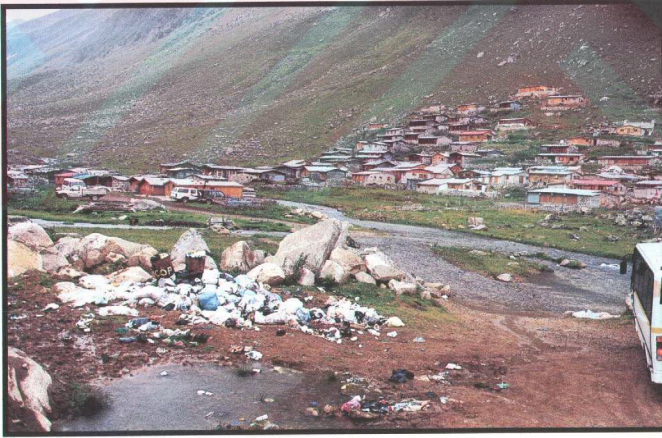
Temmuz 1977 yılında oluşan taşkın, önemli mal kayıpları ile sonuçlanmıştır. Yine 2001 yılında meydana gelen sel ve taşkın olayı ise üç kişinin ölümüne bir trilyon liradan fazla mal kaybına yol açmıştır.

3.9.4. Katı ve Sıvı (Evsel) Atıklar

Milli park sınırları dışında kalmakla birlikte çalışma alanı ve yakın çevresinde öncelikli yasal, teknik, yönetsel önlem gerektiren en önemli çevre sorunu Çamlıhemşin-Ayder Karayolu 8. km üzerinde bulunan Tar Deresi Vadisi'ndeki çöp atık sahasıdır. Ayder Yaylasının hem milli parkın bir parçası oluşu, hem de kaplıca nedeniyle 30'a yakın otelin bu alanda bulunuşu, yoğun gününbirlik piknik talebi nedenleriyle özellikle hafta sonunda

ziyaretçi sayısının 2-3 bin kişiye çıkması, büyük bir çöp ve atık su sorunu ortaya çıkarmaktadır. Katı atıklar milli parkın hemen yakınında çok zengin estetik ve doğal değerlere sahip olan Tar Deresi Kıyısına dökülmekte atık sular ise derelere bırakılmaktadır. Ayder Yaylası'nın Çamlıhemşin Belediyesinin mücavir alanı olması nedeniyle çeşitli hizmetler belediyenin kısıtlı olanakları ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Ancak ortada olan sorun Çamlıhemşin Belediyesi'nin tek başına bu maddi olanaklarla çözebileceğinden çok daha büyük olarak görülmektedir.

Çalışmaya konu olan yerleşim noktalarında özellikle yaz mevsiminde ortaya çıkan evsel kökenli atıkların bir bölümü doğal koşullarda kaybolmakla bir bölümü ise fosseptik çukurlar yoluyla çözülmektedir. Katı atıkların büyük bölümü ise bir alanda toplanmakta, yakılmakta, bir bölümü ise gömülmektedir. Bununla birlikte Ayder Yaylasında yaşanan sorunların bir bölümü, kullanım süresinin uzunluğu, nüfus ve hane sayısının fazlalığı ve ana geçiş rotaları olmaları nedeniyle Aşağı ve Yukarı Kavron Yaylası, Galerdüzü Mevkii, Elevit Yaylası, Zilkale Köyü, Çat Köyü, Palovit Yaylası ve Çiçekli Yayla yerleşim noktalarında diğer noktalara oranla daha fazla yaşanmaktadır (Şekil 66).

Şekil 66. Yukarı Kavron Yaylasında birkaç gün içerisinde biriken çöpler

3.9.5. Su Kirliliği

Milli park alanında ve yakın çevresinde katı ve sıvı atıklar yönünden varolan çevre sorunları su kirliliğine de yansımaktadır. Çamlıhemşin İlçe Merkezi ve Ayder Yaylası

kanalizasyon sistemlerinin tamamlanmaması, varolan altyapının işletmeye açılmaması milli parkın en önemli kaynak değerlerini oluşturan akarsu ve yer altı su kaynaklarını kirleten çevre sorunlarına yol açmaktadır. Su kaynaklarını barındırdıkları fauna ve flora ile birlikte tehdit eden kirliliğin, yaklaşık 44 Ha.lık Ayder Yaylası bölümü başta olmak üzere, Kalerindüzü Kamp Alanı, Aşağı ve Yukarı Kavron yayla yerleşimlerini kapsayan turizm merkezi sınırları içinde öncelikle çözümlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında yolu olmayan yaylaların yol için çok yoğun baskıları söz konusudur. Yapılan her yol, ulaştığı yayla yerleşimlerinde atıkların fazlalaşmasına yol açmakta ama aynı yol, çöplerin geri götürülmesinde aynı oranda etkili olamamaktadır. Sürekli yağışlar biriken katı atıkları derelere taşımakta ve hiçbir işleme tabi tutulmayan atık sular da aynı derelere karışmaktadır.

3.9.6. Orman Tahribatı

Ormancılıkta en önemli sorunların başında yasa dışı yararlanmalar gelmektedir. Milli parkı da içine alan Çamlıhemşin Orman İşletme Şefliği yönetim sınırları içinde son yıllara ilişkin orman suçları incelendiğinde (Tablo 45) yasa dışı yararlanmaların genellikle kaçak kesimlerde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 45. Çamlıhemşin Orman İşletme Şefliği Orman Suçları

YILI	AÇMA		YERLEŞME		BULUNDURMA		NAKİL		YANGIN		KESME		SAİR SUÇLAR	
	Adet-	Alan	Adet-	Alan	Adet-	Alan	Adet-	Alan	Adet-	Alan	Adet-	Alan	Adet-	Alan
1988	1	470 m ²	-	-	1	0,941 m ³	-	-	-	-	12	18,063 m ³	52	St. Od.
1989	-	-	-	-	4	17,672 m ³	-	-	-	-	10	76,300 m ³	11	St. Od.
1990	-	-	-	-	-	-	1	3,5 ster	-	-	8	79,765 m ³	3,5	St. Od.
1991	1	2000 m ²	-	-	-	-	2	12,933 m ³	-	-	7	24,593 m ³	4	St. Od.
1992	-	-	1	30 m ²	1	0,790 m ³	-	-	-	-	8	96,342 m ³	6	St. Od.
1993	-	-	1	79,31 m ²	1	2,147 m ³	2	st.o.	-	-	1	22,926 m ³	-	-
1994	-	-	-	-	-	-	1	0,858 m ³	1	2 ha.	13	216,758 m ³	-	-
1995	-	-	-	-	-	-	2	8,064 m ³	-	-	11	148,866 m ³	9	St. Od.
1996	-	-	-	-	1	1,476 m ³	1	10 ster od.	-	-	3	61,962 m ³	-	-
1997	-	-	-	-	1	55.670 m ³	-	-	-	-	5	115,950 m ³	-	-
1998	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	83	855,525 m ³	-	-

Buna karşılık araştırma alanı üzerinde geleneksel insan kullanımları sonucu oluşmuş dikkate değer büyüklükte doğa tahribi örneklerine rastlanmamaktadır. Ancak geleneksel olmayan kullanımlar özellikle yasadışı orman tahribatı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tahribattan en fazla etkilenen orman ekosistemi ise ne yazık ki alanın en önemli doğal mirası olarak değerlendirilen şimşir meşcereleri olmaktadır. Alanda son sekiz

yıldır yapılan gözlemlerde şimşir ormanlarındaki sıklığın gittikçe düştüğü görülmektedir. Ancak şimdiye dek yapılan en büyük şimşir tahribatı 2001 yılı Eylül ayı içerisinde görülmüş ve komşu bir İl'den gelen kişilerce 300' e yakın en kalın ve gelişmiş şimşir ağaçları kesilmiştir (Şekil 67).

Şekil 67. Meydan Köyü yanındaki anıt şimşir ormanında 2001 yılında yapılan yasa dışı kesimler

Bununla birlikte ileriye dönük çözüm bekleyen milli park içinde yaşayan nüfusun yakacak-yapacak odun gereksinimlerinin karşılanması sağlanamadığı takdirde özellikle kaçak kesimler yoluyla orman örtüsü üzerinde tahriplerin yoğunlaşacağı yapılan arazi çalışmaları sırasında bir kez daha saptanmıştır.

Arazi çalışmaları sırasındaki gözlemler, park yönetiminden alınan bilgiler, orman işletmesinden alınan veriler ışığında Milli Park alanında tarla açma, kaçak kesim, yangın vb. orman suçlarının şimdilik çok yaygın olmadığı anlaşılmaktadır.

3.9.7. Yasa Dışı Avcılık

Milli Park alanı içinde ve yakın çevresinde en belirgin sorun olarak yasa dışı avcılık görülmektedir. Yayla ve daha yukarı bölümlerde özellikle çengel boynuzlu dağ keçisi ve Yusufeli bölümünde yaban keçisi avcılığı yasalara aykırı olmasına rağmen yaygın olarak yapılmaktadır. Bu türlerin dışında domuz, ayı, karaca, kurt ve tilki avı da devam etmektedir. Ayrıca nadir türler olan kafkas horozu ve huş tavuğu gibi kuşların da avlandığı bilinmektedir. Derelerde ve göllerde ise alabalık avcılığı en yaygın yapılan

avcılık şekli olarak dikkati çekmektedir (Şekil 68). Bu avlar bazen olta ile olmasına rağmen, çok zaman ağlar yardımı ile bazen de tüm habitata zarar verecek ölçüde kireç, dinamit ve elektrik şoku ile yapılmaktadır.

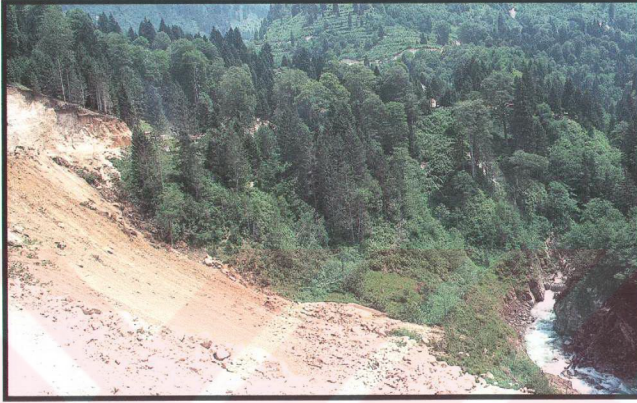
Şekil 68 . a) Çeymaccur Deresi üzerine alabalık avı için kurulmuş ağ
b) Hastaf-Dilberdüzü yolunda 2650 m rakımda yakalanmış bir alabalık

3.9.8. Yol İnşaatları, Şehirleşme ve Görsel Kirlilik

Beş duyu içinde en geniş ve en derin tanımayı göz sağlar. Özellikle dokunma ve işitmenin sınırları dışındaki uzak ve yakın çevreyle ilişki aracı hemen hemen yalnızca gözdür. Fiziki çevre ve insanla ilgili eşyanın, insan eliyle, doğal çevre ve insan doğasıyla uyumsuz ve sağlıklı insanları rahatsız edici hale getirilmesine görüntü kirliliği denmektedir (Bodur, Kucur, 1994). Araştırma alanı görsel kalite açısından yüksek potansiyeli bulunan doğal kaynak yapısına sahiptir. Ancak, milli parkın çeşitli bölümlerinde değişik etkenlerden kaynaklanan görsel kirlilik örneklerine rastlanmaktadır. Bu kirlilik temelde iki faaliyetten kaynaklanmaktadır.

Bunlardan birincisi yol inşaatlarıdır. Arazinin çok dik oluşu, yol yapımlarında hem ekonomik hem de ekolojik maliyetin yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Bu alanlarda yapılan yollar aynı zamanda uzun ve yüksek istinat duvarları ve diğer sanat yapıları desteklenmek zorunda olduğu için yapım maliyetleri çok yüksek olmakta, maliyetleri düşürmek için kazı materyallerinin şevlerden aşağıya boşaltılması sonucunda da çok geniş şev alanları tahrip olmaktadır. Yol açma çalışmaları ve yeni yollar, peyzaj

bütünlüğünü bozan en etkili unsur olmakta, aynı zamanda doğal vejetasyonu daha küçük alanlara (adalara) bölerek ekosistemin sağlığını bozacak bir başka süreci başlatmaktadır. Bu etkilerin yanısıra yolların tekniğine uygun yapılmaması, aynı zamanda yeni ve sürekli heyelan sahaları ortaya çıkarmaktadır (Şekil 69).

Şekil 69. Ayder Yaylasında yol inşaatının doğurduğu görsel kirlilik ve erozyon

Açılan yol güzergahlarının da uygun seçilmediği yargısını oluşturacak örnekler de fazladır. Örneğin Palovit Vadi Yolu, Elevit Yolu, Kaleköy (Hisarcık) Yolu her yıl dere tahribatıyla karşı karşıya kalmaktadır. Öyle ki Palovit Vadi yolu 2000 yılında sel nedeniyle tamamen tahrip olmuştur.

Yol yapımlarından kaynaklanan çevresel bozulmalar Ayder-Yukarı Kavron arası, Şenyuva Köyü-Sal Yaylası arası, Tirovit Yayla-Palovit Yayla arası, Şenköy-Zilkale arasında çok çarpıcı şekilde görülmektedir. Özellikle Meydan Köyü civarındaki yol yapımı sırasında ortaya çıkan tahribat ve yapılan uzun istinat duvarı aynı zamanda orijinal dere yatağını ve doğal kıyı oluşumlarını da yok etmiştir. Doğu Karadeniz’de sadece Fırtına Deresinde varlığını sürdürdüğü bilinen su samuru ve diğer suya bağımlı türler için bozulmamış (intact) dere ekosistemleri yaşamsal öneme sahiptir.

Çalışma alanındaki toplam yol uzunluğu, büyük çoğunluğu milli park içinde olmak üzere 120.5 km’dir. Bu miktarın Ayder Yaylası içinde kalan 3 km’lik asfalt haricinde kalan bölüm B sınıfı orman yolu standardında: başka bir deyişle en az 4 m genişliktedir. Yol yoğunluğu ise bu durumda $120\,500\text{ m} / 55\,000\text{ Ha} = 2.20\text{ m/ha}$ olarak ortaya çıkmaktadır.

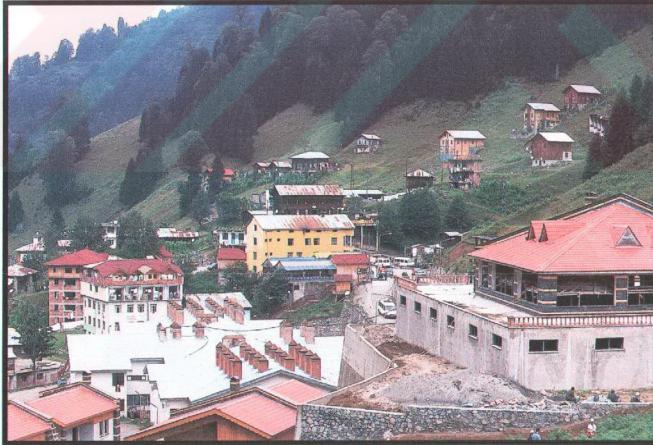
Bir milli park alanı için oldukça fazla sayılabilecek olan bu miktar, her geçen gün yoğunlaşan talepler nedeniyle artma eğilimi göstermektedir.

Görsel kirliliğin bir diğer nedeni ise şehirleşme (aşırı yapılaşma) ve mimari başkalaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Yolların bu yapılaşmada büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Eğer yol bir alt yapı yatırımı ise yapılan yolların ardından üst yapının gelişi kaçınılmaz olmaktadır. Yol yapıldığında ardından yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmakta ve alanın tüm doğallığı kaybolmaktadır (Kurdoğlu, 2001).

Görsel kirliliğin yoğunlaştığı bölümlerin başında Ayder Yaylası gelmektedir. Bu yaylada geleneksel yapı tarzının, turizm talebindeki beklentiye bağlı olarak beton binalarla yer değiştirdiği ve buranın plansız bir kasaba görünümüne aldığı görülmektedir (Şekil 70).

Bölgenin ayakta kalan özgün mimarisi de düzensiz ve niteliksiz yapılar arasında kaybolmuştur. Yaklaşık 30 ahşap yapıya karşılık 80'e yakın çok katlı beton bina mevcuttur. Sözü edilen yapılaşma ve mimari başkalaşım Ayder Yaylası doğal çevresindeki görsel kaliteyi en aza indirmiş durumdadır.

Mimari başkalaşım ve yapılaşmadan kaynaklanan görsel kirlilik örneklerini diğer yayla merkezlerinde de görmek olanaklıdır.

Şekil 70. Ayder yaylasındaki çarpık yapılaşma

Yapı yoğunluğu yüksek olan Elevit, Trovit, Kaleköy, Çiçekli, Çat, Meydan ve Olgunlar yayla yerleşimlerinde geleneksel yapı tarzının dışına çıkılması sonucunda görsel

kirlilik ortaya çıkmıştır. En yaygın rekreasyon tipi olan turizmde en önemli öge olan görsel kalitenin bozulması, hatta görüntü kirliliğinin ortaya çıkması, alana gelen ziyaretçilerde yukarıda belirtildiği gibi büyük bir hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Güzel görenin güzel düşüneceğinden hareketle bozulan doğal çevre, alanla ilgili güzel düşüncelerin oluşmasını engelleyen önemli bir etmendir.

3.9.9. Ses Kirliliği (Gürültü)

Çevre kirlenmesi yapan unsurlardan biri de gürültüdür. Gözlemleri sonucunda Schopenhauer; daha 1851 yılında gürültü problemini farketmiş ve “gürültü, düşünme kesintisi yapan bütün unsurların en küstahıdır” diye yazmıştır (Miraboğlu, 1977).

Araştırma alanında özellikle bazı büyük yayla merkezleri ve yoğun ziyaretin bulunduğu Ayder Yaylası'nda ses kirliliğinin en önemli iki nedeni göze çarpmaktadır. Bunlardan biri yoğun trafikten kaynaklanan araç ve klakson gürültüleri, diğeri ise bu alanlarda adeta bir gelenek olan zevk için silah atılmasıdır. Trafik gürültüsünün akşam saatlerinden sonra azalması ve sadece özellikle hafta sonları ve gündüzleri sorun olmasına rağmen, silah atılması gece-gündüz sürekli cereyan etmekte, böylesine doğal bir ortamla çok sert bir zıtlık oluşturmaktadır. Özellikle yabancı turistlerin silah atılmasından büyük rahatsızlık duydukları görülmektedir. En önemlisi doğal vejetasyonu ile bozulmamışlığı kolayca algılanabilen bir alanda yaban hayvanlarının neredeyse hiç görülmemesi, bu gürültü kaynaklarının yaban hayvanlarını da rahatsız ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yapılan incelemelerde belirli mevsimlerde ve günlerde yoğunlaşan yayla kullanımlarında ve kampçılık, dağcılık vb. rekreasyonel kullanımlarda kullanıcıların bu konuda yönetsel önlemlerle denetim altına alınmaları yararlı olacaktır.

3.9.10. Enerji Yatırımlarından Doğan Çevresel Bozulmalar

Doğa tahribinde en geniş çaplı olumsuz etkenleri, çalışma alanı üzerinde yürütülmekte olan hidroelektrik santrali (HES) projesi ile bölgeye yönelik diğer büyük enerji projeleri oluşturmaktadır.

İlgili kamuoyu tarafından bilinen ve dikkatle izlenen Dilek-Güroluk HES Projesinin bir regülatörü, milli parkın kuzey sınırının 1.5 km içinde Palovit Dere ile Hemsin Dere birleşim yerinde, ikinci regülatörü ise Ayder-Çamlıhemşin arasındaki Hala Deresi 7. km'de inşa edilecektir.

Bugün uygulama aşamasının belirli bir noktasına gelmiş olan HES projesinde suyun taşınacağı tünellerin ilk aşaması olan yaklaşıma yollarının inşaatına başlanmış ve

daha şimdiden önemli tahribatlar ortaya çıkmıştır. Bugüne kadar projeye ilişkin çok sayıda bilimsel raporlar verilmiş, kurumsal bazda komisyon incelemeleri yapılmıştır. Söz konusu çalışmaların önemli bir bölümü HES projesinin Fırtına Vadisi'ne iyileştirilemeyecek olumsuz etkileri olacağı konusunda birleşmektedir (Kurdoğlu,1997). Arazi çalışmaları sırasındaki incelemelerimiz sonucu elde edilen bulgular ile adı geçen projeye ilişkin bilimsel raporlarda belirtilenler genelde birbirini tamamlayan ya da tümüyle örtüşen sonuçlara ulaşmaktadır. Bu sonuçlar şöyle özetlenebilir:

- HES Projesi'nin uygulanması, araştırma alanının korunan alan statüsü ve ayrılma ölçütleri ile dolayısıyla 2873 sayılı Milli Parklar Yasası ve uluslar arası antlaşma hükümleri ile çelişmektedir.
- Proje ve alanda yapılması düşünülen diğer projeler milli park alanında yasaklanmış olan uygulama tiplerinin arasında yer almaktadır.
- Çalışma alanının milli park olarak ayrılmasında önemli yeri olan Fırtına Deresi Vadisi flora ve fauna zenginliği büyük ölçüde etkilenecek, projenin tamamlanması durumunda ise yok olma sürecine girmiş olacaktır.
- Tünel kazımı sırasında çıkacağı açıklanan yaklaşık 450 000 m³ taş, milli parkın ve yakın çevresinin bazı bölümlerinde depolanacaktır. Bir milli park ya da turizm alanı için estetik değer veya peyzaj bütünlüğünün ne kadar vazgeçilmez olduğu düşünüldüğünde bu büyüklükteki taş yığınlarının olumsuz etkisi büyük olacaktır.
- İnşaat artıkları ve yeni yaklaşma yollarının oluşturacağı görsel kirlilik, elektrik üretimi sırasında kablo ve direklerle en üst seviyeye çıkacaktır.
- Hemşin ve Palovit dereleri suyunun yaklaşık % 86'sı tünele alınacağı için santrale kadar olan yaklaşık 11 km.lik dere yatağında yaklaşık %16'lık bir su bulunacaktır (ÇED,1998). Böylece dere yatağında bulunan, taban veya taşkın suları ile beslenen ve çok çeşitli canlılara yaşam ortamı olan çok değerli alüvial orman alanları yok olacak, su azalmasının çok doğal bir sonucu olarak alabalık ve diğer su canlılarının yaşam ortamı daralacak ve bozulacaktır. Bu endişenin ilk gerçekleşmesi çok değerli alüvial ekosistemlerin tahribiyle kendisini göstermiştir.

Plan alanında HES projesinin yanısıra Köy Hizmetleri, Karayolları, Türkiye Elektrik Kurumu gibi kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanmış olan alt yapı projeleri ile milli park ayrılma ölçütleri olumsuz etkilenmektedir.

4. SONUÇLAR

Doğal kaynakların korunmasına yönelik yapılan tüm araştırma ve çalışmaların sonuçta; yönetiminin sağlıklı bir işleyişe kavuşturulması amacıyla olduğu bilinmektedir. Alana ait çok sayıda olumsuz gelişmenin bulunması ve bunların yine çok sayıda nedenden kaynaklanmasına rağmen, Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinin herhangi bir yönetim planının olmamasının, sorunun ana kaynağını oluşturduğu düşünölmektedir.

Kaçkar Dağları Milli Parkı Türkiye'nin en önemli doğal alanlarından biridir ve yakın çevresiyle birlikte yaban hayatı, bitki zenginliği ve jeomorfolojik oluşumlar açısından sadece ulusal değil uluslar arası düzeyde tanınan önemli bir alandır. Ayrıca alan içerisinde yüzyıllardır süren yaylacılık etkinliği ve arkeolojik eserler yöreye çok ayrıcalıklı bir tarihi ve folklorik değer katmaktadır. Bunun dışında mevcut kaplıca alanda dikkati çeken en önemli jeolojik oluşumdur.

Bu zenginliğin çok doğal bir sonucu olarak yöre, Ülkemizdeki rekreasyonel ve turistik talebin en yoğun yaşandığı alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır ve talebin oluşturduğu sorunlar her geçen gün olumsuz etkisini arttırmaktadır.

Yapılan çalışmaya göre alana ait sonuçlar 9 ana başlık altında toplanmıştır.

4.1. Manzara Seyir Yeri ve Görsel Kalite Tespitine İlişkin Sonuçlar

Fırtına Vadisi manzaralarının görsel kalitesi, 5.819 ve 5.244 değerleri ile ortalama manzara puanının (4.5) üzerinde bir değere sahiptir. En iyi görsel kaliteye sahip manzara 54 nolu, en kötü ise 70 nolu fotoğraflardır. Genel olarak, derinlik duygusu veren ve orman örtüsünün bulunduğu ana vadiler, içinde tarihi ve kültürel objelerin olduğu karışık meşcereler, müdahale görmemiş iğne yapraklı+yapraklı karışık meşcereler, dere ve şelale gibi objelerin bulunduğu yeşil alanlar (özellikle yapraklı karışık meşcereler) en iyi manzara puanı alırken, bitki örtüsünün olmadığı, erozyonun olduğu alanlar ile ağaçlandırma alanları en kötü manzara puanı almıştır. Bu sonuçlar, bazı literatür bilgiler ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca; Doğu Karadeniz'de bulunan başka bir milli park için yapılan bir araştırmada da benzer sonuçların elde edilmiş olması ilginçtir. Bu çalışmaya göre; Doğal peyzaj alanları içinde tercih edilme yüzdesinin en fazla olduğu alanlar, % 39 ile akarsu kenarı alanlardır. Bu alanları sırasıyla, % 23 ile orman kenarı alanlar, % 22 ile ormanlık

alanlar, % 9 ile orman sınırı üstü alanlar ve % 7 ile orman içi açık alanlar izlemektedir. (Salihoglu, 1997).

Fırtına Vadisi ladin meşcerelerinin görsel kalitesi 4.54 ve 4.27 değeri ile ortalama meşcere içi görsel kalite puanına (4.5) yakın bir değere sahiptirler. En iyi meşcere içi görsel kalite değerine 23 ve 22 nolu deneme alanındaki meşcereler sahiptir. Genel olarak; az eğimli, düzgün röliyefe sahip, diri örtüsü az olan, çoğunluğu kalın çaplı, düzgün ve dalsız gövdelerden oluşan, çap dağılımının homojen olduğu normal sıklıktaki meşcereler en iyi meşcere içi görsel kalite puanı alırken, çok yüksek eğimli, yoğun diri örtünün, kesikdevrik gövdelerin bulunduğu karmaşık görüntülü, sık, çok dallı ve çap dağılımının heterojen olduğu meşcereler ile ağaçlandırma alanları en kötü meşcere içi görsel kalite puanı almıştır. Bu sonuçlar da, literatür sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

4.2. Yerel Halk Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma alanı içerisinde sürekli ya da geçici olarak bulunan yerel halktan 140 kişiye anket uygulanmıştır. Bunlardan 32'si (%22.9) bayan, 108'i (%77.1) ise erkektir. Anketlerin 31'i (% 22.1) Çamlıhemşin İlçesinde, 25'i (%17.9) araştırma alanı içindeki köylerde, 84'ü ise araştırma alanı içerisindeki yaylalarda cevaplandırılmıştır .

Aynı grup, mesleklerine göre değerlendirildiğinde 52 kişinin (%37.1) serbest meslek, 34 kişinin (%24.3) ücretli olduğu görülmekte, bu sayıları 18 kişi ile emekli ve 17 kişi ile öğrenci grubu takip etmektedir. Bu kişilerden 99 kişi (%70.7), Çamlıhemşin ve civar ilçelerde ikamet etmekte, 4 kişi Doğu Karadeniz'de, 37 kişi (%26.4) ise değişik şehirlerde sürekli ikamet etmektedir.

Anket yapılan 140 kişiden 134'ünün (%95.7) yayla ya da köyde yakıt olarak odun kullanırken, 2'si tezek, 2'si de likit gaz kullanmaktadır. Bu sonuçlara göre Kaçkar Dağları ve civar yerleşimlerde çoğunlukla yaz dönemi olmak üzere önemli oranda odun tüketimi söz konusudur. Bu tüketimin önemli oranda usulsüz kesimlerden sağlandığı ancak bu durumun önlenemediği gözlenmiştir. Köylülerin özellikle odun tahsisinde kolaylık gösterilme talepleri yapılan mülakatların en ağırlıklı konusunu oluşturmuştur.

Uygulanan anketlerde, yörenin kalkınması için öncelikle önerilen yatırım tipi hayvancılık olmuştur. Bu tercihi turizm yatırımları diğer bir deyişle alanın turizm alanı olarak kalkındırılma talebi izlemiştir. Buna göre; 140 kişiden 77'si (%55) hayvancılık cevabını verirken, 53'ü (%37.9) turizmi işaretlemiştir. Böylece yerel halk, uzun yıllardır yaptığı hayvancılığı birincil kalkınma aracı olarak değerlendirirken, son yılların artan

etkinliği turizm ikinci sırayı almıştır. Yine geçmişin klasik etkinliklerinden olan ormancılık, alanın büyük çoğunluğu milli park olmasına rağmen üçüncü sırayı almıştır. Bu sonucun oluşmasında, yerel halkın odun talebinin yüksek oluşu ve milli parkın tanımı hakkında yeterli bilgiye sahip olunmamasının önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Yörenin kalkınması için öncelik verilmesi gereken faaliyet alanı sorusunu 2. sırada işaretleyen 140 kişiden 61'i (%43.6) turizm, 27'si (%19.2) ormancılık tercihini belirtmiştir.

Bu tercihler sıralamasında 3. sırada sağlık yatırımları olması gerektiği belirtilmiştir. Alanda bir termal kaynağın bulunması ve çok uzun süredir çalışıyor olmasının bu tercihi n sıralara çektiği sanılmaktadır.

Araştırma alanına geliş nedenleri sorgulandığında; 18 kişi (%12.9) birincil geliş amacı olarak kaplıca ne çıkmış, 27 kişinin (%19.3) hayvancılık amaçlı, 44 kişinin (%53.5) ise tatil ve eğlence için, 31 kişinin ise yaylacılık geleneğini sürdürmek için geldiği anlaşılmıştır. Hayvancılık amaçlı gelen 27 kişi ile yaylacılık geleneği birleştirildiğinde ise toplam 58 kişinin genel anlamda "ncelikli tercihlerinin" klasik yaylacılık etkinliği için geldiği söylenebilir. Kaplıca ve bir arada bulunmanın da önemli geliş nedenlerinden olduğu söylenebilir.

Eğitim, 140 kişiden 51'i (%36.4) için 1. sırada eksikliği duyulan hizmet olmuştur. Ayrıca 41 kişi için (%29.3) için ulaşım, 20' si (%14.3) sağlık, 17'si (%12.1) p toplama ve depolama alanı olmuştur

Eğitimin iki grup toplamı olarak % 40 gibi yüksek oranda çıkmasının temel nedeni, okul için yaşanan g olmalıdır. Kış aylarında alanın boşalmasının temel nedenleri, ulaşımın bu aylarda yapılamaması ve okulların açık olmamasıdır.

Alana gelen yerli ve yabancı turist sayılarının artış-azalış eğiliminin sorulduğu soruya verilen cevaplara göre; ankete katılan kişilerden 95'i (%67.9) son beş yılda alana gelen yerli turist sayısının arttığını, 24' (%17.1) ise sayının bazen arttığı bazen azalığını belirtmiştir.

Yabancı turist sayısının arttığını belirten kişi sayısı 47 (%33.6), azalığını söyleyenlerin sayısı ise 58 (%41.4) olarak ortaya çıkmıştır.

Gerçekten de yerli turist sayısının attığı son üç yılda yapılan gözlemler sonucu ve otel işletmecileri tarafından da doğrulanmakta ancak yabancı turistlerin sadece 2002 yılında biraz artış gösterdiği bilinmektedir. Turist sayısının arttığı yapılan otel yatırımlarının son beş yıldaki artışıyla anlaşılmaktadır.

Yabancı turist sayısındaki azalış ise yerel işletmeciler ve halk tarafından son yıllara ait genel turizm eğilimlerine bağlansa bile, asıl nedenin bu olmadığı düşünülmektedir. Milli parkı daha önce ziyaret eden bazı turistlerle yapılan görüşmelerin sonucu, azalıştaki temel nedenin “doğallığın ve geleneksel yaşamın bozulmaya başlaması başka bir deyişle kırsal turizmin ticarileşmesi” olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.

Çevre sorunlarının değerlendirildiği soruda yöredeki en belirgin çevre sorununun neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların 67'si (%47.9) hidroelektrik santrali yapımını öncelikli çevre sorunu olarak değerlendirmiş, 30 kişi (%21.4) orman azalması ve manzaradaki bozulmayı ikinci sırada çevre sorunu olarak belirtmiştir. Birinci sırada çevre sorunu olarak avcılığı işaretleyenlerin sayısı ise 17 olarak üçüncü sırayı (%12.1) almıştır. Toplam 16 kişi ise birinci sırada çevre sorunu olarak aşırı inşaat ve betonlaşmayı işaretlemiştir.

Bu soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde, arazi bulguları ile halkın görüşleri arasında önemli benzerlikler olduğu anlaşılmıştır. Özellikle kamuoyunu uzun süre işgal eden hidroelektrik santralının yapımı en öncelikli çevre sorunu olarak görülmektedir ki bu sonucu destekleyen arazi bulguları oldukça fazladır. Henüz başlangıç aşamasında oluşan çevresel problemler bile rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Orman azalması ve manzaradaki bozulmaların önemli yer tutması, yerel halk tarafından yıl boyu meydana gelen problemlerin bilinmesi nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Çünkü ormanlık alanlarda akut etkide bulunacak bir orman alanının yok edilerek açılması söz konusu olmamakta, buna karşılık yıl boyu belirli miktarlarda ancak yaygın kesimler yapılmaktadır.

Yasa dışı avcılık resmi rakamlarda neredeyse görülmemesine rağmen, gerçekte son derece yaygın yapılan yasa dışı bir etkinliktir ve bu durum tüm köylüler tarafından bilinmektedir. Çöp ve kanalizasyon özellikle Ayder'de büyük sorun olarak en dikkati çeken çevre kirliliklerinin başında gelmektedir. Çok sayıda yayla merkezinde de çöp ve kanalizasyonun sorun olduğu gözlenmiştir.

Yolu olmayan yaylalara yol yapılmalı mıdır? sorusuna ise 85 kişi (%60.7) evet 55 kişi (%39.3) ise hayır cevabını vermiştir.

Yerel halktan “evet” cevabı veren 59 kişinin (%42.1) gerekçelerinden en öne çıkanı, yaylaya gelemeyen yaşlıların araç yolu sayesinde gelebilecekleri olmuştur. İkinci sırayı ise çöplerin geri götürülebilmesi almıştır. 8 kişi ise daha fazla turist gelebileceği gerekçesini 1. sırada işaretlemiştir. Bu konuda 55 kişi herhangi bir tercihte bulunmamıştır.

Yol yapımına olumsuz cevap veren 55 kişiden 49'u (%35) ise yol yapılırsa betonlaşmanın artacağı görüşünü öne çıkarmış, 4 kişi ise ziyaretçi sayısının artacağını ileri sürmüştür.

Gerçekten de yolun ulaştığı yaylalarda önemli oranda betonlaşma görülmektedir. Ayrıca kısa süreli ziyaretçi artışının getirdiği katı ve sıvı atıkların da bu yaylalarda daha fazla olduğu görülmektedir. Betonlaşma süreci Amlakit ve Sal yaylalarında henüz başlamamıştır. Bu yaylalara yol iki yıl evvel ulaşmıştır ve sonucun diğerleri ile aynı olacağı endişesi burada da mevcuttur.

Milli park yönetimi nasıl olmalıdır? diye sorulan soruya 50 kişi (%35.7), milli parkı, milli park müdürlüğü ile yerel halk (gönüllü kuruluşu) birlikte yönetmeli cevabını vermiştir. Bu seçenekler değerlendirildiğinde yerel halkın yönetime katılma isteğinde olduğu görülmektedir. Katılımcılardan 18 kişi (%12.9) ise mevcut durumun (MP örgütü yönetimini) devamını işaretlemiştir.

Son olarak milli park anlamının sorulduğu soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde; sadece 21 kişinin (%15) milli parkın ne olduğunu bildiği, 49 kişinin (%35) bilmediği, 70 kişinin (%50) ise milli parkın anlamını biraz bildiği ortaya çıkmıştır.

4.3. Flora-Vejetasyona İlişkin Sonuçlar

Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresi bitki türü açısından son derece önemli bir zenginlik ortaya koymaktadır. Araştırma alanı içerisinde, az dağlık katı, dağ katı, subalpin katı ve yüksek dağ katı olmak üzere dört vejetasyon katı ile orman, nemli dere, sucul ve bataklık, subalpin ve alpin olmak üzere 4 vejetasyon tipi bulunmaktadır. Arazi çalışmaları ve literatür bilgileri ışığında araştırma alanında 850'den fazla taksonun bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar arasında 116 adet endemik takson bulunmaktadır. Bu endemik 116 taksonun taksonun 31 tanesi ciddi tehlike altında bulunan türlerden (EN) oluşmaktadır. Alandaki toplam tür sayısı dikkate alınır ve değerlendirilirse tehdit altındaki tür sayısının artacağı beklenmelidir. Alanın en önemli bitki topluluğunu ormanlar oluşturmaktadır. Ilıman kuşak yağmur ormanı olarak değerlendirilen bu ormanlar; 2830,5 Ha bozuk, 7 470 Ha normal kuruluşta olmak üzere 10 300.5 Ha alan kaplamaktadır. Ancak alandaki orman örtüsü içerisinde özellikle nadir orman ekosistemlerinin varlığı da dikkat çekicidir. Bunlar Altıviyal ormanlar, anıt şimşir ormanları ve doğal yaşlı ormanlar olarak sınıflandırılabilir.

Alüviyal ormanlar: Fırtına Deresi'nin denize açıldığı yerden Çat Köyü yukarılarına kadar uzanan vadi boyunca yer yer dikkate değer uzunluk ve genişlikte alüviyal ve kollüviyal çöküntüler bulunmaktadır. Taşınma materyalleriyle oluşan bu alanlar aynı zamanda üst bölümlerde erozyona uğrayan toprağın bir kısmının tutularak yeni bir yaşama ortamı oluşturmaları bakımından çok dikkat çekicidir.

Bu alanlar, yaşam ortamlarındaki bu değişikliklere dayanacak şekilde evrimleşen çok özel bir ekosistemi, alüviyal akarsu ormanlarını, barındırmaktadır. Burada yaşayan bitkiler derin köklüdür ve yüksek bir üreme potansiyeli ile mekanik hasarlara karşı belirgin bir dayanıklılık gösterirler.

Şimşir Ormanları: Euro-Siberian alanda çok geniş bir yayılışı olan şimşir (*Buxus sempervirens* L.)'in Fırtına Vadisinde bulunan meşcereleri bu türün en dikkat çekici topluluklarını oluşturmaktadır. Çapları 8-32 cm arasında değişmekte, boyları ise yer yer 8-10 m'ye kadar ulaşmakta ve anıt özellikler kazanmaktadır. Şimşir ormanları, Fırtına Vadisi'nin sadece en önemli biyolojik kaynak değerlerinden biri olarak değil, olağanüstü güzellikleri ile estetik kaynak değerlerinin de başında gelmektedir. Çalışma alanı içerisinde ve hemen dışında çeşitli mevkilerde bulunan şimşir ormanları genellikle dere kenarındaki alüviyal taraçalar üzerinde görülse de, yamaç alanlarda da büyük parçalar halinde bulunabilmektedir ve parçalar halinde toplam 3.5 Ha. alan kaplamaktadır.

Doğal Yaşlı Ormanlar: Bu orman tipi, önemli oranda ölü ağaçlar, devrik ağaç gövdeleri, gölgeye dayanıklı bitkilerin varlığı ve diğer özelliklerin birleşmesi ile eşsiz bir habitat ve etkili bir ekosistem süreci oluşturmaktadır.

Fırtına Vadisi ve özellikle bu vadinin yan vadilerinden biri olan Palovit Vadisi içerdiği doğal yaşlı ormanlar ile bölgenin hatta ülkenin en bozulmamış birkaç orman ekosisteminden biri olarak değerlendirilebilir. Buna göre Fırtına Vadisi içerisinde çoğunluğu kayın, ladin, kestane karışık ormanlardan oluşan yaklaşık 4603 Ha doğal yaşlı orman bulunmaktadır.

Çalışma alanının hemen sınırında Şenyuva-Sal Yayla yolu üzerinde 1400-1700 m yükseklikler arasında yayılan Doğu Karadeniz Meşesi (*Quercus pontica*) ormanı da üzerinde durulması gereken çok önemli nadir bir ekosistemdir. Günümüzde sadece Borçka-Camili ve Çamlıhemşin-Fırtına Vadisi yörelerinde ayakta kalabilen bu relikt meşe türü, yaklaşık 7 Ha bir alanda yoğun yayılış göstermektedir.

4.4. Alanda Bulunan Faunaya Ait Sonuçlar

Araştırma için yapılan çalışmalara alanda varlığı saptanan memeli tür sayısı 30 olarak bulunmuştur. Bu türlerden önemli olan bazıları şunlardır: *Mustela nivalis* (gelincik), *Martes martes* (ağaç sansarı), *Martes foina* (sansar), *Meles meles* (porsuk), *Felis lynx* (vaşak), *Lutra lutra* (su samuru), *Capreolus capreolus* (karaca), *Rupicapra rupicapra* (çengel boynuzlu dağ keçisi), *Canis lupus* (kurt), *Ursus arctos* (ayı), *Capra aegagrus aegagrus* (yaban keçisi) ve *Sus scrofa* (yaban domuzu).

Sadece yaban hayvanlarına yönelik yapılacak bilimsel çalışmalar sonucunda bu sayıların daha da artacağı düşünülmektedir. Mevcut türlerin çeşitli koruma kategorilerine göre dağılımına bakıldığında; 10 tür Bern sözleşmesine göre Ek Liste II (kesin koruma altındaki türler), 10 tür ise liste III (Korunan türler) içinde bulunmaktadır. Red Data Book (Kırmızı Kitap) içinde ise nesli tehlikede olan 3 tür bulunmaktadır.

Kuşlar açısından da Kaçkarlar Yöresi ve tüm Doğu Karadeniz oldukça önemli bir zenginlik ortaya koymaktadır. Doğu Karadeniz, geniş orman ve alpin bitki örtüsüyle Avrasya yüksek dağlık habitatının en iyi örneklerini sergileyen Soğanlı, Kaçkar ve Karçal Dağlarını içinde barındırmaktadır.

Yapılan çeşitli bilimsel araştırmalar, arazi gözlemleri ve görüşmeler ışığında derlenen bilgilere göre çalışma alanında yerli ve göçmen olarak 12 takıma ait toplam 136 kuş türünün varlığı saptanmıştır. Tespit edilen 136 türden Bern Sözleşmesi Kriterlerine göre; 92 adedi Ek Liste-II (Kesin Koruma Altına Alınan Fauna Türleri) içinde bulunmaktadır. Başka bir deyişle % 68 gibi yüksek bir bölümü, kesin koruma altında olan türler listesinde bulunmaktadır.

IUCN'in Kırmızı Kitap-Red Data Book kriterlerine göre değerlendirildiğinde ise alanda var olan kuşlardan 20 tür (A_{1.2} ve A₂) ciddi tehlike altında bulunmakta, 42 tür ise tehlike altına girebilecek türler olarak görülmektedir.

4.5. Yerleşim Birimlerine Ait Sonuçlar

Araştırmada, çalışma alanı içerisinde kısmen ya da tamamen kalan 10 köy ve 20 yaylaya ait veriler toplanmıştır. Her bir yerleşim birimi için elde edilen bilgilere göre çalışma alanında toplam; 3413 adet büyükbaş hayvan ile 4539 koyun ve 2780 keçi başka bir deyişle 4877 Büyük Baş Hayvan Birimi (BBHB) bulunmaktadır. Bu sayı 1998 Çamlıhemşin İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre belirlenen sayıdan yaklaşık 2000 kadar azdır.

Çalışma alanında tespit edilen değişken nüfus, yaz dönemi için 8125 dir. Ancak kış dönemi için köy ve yaylalar neredeyse tamamen boşalmakta ve nüfus 372'ye kadar gerilemektedir. Bu köy ve yaylalarda oturulabilecek durumda olan konut sayısı ise 2200'dür. Ancak her yıl tamamı kullanılmamaktadır. Örneğin 2001 yılı için 1712 konut kullanıma açılmıştır. Buna göre hane başına düşen nüfus 4.75 olmaktadır. Tüm konutların kullanıma açılması durumunda tahmini nüfusun 10500 kadar olacağı düşünülmektedir.

Kaçkar yaylalarındaki orman içinde veya bitişiğinde olan yerleşimlerde konut mimarisinde yapı malzemesi ağırlıklı olarak taş-ahşap malzemelerden oluşmaktadır. Buna karşılık ormanları sağlıklı durumda olan Sal, Pokut, Aşağı Çeymakcur gibi yerleşimlerde konutlar ya tamamen ahşap ya da ahşap ağırlıklı taştır. Buna göre Taş-ahşap konut sayısı 791, ahşap konut sayısı ise 456 dır. Tamamen taş kullanılarak yapılmış konut sayısı ise 563'dür. Alanın geleneksel mimari tarzı ile örtüşmeyen betonarme, briket vb yapıların sayısı ise 397 adettir.

Araştırmaya konu olan yerleşimlerin en yüksekte kurulanı 2600 m ile Haçivanak Yaylasıdır. Ancak Yaylada kalış süresi olarak en kısa süreli yayla kullanımı Verçenik Yaylasında görülmektedir. Bunun nedeninin Verçenik Yaylasının da yaklaşık Haçivanak yüksekliğinde olmasının yanı sıra vadi tabanında kurulması ve daha az güneşlenme süresine sahip olmasıdır. Haçivanak ise güneybatı bakıda yamaç ortasında kurulmuş bir yayladır.

Yayla ve köylerin kurulduğu alanların bakı durumuna göre ayrımı yapıldığında yerleşimler için temel bir bakının seçilmediği görülmektedir. Yerleşimlerin her bakıda bulunduğu görülmekte ancak kuzeybatı bakı 10 yerleşim yeri ile ilk sırada bulunmaktadır. Karadeniz için güney bakıların tercih edilmesi ilk akla gelse de mevcut durumu arazi uygunluğunun dikte ettiği düşünülmektedir. Bunun yanında vadi tabanında yerleşik iki bakılı olan ya da çok sayıda mahalleden oluştuğu için çeşitli bakılara sahip olan yerleşim yerleri de bulunmaktadır

Yaylak sürelerinin değerlendirilmesi sonucuna göre yaylaya çıkışlar yerleşim yeri yüksekliğine göre değişmekle birlikte nisan ayı sonunda başlamakta ve dönüşler ekim ayı sonuna kadar bitmektedir. Ancak her yayla ve yerleşim için bu tarihlerin istisnaları da görülmektedir.

Araştırma alanında geniş çaplı bir tarımsal faaliyet bulunmamaktadır. Tarım yapılan alan toplamı 20.1 Ha kadardır. Bu miktarın yarısını da Dübe Yaylasında kullanılan ve arpa, yulaf ekilen 10 Ha'lık saha oluşturmaktadır.

4.6. Mera Alanları ve Hayvan Varlığına Ait Sonuçlar

Toplam 55 280 Ha olan (52 298 Ha'ı milli park, 2 982 Ha'ı milli park dışı) çalışma alanının en geniş arazi kullanım tipini mera alanları oluşturmaktadır. Alanda bulunan ormanlık, tarım, yerleşim ve kayalık alanların dışındaki sahalardan oluşan meralar, 31 465 Ha alana yayılmaktadır. Araştırma alanı içerisindeki her bir yerleşim birimi için elde edilen verilere göre 3413 adet büyükbaş hayvan ile 4539 koyun ve 2780 keçi olmak üzere toplam 4877 Büyük Baş Hayvan Birimi (BBHB) her yıl yaz döneminde Kaçkar yaylalarına çıkarılmaktadır..

Bu sonuçlara göre mera yoğunluğu (31 465 / 4877) 6,4 Ha/BBHB'dir. Ancak meraların verimli olmadığı özellikle 2000 m ve üzerindeki meraların yoğun bir erozyonla karşı karşıya kaldığı kolayca fark edilmektedir.

Çalışma alanı içinde mera yoğunluğu yönünden, sahip olunan hayvan miktarının çokluğuna bağlı olarak, son sıralarda Ortayayla (2.3 Ha/BBHB), Verçenik (3.8 Ha/BBHB) ve Çiçekli (2.65 Ha/BBHB) yerleşimleri yer almaktadırlar. Adı geçen yerleşimler, milli park sınırları içinde aynı zamanda hayvancılığın en yoğun olduğu merkezler durumundadır.

İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre Çamlıhemşin İlçesi'nde, büyükbaş hayvan sayısı olarak 5384 sığır, küçükbaş hayvan sayısı olarak 1705 koyun, 1404 keçi bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu miktar 1997 Devlet İstatistik Enstitüsü verileri (DİE,1999) ile birlikte değerlendirildiğinde; Rize İlindeki büyük baş hayvan sayısının % 5.8'inin Çamlıhemşin'de bulunduğu görülmektedir. Araştırma alanı için tespit edilen büyükbaş hayvan sayısının Çamlıhemşin'e düşen miktarı 2983 olarak bulunmuştur. Sayının azımsanmayacak oranda yüksek oluşu, hayvanların büyük çoğunluğunun yaylalara çıkarılması ve satış amaçlı kısa dönemli hayvan beslenmesi ile ilgilidir. Çalışma alanında Yaylalar Köyü ile Hastaf ve Dübe yaylaları (Yusufeli) için tespit edilen 430 büyük baş hayvanla birlikte toplam sayı; 3413 olarak bulunmaktadır.

Kıyı kesimi dışında dağların yüksek kesimlerinde ve özellikle yaylalarda yapılan arıcılık da önemli ekonomik aktivitelerden biridir.

1997 verilerine göre ilde toplam 45 570 kovandan yaklaşık 276 ton bal üretimi gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanı içerisinde bulunan 2622 kovandan –sezona göre değişmekle birlikte- ortalama 15 kg hesabıyla yaklaşık 40 ton bal elde edilmektedir.

4.7. Rekreatif Etkinlikler ve Rekreatif Potansiyele Ait Sonuçlar

Çalışma alanında Çamlıhemşin (Kuzey) girişinden g nt birlik gelenler de dahil olmak üzere bir sezonluk (15 Mayıs-15 Ekim) ziyaretçi toplamının 120 000-150 000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu son derece önemli miktardaki insan kitlesi çeşitli nitelikte rekreatif aktiviteye katılmaktadır. Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresi sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklarla pek çok rekreatif etkinliğe imkan verecek zenginliğe sahiptir. Günümüzde alanda sürdürülen ve ayrıca yapılma potansiyeli olan toplam 16 rekreatif etkinlik saptanmıştır. Bunlar; doğa y rt y ş  (Trekking - Hiking), zirve tırmanışları, kanoculuk, sportif balışcılık, foto – safari, yayla yaşamı ve binicilik, delta- plan uçuşu, kayak, piknik olanakları, doğa kampları potansiyeli, dağ bisikleti, yaban hayatı gözlemciliği, yayla şenlikleri ve boğa güreşleri, kaplıca kullanımı, bilimsel araştırmalar ve eğitim kampları ve ekstrem dağ sporları potansiyelidir.

:Çalışmada ayrıca bu etkinliklerin büyük bölümünün yapılabileceği ve çeşitli manzara seyir yerlerini de içeren toplam 27 parkur belirlenmiştir.

4.8. Turizm Gelişimine Ait Sonuçlar

Araştırma alanının çalışmaya konu olan çok zengin doğal ve kültürel kaynakları aynı zamanda çok önemli doğa turizmi çekiciliklerini (arzlarını) oluşturmaktadır. Ancak artan yayla turizmi olgusunun özellikle son 10 yılda oluşturduğu yoğun baskı hem ekosistem üzerinde hem de sosyal alışkanlıklarda kimi değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Büyük bölümünü Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın oluşturduğu araştırma alanı özellikle yaz sezonu boyunca dikkat çekici bir yoğunluk yaşamaktadır.     ana girişi olan bu parkın bir sezonda milli parka giren kayıtlı ziyaretçi sayısı yaklaşık 120 000-150 000 kişiye ulaştığı düşünülmektedir. Bu büyük kitle, Kaçkar Dağları Milli Parkı içindeki ağırlıklı olarak Ayder olmak üzere 40 kadar yaylayı ziyaret etmektedir. Her yayla ve köyün kendisine özgü turistik çekicilikleri bulunmakla birlikte, en fazla ilgiyi Zir Kale, Kale-i Bala ve kemer köprüler gibi tarihi ve arkeolojik eserler ile bozulmamış doğal ve mimari dokuya sahip yaylalar görmektedir. Ancak buzul gölleri ve alpin alanlar özellikle dağcıların yoğun ilgisiyle karşılaşmaktadır. Araştırma sırasında her yerleşim biriminde bulunan tüm turistik  ekicilikler bir tabloda toplanmıştır.

G n birlik ziyaretçiler ve kendi olanaklarını kullananlar hariç tüm turistler Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinde bulunan otelleri kullanmaktadırlar. Bu otellerde

887'si Ayder'de olan 934'ü belediye belgeli toplam 1060 adet yatak bulunmaktadır. Araştırma süresince yapılan gözlemlere ve otel işletmecileri ile yapılan görüşmelere göre Ayder'de bulunan 887 belediye belgeli yatağın 500 kadarı ortalama kalite standartlarına sahiptir ve bunun 300'ü yarım pansiyon 20 milyon TL/gün, 200 kadarı ise 15 milyon TL/gün fiyatı ile satılmaktadır. Kalan yaklaşık 400 yatak ise ortalama 8 milyon TL/gün fiyat ile satılmaktadır. Bu sayılar ve ücretler doluluk oranlarına göre değerlendirilirse sadece Ayder'de kullanım dönemi içerisinde 777 milyar TL (50 000 US\$) otel geliri elde edilmektedir. Bu rakamlara, yerel rehberlik, yerel el sanatları ve yemekler ile taşıma ücretleri dahil değildir.

4.9. Çevresel Tehditlere Ait Sonuçlar

Milli Park alanı ve yakın çevresindeki sosyal çevre doğal çevre ilişkileri sonucu genellikle insan kaynaklı (doğal çevrenin tahribi, evsel atık kirliliği, taşıma kapasitesi aşımı vb.) çevre sorunları bulunmakla birlikte bunlar çok ileri düzeyde bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni çalışma alanı ve yakın çevresindeki çok düşük nüfus yoğunluğu ve yerleşim merkezi azlığıdır. Buna karşılık doğal nedenlerden oluşan çevresel sorunlar da azımsanmayacak ölçüdedir. Özellikle çığ, heyelan ve taşkınlar en önde gelen çevresel sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak son 20 yılda turizmin gelişmesinin ve planlanan kaynak kullanımının doğurduğu çevresel sorunlar mevcut doğal çevresel sorunların önüne geçme eğilimi göstermektedir.

Yapılan tam alan surveyi sonuçlarına göre araştırma alanındaki ana çevresel problemler 9 başlık altında toplanmıştır. Bunlar; Çığ Düşmeleri, Heyelanlar, Katı ve Sıvı (Evsel) Atıklar, Su Kirliliği, Orman Tahribatı, Yasa Dışı Avcılık, Yol İnşaatları-Şehirleşme ve Görsel Kirlilik, Ses Kirliliği (Gürültü), Enerji Yatırımlarından Doğan Çevresel Bozulmalar şeklinde sınıflandırılmıştır.

5.ÖNERİLER

Doğa koruma çalışmaları özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası hız kazanmış ve son yirmi yılda hem sayı hem de yönetim biçimleri açısından en üst notaya ulaşmıştır. Ancak yazılı olan yönetim planları ile uygulamalar, bu konuda en yetkin ülkelerde bile her zaman tam olarak uyuşmamış ve pek çok sorun doğal kaynakları tehdit etmeyi sürdürmüştür.

Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresi için de en belirgin ana sorun olarak yönetim planının olmayışı buna karşılık uygulamada birden fazla yönetim statüsünün bulunması görülmekte ve bu sorunlar, araştırmanın yapılmasının da en büyük gerekçesini oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar ve sonuçlar ışığında kaynakların korunmasına yönelik 6 öneri başlığı oluşturulmuştur. Bunlar;

- 1-Turizm Planlamasına Yönelik Öneriler
- 2-Orman Kaynaklarına Yönelik Öneriler
- 3-Yaban Hayatı Varlığına Yönelik Öneriler
- 4-Yayla, Mera ve Hayvancılığa Yönelik Öneriler
- 5-Çevresel Tehditlere Yönelik Öneriler
- 6-Farklı Yönetim Statülerinden Kaynaklanan Çelişkiler
- 7-Yönetim Modeline ve Alana Yönelik Öneriler olarak sınıflandırılabilir.

5.1 Turizm Planlamasına Yönelik Öneriler

Çalışma sahası içerisinde bulunan Ayder Yaylası ülkemizin en eski termal turizm merkezlerinden biri olarak tanınmaktadır. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde gününbirlik ya da daha uzun süreli kullanılan ve en fazla talep gören alan bu yayladır. Son 15 yıldır doğa turizmi ve onun Türkiye'deki formu olan yayla turizmi talebinde çok büyük artışların yaşanması da bu alana yoğun bir turist akını sonucunu doğurmuştur. Kaçkar Dağlarının 1994 yılında Milli Park olarak ilan edilmesinin ardından bu talep daha da artmıştır.

Turizmin talebine karşılık oluşturulmaya çalışılan turizm arzları da en belirgin olarak konaklama birimleri olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin geleneksel ev tiplerinden ve yaşayışından uzaklaşmış, yaylacılığın temel nedeni olan hayvancılık büyük oranda terkedilmiştir. Bunların yanı sıra yapılmakta olan kimi yatırım çalışmalarının ekolojik içerikte olmaması, alan üzerinde önemli tahribatlar oluşturmuştur. Özellikle turizm adına yapılmakta olan bina ya da yolların belli birer planın parçaları olmadığı kolayca

görülmektedir. Daha yapılan ilk çalışma ve gözlemlerden bile doğa turizminin vatandaşlarca kitle turizmi gibi algılandığı ve o beklenti ile yoğun yatırım içerisine girdiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak yakın çevrede ve özellikle Ayder'de büyük çoğunluğu doğa ile uyumsuz ve çok katlı 29 otel inşa edilmiş ve 887 yatak hizmete girmiştir. Ayder, Yaylalar Köyü ve Çamlıhemşin'in diğer bölümleri ile birlikte toplam 1060 yatak kapasitesi turizm etkinliği içinde yer almaktadır. Oysa bu alanın büyük bölümü milli park ve turizm alanlarından oluşmaktadır.

Ancak hızlı turizm gelişmesinin doğal bir sonucu olarak, doğal ve estetik değerlerde düşüşler yaşanmış ve özellikle Ayder Yaylası düzensiz bir şehir görünümüne almıştır. Yatırım arzusu bu kadarla da kalmamakta, özellikle yolu olmayan yüksek yaylalara turizm bahanesiyle yeni yollar yapılmaktadır.

Aslında zaman içinde kendi sonunu hazırlayan bu turizm etkinliklerinin mutlaka milli park uzun dönemli gelişme planına entegre edilmiş bir ekoturizm planlaması ile kontrol altına alınması gerekmektedir.

Ayder Yaylası bölümünün daha önce Bölge Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu Kararlarına göre alınan 2.5 kat yükseklik yaptırımına uyması sağlanmalı ve Yayla, çirkin şehir görünümünden kurtarılmalıdır.

Aslında bu bölümün tümüyle Milli Park sınırları dışına alınması milli park kriterleri açısından da uyulması gereken bir kural durumundadır.

Yapılan ankete göre yerel halk yörenin kalkınması için hayvancılık ve turizmi önemli görmektedir. Bu düşünceden mutlaka yararlanılarak alana ait milli park planına entegre edilmiş bir ekoturizm planı geliştirilmelidir. Özellikle kırsal alanda uygulanmakta olan turizmin sürdürülebilirliği bir anlamda yerel kabul ve katılıma bağlı olmaktadır. Sağlanan gelirlerin kırsal kalkınmaya katkı yapması korumanın da temeli durumundadır. Ancak bunun için bölgesel planların yerel halkı ve kültürü dışlamayacak tam tersi içine alacak şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Bu açıdan konuya yaklaşıldığında Valentine'nin korunan alanlardaki turizm yönetimi için öne sürdüğü 5 ana madde öne çıkmaktadır(Ceballos-Lascuarin,1996).

- 1-Korunan alan için arzu edilen turizm tipini tanımlamak
- 2-Park yöneticileri ile tur operatörleri arasında uygun ilişkiyi belirlemek
- 3-Turizm, korunan alan ve yerel halk arasında ortaklığı sağlamak
- 4- Korunan alanlardaki turizm etkisini minimize etmek ve izlemek
- 5-Arzu edilir bir taşıma kapasitesi düzeyini tesis etmek

Kaçkar Dağlarında sağlıklı turizm gelişmesi ve uygulaması için ayrıca şu öneriler sunulabilir.

Bölgenin tüm kaynaklarının değerlendirildiği bir envanter ile ulusal plana uyumlu bir bölgesel turizm planına ihtiyaç vardır. Bu açıdan bölgesel turizm imajının oluşturulması için çaba harcanmalı ve hangi turizm çeşidinin alanın hangi bölümünden faydalanacağı belirlenmelidir.

Bölge turizminin ana varış noktaları olan milli parkların bölgeye olan ilgiyi arttırdığı bilinmektedir. Ancak koruma olduğu için turizmin var olduğu, kaynakların korunması ile turizmin de sürekli olacağı unutulmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında bir milli parkta öncelik turizmin değil, ekolojinin söyleyeceklerine verilmelidir. Master planı bile yapılmamış milli parklarda diğer kamu kuruluşlarının faaliyetleri mutlaka kısıtlanmalıdır. Özellikle turizm potansiyeli çok yüksek olan Kaçkar Dağları Milli Parkının bazı bölümleri çeşitli çalışmalar nedeniyle önemli şekilde tahrip olmaktadır.

Son yıllarda yaylalar büyük bir taleple karşı karşıyadır. Buralara yönelik yol inşaatı ve betonlaşma, ekolojik ve estetik problemlerin en önemli nedeni olarak görülmektedir.

Yüzlerce yıllık geleneğin ürünü olan sivil mimari örneklerinin özellikle kamu yatırımı olarak yapılan turistik tesislerde mutlaka yaşatılması gereği vardır. Geleneksel sivil mimariyi adreslemeyen ve büyük boyutlu düşünülen yatırımlar yerine aile işletmesi ölçeği gibi daha küçük boyutlu örnek yatırımlar ekoturizm için daha uygun olacaktır.

Yörenin en önemli kültürel miraslarından olan taş işçiliği örneklerinin korunması ve özellikle yaylalarda kullanımının özendirilmesi hem maliyet hem de estetik açıdan daha doyurucu olacaktır.

Kaçkar Dağları içerisinde bir yayla ya da köy “müze köy” olarak düzenlenmelidir. Milli parkın ziyaretçi merkezi ya da müştemilatı için yerel mimari çözümlerinden yararlanılmalıdır.

Özellikle konumu itibariyle konaklama açısından şanslı olan yaylalarda pansiyonculuk özendirilmeli ancak yeni beton yapılar yerine eski yapıların restorasyonu düşünülmelidir. Estetik bütünlük açısından dış cepheler aynen korunmalı ancak iç düzende bir miktar düzeltme yapılmalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde; Samistal, Hazindak, Sal, Pokut gibi yaylalar öncelikle değerlendirilmelidir. Veri tablosundan görüldüğü üzere yaylalarda yaklaşık 1/4 oranında kullanılmayan konutlar bulunmaktadır. Bu konutların dış cephelerinde değişiklik yapılmadan onarılmaları sağlanarak turizme kazandırılmalıdır.

Ayrıca Çamlıhemşin Konaklar Mahallesinde bulunan tarihi konakların ekolojik tatil birimine dönüştürecek çabalar kredilerle desteklenerek, hayata geçirilmelidir.

Sağlık ve ilk yardım tesis ve örgütlerinin yapımı dağ turizminin de gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Yerel rehberlerin, tur operatörlerinin ve otel işletmecileri buldukları alan ve yaptıkları turizm tipi hakkında bilgilendirilmeli ve sertifikasyona geçilerek hizmet ve bilgi akışında standartlar yakalanmaya çalışılmalıdır.

5.2. Orman Kaynakları ve Bitki Örtüsüne Yönelik Öneriler

Son derece zengin bitki örtüsüne sahip olan araştırma alanı, düzenli olmasa da yerel halkın ve yasa dışı odun ticareti yapanların tehdidi altında bulunmaktadır. Ancak son 5 yılda özellikle kamu yol yatırımları ve bazı büyük çaplı enerji yapısı inşaatları ormanlar üzerinde çok daha fazla zarar yapmaktadır.

Alan üzerinde daha önce değinilen üç önemli orman tipinin varlığı son derece önemlidir. Doğal yaşlı ormanlar, alüviyal ormanlar ve şimşir ormanları özel olarak korunmalıdır. Bunun için özellikle Palovit Deresi vadisinde yayılan doğal yaşlı ormanlar zonlama sırasında “mutlak koruma zonunda olmalıdır”. Alanda şimdilik görülen en önemli tehdit unsuru Palovit Yaylasına kadar yapılmak istenen yol inşaatıdır. Son derece dar bir vadide yapılan yollar her yıl taşkınlarla yok olmaktadır.

Meydan Köy civarında bulunan çok tipik toplam 4 adet şimşir sahasının 2 tanesi MP sınırlarına bitişiktir. Yasadışı kesim tehdidi altında bulunan bu ormanlar, aynı zamanda alanın doğal sürecinin bozulmamışlığını ve bu türe ait en uygun yetişme yeri koşullarını göstermektedir. Literatürde genellikle çalı olarak belirtilen bu türün bazen tek gövde ve 10 m'ye kadar boy yapması anıt özelliğinin de bir belirtisi olmaktadır. Bu nedenle korunmaları biraz zor olmakta ve sık sık yasa dışı kesimlerle karşılaşmaktadır. Alanın küçük olması nedeniyle şimşir meşceresinin tel ile çevrilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

Alüviyal ormanlar ise özellikle yol yapımı sırasında tahrip edilmektedir. Oysa el değmemiş dere olarak çok özel bir konumda olan Hemşin Deresinin bu özelliği çok sayıda canlıyı bünyesinde barındırması nedeniyle, son derece hayatidir. Ancak istinat duvarları ve benzeri sanat yapıları ile çok sayıda alüviyal orman tahrip edilmektedir.

Ormanlar sahip oldukları ekolojik ağırlıkları dışında, alanın en önemli fiziksel çevre ve görsel kalite bütünleyicisi durumundadır. Bu nedenle orman örtüsünde açma yapabilecek her türlü yol vb yatırımlardan kaçınmak gerekmektedir.

5.3. Yaban Hayatının Korunması ve Avcılık İçin Öneriler

Alanda 30 memeli türü bulunmakta, 136 kuş türü bu alandan faydalanmaktadır. Göçmen kuşların ve bunlardan özellikle gündüz yırtıcı kuşlarının, ormanlarda yuva yaptıkları görülmektedir. Biyolojik istekleri gereği insan etkisinin en az olduğu yerleri yuva alanı olarak seçen bu kuşların özellikle üreme mevsiminde rahatsız edilmemeleri için mayıs-temmuz döneminde ormanlık alan içerisinde insan kullanımlarının kısıtlanması gerekmektedir. Memeli hayvanlar bakımından da önemli bazı düzenlemelere gitme gereği görülmektedir. Şöyle ki: özellikle karacaların yemlenebilmesi için orman içi açıklıktaki çayırların korunması gerekmektedir.

Sularda ve karada av yasaklarına uyulmaması sonucu ortaya çıkan doğa tahribinin öncelikle denetlenmesi gerekmektedir

Çengel boynuzlu dağ keçisi ve yaban keçisi türlerinin yasa dışı avı, gerekli denetlemelerle mutlaka kontrol altına alınmalıdır. Özellikle kışın kar nedeniyle aşağı yüksekliklere gelen çengel boynuzlu keçi yoğun bir şekilde avlanmaktadır.

5.4. Yayla, Mera ve Hayvancılığa Yönelik Öneriler

Doğu Karadeniz meraları ile ilgili yapılan bir araştırmada; bölge meralarının veriminin giderek azaldığı ve bunun sonucu olarak bir büyükbaş hayvan birimi (BBHB) için 4-5 Ha mera alanına ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Oysa verimin korunduğu alanlarda bir BBHB için 0.8 Ha mera alanının yeterli olduğu bildirilmektedir (Okatan, 2000). Kaçkar Dağları meralarının verim yönünden iyi durumda olmadıkları, özellikle 2200 m'den daha yüksekte olan meraların daha da verimsiz oldukları bilinmektedir.

Hayvan varlığında da önemli bir azalma yaşanmaktadır. Günümüzde tespit edilen bu sayılar, ORKÖY (1980) verileri ile karşılaştırıldığında oldukça önemli bir azalmadan söz etmek olasıdır. Gerçekten de Çamlıhemşin'de 1980 yılında var olan büyükbaş hayvan sayısının günümüz sayılarının iki katından fazla olduğu görülmektedir. ORKÖY (1978) verilerine göre araştırma alanı içinde kalan Yaylalar Köyü hayvan varlığı ile günümüzdeki hayvan varlığı karşılaştırılınca son derece büyük oranda bir düşüş görülmektedir. Buna göre; 1978 yılında 1144 büyükbaş, 3000 koyun ve 300 keçi'den oluşan hayvan sayıları,

araştırma bulgularına göre günümüzde sırasıyla; 460 büyükbaş ve 1050 koyun sayılarına düşmüştür. Keçi sayısı ise çok ilginç bir benzerlikle 305 olarak kalmıştır. Hayvan sayılarındaki bu önemli düşüşün göçle yakın ilişkisi olduğu kesindir.

Ancak son yıllarda artan ekonomik sıkıntılar nedeniyle hayvancılık yeniden artma eğilimine girmektedir. Özellikle ekolojik ürün olarak pazarlanan köylü ürünlerine pazarda önemli oranda talep oluşmaktadır.

Yerel halkın da öncelik verdiği gibi hayvancılık ve turizm alan kullanımında öncelikli faaliyetler olmalıdır. Bu iki konu birbirini destekleyecek planlamalarla sürdürülebilir olarak yönetilmelidir. Halkın MP ilanı ile kaybettiği hakları ucuz kredili hayvancılık ile giderilmelidir. Ancak degrade meralar ıslah edilerek bir otlatma planı oluşturulmalıdır. Mera otlatmaları 6831 sayılı orman kanununun 20. maddesi ile aynı kanunun 2896 sayılı yasa ile değişik 19 ve 21. maddelerinde belirtilen orman içi otlak, yaylak ve kışlaklarında otlatma 13.08.1984 tarih 18488 sayılı resmi gazetede yayınlanan otlatma yönetmeliğine uygun yapılmalıdır.

Hayvancılık hem gelir getirici bir öge hem de pastoral peyzajın bir bileşeni olarak görülmelidir. Özgün çayır ve mera bitkilerinin zarar görmesi ve kapasite üstü kullanımını önlemek için mutlaka otlatma yönetmeliğine uygun otlatma planı yapılmalıdır.

Bu nedenle mera alanlarının bazı bölümlerinin verimini arttırmaya yönelik ıslah programları devreye sokulmalıdır. Hayvancılıktaki ürün artışı direkt olarak turizmi de etkileyecektir. Örneğin arıcılık Çamlıhemşin için önemli bir sektör olmuştur. 1997 verilerine göre ilde toplam 45 570 kovandan yaklaşık 276 ton bal üretimi gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanı içerisinde bulunan 2622 kovandan –sezona göre değişmekle birlikte- ortalama 15 kg hesabıyla yaklaşık 40 ton bal elde edilmektedir.

5.5. Çevresel Tehditlerin Önlenmesine Yönelik Öneriler

Yapılan çalışmalar sonucu görülmüştür ki, alanda çok sayıda doğal ve beşeri kaynaklı çevresel tehdit öğeleri bulunmaktadır. Bunlardan biri olan çığ olayları araştırma alanındaki en önemli doğal tehdit durumundadır. Çığdan kurtulma şansının çok düşük olması çığ oluşumunun denetim altında tutulması yada önlenmesini gündeme getirmektedir. Çığ kontrolü pasif ve aktif bir takım yöntemlerle yapılmaktadır(MTA,1998).

Pasif yöntemler başlığı altında; çığ tehlikesi olan alanların kullanımının kısıtlanması veya engellenmesi ile çığ önleme yapıları ele alınmaktadır. Örneğin,

Çamlıhemşin Ortayayla Köyü'nde köylüler daha önce vadide yer alan yerleşim birimlerini daha yukarıya çekerek çığ tehlikesinden korumuş ve tipik bir pasif yöntem uygulamışlardır. Ayrıca değişik tipte (bariyer, yönlendirici yapılar, çığ mahmuzları, vb) çığ önleme yapıları vardır.

Aktif yöntemler ise çığ oluşumunu engellemek için kar örtüsünün oluşumu sırasında veya sonrasında, kar bloklarının meydana gelişini engellemeyi amaçlar. Teraslar, Çığ duvarları, ağaçlandırma önlemleri olduğu gibi, paletli araçlarla kar tabakasını sıkıştırarak büyük blok oluşumunu engellemek de aktif (direkt) yöntemlerden biri olarak uygulanmaktadır (Uzunsoy, Görçelioğlu,1985). Yapay çığ oluşturmak ise bir başka aktif koruma yöntemidir. Bunun için çeşitli patlayıcılar ve ses dalgaları ile titreşim oluşturan araçlar kullanılmaktadır. Özellikle Çat ve Ayder yukarısındaki Galerüzü mevkiinde bu önlemlerden bazılarının alınmasında büyük yararlar bulunmaktadır.

Yine alanın en önemli çevresel sorunlarının başında gelen atık sular, en azından kısa vadede fosseptik çukurların yaygınlaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle turizm kullanımlarının artışı ile dere ve göllerdeki su kaynaklarının ciddi oranda kirlenme riski bulunmaktadır.

Tar Deresine atılan katı çöplerin de mutlaka alan dışına çıkartılarak depo edilmesi gerekmektedir.

Alandaki bir başka risk unsuru ise heyelanlardır. Çok zaman yol yapımlarındaki yanlışların önemli heyelanların başlangıç aşamasını oluşturduğu görülmektedir. Yeterince yol yoğunluğu olan milli parkta yol çalışmalarının mutlaka durdurulma gereği bulunmaktadır.

5.6. Farklı Yönetim Statülerinden Kaynaklanan Çelişkiler

Araştırma alanı 52 298 Ha Milli Park ve 2982 Ha Milli Park yakını alan olmak üzere 55 280 Ha büyüklüğündedir. Alanın 1994 yılında Milli Park olarak ilan edilmesine rağmen yönetim planının yapılamaması koruma ve kullanıma ait yönetim talepleri arasında çatışmaların çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Alanın milli parkı da içeren daha büyük bir bölümünün 1998 yılında çeşitli düzeylerde Sit alanı olarak ilan edilmesi, yine alanda tohum meşceresi, yaban hayatı koruma sahaları gibi koruma öncelikli statülerin bulunması ve bu koruma mekanizmalarının farklı idari kurumlara ait oluşu önemli sorunlar olarak görülmektedir. Ancak saha üzerinde bulunan diğer statüler ise daha çok kullanım ağırlıklı olarak değerlendirilmektedir. Şöyle ki; alan üzerinde turizm merkezi ve mücavir alan gibi

farklı amaçlı ve gücünü farklı yasalardan alan statüler mevcuttur. Örneğin Ayder Yaylası; milli park ve 1. derece doğal sit gibi koruma öncelikli alan olmasına rağmen, mücavir alan ve turizm merkezi gibi bu amaçlarla zaman zaman çatışabilen başka yönetim statülerine de sahip olan bir alandır. Bu durum alan yönetiminde sürekli bir kaos doğurmaktadır ve yaylanın, ağırlıklı olarak bu nedenle mevcut dört statünün de tanımına uymayan son derece çirkin bir yerleşim yeri haline dönmesi önlenememiştir.

5.7. Yönetim Modeline ve Alana Yönelik Öneriler

Yapılan ilk değerlendirmeler sonucunda alanın batı bölümünde kalan ve üçpareköy adıyla bilinen Sıraköy, Ortayayla Köyü ve Verçenik Yaylası; doğu bölümünü oluşturan merkezlerden Palovit Yaylası, Yukarı Kavron ve Dübe Yaylaları, sahip oldukları mera ve hayvan potansiyeli nedeniyle hayvancılık ağırlıklı bir planlamaya konu olmaktadır.

Öte yandan Sahip oldukları doğal kaynakların yanında, hiç bozulmadan günümüze kadar gelen geleneksel yayla konutları ve görsel kalite nedeniyle, Samistal, Hazındak, Amlakit, Pokut ve Sal Yaylaları ile Palovit Vadisi kısmen kontrollü ekoturizm, kısmen de kesin koruma ağırlıklı bir planlama objesi durumundadırlar.

Jeomorfolojik sürecin bütün izleri taşıyan, buzul vadileri ve buzul gölleri ile olağanüstü bir buzul topografya karakteri ortaya koyan Kuzeydoğu-Güneybatı dağ silsileleri kesin koruma alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Sadece bu özellikleri nedeniyle değil, en temiz su rezervuarlarının buralardaki sirk göllerinde bulunması ve alabalık popülasyonlarını barındırmaları, endemik kuşlar, memeli yaban hayvanları ve bitki türlerine sahip olmaları bakımından da korunmaları gereken çok önemli hassas ekosistemlerdir.

Anket sonuçlarına göre avcılık, yaban hayvanları üzerinde en önemli tehdit unsurudur. Bu sorunun önlenmesinde hem MP örgütünün araç-gereç ve personel açısından yeterli düzeye çıkartılması gerekmektedir.

Anket uygulamalarında yerel halkın en yoğun talebi tahsisli kerestedir. Özgün yayla mimarisinin korunabilmesi ve betonlaşmanın önlenmesi için bu destek MP örgütüne sağlanmalıdır.

Anket uygulamalarına göre yayla ve köylerin tamamında büyük oranda odun yakılmaktadır. Yakacak ihtiyaçlarının MP içerisindeki ormanlardan karşılanması durdurulmalıdır. Bu ihtiyacı gidermeye uygun MP dışındaki ormanlardan karşılanmalıdır

Hayvancılık hem gelir getirici bir öge hem de pastoral peyzajın bir bileşeni olarak görülmelidir. Özgün çayır ve mera bitkilerinin zarar görmesi ve kapasite üstü kullanımını önlemek için mutlaka otlatma yönetmeliğine uygun otlatma planı yapılmalıdır.

Turizm amaçlı yerel rehberlik kursları ve ziyaretçi yönetim ilkeleri koruma amaçlı zonlamalara uygun olarak yapılmalıdır.

MP yönetimine mutlaka halkın katılımı sağlanmalıdır. Bunun için MP yönetimi örgüt içi ve örgüt dışı halkla ilişkiler etkinlikleri düzene sokulmalıdır. Alandaki mevcut patika sistemi iyileştirilerek manzara seyir yerleri ile entegre edilmelidir. Bu araştırmada uygulanan yöntem uygulanarak yerel halk katılımı ile yeni ve daha özgün manzaralar noktaları bulunmalıdır. turistik tesislerde geleneksel ürünlerin kullanımına öncelik verilmelidir.

Bir MP yönetim planı oluşturulmalı, bu planın, yönetim esasları ile koruma ve taşıma kapasitesini zorlamamak koşuluyla turizm planı entegre edilmelidir. Ancak burada uygulanacak turizm tipi yerel halkın katılımını öngören ekoturizm olmalıdır.

Planlama tüm havzayı göz önüne alınarak yapılmalıdır. Ancak sadece ekolojik koşulların dikte ettiği bir planlamanın sosyal problemleri arttıracak dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Milli Park alanı güneyde Oviti içine alacak şekilde, kuzeye doğru Cimil, Kito ve doğu yönünde Yusufeli Altıparmak dağları ile birlikte büyütülmelidir. En az 4 giriş (Yusufeli, Ayder, Zilkale ve Hemsin) yeri ve iki ziyaretçi merkezi kurulmalıdır.

Milli parkın her bölümü turizm alanı olarak değerlendirilmemelidir. Turizme alt yapı oluşturan diğer işkolları milli park alanına dengeli dağıtılmalıdır.

Sit, mücavir saha, turizm merkezi, MP gibi birbirleriyle çelişen statüler tek bir yönetim altında tek bir yapıya bağlanmalıdır.

Dereler, göller, şelaleler, ormanlar gibi tüm estetik öğeler koruma planının bir parçası olmalıdır. Yaban hayatı, doğal yaşlı ormanlar, altüvyal ormanlar ve önemli bitki alanları öncelikli olarak mutlaka korunmalıdır.

Planlama ve alan yönetiminde zonlama sistemi gerçekçi olarak yapılmalı ve uygulanmalıdır. Bunun için geleneksel sistemi günümüzde bile hiç değişmeyen ve bozulmayan Samistal-Hazındak-Sal-Pokut ve Amlakit Yaylaları kültürel ve doğal mutlak koruma zonu, bu alan arasında kalan doğal yaşlı ormanlar ve dereler de yabanıl zon olarak düşünülmelidir.

Yerel kültürü ve folkloru korumaya yönelik önlemler geliştirilmeli ve turizm uygulamalarından zarar görmesi önlenmelidir. Geleneksel yayla şenlikleri olan Hodoçur ve Vartovor eğlenceleri için destek sağlanmalıdır.

Milli parkın hemen dışındaki ormanların bir bölümü muhafaza ormanı yapılarak aynı zamanda tampon zon olarak kullanılmalıdır.

Betonlaşma mutlaka önlenmelidir. Çünkü yayla ziyaretlerini en fazla estetik boyut etkilemektedir. Anket uygulamalarında ve arazi surveylerinde hem ekolojik hem de estetik olarak en önemli tahrip ögesi olan yol yapım çalışmalarının durdurulması gerekmektedir. Mutlak gerekli olan yol yapımlarında ekskavatörle inşaat sisteminin yerleşmesi amacıyla, özel sektörü teşvik edici tedbirler alınmalıdır. Yaylalarda geleneksel mimari uygulamalarını yok eden betonlaşma ve benzeri olumsuzluklar 4342 sayılı Mera Kanunu (20. madde) ve 3194 sayılı İmar Kanunu hükümlerinden de destek alınarak ortadan kaldırılmalıdır.

Yöresel ürünlerin ekolojik ürün olarak üretilmesi ve pazarlanmasında yöre insanına öncelik verilmelidir.

6. KAYNAKLAR

- Acun, E., 1982, Soyları Tükenme Tehlikesi ile Karşı Karşıya Bulunan Gündüz Yırtıcı Kuşlarının Korunmaya Alınması ve Buna Uygun Hukuksal Düzenlemeler, İ.Ü. Yayın No: 3035, O.F. Yayın No: 331, İstanbul.
- Ak, O. N., 2000, Rize Tarihi, Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü Yayınları, No: 8, Rize.
- Akesen A., 1978, Türkiye’de Ulusal Parkların Açık hava Rekreasyonu Yönünden Nitelikleri ve Sorunları, İ.Ü. Yayın No: 2484, O.F. Yayın No:262, İstanbul.
- Akesen, A., 1978, Türkiye’de Ulusal Parkların Açık hava Rekreasyonu Yönünden Nitelikleri ve Sorunları (Örnek Uludağ Milli Parkı), Doktora Tezi, İ.Ü. Orman Fakültesi, Ormanlık Politikası Anabilim Dalı, İstanbul.
- Akesen, A., 1984, Açık hava Rekreasyonunda Bazı Temel Kavramlar ve Özellikleri, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, 34 (1984) 132-136.
- Akman, Y., 1995, Türkiye Orman Vegetasyonu.A.Ü.Fen Fakültesi Botanik ABD, Ankara.
- Albayrak, İ., 2001, Türkiye’nin Memeli Hayvanları ve Korunması, 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’nin Biyolojik Zenginlikleri ve Sorunları Konferansı Bildiriler Kitabı, s. 5-9, Ankara.
- Altan, T., 1998, Ülkemizde Biyosfer Koruma Alanları Programı Başlatılmalıdır, Cumhuriyetimizin 75. yılında Ormanlığımız Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İ.Ü. Yayın No: 4187, Orman Fak. Yayın No: 458, S. 695-700, İstanbul.
- Ana Britannica Ansiklopedisi, 1986, (22 Cilt), Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A.Ş., Cilt 14, s. 175.
- Ana Britannica Ansiklopedisi, 1987, Cilt II, s: 576-578, İstanbul.
- Anonim, 1994, Resource Management, Information Sheet Number One, Ministry for The Environment, December 1994, New Zealand.
- Anonim, 1995, Feasibility Study: GAP Analysis of Forest Protected Areas in Europe. Compiled by the World Conservation Monitoring Centre. DRAFT for Expert Review, With Support World Wide Fund for Nature (WWF).
- Anonim, 1996, Nature Protection and Nature Conservation in Forests, National Swedish Board of Forestry Agency, 15 pp.
- Anonim, 1996, Rize Mutfağı, Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları: 4, Rize.
- Anonim, 1996, United States Department of Agriculture, Final Environmental Impact Statement, Wyoming.

- Anonim, 1999, Rize Kùltür Derlemeleri, Halk Eğitimi Müdürlüğü Yayınları No: 7, Rize.
- Anonim, 2000, Türkiye'nin Tabiatı Koruma Alanları, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayını No: 9, Ankara.
- Anşin, R., Özkan, Z.C., Eminağaoğlu, Ö., 2002, Doğu Karadeniz Bölgesi Endemik Bitki Taksonları, Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Artvin.
- Arslan, G., 1990, Koruma Planlamasında İlk Aşama: Tespit ve Tescil, Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, T.C. Kùltür Bakanlığı, Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Arslankara, S., 1998, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız, Orman Bakanlığı, 408 sayfa, Ankara.
- Artun, E., 2000, Türk Folklorunun Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Türk Folklorunun Turizm Açısından Değerlendirilmesi Sempozyumu Bildirileri, T.C. Kùltür Bakanlığı Yayınları: 2652, Halk Kùltürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Asan, Ü., 1991, Doğal ve Kùltürel Miraslarımızdan Anıt Ağaç ve Ormanlar, Yeşile Çerçeve, Sayı:18, s.18-19.
- AŞIT, 1996, AKORD-Der (Amlakit Yaylası Koruma Derneği) Bülteni, sayı: 2, Rize.
- Aşk, K., 1987, Yaylak ve Mera Islahı, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara.
- Atatür, M., Baran, İ., 1998, Türkiye Herpetofaunası, T.C. Çevre Bakanlığı, Ankara.
- Atkinson, P.W., Humpage, E.A., Jowitt, A.J.D., Oğurlu, İ., Rowcliffe, J.M., 1995, The Distribution and Status of the Caucasian Black Grouse in North-Eastern Turkey, In Jenkins, D. (1995) Proc. International Symposium Grouse 6:131-133, World Pheasant Association, Reading, UK.
- Axis 2000 Ansiklopedisi, 1999, Doğan Yayıncılık, Cilt:IV, Sayfa 104-111,165, İstanbul.
- Aytekin, O., 1999, Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, T.C. Kùltür Bakanlığı, Ankara.
- Bakırcı, M., 1992, Doğu Karadeniz Bölgesinin Turizme Kazandırılması, Doğu Karadeniz Turizmi, Konferans-Workshop Bildiriler Kitabı, Trabzon.
- Baran, İ., Atatür, M., 1998, Türkiye Herpetofaunası, T.C. Çevre Bakanlığı, Ankara.
- Başkent, E. Z., 1999, Ekosistem Amenajmanı ve Biyolojik Çeşitlilik, TÜBİTAK Turkish Journal of Agriculture and Forestry, 23 (1999) Ek Sayı: 2, 355-363.

- Başol, K., Gökalp, F., 1997, Ekolojik Denge ve doğal Kaynakların Korunması Doğal Kaynak Kullanımında Alternatif Yöntemler Yeni Yaklaşımlar, Marmara Üniversitesi Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi ve Friedrich-Naumann vakfi, s.35-44, Ankara.
- BirdLife, 1995, Endemic Bird Areas Map of the World, BirdLife International, U.K.
- BirdLife International, 1995, Endemic Bird Areas of the World, Cambridge, UK.
- Blangy, S., 1997, A Few Concepts and Definitions, Naturopa, No: 84.
- Bodur, S., Kucur, R., 1994, Görüntü Kirliliği Üzerine, Ekoloji Çevre Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül, Yıl: 3, Sayı: 12, İzmir.
- Brauer, D., 2000, Sustainable Tourism, Illusion or Realistic Alternative, Editorial, D+C (Development and Cooperation), No: 5, s.1-2.
- Brown, L. vd, 1994, Dünyanın Durumu, World Watch Enstitüsü Raporu, Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı Yayını, No:10, İstanbul.
- Ceballos-Lascurain H., 1996, Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for its Development, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 1996, xiv+301 pp.
- Çamlıhemşin, 1993, IV. Dağ ve Yayla Şenliği Tanıtım Kitapçığı.
- Çamlıhemşin Tarım Müdürlüğü, 1998., Çamlıhemşin Kaymakamlığı, İlçe Tarım Müdürlüğü Tarımsal Veriler Brifing Notları.
- Çanakçıoğlu, H., Mol, T., 1996, Yaban Hayvanları Bilgisi, İ.Ü. Yayın No: 3948, Orman Fakültesi Yayın No: 440, İstanbul.
- ÇED, 1998, Dilek-Güroluk Hidroelektrik Santral Projesi, Çevre Etki Değerlendirme Çalışması, PARMAŞ Endüstriyel Araştırmalar ve Mühendislik A.Ş. Ankara.
- Çepel, N., 1983, Orman Ekolojisi, İ.Ü. Yayın No: 3140, O.F. Yayın No: 337, İstanbul.
- Çobanoğlu, Ö., 1999, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yayınları, No: 310, Ankara.
- Çolak, A., 2001, H., Ormanda Doğa Koruma, (Kavramlar-Prensipiler-Stratejiler-Önlemler), Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını, S.354, ISBN: 975-8273-33-7, İstanbul.
- Çüngen, İ., 1995, Orman Kanunu-Kadastro Kanunu El Kitabı, Seçkin Kitabevi, Ankara.
- Demirer, M. A., 1991, Sürdürülebilir Kalkınma, Güvenlik ve Ekopolitika Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, s. 87-97Ankara.

- Demirsoy, A., 1997, Türkiye Omurgalıları: Amfibiler, Çevre Bakanlığı Çevre Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Demirsoy, A., 1999, Genel ve Türkiye Zoocoğrafyası "Hayvan Coğrafyası", Meteksan Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.
- DHKD, 1990, Türkiye'de 1987 Yılında Doğancılık ve Avcılık, Doğal Hayatı Koruma Derneği/Uluslar arası Kuşları Koruma Konseyi, İstanbul.
- DHKD, AKGT, 1996, Türkçe Kuş İsimleri, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Ankara Kuş Gözlem Topluluğu, İstanbul.
- DİE, 1997, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler: Rize, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- DİE, 1999, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) 1997, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 2234, Ankara.
- DİE, 2000, 1997 Genel Nüfus Tespiti: İdari Bölünüş, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Doğu, A.F., Somuncu, M., Çiçek, İ., Tunçel, H., Gürgen, G., 1993, Kaçkar Dağında Buzul Şekilleri ve Yaylalar ve Turizm, A.Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı:369'dan ayrı basım, A.Ü. Basımevi, Ankara.
- Doğu, A. F., Çiçek, İ., Gürgen, G., Tunçel, H., Somuncu, M., 1994, Hunut (Göller) Dağında Buzul Şekilleri ve Yaylalar ve Turizm, A.Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı: 3'den ayrı basım, A.Ü. Basımevi, Ankara.
- Douglass, R.W., 1975, Forest Recreation, Forest Planning Faber and Faber Limited, London.
- DPT, 2001, Devlet Planlama Teşkilatı, Ormanlık- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2531-ÖİK: 547, Ankara.
- DSİ, 1997, Pazar Fırtına Ayder Regülatörü ve HES Planlama Raporu, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, XXII. Bölge Müdürlüğü, Trabzon.
- DSİ, 1999, Akım Gözlem İstasyonları ve Özellikleri, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü XXII. Bölge Müdürlüğü, Trabzon.
- D'Silva vd, 1994, Sustainable Forest Management in Developing Countries, Natural Resources Forum 18 (4) 251-262.
- Dunster, J, Dunster, K., 1996, Dictionary of Natural Resource Management, UBC Press, ISBN 0-7748-0567-6, 363 s.

- Eagles, P.F.J., Mc Lean, D., Stabler, M., 2000, Estimating the Tourism Volume and Value in Parks and Protected Areas in Canada and the USA, The George Wright FORUM, Volume 17, Number 3, pp62-76.
- Eagles, P.F.J., Mc Cool, S.F., Haynes, C.D., 2002, Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, U.K. xv + 183pp.
- Ekim, T., Koyuncu, M., Vural, M., Duman, H., Aytac, Z., Adigüzel, N., 2000, Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı (Eğrelti ve Tohumlu Bitkiler), Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Van 100. Yıl Üniversitesi, Ankara.
- Erdoğan, H., Uluslar arası Turizm, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1996.
- Erdoğan, İ., 1998, SPSS Kullanım Örnekleriyle Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri, Emel Matbaası, Ankara.
- Erdönmez, C., 1991, Değişen Toplumsal Yapı, Boş Zaman ve Kırsal Rekreatyon, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, 41, 1-2 (Yayın Kom. Sun. Tarih: 1994), 117-123.
- Eriñç, S., 1945, Doğu Karadeniz Dağlarında Glasyalmorfoloji Araştırmaları, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, Coğrafya Enstitüsü, Doktora Tezleri Serisi, No: 1, İstanbul.
- Ersoy, E.G., 1994, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Hemşin'de Yaylacılık, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ertan, A., Kılıç, A., Kasperek, M., 1990, Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Eryılmaz, A.Y., 1986, Yönetim ve Organizasyon, Karadeniz Üniversitesi Orman Fakültesi Ders Teksirleri No: 14, 126 s. Trabzon.
- Ewert, A.W., 1993, The Role of the Social Sciences in Natural Resource Management: Restructuring for the Next Century, Proceeding of the Northeastern Recreation Research Symposium, New York, 4-7 pp.
- Faldborg, J., 1994, Birds in Çamlıhemşin-Ardeşen Area, North-East Turkey, April-May 1993, DOF, Copenhagen.
- Finnish Forest, 1994, Conservation of Endangered Species. Environment Guide, Finnish Forest and Park Service.
- Fisunoğlu, M., 1991, Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, s.11-18 Ankara.
- FOCUS, 1994, Questions and Answers About Temperate Rain Forest Focus Magazine, March-April Volume 16 Number 2.

- Goudie, A., 1997, *The Human Impact on the Natural Environment*, Fourth Edition, Blacwell, Cambridge.
- Gökçe, B., 1999, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, 3. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Green, I., Moorhouse, N., 1995, *A Birdwatchers' Guide to Turkey*, ISBN 18711-0405-X, Prion Ltd. Perry, Huntington, Great Britain.
- Gül, A.U., Kurdoğlu, O., 2002. *Biyolojik Çeşitlilik ve Görsel Kalitenin Sayısal Olarak Ortaya Konulması, Orman Amenajmanında Kavramsal Açılımlar ve Yeni Hedefler Sempozyumu*, 1-19 Nisan 2002, İ.Ü. Orman Fakültesi Bildiriler Kitabı, s.212-219, İstanbul.
- Gülen, İ., Özdönmez, M. 1987, *Ormancılık Yönetim Bilgisi*, İ.Ü. Yayın No: 3442, Orman Fakültesi Yayınları, Yayın No: 385, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul.
- Güleç, S., 1983, *Park, Bahçe ve Peyzaj Mimarisi*, KTÜ Orman Fakültesi Ders Notu, Yayın No: 81, Trabzon.
- Güleç, S., 1984, *Doğal Alanların Sınıflandırılması*, *Tabiat ve İnsan Dergisi*, Sayı:1, s.18-27, Ankara.
- Güner, A., Vural, M., Sorkun, K., 1987, *Rize Florası, Vejetasyonu ve Yöre Ballarının Polen Analizi*, TÜBİTAK Matematik, Fiziki ve Biyolojik Bilimler Araştırma Gurubu, Proje No: T.B.A.G.-650, Ankara.
- Güneş, G., 1998, *Turizm ve Çevre İlişkileri*, *Tabiat ve İnsan*, Yıl: 32, sayı:1.
- Güney, S., 1986, *Çamlıhemşin Yöresi ile İlgili Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Turistik ve Rekreatiyonel Yönden Tanıtımı*, Rapor, Ankara.
- Gümüş, C., 1996, *Orman Köyleri Kalkınma Planlarında Çok Boyutlu Yöntemlerden Yararlanma Olanakları (Gümüşhane İli Orman Köyleri Örneği)*, Ekspres Ofset, İstanbul.
- Gümüş, C., 2000, *Ormancılık Politikası*, KTÜ Orman Fakültesi, Ders Notları Yayın No: 62, Trabzon.
- Gürdal, M., 1990 *Turizm Ulaştırması*, Adım Yayınları, No:8, ISBN 975-7515-04-3, Ankara
- Gürpınar, T., 1987, *Kuş Göçü Açısından Türkiye'nin Önemi, Türkiye ve Balkan Ülkelerinde Yaban Hayatı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 16-20 Eylül, İstanbul.
- Heiner, H., *Journal of Forestry*, October 1995, volume 93, Number 10 s. 6-11, USA.
- Heinzel, H., Fitter, R., Parslow, J., 2002, *Türkiye ve Avrupa'nın Kuşları, Çeviren ve Uyarlayan: Boyla, K.A., Doğal Hayatı Koruma Derneği*, İstanbul.

- Hoşgören, Y., 1997, Jeomorfolojinin Ana Çizgileri I, 4. Baskı, Rebel Ofset, ISBN 975-7294-00-4, İstanbul.
- Hoşgören, Y., 2000. Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II, Çantay Kitabevi, ISBN 975-7206-35-0, İstanbul.
- Huş, S., 1974, Av Hayvanları ve Avcılık, İkinci Baskı, İ.Ü. Yayın No: 1971, Orman Fakültesi Yayın No: 202, İstanbul.
- Işık, K., 1996, Biyolojik Çeşitlilik ve Orman Gen Kaynaklarımız, T.C. Orman Bakanlığı, Yayın No:13, ISBN975-7829-218, Ankara.
- Işık, K., Yaltırık, F., Akesen, A., 1997, Ormanlar, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Mirasın Korunması, "XXI. Yüzyıla Doğru Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ormancılık", XI.Dünya Ormancılık Kongresi Bildirileri, Cilt II, s: 3-23, Antalya.
- IUCN, 1978, Categories, Objectives and Criteria for Protected Areas, A Final Report Prepared by Committee on Criteria and Nomenclature Commission on National Parks, Morges, Switzerland.
- IUCN-UNEP-WWF, 1980, World Conservation Strateji, ISBN 2-88032-101-8.
- IUCN, 1994, Guidelines for Protected Areas Management Categories, Cambridge, UK and Gland, Switzerland, 261 pp.
- IUCN, 1995, Guidelines for Protected Area Management Categories.
- IUCN, 1997, Seeking Social Sustainability in Conservation, Switzerland.
- IUCN, 1998, United Nations List of Protected Areas, Gland.
- İnönü (TURK) Ansiklopedisi, 1950, Cilt IV, s: 251, Ankara.
- İzbrak, R., 1964, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Doğu Matbaası, Ankara.
- Kalem, S., 2001, Doğal ve Kültürel Değerlerin Korunabilmesi İçin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde Bir Yöntem Yaklaşımı ve Kastamonu İli Kıyı Bölgesi ve Yakın Çevresinde Uygulanması, Doktora Tezi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaptan, S., 1989, Bilimsel Araştırma ve Gözlem Teknikleri, Ankara.
- Karakurum, E., 1993, Biyogenetik Rezervler, Orman, Orman Bakanlığı Dergisi, Sayı: 16 s. 26-29, Ankara.
- Karpuz, H., 1992, Rize Monografisi Kültür Bakanlığı Yayınları: 1406, Tanıtma Eserleri Dizisi: 48, Türk Dil Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kaya, Z., Kün, E., Güner, A., 1998, Türkiye'de Genetik Çeşitliliğin Yerinde (İn Situ) Korunması Ulusal Planı, Çevre Bakanlığı, 96 sayfa, Ankara.

- Kaynak, S., 1999, Tehlike Altındaki Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslar Arası Ticaretine İlişkin Sözleşme, Çevre ve İnsan, T.C. Çevre Bakanlığı Yayın Organı, Sayı: 44.
- Keleş, R., 1997, İnsan, Çevre, Toplum, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- Keskinalımdar, E., 1995, *Ips typographus* L. (Coleoptera, Scolytidae)'un Biyolojisi ve Mücadelesi Üzerine Araştırmalar, Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayınları, Teknik Bülten, Seri No:246, 40 s, Ankara.
- Keten, M., 1996, 21. Yüzyıla Girenken Çevre Korumacılık ve Türkiye, Özel Çevre Koruma Başkanlığı Yayın No: 22, Star Ajans Matbaacılık, ISBN 975-7347-06-x.
- KHGM, 1988, Rize İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu, T.C. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, TOVEP Yayın No: 57, Ankara.
- KHGM, 1990, Artvin İli Arazi Varlığı, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İl Rapor No: 08, Ankara.
- KHGM, 1993, Rize İli Arazi Varlığı, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İl Rapor No: 53, Ankara.
- Kışlalıoğlu, M., Berkes, F., 1987, Biyolojik Çeşitlilik, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Önder Matbaası, İstanbul.
- Kışlalıoğlu, M., Berkes, F., 1994, Ekoloji ve Çevre Bilimleri, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul.
- Kızıroğlu, İ., 1989, Türkiye Kuşları, OGM Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayın ve Tanıtım Şube Müdürlüğü Basım Tesisleri, Ankara.
- Koski, V., 1997, Gen Koruma Ormanları, Orman Mühendisliği Dergisi, Sayı: 3, s.19-21.
- Kurdoğlu, O., 1988, Doğu Karadeniz Bölgesinde Gündüz Yırtıcı Kuşları ve Özellikle Atmaca (*A. nissus*) ile Yapılan Avcılık, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kurdoğlu, O., 1990, Doğu Karadeniz Bölgesinde Atmacacılık ve Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler, Orman Mühendisliği Dergisi, Sayı: 2.
- Kurdoğlu, O., 1996, Doğu Karadeniz'in Doğal Yaşlı Ormanları, Doğal Hayatı Koruma Derneği, ISBN 975-96081-2-2, 24 s, İstanbul.
- Kurdoğlu, O., 1997, Çamlıhemşin Belediye Başkanlığına Rapor :Yapılması Düşünülen Dilek-Güroluk Hidroelektrik Santralinin Muhtemel Etkileri Hakkında Bir Görüş, D.K. Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Trabzon.

- Kurdoğlu, O., 1999, Karadeniz'in ığlığı, Atlas Dergisi, Yeşil Atlas evre zel Sayısı, 2, 40-47.
- Kurdoğlu, O., 2001, Korunan Alanlar ve Ekoturizmin Karadeniz Bölgesi Açısından İrdelenmesi, Türkiye Sorunlarına zm Konferansı, Bildiriler Kitabı, Cilt: IV, s.141-159, KT-Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Ortak Organizasyonu, Trabzon.
- Kurtuluş, K., 1989, Araştırma Yöntem Bilimi, İşletme Fakültesi Yayın No:210, İşletme İktisadı Yayın No: 106, İstanbul.
- Kuvan, Y., 1997, Balıkesir Yöresinde Orman Rekreasyon Kaynaklarının Yönetimi, Sorunları ve zm Yolları, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuvan, Y., 2000, Doğal Kaynak Yönetiminde ve Ormancılıkta Ekosistem yönetimi Yaklaşımı, Orman ve Av, Türkiye Ormancılar Derneği, Sayı:2000/5, Cilt:77, 4-14.
- Kültür Bakanlığı, 2000, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Leidenfrost, K., Parcher, O., Yaylacılık, Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayınları, eviri: Dündar, M., Canver, H., No: 30, 1969.
- Lucas, P.H.C., 1995, Protected Landscapes: A Guide for Policy-Makers and Planners, IUCN and Chapman&Hall.
- Mac Kinnon, J. vd. 1986, Managing Protected Areas in the Tropics, IUCN, Switzerland.
- Mayer, H., Aksoy, H.,1998, Türkiye Ormanları, Batı Karadeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Yay. No: 1, Bolu, (ev. Aksoy, H., zalp, G.).
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 1994, Pazar ve amlıhemőin İklim Verileri, Sayı:130/18.01.1994, T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Meydan Larousse, 1981, Cilt 4, Sayfa 741, Meydan Yayınevi, İstanbul.
- Miraboğlu, M., 1977, Ormanın Hava kirliliğini nleyici Etkisi, İ.. Orman Fakültesi Yayınları, İ.. Yayın No: 2335, O.F. Yayın No: 240, elikkilt Matbaası, İstanbul.
- MTA, 1989, Türkiye Jeoloji Haritası, MTA Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MTA, 1998, Rize İlinin evre Jeolojisi, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etüdleri Dairesi, Ankara.
- MTA, 1998, Rize İli'nin Doğal Kaynakları, MTA Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Müller, H.U, 1998, Dilek/Güroluk Hydroelectric Project, Report on Field-trip and Analysis of Some Aspects of the EIA, OECONSULT, Amden, Switzerland.
- Nepal, S.K., Weber, K.E., 1995, Managing Resources and Resolving Conflicts : National Parks and Local People, *Int. Journal of Sustainable Development And World Ecology*, Vol: 2, Number:1, 11-25.
- Nişanyan, S., Nişanyan, M., 2001, Karadeniz-Black Sea : Meraklısı için Gezi Rehberi, Boyut Yayınları, İstanbul.
- O'Connor, K.F., Overmars, F.B., Ralston, M.M., 1990, Land Evaluation for Nature Conservation, Conservation Sciences Publication, No:3, Lincoln University, New Zealand.
- OGM, 1985, Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü Pazar Orman İşletme Müdürlüğü, Şenyuva ve Çamlıhemşin Bölgeleri Amenajman Planları.
- Okatan, A., 2000, Doğu Karadeniz Bölgesi Meraları, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, KTÜ Orman Fakültesi Bahar Yarıyıl Seminerleri, No: 6, Trabzon.
- Olson, D.M., Dinerstein, 1997, The Global 200: Conserving the World's Distinctive Ecoregions, World Wildlife Fund, Washington, USA.
- O'Neill, K.M., 1996, The International Politics of National Parks, *Human Ecology*, Vol: 24, No: 4, 521539.
- ORKÖY, 1978, Artvin İli Yusufeli İlçesi Orman Köyleri Kalkınma Planı (1978-1982) Tarım ve Orman Bakanlığı, Orkøy Genel Müdürlüğü, Artvin Başmühendisliği.
- ORKÖY, 1980, Rize İli Çamlıhemşin İlçesi Orman Köyleri Kalkınma Planı (1980-1984), Tarım ve Orman Bakanlığı, Orkøy Daire Başkanlığı, Trabzon Başmühendisliği.
- Öngel, H. B., 2000, Uygulama Nedenleriyle Halk Oyunlarında Görülen Yozlaşmalar, Türk Folklorunun Turizm Açısından Değerlendirilmesi Sempozyumu Bildirileri, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları: 2652, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Özdönmez, M., Şad, H. C., 1983, Türkiye'de Koruma Ormanları, Yönetim ve Amenajman Esasları, İ.Ü. Yayın No: 3151, O.F. Yayın No: 348, 43 sayfa, İstanbul.
- Özer, A., Öztaşbaşı, D., Sevim, F., 1993, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Yayın No: 28, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Öztürk, F., 1992, Kıyı Turizminden Öğrendiklerimiz; Yerel Standartlar Hakkında Yeniden Düşünme, Doğu Karadeniz Turizmi, Konferans-Workshop,Bildiriler Kitabı, Turizm Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Pehlivanoğlu, M.T., 1987, Belgrad Ormanının Rekreatiyon Potansiyeli ve Planlama İlkelerinin Tespiti, Doktora Tezi, İ.Ü. Orman Fakültesi, İstanbul.
- Perçin, H., 1997, Kastamonu'da Botanik Bahçesi Planlama Prensiplerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayın No: 1476, Ankara.
- Phillips, A., 2000, The Effectiveness of Protected Areas Management, The Design and Management of Forest Protected Areas, May, 189-203, Bangkok-Thailand.
- Pressey, B., 2000, Towards a Framework for Implementing a Representative System of Forest Protected Areas, The Design and Management of Forest Protected Areas, Bangkok-Thailand, 13-30.
- Pukkala, T., 1988, Methods to Incorporate the Amenity of Landscape into Forest Management Planning, *Silva Fennica*, 22 (2), 135-146.
- Rize, 1998, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Roselaar, C.S., 1995, Taxonomy, Morphology and Distribution of the Songbirds of Turkey; an Atlas of Biodiversity of Turkish Passerine Birds, ISBN 90-74345-07-7, Pica Press, UK.
- Salihoğlu, B.Ç., 1997. Hatila Vadisi Milli Parkı'nın Doğal Kaynak Değerlerinin Rekreatiyonel Niteliğinin İncelenmesi, Yük. Lis. Tezi (Yayımlanmadı), KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mim. Anabilim Dalı, Trabzon.
- Samson, F.B., Knopf, F.L., 1996, Putting Ecosystem into Natural Resources Management, Journal of Soil and Water Conservation, Iowa, Volume:51, No: 4, 288-291.
- Sayer, J., 2000, Forest Protected Area: Time is Running Out, The Design and Management of Forest Protected Areas, Bangkok-Thailand, 1-10.
- Schofield, P., Hoogstaden, P., 1996, Eurosite Çalışma Grubu " Yönetim Planları: Yöntem & Teknikler" Raporu, 42 sayfa, Fransa.
- Sellers, R.W., 1997, Preserving Nature in the National Parks, A History , Yale University, USA.
- Sinclair, T.A., 1989, Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey, Vol.2, The Pindar Press, London.
- Sournia, G., 1986, Integration of National Parks and Faunal Reserves in the Economy of Developing Countries, *Parks Volume 11/1 (1986)* 8-9.
- Soysü, H., 1992, Kavimler Kapısı-1, Kaynak Yayınları: 126, İstanbul.
- Spies, T., Franklin, J., 1988, Old Growth and Forest Dynamics in the Douglas-Fir Region of western Oregon and Washington. Natural Areas Journal, Volume 8 (3).

- Stanners, D., Bourdeau, P., 1995, Tourism and Recreation, Europe's Environment, European Environment Agency.
- Şengün, S., Semerci, H., 2001, Tohum Meşcereleri ve Gen Koruma Ormanlarının Biyolojik Çeşitlilik Açısından İşlevi, I. Ulusal Ormancılık Kongresi, Bildiriler Kitabı, 559-565.
- Şişli, M.N., 1999, Çevrebilim Ekoloji, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 2. Baskı, Ankara.
- Tabak, İ., Aksungur, M., Zengin, M., Yılmaz, C., 2002, Karadeniz Alabalığı (*Salmo trutta labrax PALLAS, 1811*)'nin Biyoekolojik Özelliklerinin Tespiti ve Kültüre Alınabilirliğinin Araştırılması Projesi sonuç Raporu: TAGEM/HAYSÜD/98/12/01/007, Su ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 230 s, Trabzon.
- Tarkan, S., 1987, Av Hayvanlarının Korunması, Üretimi, ve Avcılığın Korunması Çalışmaları, Türkiye ve Balkan Ülkelerinde Yaban Hayatı, Uluslar arası Sempozyum, Bildiriler Kitabı, 16-20 Eylül, İstanbul.
- T.C. Anayasası, 1982, Yeni Emek Kitabevi Yayınları No: 1, Ankara.
- T.C. Resmi Gazete, 1983, Sayı 18113, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.
- T.C. Resmi Gazete, 1984, Sayı 18318.
- T.C. Resmi Gazete, 1998, 4342 Sayılı Mera Kanunu, 28 Şubat 1998 sayı: 23272.
- Thomas, J.W., Huke, S., 1996, The Forest Service Approach to Healthy Ecosystem, Journal of Forestry, Volume 94, Number 8, 14-18 pp, USA.
- Tortop, N., Eyüp, G., Aykaç, B., 1993, Yönetim Bilimi, Yargı Yayınları.
- Töpfer, K., 1999, Our Planet, Special Issue on Tourism, The United Nations Environment Programme, Magazine for Environmentally Sustainable Development, Vol. 10, No:1
- Turan, L., 2001, Türkiye'nin Memeli Hayvanları ve Korunması, 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Biyolojik Zenginlikleri ve Sorunları Konferansı Bildiriler Kitabı, s.5-9, Ankara.
- Turan, N., 1984, Türkiye'nin Av ve Yaban Hayvanları: Memeliler, OGM eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Turan, N., 1990, Türkiye'nin Av ve Yaban Hayvanları: Kuşlar, OGM eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- Turan, Ş., 1994, Türk Kültür Tarihi, Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe, Bilgi Yayınları, 2. Baskı, Özel Dizi: 24, ISBN 975-494-144-0, Ankara.
- Türkçe Sözlük, 1992, Türk Dil Kurumu, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Çevre Vakfı, 1999, Türk Çevre Mevzuatı, Önder Matbaası, ISBN: 975-7250-48-1.
- Tütengil, C.O., 1975, Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod, İ.Ü. Yayınları No: 2101, İktisat Fakültesi Yayın No:359, İstanbul.
- Tüysüz, N., Akçay, M., 2000, Doğu Karadeniz Bölgesindeki Altın Yataklarının Karşılaştırmalı İncelemesi, Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Yerbilimleri ve Madencilik Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt II, MTA Genel Müdürlüğü, s. 625-645, Ankara.
- Uluocak, N., 1978, Kurak Mıntıklar Ormancılık Problemleri Ders Notları, Kızılay Yayınevi, İstanbul.
- United Nations, 1991, European Red List of Globally Threatened Animals and Plants, Economic Commission for Europe, ISBN 92-1-116522-9, New York.
- USDA, 1967, The United State Department of Agriculture, Outdoors USA, Washington.
- Uzunsoy, O., Görcelioğlu, E., 1985, Havza Islahında Temel ilke ve Uygulamalar, İ.Ü. Yayın No: 3310, Orman Fakültesi Yayın No: 371, İstanbul.
- Ülker, İ., 1992, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Turistik Doğal Değerleri, Planlama ve Değerlendirme Yöntemleri, Doğu Karadeniz Turizmi, Konferans-Workshop, Bildiriler Kitabı, Trabzon.
- Ünder, H., 1996, Çevre Felsefesi, Etik ve Metafizik Görüşler, Doruk Yayıncılık, Ankara.
- Ürgenç, S., 1988, Ağaçlandırma Tekniği, İ.Ü. Orman Fakültesi, Nazım Terzioğlu Matbaası, İstanbul.
- Vural, M., 1996, Yüksek Dağ Vegetasyonu, Turkish Journal of Botany, 20 (1996)83-102 Ek sayı, Tübitak, Ankara.
- World Heritage, 1995, World Heritage Listing, Department of the Environment, Sport and Territories, Australia.
- Wright, R.G., 1996, National Parks and Protected Areas, National Biological Service, University of Idaho, Sayfa 23, USA.
- WTO, 2001, World Tourism Organisation- Tourism Statistics for 1999.
- WWF, IUCN, 1996, Forest for Life, The WWW/IUCN Forest Policy Book.

- Yılmaz, İ., 1993, Amfibilerin Ekolojik Dengedeki Önemi ve Biyolojik Mücadelede Faydalanılması, Ekoloji Çevre Dergisi, Ocak, Şubat, Mart, Yıl:2 Sayı: 6, s. 34-35.
- Yüksel, B., 1998, Doğu Ladini Ormanlarında Zarar Yapan Böcek Türleri ile Bunların Yırtıcı ve Parazitleri (Zararlı Böcekler), T.C. Orman Bakanlığı, D.K. Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Teknik Bülten No: 4, Trabzon.
- Zal, N., 2001, Biyosfer Rezerv Alanları ve Türkiye’de Biyosfer Rezerv Alan Çalışmaları, Orman Müh. Dergisi, Yıl 38, Sayı: 4.

Ek 1 . Yerel Halk Anketi

Yerel Halk

TARİH:...../...../2001

Sayın Katılımcı,

Bu soru cetvelindeki sorulara vereceğiniz yanıtlar, KTÜ Orman Fakültesinde yürütülmekte olan bilimsel bir araştırma içindir. Bunun dışında bir amaca hizmet etmeyecektir.

Katkılarınız için teşekkürler

Yaş: Cinsiyet: Kadın Erkek
 Öğrenim: İlk Orta Lise Üniversite-Yük.okul Yük.Lis-Doktora
 Meslek: Memur İşçi Çiftçi Emekli Akademik (Araştırmacı) Personel
 Öğrenci Serbest(Hangisi): Diğer :

Sürekli oturduğunuz yer :
 Anketin Uygulandığı Yer (şu an bulunduğunuz yer):
 Kullandığınız Yayla :

1-Buraya geliş amacımız nedir? (en fazla 2 cevap)

hayvancılık,yağ-peynir vb tatil-eğlence, yaylacılık geleneği
 avlanmak kaplıca bunlardan başka(yazınız):

2-Isınmak ve yakıt için ne kullanıyorsunuz?

odun tezek tüp gaz elektrik ocağı diğer (belirtiniz)

3- Sizce yörenin kalkınması için öncelik verilmesi gereken faaliyet alanları hangileridir.

(Önem sırasına göre ilk 2 tanesini numaralandırınız)

hayvancılık ormancılık turizm enerji (baraj-santral)
 diğer(belirtiniz):

4- Eksikliğini duyduğunuz hizmetler nelerdir? Önem sırasına göre 2 tanesini numaralandırınız

Eğitim ulaşım sağlık çöp toplama, kanalizasyon piknik alanları elektrik
 güvenlik diğer(belirtiniz)

5-Vadiye gelen yerli-yabancı ziyaretçi sayısı son beş yılda nasıl değişti?Yerli: azalıyor artıyor bazı yıllar artıyor bazı yıllar azalıyor değişmiyorYabancı: azalıyor artıyor bazı yıllar artıyor bazı yıllar azalıyor değişmiyor**6-Milli parkın da bulunduğu bu yörede dikkatinizi çeken, en belirgin çevre sorunları nelerdir?**

(Önem sırasına göre 3 tanesini numaralandırarak işaretleyiniz.)

enerji santrallerinin yapımı yol yapım çalışmaları ormanların ve peyzajın bozulması
 aşırı inşaat ve betonlaşma avlanma yoğun araç trafiği ve gürültü
 erozyon ve çığ sıvı ve katı atıklar,dere ve göllerin kirlenmesi diğer (yazınız):

7- Sizce "Milli Park" ne demektir? Kısaca tanımını yapar mısınız ?**8- Araç yolu olmayan yaylalara yol yapılmalıdır? evet hayır**

Evet ise yolun yayla ve insanlara ne tür olumlu katkıları olabilir (en fazla 3 yanıt)

gelemeyen yaşlılar gelebilir çöpler geri götürülebilir yakıt gelebilir
 daha fazla turist gelebilir güvenlik kontrolleri rahat yapılır diğer (belirtiniz):

Hayır ise yolun yayla ve insanlara ne tür olumsuz etkileri olabilir (en fazla 3 yanıt)

- betonlaşma artar, doğal peyzaj bozulur ziyaretçi sayısı artar
 daha fazla sıvı-katı(çöp) atık oluşur güvenlik sorunları artar
 avcılık artar diğer olumsuzluklar (belirtiniz):

9- Gözlemlerinize göre son 10 yılda yaban hayvanlarının sayısı ve çeşidi nasıl değişti? (x koyunuz)

	Artıyor	Azalıyor	Değişmedi
Ayı			
Domuz			
Kurt			
Çakal			
Tilki			
Karaca			
Geyik			
Çengel boy. dağ keçisi			
Yaban keçisi			
Su itti (su samuru)			
Sansar			
Gelincik			
Zerdava			
Dere alası			
Deniz alası			
Yaban kedisi			
Vaşak			
Sincap			
Kuşlar			
Diğerleri (belirtiniz)			
Semender, kertenkele vb			

Düşünceleriniz:

10- İçinde bulunduğunuz alanın büyük bölümü milli parktır. Bir milli parkın yönetimi sizce nasıl olmalıdır.?

- Şimdiki gibi olsun (Orman Bakanlığı Milli Parklar Gen. Müdürlüğü yönetimi)
 Valilik tarafından yönetilsin
 En yakın ilçe belediyesi yönetsin
 İlgili köy muhtarları ile yerel halktan oluşan bir kurul (gönüllü kuruluş) birlikte yönetsin
 Milli Park Müdürlüğü ile yerel halkın katıldığı bir kurul (gönüllü kuruluş vb) birlikte yönetsin
 Milli Park örgütü, gönüllü kuruluş ve en yakın belediye (ler) birlikte yönetsin
 Varsa diğer öneriniz (belirtiniz):

11- İlave edeceğimiz kişisel düşünce ve önerileriniz

Ek Tablo 1. Çalışma alanının memeli faunası

LATİNCE ADI	TÜRKÇE ADI	Koruma Statüsü				Görüldüğü Yer
		RDB	Bern	CITES	MAK	
HIPPOMORPHA Toynaklılar						
<i>Capra aegagnus</i> Ertxl.	Yaban Keçisi		II		Ek-II	Yusufuli Alıparmaklar ve Karagöl civarı
<i>Rupicapra rupicapra</i> (L.)	Çengel Boynuz. Dağ Keçisi		III		Ek-II	Verçenik Eteklerinde ve 2000 m üzeri subalpin zonda
<i>Capreolus capreolus</i> (L.)	Karaca		III		Ek-II	Ormanlık ve orman içi açık.
<i>Cervus elaphus</i> L.	Geyik		II		Ek-II	Alıparmak etekleri, Karagöl
<i>Sus scrofa</i> L.	Yaban Domuzu		II		Ek-III	Alanın ormanlık ve tarım yapılan bölgelerinde
CARNIVORA Etoburlar-Yırtıcılar						
<i>Canis aureus</i> L.	Çakal			Ek-III	Ek-III	Yaygın
<i>Canis lupus</i> L.	Kurt	V	II	Ek-I	Ek-III	
<i>Vulpes vulpes</i> L.	Tilki				Ek-I	Özellikle güney bakılarda
<i>Felis lynx</i> L.	Vaşak		III	Ek-II		
<i>Felis silvestris</i> Schr.	Yaban Kedisi		III	Ek-II	Ek-II	
<i>Lutra lutra</i> (L.)	Su Samuru	V	II	Ek-I	Ek-II	Firtına Vadisi (Çat yakınında)
<i>Martes foina</i> (Exl.)	Adi Sansar		III	Ek-II	Ek-I	Çat yakınlarında
<i>Martes martes</i> (L.)	Ağaç Sansarı		III	Ek-II	Ek-I	Çat yakınlarında
<i>Mustela nivalis</i> (L.)	Gelincik		III	Ek-II	Ek-II	Ayder Yaylasında
<i>Meles meles</i> (L.)	Porsuk		III	Ek-II	Ek-II	Yaygın
<i>Vormela peregusna</i> Guld.	Alaca Sansar	V			Ek-II	

Ek Tablo 1'in devamı

CARNIVORA devam						
	Boz Ayı		II	Ek-1	Ek-II	Palovit Vadisi ve diğer orm.
<i>Ursus arctos</i> L.	Küçük Nal		II		Ek-II	
<i>Rhinolophus hipposideros</i> (Becks)	Burunlu Yarasa		II		Ek-II	
<i>Myotis myotis</i> (Borkha)	Fare Kulaklı	K	II		Ek-II	
	Büyük Yarasa					
INSECTIVORA	Bücekçiller					
<i>Eriaceus concolor</i> (Martín.)	Kirpi				Ek-II	Çat, Zilkale Ayder yol üzerinde
<i>Sorex caucasicus</i> (Satunin)	Kafkas sivri faresi		II			
<i>Sorex minutus</i> L.	Cüce sivri fare		III			
<i>Neomys fodiens</i> (Penn)	Su Sivri fare					
<i>Talpa europaea</i> (L.)	Köstebek		II			
LAGOMORPHA	Tavşanlar					
<i>Lepus capensis</i> L.	Tavşan		II		Ek-I	
RODENTIA	Kemiriciler					
<i>Rattus rattus</i> (L.)	Ev sıçanı					Yaygın
<i>Rattus norvegicus</i> (Berk.)	Kahveren. Sıçan					Ayder Yaylası
<i>Mus musculus</i> L.	Ev faresi					Yaygın olarak her yerde
<i>Sciurus vulgaris</i> L.	Sineap		III		Ek-II	Ayder Yaylası
<i>Spalax leucodon</i> (Nord.)	Kör fare	I				

K: Insufficiently known, şüpheli fakat hangi tehlike sınıfına girdiği tam bilinmeyen

I: Indeterminate, tehdit altında, nadir ya da tehlikeye uğşabilir sınıflardan hangisine girdiği tam bilinmeyen

V-Vulnerable: Orta vadede tehlike altına girebilir

Ek Tablo 2. Fırtına Vadisi ve Kaçkar Dağları kuş faunası

Latince Adı	Türkçe Adı	Tehlike Durumu			Statü
		RDB*	BERN**	CITES*** MAK****	
FALCONIFORMES (Gündüz Yırtıcı Kuşları)					
<i>Accipiter brevipes</i> (L.)	Yozatmaca	A.3	II	Ek-II	Yerli
<i>Accipiter gentilis</i> (L.)	Büyükatmaca (çakır kuşu)	A.3	II	Ek-II	Yerli
<i>Accipiter nisus</i> (L.)	Atmaca	A.4	II	Ek-II	Yerli
<i>Aegypius monochos</i> (L.)	Karaakbaba	A.4	II	Ek-II	Yerli
<i>Aquila chrysaetos</i> (L.)	Kaya kartalı	A.3	II	Ek-II	Yerli
<i>Aquila heliaca</i> Savig.	Şah kartal	A.2	II	Ek-II	Yerli
<i>Aquila pomarina</i> Ch. L. Brehm	Küçük bağrgan kartal	A.2	II	Ek-II	Yerli
<i>Buteo buteo</i> (L.)	Şahin	A.3	II	Ek-II	Yerli-Yaz Göçmeni
<i>Buteo rufinus</i> (Cretzshmar)	Kızıl şahin	A.2	II	Ek-II	Yerli
<i>Circus aeruginosus</i> (L.)	Sazlık doğanı (saz delicesi)	A.3	II	Ek-II	Yerli
<i>Gypaetus barbatus</i> (L.)	Sakallı akbaba	A.2	II	Ek-II	Yerli
<i>Hieraeetus pennatus</i> (Gmelin)	Küçük kartal	A.1.2	II	Ek-II	Yerli
<i>Pernis apivorus</i> (L.)	Arı şahini	A.3	II	Ek-II	Yerli-Göçmen
<i>Milvus migrans</i> (Boddaert)	Kara çaylak	A.4	II	Ek-II	Yerli-Göçmen
<i>Falco peregrinus</i> Tunst.	Gezgin doğan	A.2	II	Ek-II	Yerli-Göçmen
<i>Falco subbuteo</i> L.	Delice doğan	A.3	II	Ek-II	Yerli-Göçmen
<i>Falco tinnunculus</i> L.	Kerkenez	A.3	II	Ek-II	Göçmen-Yerli
STRIGIFORMES (Gece Yırtıcı Kuşları)					
<i>Asio otus</i> (L.)	Kulaklı orman baykuşu	A.2	II	Ek-II	Yerli
<i>Athene noctua</i> (Scop.)	Baykuş	A.3	II	Ek-II	Yerli
<i>Bubo bubo</i> (L.)	Puhu kuşu	A.1.2	II	Ek-II	Yerli
<i>Otus scops</i> (L.)	Cıvca baykuş (ishakkuşu)	A.3	II	Ek-II	Yerli
<i>Aegolius funereus</i> (L.)	Paçalı baykuş		II	Ek-II	Yerli
<i>Strix aluco</i> L.	Alaca baykuş	A.1.2	II	Ek-II	Yerli

*Red Data Book (RDB), IUCN Kriterlerine göre tehlike kategorisi

** II. - Bern Sözleşmesine göre kesin koruma altına alınan fauna türleri

*** CITES-Nesli tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitkilerin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme

CITES Ek-1: Ticaretten etkilenen ve nesli tükenmek tehlikesiyle karşı karşıya olan türleri kapsamaktadır

CITES Ek-2: Şimdiye kadar ticaretten etkilenen ve nesli tükenmek tehlikesiyle karşı karşıya olmamakla birlikte, sıkı mevzuata bağlı olmalarıyla ilknenebilecek türleri kapsar

**** Merkez Av Komisyonu Kararları Ek-1: Belirli Zamanlarda avına izin verilen tür, Ek-2: Koruma altındaki türler Ek-3: Her zaman avlanabilenler

III.- Bern Sözleşmesine göre korunan fauna türleri

Ek Tablo 2'nin devamı

ANSERIFORMES (Kazılar)									
<i>Anas platyrhynchos</i> (L.)	Yeşilbaş ördek		A.4	III		Ek-I	Yerli-Göçmen		
CHARADRIIFORMES (Yağmur Kuşları)									
<i>Tringa (Actitis) hypoleucos</i> (L.)	Dere düdüklüğü		A.3	II		Ek-II	Yerli		
<i>Charadrius dubius</i> Scopoli	Kolyeli küçük yağmurkuşu		A.2	II		Ek-II	Göçmen		
<i>Larus argentatus</i> Pent.	Gümtüş'î martı		-	-		Ek-II	Yerli		
<i>Larus fuscus</i> L.	Siyah sırtlı martı		B.3	III		Ek-II	Geçit kuşu		
<i>Larus ichthyactis</i> Pallas (Marinus)	Büyük karabaş martı		-	-		Ek-II	Geçit kuşu		
<i>Larus genei</i> Breme.	İncegaga martı		-	II		Ek-II	Geçit kuşu		
<i>Scolopax rusticola</i> L.	Çulluk		A.3	III		Ek-I	Yerli-Geçit		
CICONIIFORMES (Leylekiler)									
<i>Botaurus stellaris</i> L.	Balaban		A.2	II		Ek-II	Yerli		
<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	Akleyek		A.3	II		Ek-II	Geçit		
COLUMBIFORMES (Güvercinler)									
<i>Columba livia</i> Gmel.	Kaya güvercini		-	III		Ek-I	Yerli		
<i>Columba oenas</i> L.	Mavi güvercin		A.2	III		Ek-II	Yerli-Yaz Göçmeni		
<i>Columba palumbus</i> L.	Tahtalı güvercin		A.4	-		Ek-I	Yerli		
<i>Streptopelia turtur</i> (L.)	Üveyik		A.2	III		Ek-I	Yerli		
CORACIIFORMES (Kuzgun kuşları)									
<i>Alcedo atthis</i> L.	Yalı çapkını (Dere kuşu)		A.1.2	II		Ek-II	Yerli		
<i>Coracias garrulus</i> L.	Kuzgun		A.2	II		Ek-II	Yaz Göçmeni		
<i>Merops apiaster</i> L.	Arıkuşu		A.4	II		Ek-II	Yerli		
<i>Upupa epops</i> (L.)	İbibik		A.2	II		Ek-II	Yerli		
CUCULIFORMES (Guguk kuşları)									
<i>Cuculus canorus</i> L.	Gugukkuşu		-	II		Ek-II	Göçmen		
GALLIFORMES (Tavuklar)									
<i>Coturnix coturnix</i> (L.)	Bıldırcın		A.4	III		Ek-I	Geçit-Göçmen		
<i>Tetrao mikosiewiezi</i> (Tacz.)	Kafkas horozu		A.1.2	III		Ek-II	Yerli		
<i>Perdix perdix</i> (L.)	Çil keklik		A.3	III		Ek-II	Yerli		
<i>Tetraogallus caspius</i> Gmel.	Urkeklik		A.1.2	III	Ek-I	Ek-II	Yerli		
<i>Tetraogallus caucasicus</i> (Pall.)	Kafkas urkekliği		-	III		Ek-II	Yerli		

Ek Tablo 2'nin devamı

PASSERIFORMES (PASSERES, Ötücü kuşlar)									
<i>Phylloscopus throchiloides nitidus</i> (Sundevall)	Yeşil söğüt bülbulü				III			Ek-II	Göçmen
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	Kafkas çığırtanı				III			Ek-II	Göçmen
<i>Phylloscopus trachilus</i> (L.)	Söğüt bülbulü				III			Ek-II	Transit göçmen
<i>Phylloscopus collybita</i> (Vieillot)	Çıvgın				III			Ek-II	Göçmen
<i>Alauda arvensis</i> L.	Tarlakuşu	-			II			Ek-II	Yerli
<i>Calandrella brachydactyla</i> (Leisler)	Kısaparmaklı toygar(tarla kuşu)	A.3			II			Ek-II	Yerli
<i>Eremophila alpestris</i> (L.)	Kulaklı tarlakuşu (toygar)	A.3			II			Ek-II	Yerli
<i>Galerida cristata</i> (L.)	Tepeli toygar(tarla kuşu)	-			II			Ek-II	Yerli
<i>Lullula arborea</i> (L.)	Orman toygarı	-			III			Ek-II	Yerli
<i>Melanocorypha calandra</i> (L.)	Boğnaklı toygar	-			II			Ek-II	Yerli
<i>Melanocorypha bimaculata</i> (Menetries)	Dağ toygarı	-			III			Ek-II	Yerli
<i>Cinclus cinclus</i> (L.)	Dere kuşu	A.3			II			Ek-II	Yerli
<i>Corvus corax</i> L.	Karakarga, kuzgun	-			III			Ek-III	Yerli
<i>Corvus corone cornis</i> L.	Leş kargası	-			-			Ek-III	Yerli
<i>Corvus frugilegus</i> L.	Tohum kargası(ekin tarlası)	-			-			Ek-III	Yerli-Göçmen
<i>Corvus monedula</i> L.	Küçük karga	-			-			Ek-III	Yerli
<i> Garrulus glandarius</i> (L.)	Alakarga (kestane kargası)	-			-			Ek-III	Yerli
<i>Pica pica</i> L.	Saksagan	-			-			Ek-III	Yerli
<i>Pyrrhocorax pyrrhonorax</i> (L.)	Kırmızı gagalı dağ kargası	-			II			Ek-II	Yerli
<i>Pyrrhonorax graculus</i> (L.)	Sarı gagalı dağ kargası	-			II			Ek-II	Yerli
<i>Ficedula parva</i> (Bechstein)	Çüce sinekkapan				II			Ek-II	Transit göçmen
<i>Rhodopechys sanguinea</i> (Gould)	Kızılsakrak, alamecek				III			Ek-II	Yerli
<i>Emberiza cia</i> L.	Kaya kirazkuşu	-			II			Ek-II	Yerli
<i>Emberiza hortulana</i> L.	Kiraz kuşu	A.3			III			Ek-II	Yerli
<i>Carduelis carduelis</i> (L.)	Saka kuşu	A.4			II			Ek-II	Yerli
<i>Carduelis chloris</i> (L.)	Büyük iskete (florya)	A.4			II			Ek-II	Yerli
<i>Carduelis spinus</i> (L.)	İskete	A.4			II			Ek-II	Yerli
<i>Carduelis flovirostris</i> (L.)	Boz kefen kuşu	A.3			II			Ek-II	Yerli
<i>Carpodacus erythrinus</i>	Çiğire	-			II			Ek-II	Göçmen
<i>Coccothraustes coccothraustes</i> (L.)	Kocabaş	-			II			Ek-II	Yerli

Ek Tablo 2'nin devamı

PASSERIFORMES (Devam)									
<i>Fringilla coelebs</i> L.	İspinoz	-	-	-	-	-	-	-	Yerli
<i>Loxia curvirostra</i> L.	Çaprazgaga	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Serinus pusillus</i> (Pallas)	Kara iskete, kızılalın	-	-	III	-	-	-	-	Yerli
<i>Serinus serinus</i> (L.)	Kanarya (kıtıfık iskete)	-	-	II	-	-	-	-	Yerli-Gezici
<i>Delichon urbica</i> (L.)	Ev kırlangıcı	A.4	-	II	-	-	-	-	Yaz göçmeni
<i>Hirundo daurica</i> (L.)	Kızıl kırlangıç	-	-	II	-	-	-	-	Yaz göçmeni
<i>Hirundo rustica</i> L.	Kırlangıç	-	-	II	-	-	-	-	Yaz göçmeni
<i>Pyonoprogne rupestris</i> (Scopoli)	Kaya kırlangıcı	-	-	II	-	-	-	-	Yaz göçmeni
<i>Lanius collurio</i> L.	Çekirge kuşu	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Lanius minor</i> Gmelin	Karaalınlı örümcek kuşu	-	-	II	-	-	-	-	Yaz göçmeni
<i>Anthus campestris</i> (L.)	Kır incirkuşu	A.3	-	III	-	-	-	-	Yaz göçmeni
<i>Anthus cervinus</i> (Pallas)	Kızıl gerdanlı incirkuşu	-	-	III	-	-	-	-	Geçit
<i>Anthus pratensis</i> L.	Çayır incirkuşu	-	-	III	-	-	-	-	Geçit
<i>Anthus spinoletta</i> (Audoin)	Su incirkuşu	A.4	-	III	-	-	-	-	Yerli
<i>Anthus trivialis</i> (L.)	Ağaç incirkuşu	-	-	III	-	-	-	-	Yerli
<i>Motacilla alba</i> L.	Beyaz kuyruksallayan	A.4	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Motacilla cinerea</i>	Tun stall, Dağ kuyruksallayanı	A.4	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Motacilla citreola</i> Pallas	Limon sarısı kuyruksallayan-	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Motacilla flava</i> L.	Sarı kuyruksallayan-	-	-	II	-	-	-	-	Yaz Göçmeni
<i>Muscicapa striata</i> (Pallas)	Benekli sinekkapan	-	-	II	-	-	-	-	Yaz göçmeni
<i>Monticola saxatilis</i> (L.)	Taş kızılı, kaya ardıcı	-	-	II	-	-	-	-	Göçmen
<i>Parus ater</i> L.	Çam baştankarası	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Parus caeruleus</i> L.	Mavi baştankarası	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Parus major</i> L.	Büyük baştankara	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Tichodroma muraria</i> (L.)	Duvar tırnaşık kuşu	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Certhia brachyactyla</i> (Ch.L., Brehm)	Bahçe tırnaşık kuşu	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Passer montanus</i> (L.)	Dağ serçesi	-	-	III	-	-	-	-	Yerli
<i>Prunella collaris</i> (Scopoli)	Alp serçesi, dağ bülbulü	-	-	III	-	-	-	-	Yerli
<i>Prunella modularis</i> (L.)	Çift derçesi	-	-	III	-	-	-	-	Yerli
<i>Sitta europaea</i> L.	Sıvacı kuşu	-	-	II	-	-	-	-	Yerli
<i>Sitta neumayer</i> Michahellis	Kaya sıvacıkuşu	-	-	II	-	-	-	-	Yerli

Ek Tablo 3 . Araştırma alanında yerleşim birimlerine göre bölümlenmiş doğal yaşlı orman alanları

ÇAT		AMLAKİT		MEYDAN		ZİLKALE		ŞENKÖY		HAZINDAK	
Bölme No	Alanı Ha	Bölme No	Alanı Ha	Bölme No	Alanı Ha	Bölme No	Alanı Ha	Bölme No	Alanı Ha	Bölme No	Alanı Ha
671	33.5	472	5.5	506	13	447	37	366	28.5	331	26
672	33.5	473	23	507	22.5	451	27.5	367	19.5	332	13.5
673	38.5	474	24.5	508	16.5	493	31.5	368	23	333	22.5
674	45.5	475	33	513	20	494	31.5	369	26.5	374	19
676	43	476	17	524	28.5	495	31.5	370	24.5	375	31.5
677	75	477	9.5	525	23.5	532	17	371	18	376	21.5
678	39.5	478	19.5	526	38	533	23	372	28.5	377	21.5
680	45	Toplam	132	527	23.5	534	22.5	373	29.5	378	26
681	31			528	25.5	535	24	405	20	379	25
682	32	SAL		529	20	539	38.5	408	20.5	380	35.5
706	21.5	Bölme No	Alanı Ha	530	24	Toplam	284	409	23.5	382	29.5
707	27.5			531	20.5			410	26.5	424	23.5
708	24.5	234	19	554	23	POKUT		411	24	425	30.5
709	16.5	261	19.5	555	29	Bölme No	Alanı Ha	412	21	426	30
710	15.5	262	20	556	21.5			413	20.5	427	18
711	15	263	30	557	23	318	22.5	414	25.5	428	8
712	18	264	21	580	21.5	319	29	415	31	429	17.5
713	18	307	26	581	29.5	320	27	416	30.5	430	15
714	28.5	308	20.5	582	13.5	321	20.5	417	24.5	431	19.5
Toplam	601.5	309	26	583	23	322	23.5	418	14	Toplam	433.5
		310	14.5	584	16.5	323	15	419	7		
AYDER		311	19	585	30	325	24	420	6.5		
Bölme No	Alanı Ha	312	23	602	11.5	326	19	421	20.5		
		316	22	604	21.5	327	25	422	12.5		
368	26.5	317	28.5	606	19	328	18.5	423	24		
369	33.5	348	16.5	607	22	329	17.5	445	33.5		
370	29	349	33.5	608	17	330	29.5	448	21.5		
372	45	350	23.5	616	28	364	18.5	450	25		
373	26	351	18.5	622	27	365	17	453	21		
377	50	352	32.5	623	24	Toplam	306.5	455	18		
379	10	353	28	628	33			456	27		
380	36	354	22	629	29			457	31		
381	36	355	15.5	Toplam	738			461	14		
399	21	356	21.5					462	19		
405	24	358	21.5					463	12		
Toplam	337	359	26.5					464	20		
		360	27					465	26		
A.KAVRON		361	25.5					466	23.5		
Bölme No	Alanı Ha	362	27.5					467	19.5		
		363	14					468	23		
406	39.5	406	29					469	19.5		
407	7.5	407	17.5					470	21.5		
409	23	Toplam	689					Toplam	925		
432	6.5										
433	23.5										
434	25.5										
435	31										
Toplam	156.5			Genel Toplam: 4603 Ha							

ÖZGEÇMİŞ

Oğuz Kurdoğlu 1964 yılında Arhavi’de doğdu. 1981 yılında Arhavi Lisesi’nden, 1986 yılında İ.Ü. Orman Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Entomolojisi ve Koruma Anabilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Gündüz Yırtıcı Kuşları ve Özellikle Atmaca (A.nissus) ile yapılan Avcılık” adlı yüksek lisans tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı.

1994 yılında KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında “Çamlıhemşin-Elevit Vadisi’nin Milli Park Olabilirliğinin Araştırılması” isimli tez ile ikinci yüksek lisans eğitimini tamamladı.

1993-1996 yılları arasında Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) ile Doğal Hayatı Koruma Derneği’nin ‘Doğu Karadeniz Entegre Koruma Projesi’ adlı ortak projesinin yürütücülüğünü yaptı.

İngiltere, Yeni Zelanda, Avustralya, Letonya, Gürcistan ve ABD’de çeşitli seminer ve toplantılara katıldı. 2000, 2001, 2002 yıllarında yapılan ve gelecek yıllarda devam edecek olan “Kaçkar Dağları Milli Parkında Bilimsel Çevre Eğitimi” adlı TÜBİTAK Projesinin yürütücülüğünü yapmaktadır.

Aynı alanda profesyonel turizm rehberlerine verilen, TÜBİTAK bağlantılı Ekoturizm, Korunan Alanlar ve Ekolojik İlişkiler ağırlıklı bir kursun da yürütücülüğünü yapmaktadır.

Trabzon’da bulunan D.K. Ormancılık Araştırma Müdürlüğünde 13 yıldır “Araştırmacı” olarak çalışmakta ve İngilizce bilmektedir.